EX LIBRIS LIMUWIAE
AMORE MORE ORE RE FIRMANTUR AMICITIAE
No LIT
A. 264.

געזאַמלטע ווערק

פון

י. אָפּאַטאָשו

X

ווילנע — 1928

ווילנער פארלאג פון ב. קלעצקין

י. אָפּאַטאָשו

ביאַנקע

און אַנדערע דערציילונגען

צום 50 יאריקן שטירבלונגסטאג
פון יוסף גליונוב
33 י״א
13 רפוט

A-264.

ווילנע — 1928
ווילנער פאַרלאַג פון ב. קלעצקין

PRINTED IN POLAND

TARTU ÜLIKOOLI
RAAMATUKOGU

J. Opatoszu. — „B l a n k e".

Drukarnia „Wyd. Wileńskie" B. Kleckina, Wilno

אינהאַלט

	זייט
ביאַנקע	7
זאָשע	12
אומרו	17
אַ ציגאַנקע	23
רחל	29
אסתּרל	35
גערטרוד	42
אין אַ לבנה־נאַכט	48
אַ הענדל	53
אַ שפּיל	59
ביבער־כאַפּערס	65
אַ שטורם	71
קאָמעדיאַנטן	77
קוילנגרעבער	83
פּראַצע	92
אַ טאָכטער	97
אַזש פון קענטאָקי	102
ס'רעדל דרייט זיך	108
שמחהס לעבן	114
דער ביזנעסמאַן	119
אין שטאָט	125
אַ תּכלית	130
יחוס	136

זייט

טויזנט דאָלאַר	141
הינטער די קוליסן	147
אין אַ יידיש הויז	152
די־ראָסי	157
ברידער	163
מלכהלע	168
נאָכן זומער	173
אָפּגענאַרט זיך	179
שכנטעס	185
אין שטרייק	190
שטרייקער	196
אַ ברילִיאַנט	202
אַ האַנט	208
אין אַ קאַלטער נאַכט	214
אַ טעות	220
אין אַ קעלער־שטוב	225
אַ „לענדלער"	231
די משפחה זאַקהיים	237
פּרענסיס	243
אַליין	249

ביאַנקע

ביאַנקע איז געווען איינע אַליין.

צייט זי האָט דערפילט אין זיך נאָך אַ לעבן, איז די מורא מיט די אָוונטן שאַרפער געוואָרן. אַ מידע פוילקייט איז ביאַנקען באַפאַלן. זי האָט אויסגעמיטן מענטשן, געוואָלט בלייבן מיט זיך און זיך געשראָקן פאַר דער קלענסטער שטילקייט.

גאַנצע צוויי וואָכן האָט זי זיך אַרומגעטראָגן מיט דער אייגענער פרייד, כמעט נישט געגעסן, נישט געטרונקען, געלעגן אויף דער זון מיט אָנגעקוואָלענע גלידער, זיך געחידושט, וואָס דער מאַן לאָזט קיין וואָרט נישט פאַלן, ווי ס'נפשל, וואָס גליטשט זיך, אַזאַ ליכטיקס, אין איר, וואָלט מיט אים קיין שייכות נישט געהאַט.

און ווען זי האָט עס אים פאַרטרויט, זיך באַגעגנט מיט זיינע גרויסע, עטוואָס איבערגעשראָקענע, אויגן, ווי ער וואָלט שולדיק געווען אין עפּעס, האָט זי זיך פון פאַרדרוס צעוויינט. און צעוויינט האָט זי זיך דווקא איצט, ווען עס איז קלאָר געוואָרן, אַז די אמתע נאָענטקייט צו אַ מאַן קומט נישט מיטן איבערגעבן זיך, נאָר מיטן פאַרשווענגערן.

די נאַכט האָט אָנגעהויבן צוזופאַלן, זיך געפּאַקט דורך די קליינע פענצטערלעך פון דער באַנגעלאָ, זיך צעלייגט איבער די ווענט, צוגעזעצט אַ קאָפּ צום רעגנמאַנטל, וואָס איז געהאָנגען באַ דער טיר, ווי אַ הרוג.

ביאַנקע האָט געוואַרט אויפן מאַן, וואָס האָט געדאַרפט יעדע רגע אָנקומען. נאָכן אָוונט-ברויט איז ער אַוועק אין דער פערד-אַקאַדעמיע, וואו ער איז געווען אַ רייט-לערער, געזאָלט אָפּפירן עטלעכע מיידלעך אין קעמפּ-דאַטשעס.

ער האָט שוין לאַנג געדאַרפט זיין. ביאַנקע האָט אַרומגענומען מיט די קליינע הענט דעם בויך, פאַרמאַכט די אויגן און זיך געטרייסלט פון

שרעק. זי האָט געגלייבט, אַז מיט דער נאַכט ווערט יעדער מלבוש, יע־דעס שטיק מעבל באַלעבט, טיילט זיך אָפּ פון זיין פּלאַץ. עס איז גענוג אויף אַ רגע אַן עפן צו טון די אויגן און דערזעען ווי דער הרוג וויגט זיך בײַ דער טיר.

ביאַנקע האָט זיך אַ שטעל געטון, געוואָלט אַריין אין דער וואַנט. אירע ווייכע, העלע אויגן, די האָר, וואָס האָבן געלויכטן אין דער פינצטער, האָבן זי אָפּגעטיילט, נישט געלאָזט ווערן איינס מיטן חושך.

פאַראיאָרן וואָלט דער מאַן זי נישט איבערגעלאָזט אַליין אין באַנ־געלאָ. היי־יאָר קען זי אים נישט איינהאַלטן אין הויז.

הינטערוועגלעך האָבן זיך מיטאַמאָל אָפּגעליידיקט, דורכגעלאָזט בייזע געדאַנקען. זי האָט זיי געטריבן פון זיך, נישט געקענט זיך אָפּיאָגן און זיך אַריינגעוואָרפן אין די קליידער אין בעט אַריין. די קאָלדרע האָט זי אַריבערגעצויגן איבערן קאָפּ און דאָס מיידל ביאַנקע האָט זיך געקריגט מיט ביאַנקען דער מוטער.

— וואָס דאַרף ער דיך מיט אַ בויך, ווען אין קעמפּ זענען פאַרהאַן אַזוי פיל יינגע מיידלעך? איך וואָלט אים אָפּגעטון, נישט אויסגעטראָגן פאַר אים קיין קינד! אַז דו קענסט אים היינט נישט איינהאַלטן אין שטוב, וואָס וועט זיין, ווען ס׳פּיצעלע וועט זיך צעשרייען? ווען ס׳הויז וועט שמעקן מיט ווינדעלעך? איך וואָלט אַזאַ ווייבערניק אָנגעלערנט! אַז דו ביסט אַ נאַריש מיידל, גלייבסט אים, אַז אַזוי שפּעט לערנט ער עמעצן רייטן?

ביאַנקע האָט מער נישט געקענט אויסהערן, אַ פאַרוויינטע האָט זי זיך אַ ריס געטון פון בעט. געטענהט — ס׳איז נישט אמת, ס׳איז נישט אמת — ווי זי וואָלט זיך פאַרענטפערט פאַר עמעצן. זי האָט עפּעס געזוכט אין דער פינצטער, נישט געקענט געפינען און איז אַרויס פון דער באַנגעלאָ.

זי האָט זיך געלאָזט צום קעמפּ, נישט געפילט, ווי דאָס נאַסע גראָז ווייקט אירע ליי נטענע שיך. נישט געזען ווי אַ שטיקל לבנה פלאָנטערט זיך צווישן אָנגעוואָרפענע שמאַטעס.

די רייט־אַקאַדעמיע אין געווען פאַרמאַכט. ביל, אַן איבערגעוואַק־סענער יונג, וואָס איז אַרומגעגאַנגען בײַ די פערד, איז געזעסן בײַם טויער אויף אַ שטיין. די שיין פון אַ נאַפט־לאַמטערן איז געפאַלן אויף אים, איבערגעטראָגן זיין קאָפּ, אַ פאַרגרעסערטן, אויפן וויים־געפאַרבטן טויער.

ער האָט געקוקט אויף ביאַנקען מיט הונגעריקע אויגן, פאַרזיכערט, אַז ער ווייסט אַלץ און וואוילעריש געוויזן אויף די לייוונטענע ביידלעך.

— מאָריס איז געגאַנגען אָפּפירן אַ ליידי!

— שוין לאַנג?

— שוין איבער אַ שעה, — האָט דער פערד־יונג זיך אַ שטעל געטון, אַז עס איז געוואָרן אומהיימלעך פון זיין שוואַרצער גרייס — אויב איר ווילט, מאַדאַם, וועל איך אייך צופירן?

— אַ דאַנק, — האָט ביאַנקע זיך אַ דריי געטון אויף צוריק, נישט געוואָלט ווייזן דעם פערד־יונג, אַז זי זוכט דעם מאַן.

— דעם יונגס פייפן האָט זי אינגאַנצן צעטומלט, געווען זיכער, אַז דאָס לאַכט ער פון איר. זי האָט אַ בייג געטון דעם קאָפּ, געוואָלט זען, צי דער יונג שטייט נאָך. זי האָט אויפגעציטערט און אַ כאַפּ געטון די האַנט צום פּנים. דער פערד־יונג איז געווען זיכער, אַז ביאַנקע רופט אים, און ער האָט זיך אַ לאָז געטון צו איר מיט זייער ברייטע שפּרייז:

— אָט בין איך, מעדעם!

ביאַנקע האָט אָנגעשטעלט די רעכטע האַנט, געווען גרייט צו פאַר־טיידיקן און, אַ צעפּלאָמטע, אַן איבערגעשראָקענע, זיך צעשריגן:

— קיינער האָט דיך נישט גערופן, און כ׳בעט דיך, דו זאָלסט מיר נישט נאָכגיין, הערסט?

— איר האָט דאָך מיך נאָר וואָס גערופן?

— נישט דיך!

זי איז כמעט געלאָפן, זיך געזידלט, געדאַרפט נעמען דעם פערד־יונג הינטערן אָרעם און מיט אים אַנטקעגנגיין דעם מאַן. דאָס שפּרייזן האָט אָנגעהאַלטן אַ לענגערע צייט. זי האָט נישט געהערט, ווי אין נאַסן גראָז האָבן קליינע באַשעפענישן נישט אויפגעהערט גרילצן, ווי אין דער שטיל־קייט האָבן זיך געטראָגן ווייטע קולות.

ביאַנקע איז געווען פאַרנומען מיט זיך, געבעטן דער טויט זאָל וואָס גיכער קומען, זאָל איבערהאַקן דעם פּלאָנטער צווישן איר מיטן מאַן. דער טויט, וואָס האָט זי שטענדיק געשראָקן, איז איר איצט געוואָרן באַוואָרנט.

פּלעמלעך האָבן געטיקט צווישן ביידלעך, וואָס זענען געווען צע־

וואַרפן איבער אַ באַרג־אַרויף. דאָ און דאָרט האָט זיך געקייקלט אַ געלעכטער.

פאַר יעדןביידל האָט ביאַנקע זיך אָפּגעשטעלט, געווען זיכער, אַז אינעווייניק איז איר מאַן, הערט זיין שטים. זי האָט מער נישט געקענט איינהאַלטן די טרערן, וואָס זענען געקומען מיט אַזאַ שנאה צו דער נאַכט, צו די ביידלעך, צו אַלץ אַרום.

פאַר אַ ביידל איז געשטאַנען אַ פערד אויף דריי פיס. דעם פערטן פוס האָט ער אויפגעהויבן, לייבט געשאַרט די ווייכע ערד, געוואָרפן דעם קאָפּ רעכטס, לינקס, דערזעען ביאַנקען און זיך צעהירזשעט.

די קליינע ביאַנקע איז אונטערגעלאָפן, זיך אַ שטעל געטון אויף די נעגל, אַרומגעכאַפּט ס׳פערד באַם האַלז, עס געגלעט:

— וואו איז מאָריס?

ס׳פערד האָט צענומען מיט דער מאָרדע די אַראָפּגעלאָזטע פּלאַכטעס פון דעם ביידל, אַריינגעשטעקט דעם קאָפּ און זיך צעהירזשעט:

— אָט איז מאָריס!

אַ צעפּאַטלט מיידל איז אַרויס, דערזעען ביאַנקען און זיך אַ רוק געטון אויף צוריק. מאָריס האָט זיך נאָכגעשאַרט, געפרעגט:

— ווער איז דאָרט?

— איך, דיין ווייב!

— וואָלסט געקענט זיין אַ דעטעקטיוו, — האָט מאָריס געוואָלט איינהאַלטן דעם כעס און נישט געקענט.

— אויב דו מיינסט, אַז כ׳האָב דיך געזוכט, האָסטו אַ טעות — האָט זיך ביאַנקע אַ רוק געטון צו דעם מיידל, — כ׳האָב צומאָל נישט געטראַכט וועגן דיר.

— נישט געטראַכט, און דו ביזט אַהערגעקומען!...

— ס׳פערד האָט מיך דערקענט, — האָט ביאַנקע נישט געקענט פאַרענדיקן און זיך אויסגעדרייט מיט אַ פולן האַלז טרערן.

— וואַרט, כ׳גיי אויך.

— בלייב, בלייב וואו דו ביסט!

זי איז אַריין אין הויכן גראָז. זיך געטראָגן צווישן בושעס, ווי אַן אײַנטערגעשאָסענער פויגל, זיך איינגעהערט, צי מ׳רופט זי, מ׳רייט איר

נאַך. דאָס קלאַפּן פֿון די קאַפּיטעס האָט זיך אַלץ דערווייטערט, נישט גע־וואָרן אין דעם זשומען און סיקען, וואָס האָט זיך געטראָגן פֿון יעדן גרעזל.

ביאַנקע האָט זיך אַראָפּגעלאָזט אויפֿן טרעפּל פֿון דער באַנגעלאָ. זי האָט פֿאַרמאַכט די אויגן, געציילט ווי ס'האַרץ קלאַפּט און זיך איינגע־הערט אין דער שטילקייט. דאָס קלאַפּן פֿון קאַפּיטעס איז געוואָרן אַלץ בולטער. פֿלעמעלעך האָבן זיך געצונדן איבערן בויך, זיך געלאָזט צו די פּיס, צום קאָפּ און דאָס גאַנצע לייב איז פֿול געוואָרן מיט קינדישע הענ־טעלעך, וואָס האָבן זיך געשפּילט מיט איר. ביאַנקע האָט אַרייַנגעכאַפּט דאָס פּנים אין די הענט.

מאָריס האָט צוגעבונדן דאָס פֿערד צו דער באַנגעלאָ, פֿאַררויכערט אַ ציגאַרעט און זיך צוגעזעצט צום ווייב.

1927

זאָשע

אין צימער איז געלעגן אַ טרוקענע שטילקייט, געקומען פון די בערג שניי, וואָס האָבן אַריינגעקוקט אין די ברייטע פענצטער, געקומען פון דעם צעהיצטן קאַכעל-אויוון, וואָס האָט געוואָרפן אין די ווינקלען שטיקלעך פאָמעראַנצן-ליכט.

באַם טיש איז געזעסן דער אַגראָנאָם קאָניעץ איבער אַ דיקן זשורנאַל. ער איז געווען פאַרטיפט אין אַן אָפהאַנדלונג איבער אַ נייעם בוראַק, וואָס מען האָט לעצטנס קולטיווירט אין דייטשלאַנד. קאָניעצס גרויסער קאָפ אויף די צעוואַקסענע פלייצעס האָט גלייכצייטיק מיטן לייענען געטראַכט אין דריי פאַרשידענע ליניעס — מען דאַרף צעאַקערן די אויסגעוואָרצלטע שטיקער וואַלד, מען דאַרף אויספרובירן דעם נייעם בוראַק, מען דאַרף אינדערפרי איינשפאַנען דעם אָגער און צופאָרן אין דער צוקער-פאַבריק.

זאָשע, דעם אַגראָנאָמס ווייב, איז געלעגן מיט אַ בוך אין דער האַנט אויף אַ טונקל פליושענער אָטאָמאַנע. פון קאַכעל-אויוון איז געפאַלן אַ רויטלעכער שיין, זיך געשפילט אין זאָשעס פאָלירטע נעגל, אין דעם שיירל גראַנאַטן, וואָס זי האָט געטראָגן אויפן האַלז, זי האָט אויסגעזען צו יונג פאַר אירע פינף און דרייסיק יאָר.

שוין יאָרן ווי מאַן-ווייב האָבן נישט געהאַט וואָס צו רעדן צווישן זיך, געווען אפילו פויל זיך צו טוישן מיט מיינונגען. פרילינג און זומער האָט זאָשע כמעט ווי נישט געזעען דעם מאַן. שטענדיק איז ער געווען אין פעלד, געאַרבעט צוזאַמען מיט די פאַראָבקעס, זיך געגרויסט, וואָס די שכנישע שררים האַלטן אים, אַ ייד, פאַר אַ גוטן באַלעבאָס. ווינטער איז ער געזעסן איבער ביכער, מורא געהאַט צו בלייבן הינטערשטעליק, געוואָלט דעריאָגן, וואָס ער האָט פאַרפעלט זומער-צייט.

פאַר די פינף צען יאָר האָט מען זיך איינגעלעבט מיט דעם אַלטן, פאַרוואָקסענעם גוט, מיט די שפּייכלערס, וואו דער תבואה־ריח איז גע־ווען אַזוי געדיכט, אַזוי אויסגעבאַקן, אַז מען האָט אים געקאָנט פאַרזוכן. פונקט אַזוי האָבן זיך מאַן־און־ווייב איינגעלעבט.

יעדן שבת האָט מען געשפּאַנט דעם שליטן. דער אַגראַנאָם מיטן ווייב זענען געפאָרן קיין וואַרשע, געפאָרן זעען דאָס איינאונאיינציקע קינד, אַ מיידל פון אַ יאָר פערצען, וואָס האָט געלערנט אין אַ פּענסיאָן. פאַר איין וועג איז מען געגאַנגען אין טעאַטער, צי אין אַן אָפּערע.

אין די דרייסיקער, ווען קאָניעץ האָט געקריגן דאָס גוט ירושה נאָך זיין פאָטער, האָט ער זיך שוין געהאַט אָפּגעלאָפן, געווען איבערזעטיקט מיט ליבע. עס איז אין אים רייף געוואָרן דער פאַרלאַנג זיך איינצופונ־דעווען, גיין אין פאָטערס דרכים.

אויף אַן אָוונט בא באַקאַנטע האָט קאָניעץ זיך צופעליק באַגעגנט מיט זאָשען. מ׳האָט אים נישט געאַרט, וואָס זי איז געווען פאַרליבט אין אַ צווייטן, וואָס זי האָט אים צומאָל ריכטיק נישט אָנגעקוקט באַם באַ־קענען זיך. פון ערשטן קוק האָט ער איר געגומען נאָכגיין.

אין זאָשעס גלייכער נאָז, אין די דינע, דורשטיקע ליפּן, אין די אויגן, טיפע, שוואַרצע אויגן, וואָס שרעקן נישט מיט זייער טיפקייט, איז געלעגן אַזאַ שיינקייט, די גאַנצע אומרויקייט פון מאַי, וואָס לאָזט נישט שלאָפן יינג און אַלט.

קאָניעצן איז געגאַנגען אין לעבן צו קריגן זאָשען.

אין אַ האַלב יאָר אַרום איז זי שוין געווען זיין ווייב, געוואוינט מיט אים אין דאָרף. זאָשע איז אַלט געווען 20 יאָר און דער מאַן פינף און דרייסיק.

צום יאָר האָט זי אים געבוירן אַ טאָכטער, געווען גליקלעך מיטן ברייט־פּלייציקן אַגראַנאָם, און אַז זי האָט זיך צומאָל דערפילט זינדיק פאַרן מאַן, געטראַכט וועגן געליבטן, וואָס האָט זיך אַרומגעוואַלגערט אין אויסלאַנד, באַזונגען אירע לענגלעכע פינגער מיט די פאָלירטע נעגל, בא־זונגען אירע אויגן, ליפּן, האָר — האָט די זינדיקע זאָשע זיך געטוליעט צום מאַן, זיך באַהאַלטן הינטער זיינע פּלייצעס, געהאַט אין אים אַ זיכערן אָנלען.

מיט די יאָרן אָבער, ווען זאָשע איז אַלט געוואָרן פינף און דריי־

סיק און דער מאַן פופציק, האָט זיך גענומען וועקן אין איר אַ הונגער, וואָס קומט בײַ פרויען פון צופיל רחבות.

דאָס פייער אין אויוון האָט זיך געזעצט, זיך געגאָסן איבער די קוילן, געסיקעט פון היץ און דער אָפּשיין אויף דעם דיל איז איינגע־לאָפן. קאָניעץ האָט צעשפּרייט די האָריקע הענט איבערן טיש, זיך גע־דרייט ווי אַ בער.

פלעמלעך האָבן זיך געצונדן אונטער זאַשעס מאַטער הויט, זיך נישט דורכגעשלאָגן, בלויז גלאַטיקער געמאַכט די באַקן, דעם האַלז. זי האָט געוואוסט אַז פּאַיאַנס, איר אַמאָליקער געליבטער, געפינט זיך אין וואַרשע, אויפגעציטערט בײַם געדאַנק, אַז ער קען אַמאָל אַרויסקומען, דאַרף אַרויסקומען, אַנדערש וואָלט זיין גאַנץ שרייבן געווען אַ ליגנט.

מיט זעכצן יאָר צוריק האָט זאַשע זיך פאַרליבט אין פּאַיאַנסען. ביידע זענען געווען יונג, ביידע בויגיק, האָט מען יעדן פאַרנאַכט באַ־גלייט דעם טאָג צווישן די אַלטע ביימער פון די לאַזשענקעס. האָט גע־מעגט רעגענען — פּאַיאַנס האָט געפירט זאַשען איבער די פאַרוואָרפענע סטעזשקעס פון פּאַרק, געקושט אירע אַראָפּגעלאָזטע אויגן, די ליפּן, אַז ס'האָט אַזש געשווינדלט אין קאָפּ. אירע עלטערן האָבן זיך דערוואוסט, געשטערט און אַז קאָניעץ האָט זיך אונטערגערוקט — האָט זיך אַלץ געענדיקט.

די גאַנצע צייט האָט זי פון פּאַיאַנסן נישט געהערט. געקליבן בלויז זיינע ביכער, געווען זיכער, אַז וואו אַ פרוי, מאָלט ער זי, זאַשען. אין איר ביכער־שאַנק איז געווען אַ באַזונדערע פּאָליצע, וואו יעדע אויסגאַבע פון פּאַיאַנסעס ביכער האָט זיך געפונען. די בלעטער־מאַרגינס זענען געווען באַשריבן מיט בלייפעדער. דאָס האָט זי אים געשריבן בריוו, בשעת אין לייענען, געטינטלט אַזוי, אַז אַ חוץ זאַשען האָט זיך קיינער אין דעם שריפט נישט געקענט פונאַנדערקלייבן.

פאַר די לעצטע פּאָר וואָכן, צייט פּאַיאַנס איז געווען אין וואַרשע, האָט זאַשע נישט אויפגעהערט צו בלעטערן זיינע ביכער, געלייענט אירע בריוולעך צו אים און יעדן טאָג געוואַרט ער זאָל פאַרפאָרן הינטערן פענצטער. זי וועט אים אונטערטראָגן אַ בוך נאָך אַ בוך:

— נאַ, לייען, שלעכטער דו, נאַ, זע, אַז מען קען וואוינען מיט אַ מאַן, האָבן מיט אים קינדער און טראַכטן וועגן דיר.

זי האָט פאַרמאַכט די אויגן, זיך לענגער נישט געפּוּנען מיטן מאַן אין איין צימער. ס'בלוט האָט זיך געטראָגן צו די שלייפן, אָנגעיאָגט אין מוח אַזאַ העלקייט, אַז ס'איז גענוג געווען אַ צוק מיט אַן אַקסל, אַ בליק — און פּאַיאַנס איז געשטאַנען לעבן איר.

הינטערן פענצטער האָט אויפגעציטערט אַ גלעקל, מאָדנע אָפּגעקלונגען אין דער שטילקייט. זאָשע האָט זיך אַ ריס געטון פון דער אָטאָמאַנע:

— האַ?

קאָניעץ האָט נישט באַמערקט דעם ווייבס צעשטראַלטע פּנים. ער האָט אויף זיך אַרויפגעצויגן אַ קורץ פּעלצל, געשאַמירט מיט טאַשמעס, און אַז ער איז שוין געשטאַנען בײַ דער טיר, האָט ער סתם אַ פרעג געטון:

— ווער קען דאָס זיין אַזוי שפּעט?

זאָשע האָט אַריבערגעוואָרפן איבער די אַקסלען אַ פוטער און מיטן בוך אין דער האַנט זיך געלאָזט נאָכן מאַן. דאָס האַרץ, ווי אַ פאַרשפּאַרטער פויגל, האָט געפּיקט מיטן שנאָבל אין איין פינטעלע, געוואָלט דורכהאַקן אַ וועג און אַרויס. זי איז געבליבן שטיין אין אָפענעם פאָדערהויז, אַרויסגעשטעקט דעם קאָפּ און אַרויסגעקוקט. אַ טיפער, בלויער הימל מיט בלישטשענדיקע שטערן האָט פאַרטשעפּעט דעם שניי, געשפּרייט בלוילעכע שאָטנס.

אַ שליטן געשפּאַנט אין אַ פערד, איז געשטאַנען פאַרן פאַראַדנעם אַריינגאַנג. די גריווע דורכגעפלאָכטן מיט שטיקלעך פראָסט, ווי מיט ווייסע קרעלן. דער אָנטרייבער האָט זיך פאַרנייגט:

— קענט איר מיר נישט זאָגן, וואו פּאַוולאָווקע איז?

ס'האַרץ בײַ זאָשען האָט זיך ווי אינגאַנצן אָפּגעשטעלט. ס'בלוט איז צוריקגעפאַלן פון די שלייפן. זי איז קריק אַריין אין הויז, זיך צוגעשאַרט צו דער אָטאָמאַנע און אין פוטער זיך צעראָפּגעלאָזט אין ווייכן פּליוש אַריין.

קאָניעץ איז אַריינגייקומען, מיטגעבראַכט אַ טרוקענע קעלט, וואָס האָט זיך געטראָגן פון זיינע וואָנסעס. ער האָט זיך צוגעזעצט צום ווייב און געגלעט מיט דער האָריקער האַנט איר קאָפּ:

— ווערט דיר נישט דערעסן, מאַמעלע, צו לייענען גאַנצע טעג ראָמאַנען?

— צו יעדער צייט אַזוי אַמוזאַנט ווי דיינע ביכער וועגן בורא־קעס — האָט זי זיך אויפגעזעצט און אָנגעשפּאַרט דעם קאָפּ אָן זיין אַקסל — מען קען משוגע ווערן אין אַזאַ העק!

— פאָר זיך איבער קיין וואַרשע אויף אַ וואָך, צוויי... — האָט דער מאַן זיך געבעטן באַם ווייב.

— מיט דיר.

— דו ווייסט דאָך, מאַמעלע, אַז כ'קען נישט.

דער עקאָנאָם האָט דריי מאָל אַ צי געטון באַם גלאָק, וואָס האָט געהאָנגען אויף אַ קלאָץ, אָנגעזאָגט, אַז דער הויף שלאָפט. ס'איז געווען ניין אַ זייגער. קאָניעץ האָט פון געוואוינהייט זיך אַ הויב געטון, געגאַנ־גען זעען, צי זיין האָב און גוטס געפינט זיך הינטערן שלאָס. ער האָט פאַרגעסן, אַז ס'ווייב לאַנגווייליקט זיך, געשפּרייזט אַ זיכערער איבערן שטומען הויף, געווען צופרידן, וואָס די לבנה גייט אים נאָך.

אין פענצטער איז געשטאַנען זאָשע, געקילט דעם שטערן אָן דער פאַרפרוירענער שויב, געוויינט ווי אַ קליין מיידל. אין די פאַרלאָפענע אויגן האָט זיך געגרינט דער שניי און אין די אויערן האָט געקלונגען אַ שווערע שטילקייט.

1920

אומרו

שבת נאָכן אָוונט-ברויט איז דאָס „באָרדינג"-הויז געבליבן ליידיק. דער ייִנגערער עולם האָט זיך גענומען קלויבן אין דער קאַסינאָ, וואו אַן אָרקעסטער האָט געשפּילט. די באַיערטע זענען פאַרן שלאָף זיך איבער-געגאַנגען, זיך געשאַרט פאַסמעסווייז איבער אַ פאַרוואָרפענעם וועג, וואָס האָט נאָך אַלץ געשמעקט מיט צייטיקע מאַלינעס, כאָטש פון מאַלינעס איז שוין לאַנג קיין זכר נישט געווען.

צווישן גאָרטן און די עטלעכע צענדליק אויבסט-ביימער האָט זיך געווייסט אַ ביידל. פאַרן ביידל איז געזעסן לייזער דער שאָפער, געהאַלטן אַ פריש-אָפּגעריסענע צווייג און מיט אַ מעסערל אויסגעשניצט אַ שטעקן.

אין די אָוונטן האָט מען לייזערן קיינמאָל נישט געקענט כאַפּן. ער איז שטענדיק פאַרפאַלן געוואָרן נאָכן נאַכט-עסן, פאַרקראָכן אין די שכנישע האָטעלן און גאַנצע טעג אַרומגעגאַנגען אַ נישט דערשלאָפענער, געדרימלט באַ דעם ראָד פון דער מאַשין.

עס האָט אָנגעהויבן פינצטערער צו ווערן — די ביימער האָבן זיך צונויפגערוקט. דאָס גרילערײַ, וואָס האָט זיך געטראָגן פון די פעלדער, האָט בולטער פאַרשאַרפט די שטילקייט, זיך אָפּגעטיילט פון ראַשיקן אָר-קעסטער. צווייגן האָבן זיך געצייכנט אויף דער לייוונט פון ביידל, ווי זיי וואָלטן געווען אויסגעשניצט מיט אַ שערל.

פון אַלע זייטן האָבן זיך געטראָגן באַהאַלטענע טריט. לייזער האָט געשמייכלט, געוואוסט, אַז דאָס פאַלן צייטיקע עפּל צווישן די בלעטער. ער איז געווען גוט אויפגעלייגט. דער קאָפּ, אַ זיכערער, אַ צופרידענער, איז געזעסן אויף ברייטע פלייצעס. אַ פרייד האָט געווינטלט הינטער דעם

לעדערנעם רעקל. ער האָט עס צעקנעפּלט, געגלייבט, אַז ס'לעבן וועט שוין שטענדיק זיין ווי איצט.

לאה, די קעכין, האָט צו אים היינט געדאַרפט קומען.

די ביימער, וואָס זענען אַלץ געוואָרן געדיכטער, האָבן מיטגע־בראַכט די אומרויִקייט פון פייגל, וואָס זענען נישט געשלאָפן. לייזער האָט אויפגעהויבן אַ צוגעלעגענעם עפּל און אים אַ שיק געטון צווישן די צווייגן. עס איז אַ ווײַלע שטיל געוואָרן. פון דער שטילקייט האָט זיך אַרויסגעשיילט דאָס גרילצעריי, וואָס האָט וואַך געמאַכט ס'לייב.

לייזער האָט זיך געדרייט אויף אַן אָרט, זיך אויסגעצויגן אויף דער קילער ערד, אַלץ אַרום האָט געפּרעפּלט — די ביימער, די בלע־טער, די גרעזלעך, דערציילט, אַז גאַנצע נעכט האָט לייזער גענישטערט איבער די וועגן, ווי אַ הונגעריקער וואָלף, געזוכט וואו זיך צוצוטוליען, נישט געזען, אַז דאָס גליק איז איבער דער וואַנט.

די קעכין איז צופעליק מיטגעפאָרן מיט אים אין פּאָסט־אָפיס, גע־דאַרפט אַוועקשיקן אַ פּעקל. אין קיך איז זי שטענדיק אַרומגעגאַנגען אַ צעהיצטע. אין פאַרטוך מיט די שפּלקעס האָט זי אויסגעזען ברייטער, אַ יידענע אין די יאָרן. און מיט אַמאָל איז לאה אַרויסגעקומען אַ דינע, אַ בויגיקע, דאָס פּנים מאַט, און אַז זי האָט גערעדט, איז זי נישט איינ־געשטאַנען אויף אַן אָרט, ווי מען וואָלט זי ערגעץ געצויגן פאַר אַ שטריקל. דאָס קורצע, לייכטע קליידל האָט זיך געפּעלדלט, געקנייטשט, נישט גע־לאָזט איינשטיין לייזערן.

— זייט איר דאָך גראָד אַ שיינע, לאה!

— און אייך, לייזער, האָט עס גענומען אַזוי לאַנג אויסצוגע־פינען.

— און איר זיצט שטענדיק אין קיך! און פון די טעפּ און קעס־לען שלאָגט אַ פּאַרע, ווי אין שוויץ־באָד, האָב איך אייך טאַקע נישט גע־קענט זען!

מער האָבן זיי נישט גערעדט. לאה איז אים אַריין אין דער זיבע־טער ריפּ. ער האָט געמאַכט לעבן זיך אַ פּלאַץ אויפן „טראָקעל" און אַז זי האָט זיך אַוועקגעזעצט, איז אים וואַרעם געוואָרן ווי נאָך אַ גוטן טרונק בראָנפן.

אַז זיי זענען צוריקגעפאָרן איז שוין טונקל געווען. דאָס טראָקעל

איז געווען איבערגעפּאַקט מיט פּעקלעך. לייזער האָט מיט איין האַנט גע־פּירט דאָס ראָד און מיט דער אַנדערער צוגעהאַלטן לאהן, וואָס האָט נישט געהאַט קיין פּלאַץ צו זיצן.

לייזער האָט נישט געוואוסט, וואו ער פאָרט, געטריבן די מאַשין באַרג־אַרויף, באַרג־אַראָפּ, געזעען ווי בײַ יעדן שטאַרקן טרייסל בלאָזט זיך אָן דאָס קורצע קליידל, פאַרבויגט זיך און פון ווייסן לייב שלאָגט אַ וואַרעמקייט. זיין לאַנגע האַנט האָט פעסטער אַרומגענומען לאהן. נאָך אַ גוטן דריק און זי וועט זיך איבערברעכן צווישן זיינע פינגער, ווי אַ שטייפער, זאַפטיקער עפּל.

— טוסט מיר וויי, לייזער, — האָט זי זיך בײַ אים געבעטן.

— כ׳וואָלט דיך אויפגעגעסן אַ לעבעדיקע, — האָט ער זיך אַ בייג געטון צו איר אויער.

— רויערהייט וועט דיר נאָך פאַרשאַטן, — האָט זיך לאה צע־לאַכט.

— כ׳האָב ליבער רויע מייערן, אפילו עפּל רויע האָב איך ליבער, ווי געקאָכטע!

— פאַרוואָס האָסטו נישט חתונה, לייזער? אַזאַ יונג ווי דו, דאַרף חתונה האָבן!

— מיט דיר, לאה, וואָלט איך חתונה געהאַט, אויף מיין וואָרט!

— כ׳האָב דאָך אַ מאַן, נאַר דו!

נאָך דעם האָבן זיי זיך אָנגעהויבן טרעפן, באַם עסן, באַם ברענ־גען די פּעקלעך פון שטאָט און דער עיקר נאָך דעם אָוונט־ברויט. דע־מאָלט איז לאה געווען פריי. איר מאַן, אַ יונג מיט פלאַכע פיס, האָט מיט די איבעריקע קעלנער צוגערוימט דאָס עס־צימער. לייזער מיט לאהן פלעגן פאַרקריכן אין פעלד צווישן די בושעס, געכאַפּט אַ שמועס שטיענ־דיקערהייט.

אָן אויסגעהויזגערטער, אַ פאַרליבטער, איז לייזער צוגעשטאַנען צו איר, געהאַלטן אין איין טענהן, זי זאָל אַוועק פון מאַן. און כאָטש לאה האָט נישט איינמאָל אָפּגעמאַכט איבערצורייסן מיט אים, איז זי אַליין מיטן אָוונט, נאָך אַ גאַנצן טאָג שווערער אַרבעט באַם צעגליטן אויוון, ווייכער געוואָרן.

זי האָט נישט געוואוסט, ווער עס האָט איר אָפּגעטון אַ כשוף, נישט געוואוסט, וואָס עס ציט זי אַזוי צו לייזערן. זי האָט אים צוגעזאָגט צו קומען שבת צו נאַכטס, ווען דער גאַנצער עולם וועט אַוועק אין דער קאַסינאָ אויפן קאָנצערט.

לייזער האָט אָנגעהויבן צו ווערן אומגעדולדיק. ער איז געשטאַנען צווישן די פּלאַכטעס פון ביידל, געקוקט אויף די קאָלירטע לעמפּלעך, וואָס האָבן זיך געצויגן אַרום דער קאַסינאָ. איין פייערדיקע סטענגע האָט זיך געקניפּט אָן דער צווייטער. די לעמפּלעך האָבן זיך פאַרלוירן אין דעם ברייטן שטח און די פינצטערניש אַרום איז געוואָרן געדיכטער.

די מוזיק האָט זיך געקייקלט איבער די ליידיקע פעלדער, זיך אויסגעגנורעט אין די טאָלן און וואָס שרייאיקער זי איז געווען, אַלץ טרויעריקער איז לייזער געוואָרן.

פאַר אים איז געשטאַנען לאה, אַן איבערגעטוענע, אַ דינע, געדעכעט אָן אָטעם, ווי זי וואָלט נישט געגאַנגען, נאָר געלאָפן.

— כ׳האָב זיך אַזוי געאיילט, לייזער.

לייזער האָט זי אַרומגענומען, אַליין נישט געוואוסט. וואו דער פאַרזדרוס זיינער איז אַהינגעקומען. די קילקייט פון אירע נאַקעטע עלנבויגנס האָט אַ פּלאַטער געטון איבער זיין אויסגעהונגערט לייב:

— גוט, לאה, וואָס דו ביסט געקומען.

— נישט אויף לאַנג אָבער.

— דאָס וועלן מיר שוין זעען.

זי האָט אַ בייג געטון ס׳מויל צו זיין אויער, זיך שטיל צעלאַכט:

— זאָלסט זיין אַ „גוד באָי", דו הערסט?

לייזער האָט צעעפנט די פּלאַכטעס פון ביידל:

— קום אַריין.

— דאָס נישט.

— האָסט דאָך אַליין צוגעזאָגט.

זי האָט אַ שאָקל געטון מיטן קאָפּ אויף ניין, פאַרזשמורעט די אויגן און די שפּעלטעלעך, שמאָלע, ווי באַ אַ קאַץ, האָבן זיך גערייצט — יאָ צוגעזאָגט, נישט צוגעזאָגט.

— איז נישט! — האָט לייזער זיך אויסגעצויגן אויפן גראָז און פאַררויכערט אַ ציגאַרעט.

— גיב מיר אויך איינעם.

לאהה האָט פאַרצויגן, דורכגעלאָזט דעם רויך דורך לייזערס געדיכטע האָר. דער רויך האָט זיך געדרייט צווישן די קודלעס, ווי טיף ערגעץ אין קאָפּ באַם יונג וואָלט געברענט אַ שרפה.

— וואָס ביסטו בייז, לייזער?

— כ'האָב נישט ליב, אַז מ'האַלט נישט קיין וואָרט.

— בין איך דען נישט געקומען?

— דו ווייסט, וואָס איך מיין.

זי האָט זיך אויסגעצויגן לעבן אים, אָנגעשפּאַרט איר קאָפּ אָן לייזערס בויך און די שפּיצן פינגער האָבן געבלאָנדזשעט צווישן די קנעפּ פון זיין לעדערן רעקל, צווישן די קנעפּלעך פון זיין העמד. ער האָט זי אַ צי געטון צו זיך, אָפּגעדעקט אַ פוס איבער דער ליטקע און געזען ווי די ערד שווימט פון אונטער אים אַפּער. זי האָט זיך שטיל געוועריט, זיך געבעטן און מיט אַמאָל זיך אַ ריס געטון.

פון באַרג האָט דער קעלנער געדופן ס'ווייב.

דאָס געשריי האָט זיך געקייקלט, זיך צעבערעקלט אָן די ביימער און פון אַלע זייטן אָפּגעהילכט:

— לאַ־אה!

— באַהאַלט זיך אין ביידל, — האָט לייזער אָן עפן געטון די פלאַכטעס.

— און דו?

— איך וועל זיך מאַכן שלאָפן אויפן גראָז.

זי האָט זיך אַריינגעשאַרט, זיך אויסגעצויגן אויפן בעטל, זיך איבערגעדעקט און געציטערט.

לאהס מאַן איז אָנגעקומען אויף זיינע פלאַכע פיס, געזעען לייזער ליגט אויסגעצויגן ווי אַ העכט, האָט ער אים אַ טאָרקע געטון מיט דער האַנט:

— שלאָפסט?

— זעסט דאָך, אַז כ'שלאָף, וואָס טאַרקעסטו מיט די הענט?

— האָסט אפשר געזעען מיין לאהן?

— דיינע שלעפּט זיך שוין אויך אַרום באַנאַכט?

— וואָס זאָל איך דיר זאָגן, — האָט דער קעלנער זיך אַ בייג געטון צו לייזערן, — ס'קומט נאַכט, ווערן די ווייבער משוגע!

— מן־הסתּם טויגסטו אויף כּפּרות!

— מיינע האָט נישט וואָס צו „קאמפּליינען", לייזער, — האָט דער קעלנער גערעדט מיט אַזאַ טאָן, ווי עמעצער וואָלט זיך מיט אים געשפּאַרט, — וואָס אָנבאַלאַנגט זיבן און דרייצען בין איך קיין עין־הרע אָל־ראַיט! וואָס ליגסטו דאָ, לייזער? קום, אין דער קאַסינאָ קערט זיך וועלטן! די רויטע מויד האָט שוין אויסגעמאַטערט אַלע מאַנסבילן! אַי, אַ מויד!

לייזער האָט אַריינגעלאָזט פינף פינגער אין די קודלאַטע האָר זיינע, זיך אַ ווײַלע געשיבערט און אויסגעשפּיגן דעם גאַנצן פּאַרדרוס:

— קום!

1926

אַ צ י ג אַ נ ק ע

די נאַכט האָט גענומען צופאַלן.

זלמן האָט געיאָגט די פערד, זיך געהויבן מיט דער קעלניע. ער איז געווען אויפגעהייטערט, נאָך אַלץ געטראָגן אין זיך דעם ליכטיקן טאָג, כמעט פאַרגעסן, אַז דערלעבן זיצט לייזער. ווען זלמן איז אָנגעקומען אין שטאָט אַריין מיטן וואָגן מעל, איז געווען פיר נאָכמיטאָג. איצט, ווען ער איילט זיך אַהיים, איז מיט אַמאָל נאַכט געוואָרן. ער האָט נישט געדענקט, צי ס'איז אָוונט געווען, ווי די צייט וואָלט אַריבערגעשפרונגען דעם פאַרנאַכט.

פון די פלאַכע פעלדער האָט די נאַקעטקייט געפראַלט, זיך געווינטלט, געדרייט די פליגל פון די ווינטמילן. געבלעטערטע הייפטלעך קרויט האָבן געגלאָצט תמעוואַטע, ווי גלאָמבעס, גלייך מען וואָלט זיי פאַרלוירן אויפן מיטן וועג.

די לופט האָט געשמעקט מיט תשרי־רעגנס.

דער זיבצעניעריקער זלמן איז געווען אין איין עלטער מיט לייזערן. זייערע עלטערן זענען געווען שותפים, געהאַט אַן אייגענע וואַסערמיל. יעדן טאָג האָבן די יינגע מילנערס אָנגעלאָדן אַ וואָגן מעל, עס אַוועקגעפירט אין שטאָט אַריין און אַהיימגעקומען קעגן אָוונט. היינט האָט מען זיך פאַרשפעטיקט. לייזער איז אַוועק איבערקאָווען די פערד. ער, זלמן, האָט געוואַרט אויף די סוחרים, געדאַרפט קריגן געלט, דערנאָך איז ער אַוועק צו אַ גאָלדשמידט, איינגעהאַנדלט אַ פינגערל, אַ גאָלדנס, מיט אַ רויט שטיינדל. דאָס פינגערל וועט ער געבן טיסען, דער ציגאַנקע.

זלמן האָט געיאָגט די פערד, געטריבן פֿון זיך דאָס אומרויִקע געמיט, וואָס איז אָנגעקומען פֿון די פֿינצטערע פֿעלדער. און נישט די עטלעכע הונדערט רובל, וואָס ער האָט געפֿירט מיט זיך, האָבן אים נישט געלאָזט איינזיצן: דאָס פֿינגערל, וואָס איז געלעגן אין וועטל־קעשענע איינגעוויקלט אין פּליס־פּאַפּיר, איז אים אויף קיין רגע פֿון קאָפּ נישט אַרויס. צווישן זיבן און אַכט האָט טיסע געזאָלט וואַרטן אויף אים בײַם טייך. איצט איז שוין ניין. פֿון פֿאַרדראָס האָט ער אָפּגעמאָסטן די פערד איבער די לאַפּאַטקעס, אַז די בײַטש האָט אַזש געקנאַלט. די חיות האָבן זיך געלאָזט לויפֿן, שיער נישט צעטראָגן דעם וואָגן. און איבער די קעפּ האָט זיך געקײַקלט די לבנה, נישט אָנגעשטאַנען פּונקט געשפּאַן, אויסגעזעען ווי אַ ראָד, וואָס האָט זיך אָפּגעריסן פֿון אַ פֿײַערדיקן וואָגן.

— וואָס פֿאַר אַ יאָגעניש אויף דיר הײַנט? — האָט לײַזער אַ טאָרקל געטון זלמנען מיטן עלנבויגן — כ׳האָב דאָך שוין בײַלד קיין קישקעס נישט!

— כ׳בין שוין נישט איינמאָל שנעלער געפֿאָרן.

— כ׳זע נישט וואָס איז ס׳געאײַל?

— איך האָב שוין געדאַרפֿט זײַן אינדערהיים פֿון אַ גוטער שעה.

— וואָס, טיסע וואַרט אויף דיר? — האָט לײַזער פֿאַרצויגן אַ פּאַפּיראָס און אַרײַנגעשמייכלט אין די קײַקעלעך רויך.

די פֿינגער בײַ זלמנען האָבן פֿון זיך אַ טאַפּ געטון, צי ס׳פֿינגערל ליגט. ער האָט נישט געענטפֿערט. ס׳האָט אים אָבער הנאה געטון, וואָס לײַזער האָט דערמאָנט טיסעס נאָמען. ער האָט אַ קירעווע געטון רעכטס און די רעדער האָבן זיך גענומען שנײַדן אין זאַמד, געקרעכצט. די פערד האָבן געוואָרפֿן מיט די פֿאַרשוימטע מאַרדעס, געהויבן די ווײַדלען און די קלעפּ פֿון זייערע קאָפּיטעס זענען געוואָרן טעמפּ.

אַ ציגיינער מיט אַ ציגאַנקע האָבן זיך אַ ריס געטון פֿון מיטן וועג מיט אַ פּאַטשעריי, ווי איבערגעשראָקענע פֿייגל. זלמן האָט געוואָלט אויסמיידן ס׳פֿאָרל, אַ האַסטיקן דריי געטון די פערד, וואָס זענען אַרײַן אין ראָוו און שיער נישט איבערגעדרייט דעם וואָגן.

— דו ביסט בלינד, צי די פערד דיינע, וואָס דו פּאָרסט אויף מענטשן? — האָט זיך דער ציגיינער צעשריגן.

— און דו האָסט נישט געפינען קיין בעסערן פּלאַץ צו ראָמאַנסירן, ווי אין מיטן וועג? — האָט זלמן זיך אַ שטעל געטון מיט דער בייטש אין דער האַנט.

— ווי די הינט שלעפן זיי זיך אַרום — האָט לייזער ציגע־האָלפן.

— לאָז ער בעסער אַכטונג טון אויף טיסען, — האָט די צי־גאַנקע זיך אָנגערופן. — דער מילנער קלייבט זיך מיט איר חתונה האָבן.

פון הינטערן וואַלד האָבן זיך געהויבן פייערלעך, יעדע ווייל־אויפגעלויכטן, געריטעלט דעם הימל. דאָרט האָבן זיך באַזעצט אַ מחנה ציגיינער, צעשטעלט פּאַלאַטקעס, געשיקט די ציגאַנקעס אויף דער „שפּראַ־כאַרקע" און אַליין האָט מען געהאַנדלט מיט פערד.

— זלמן, — האָט לייזער שמאַרקער אַ צי געטון דעם פּאַפּיראָס אין באָם פייערל דערזעען, ווי זלמנס מויל איז פאַרקוועטשט, — ביזט טאַקע „פאַרליאַפּעט" אין דער ציגאַנקע?

— ווייס איך וואָס...

— ס'איז דען אַ מויד? ס'איז אַ שרפה! — האָט לייזער זיך גע־רוקט צום חבר. — נישט קיין חידוש, וואָס זי געפעלט!

— אמת, אַ שרפה? — איז זלמן געווען צופרידן, וואָס לייזער רעדט וועגן טיסען.

— כ'זע דאָך, אַז דו האָסט זי ליב.

— אסור.

— טאָ צו וואָס שלעפסטו זיך מיט איר אַרום?

— ווער?

— זע נאָר, ווי דאָס מאַכט זיך געפּגרט. פאַר יעדן מאָל, וואָס איך האָב דיך געכאַפּט מיט איר... און נישט נאָר איך. דער טאַטע מיינער איז אש־להבה אויף דיר...

—אויף מיר?

— ער האָט דיך געזען מיט דער ציגאַנקע הינטערן סטאָג היי.

— ווען? — האָט זלמן אין זיך געשטיקט די פרייד און זיך צעלאַכט.

— זע נאָר, ווי עס שטופּט אים, — האָט לייזער מיטגעלאַכט. — ווייסט, זלמן, איך האָב צו זיי קיין האַרץ נישט. איז עס טאַקע אמת, אַז ציגיינער שמירן אויס די העמדער מיט סמאָלע?

— גיי פרעג זיי.

— קוק אים נאָר אָן...

— פונוואַנען זאָל איך וויסן?

— און טיסע?

— וואָס טיסע?

— איך וואָלט נישט געקענט אַרומנעמען אַ ציגאַנקע.

— די ציגאַנקע דאַרף דאָך אויך וועלן.

— אַ גאַנצער קנאַקער! און איך וועט זיך מיט דיר, כ'זאָל נאָר אַ פּיפּס טון און כ'האָב זיי אַלע, אפילו טיסען.

אַ קיל ווינטל איז אָנגעלאָפן פון טייך. די פערד האָבן אַ שנוף געטון מיט די נאָז־לעכער, זיך צעהירזשעט. ס'האָט זיך שוין געהערט דאָס פאַלן פון וואַסער אויפן מיל־ראָד, וואָס האָט זיך געשוימט אונטער דער לבנה, אָפּגעטיילט די פינצטערע געביידע פונם טייך.

פון דער מיל איז אָנגעקומען אַ שאָטן, געשאָקלט מיט אַ לאַמטער, געשפּרייט שפּריצן ליכט.

— וואָס אַזוי שפּעט? — איז זלמנס פאָטער, אַן אויסגעקנאָטענער פון קלויצקעס עסן, אונטערגעקומען. — כ'האָב שוין איבערגע־קלערט.

— ס'איז אַזוי גרינג, מיינסטו, אַרויסצוקריגן בײַ מאָטל מעלשענ־קער געלט?

— האָסט כאָטש געקריגן?

— ער האָט געקרעכצט און געגעבן.

— אַ שווערער פּאַרשוין — איז דער מילנער ווייכער געוואָרן און אַ זאָג געטון — מיר וועלן שוין אויסשפּאַנען, לייזער, גיי אַהיים, דײַן מאַמע האָט שוין צוויי מאָל געפרעגט אויף דיר.

דער פאָטער מיטן זון האָבן אויסגעשפּאַנט די פערד, זיי אַרומגעווישט, אַריינגעפירט אין שטאַל און זיי געגעבן עסן.

די מילנערקע האָט צעשטעלט אויפן טיש קרויט מיט קאַרטאָפל. אַ שיסל מיט קאָטלעטן. זלמן האָט געגעבן דעם פאָטער ס׳פּעקל געלט און אַליין האָט ער זיך געזעצט צו דער אכילה.

מיטן ציילן ס׳געלט איז דער פאָטער געוואָרן אויפגערוימט, געלאָזט פאַלן אַ וואָרט:

— נו, ווי שטייט היינט מעל?

— געפאַלן מיט אַ גילדן אויפן זעקל.

— ווידער געפאַלן?

זלמן האָט זיך געאיילט. די הויט האָט אויף אים געשרפהט. ער האָט געוואָלט אַריבערלויפן צו די שליוזן, טאָמער וועט ער נאָך באַגעגנען טיסען.

מיט אַ רחבת האָט דער פאָטער אַריינגעשטופּט דעם טייסטער אין דער בוזעם-קעשענע פון וועסטל און געוועןן גרייט אויסצוהערן שטאָטישע נייעס. ס׳האָט אים נישט געשמעקט, וואָס לייזער דרייט זיך אויפן בענקל, קאָן נישט איינזיצן.

— וואו לויפסטו שוין, וואו?

— דאַרפסט מיך דען?

— און אַז איך דאַרף דיך נישט? — האָט דער פאָטער זיך געשמייכלט אין דער באָרד אַריין — סיי-ווי-סיי וואַרט זי נישט אויף דיר.

— ווער דאַרף דאָס וואַרטן אויף מיר? — איז זלמן רויט געוואָרן.

— כ׳מיין די ציגאַנקע, ווי הייסט זי דאָרט, וואָס „טליקעוועט“ זיך אַרום מיט יעדע פּאָר הויזן. כ׳האָב זי נאָר-וואָס באַגעגנט מיט שמואליקן, דעם תכשיט, אַ וויסט יאָר אויף אים.

— ווען מען אַרט עס, ברעכן זיי ביידע די קעפּ! — האָט זלמן זיך צעשריגן און געשפּירט בשעת מעשה אַ גרימערייי אין בויך — נאָך אַ טאָג אַרבעט, מעג איך אַ ביסל אַרויסגיין אָפּכאַפּן דעם אָטעם!

זלמן איז אַרויס פון שטוב ווי אַ ווינט. ער האָט זיך געטראָגן איבערן הויף, געלאָפן אַרום און צרום דעם טייך אוז די נכפה האָט אין

אים זיך גערויכערט. ער איז פֿאַרקראָכן הינטערן סטאָג, געזוכט, געניִשטערט, געשמעקט מיט די נאָזלעכער, ווי אַ חיה. ס'האָט אַזוי אָנגעהאַלטן אַ היפּשע ווײַלע. ער האָט מיטאַמאָל אַרײַנגעשטופּט דעם קאָפּ אין שטעכיקן היי, געשוואוירן נקמה צו נעמען אָן שמאָליקן און זיך צעהײַלט ווי אַ הונט.

1921

רחל

משה, דער קאָלעקטאָר פון „ישיבת ר׳ יצחק אלחנן״, איז צוויי מאָל אַ יאָר פאַרפאָרן נאָך בעטיל.

ער האָט אויסגעמאַרקירט אָנצוקומען אין שטעטל אַריין פרייטיק, געהאַלטן שבת באַ שלמה פעדלער, פאַרהערט דעם פעדלערס בן־יחיד, מעקסין. און מאָנטיק באַגינען, ווען שלמה האָט זיך געלאָזט מיט זיין בויד סחורה איבער די נעגערשע דערפער, האָט זיך משה מיטגע־כאַפּט. אַזוי האָט זיך דער קאָלעקטאָר נוהג געווען פאַר די לעצטע פינפ־צען יאָר.

משה מיט שלמהן האָבן אָפּגעדאַוונט אין דער בויד, זיך געזעצט איבערבייסן. אָנגעטריבן האָט מעקסי — אַ קיילעכדיקער יונג, אַ שווייגער, וואָס איז געגאַנגען אין פאָטערס דרכים.

משה האָט געשיילט די האַרטע אייער, זיי געטונקען אין זאַלץ און געטראַכט, אַז ער איז אַ מטופּל מיט פינף טעכטער. די לעצטע איז גע־וואָרן צוואָנציק יאָר, פאַרדינט באַ שניפּסן קאַשע אויף וואַסער און דאָ האָט שלמה, אַ פאַרגרעבטער ייד, אַזאַ עשירות.

דער עול, וואָס האָט געשוועבט איבער משהן, איז זיך צעוואַקסן מיט די נאַקעטע פעלדער, מיטן טרייסלען פון דער בויד און ער האָט סתם אַ זאָג געטון:

— שלמה, אייער מעקסי געפעלט מיר. אַ יידישער בחור, כ׳וואָלט אים גענומען פאַר אַן איידעם.

— און איך וואָלט אויך בעסער געוואָלט האָבן אייך, ר׳ שלמה, פאַר אַ מחותּן, ווי דעם געלן הערשל. ער האַלט אין איין שיקן שדכנים. שטייט מיר אָבער נישט אָן. באַ אונז אין דער משפּחה איז נישט געווען קיין שוסטער־בענקל און הלוואי ווייטער.

מעקסי איז אָנגעקומען חול־המועד סוכות קיין ניו יאָרק. געפאָרן אָנקוקן די „סחורה", וואָס ער איז געגאַנגען איינהאַנדלען.

מעקסי, וואָס איז קיינמאָל נישט געווען צווישן מיידלעך, איז צו־געפאַלן צום שידוך. געפעלן זענען אים אַלע פינף שוועסטער. אַרומגע־פירט מיט אים האָט זיך רחל, די כלה — אַ זאַפטיק מיידל, ווי אַ ביימל נאָך אַ רעגן. דערצו האָט זי שטענדיק געלאַכט, אפילו בעתן וויינען.

מען האָט זיך נישט גערעכנט, וואָס דער חתן איז רחלען נישט גע־ווען צום האַרץ. טאַטע־מאַמע, די שוועסטער, אַלע האָבן פאַרשריגן די כלה מיט מעקסיס עשירות און אויף די צווייטע טעג סוכות זענען אָנגע־פאָרן שלמה מיטן ווייב שטעלן אַ חתונה.

שלמה האָט געלאָזט אָפּפאַרבן דאָס הויז אויף גרין. ער האָט אָפּ־געליידיקט אַ גרויס צימער, עס געלאָזט אויסקאַלכן, אַריינגעשטעלט צוויי אייזערנע בעטן מיט ווייכע מאַטראַצן און דאָס יינגע פאָר־פאָלק האָט זיך אַריבערגעקליבן.

מעקסי איז געווען גליקלעך. ער איז די ערשטע וואָך געבליבן אין הויז. אַרומגעגאַנגען מיט אַ העמערל אין קעשענע, געהאַלטן אין איין קלאַפּן נעגל. ער האָט געהאָלפן אויפהענגען געבלימלטע פאַרהאַנגען באַ די פענצטער, אַליין אָפּגעפאַרבט די פאָדלאָגע, איבערגעשיט די ערד אין די וואַזאָנעס. איבער די בעטן האָט ער אויפגעהאָנגען די איינגע־ראַמטע „סיטיזען־פּייפּערס", אַ בילדל פון ווייב און געזעען דאָס נעסט זאָל זיין וואָס ווייכער און וואַרעמער.

דעם טאָג, ווען מעקסי האָט זיך געקליבן מיטן פאָטער איבער די דערפער, האָט זיך רחל אויפגעהויבן באַגינען, געוואָלט מאַכן פאַר די מאַנסבילן עסן. די שוויגער האָט שוין אַלץ געהאַט צוגעגרייט — אויס־געזאָדן פלייש, אָפּגעטרוקנטע קעזלעך, איבערגעקאָכט דעם בראָנפן מיט פאָמעראַנצן־שאָלעכץ און צוקער.

מעקסי האָט דערזעען רחלען, האָט ער זיך אַ הייב געטון פון בענקל, זי געוואָלט אַוועקזעצן:

— וואָס האָסטו זיך אויפגעכאַפּט אַזוי פרי?

— דו פאַרסט דאָך אין וועג אַריין, נישט רחל — האָט די מוטער צוריק אָװעקגעזעצט דעם זון — ס׳װייב דיינס קען זיך אַליין אַריינברענגען אַ בענקל.

רחל האָט זיך נישט צוגעזעצט, נישט געזעען, ווי די מראה אין פּנים האָט זיך באַ מעקסין געביטן, ווי ער קייעט אַן אָנגעכמורעטער דעם ביסן און שווייגט.

אַז די מאַנסבילן זענען אַוועקגעפאָרן, איז רחל אַריין צו זיך אין צימער, זיך אָנגעשפּאַרט אָן בעט קייגנאיבער דעם פענצטער און זיך צעוויינט.

טרוקענע, אַראָפּגעפאַלענע בלעטער האָבן זיך געקייקלט צווישן די ביימער, זיך געשאַרט איבערן אויסגעקראָכענעם אַספאַלט־וועג און דורך די שויבן האָבן אַריינגעקוקט גרויע פעלדער און נאָך אַ גרויערער הימל.

די שוויגער האָט געקלאַפּט מיט אירע מאַנסבילשע שיך איבערן הויף, געגאַנגען פון די הינער צו דער קו און וויל זי איז שטענדיק געווען אַליין, האָט זי געהאַט אַ טבע צו רעדן מיט זיך אויפן קול. ס׳האָט רחלען געשראָקן און איר שטענדיק געלעכטער איז ערגעץ געבליבן שטעקן, פאַרגליווערט געוואָרן.

עס איז געווען סוף חשון. די ביימער, די פעלדער, אַלץ האָט זיך געהאַלטן אין שיילן, געוואָרן נאַקעט, ווען עס האָבן זיך אונטערגערוקט פינצטערע, קאַלטע נעכט.

רחל האָט זיך איינגעוויקלט אין אַ שאַל, געקוקט דורכן פענצטער. זי האָט געבענקט אַהיים, מוחל געווען דעם מאַנס עשירות און זיך דערפילט איינס מיטן לעבן פון די פעלדער, פון די ביימער, וואָס האָבן געהאַלטן אין אָפּשטאַרבן.

מעקסי איז געבליבן אונטערוועגנס צוויי, דריי טעג, פאַרפאָרן אַ דורכגענומענער פון קעלט איבערגעכטיקן אין דעם ווייכן, וואַרעמען בעט, און אינדערפרי ווידער נישט געוואָרן.

צום יאָר האָט רחל געבוירן אַ זון. איר פאָטער איז געקומען אויפן ברית. עס זענען אָנגעפאָרן פּעדלערס פון אָרום און אַרום. מען האָט געגעסן, געטרונקען, און שלמה איז נישט אָפּגעטרעטן פון מחותן, אַריינגעטענהט אין משהן:

— דעם זון מיינעם האָב איך פאַרזאָרגט. ער איז קיין עין-הרע, אַ גביר... אַן איניקל האָב איך דערלעבט, געוואָרן אַ זיידע, דאַרף מען זעען, אַז איך בעטיל זאָל זיין אַ שול, און אייך, מחותן, וועל איך אַריבערנעמען מיט דער משפחה, זעען איר זאָלט ווערן רב.

אַז משה האָט זיך געקליבן אין וועג אַריין, האָט רחל פאַר אים געוויינט, אַז ס׳איז איר שלעכט, אַז זי איז מוחל דאָס עשירות, אַז זי גייט אויס פון בענקעניש. דער פאָטער האָט נאָך אָנגעשריגן אויף איר:

— זינדיקסט, טאָכטער. יעדע פון דיינע שוועסטערן וואָלט זיך גערן מיט דיר געטוישט.

נאָך דער קימפעט איז רחל זיך צעוואַקסן, אַרומגעגאַנגען ווי אַן אָנגעקוואָלן טייכל מיט פאַרמאַכטע שלוזן.

פון גרויס גליק האָט מעקסי אינגאַנצן אויפגעהערט רעדן, געוואָרן ברייטער אין געזעס, פולער אין די באַקן און געאַרבעט פאַר צוויי, געטענהט, אַז עס איז צוגעקומען אַ מאַנסביל אין הויז אַריין.

די באָבע איז געוואָרן צוגעלאָזענער. זי האָט יעדן פרימאָרגן אַריינ-געבראַכט וואַרעמע, שוימיקע מילך פאַר דער שנור, דער זויגערין, אַריינגעבראַכט אַ נאַר-וואָס געלייגט איי, אויסגעווישט דערמיט דעם איי-ניקל די אויגן.

איינמאָל, מיטוואָך, ווען די פרנסה-געבער זענען נישט געווען אינדערהיים, איז פאַרפאָרן אַ רויטער יינגערמאַן, ער האָט געבראַכט פון רחלס פאָטער אַ בריוו, וואו ער בעט דעם יינגנמאַן גוט אויפצו-נעמען. דער יינגערמאַן איז צוגעפאָרן פאַר אַ בית-יתומים אין ירושלים.

דער קאָלעקטאָר, אַ רעדעוודיקער, איז רחלען געפעלן. דערצו האָט דאָס קינד פון דער ערשטער רגע געקלעפּט אָן אים, געלאַכט, ווען ער האָט אַ פייף געטון, ווען ער האָט אויסגעפלאָכטן פון די אייגענע פינף פינ-גער אַ פייגעלע, געקראָכן צו אים אויף אַלע פיר.

באַ דער שוויגער האָט זיך געפלאָנטערט, אַז דער רויטער יינ-

גערמאַן קומט אַזש פון ירושלים. זי האָט זיך אָנגעזעצט אויף רחלען, נישט אַוועקצולאָזן דעם קאָלעקטאָר ביז דער שווער וועט אַהיימקומען.

די שטילע, ברייטע צימערן זענען ליכטיקער געוואָרן מיט דעם אָנקומען פון פרעמדן. רחל איז נישט איינגעזעסן באַ זיך, זיך געדרייט אַ גאַנצן טאָג, זיך איינגעהערט, ווי ער דאַוונט מיט אַ ניגון, גערעדט מיט אים אַ גאַנצן טאָג און זיך געכאַפּט, אַז איר געלעכטער, וואָס זי האָט שוין לאַנג געהאַט פאַרלוירן, איז צוריקגעקומען, און אַז רחל האָט פאַרקייטלט די טיר, געלעגן אָן אָפּגעדעקטע אין בעט, באַוואונדערט די קלאָרקייט פון אייגענעם לייב, האָט זי נאָך אַלץ געהערט זיינע טריט, ווי ער דרייט זיך איינער אַליין איבערן צימער.

צווישן די ביימער האָט זיך געשאַרט אַ ווינטל, אָנגעקלאַפּט אין די שויבן, נישט געלאָזט שלאָפן.

רחל האָט זיך אויפגעכאַפּט אָן אויסגערוטע, אַ פרישע. דער מאָרגן איז געשטאַנען אין פענצטער, געלעגן אויפן דיל, אויף די ווענט. אויפן הויף האָט געקלימפּערט דער בלעכערנער עמער — די שווינגער איז געגאַנגען מעלקן די קו. דאָס קינד האָט געשמייכלט אין שלאָף, געצויגן מיט די ליפּלעך, הפּנים געחלומט, אַז עס זויגט. די מאַמע האָט אַ כאַפּ געטאָן אויף זיך די קימאָנאָ, נישט געוואוסט פאַרוואָס פלעמלעך צינדן זיך באַ איר אונטער דער הויט, און אַ באָרוועסע אַרויס פון שטוב. אין קיך איז געשטאַנען דער פרעמדער, זיך געווישט מיט אַ האַנטוך און אויף די רויטע האָר האָבן געפינקלט טראָפּנס וואַסער. רחל האָט זיך באַגריסט, פעסטער פאַרצויגן די קימאָנאָ און געוואָלט צוריק אַרויס.

— כ׳בין שוין פאַרטיק, שוין — האָט דער פרעמדער איר פאַרשטעלט דעם וועג.

ס׳איז געוואָרן מיט אַמאָל שטיל.ביידע האָבן זיך פאַרשעמט, געוואָלט איינער דעם צווייטן אָפּטרעטן דאָס אָרט און געבליבן שטיין אין דער ענגער טיר, וואָס האָט געפירט אין צימער אַריין. ער האָט זי אַרומגענומען, אַ קוש געטון. דאָס קינד האָט זיך צעוויינט, רחל איז געלאָפן צו זיך, געהערט ווי די שווינגער קומט אָן. און אַז זי איז אַ

שטיק אויפן מאָרגן אַרויס פון צימער, האָט די שוויגער זיך פאַר איר געקלאָגט:

— וואָס זאָגסטו, רחל, ער האָט דאָך גישט געוואָלט בלייבן, דער ייד פון ירושלים. דער שווער וועט האָבן פאַראיבל.

1927

אסתרל

אַוועקגעפאַלן אַ קינד אין שטעטל, איז די מוטער געלאָפן צו דער מילך־יידענע:

— שׂרהשי, קרוינעשי. . .

די זקנה, וואָס האָט פונאַנדערגעטראָגן מילך איבער די הייזער האָט געקענט דעם פּזמון, געוווּסט, אַז דאָס איז מען געקומען נאָך איר איניקל, ס׳זאָל אָפּשפּרעכן אַ בייז־אויג, צי אַ באַנעמעניש.

די אַלטיטשקע האָט געמעגט האַלטן אינמיטן אויסשלאָגן פּוטער, אָפּזייען מאָלקנס פון צוואָרעך, אויסקוועטשן גאָמעלקעס, ווי זי פלעגט נאָר דערזעען אַ מאַמעס פאַרחלשטע נאָז, האָט זי גלייך געוואָרפן די אַרבעט. מיט דראָבנע טריט איז זי אַריין אין שטוב, אַריינגעקוקט אין קו־שטאַל און אַז זי האָט נישט געפונען ס׳איניקל. האָט די זקנה זיך געלאָזט צום איינגעפאַלענעם פּלויט, וואו אויף דער לאָנקע האָבן זיך געפּאַשעט אירע דריי קו. די באָבעשי האָט גענומען רופן מיט אַ יינג מיידליש קול:

— א—ס—ת—ר—ל ! א—ס—ת—ר—ל !

דאָס שטעטל האָט זיך אַרומגעטראָגן מיט אסתרלען, ווי מיט אַ קמיע. נישט בחינם איז זי געבוירן געוואָרן אין אַ הייבל. מען האָט אויך געגלייבט, אַז די קרעלן, וואָס אסתרל טראָגט אויפן האַלז, נעמען איבער אַ בייז אויג, דעריבער זענען זיי טאַקע אַזוי בלאַס, ווי מען וואָלט די רויטקייט ביז אַ טראָפּן פון זיי אַרויסגענאָגט.

אין דער קימפּעט, ווען אסתרל איז אויף דער וועלט געקומען, איז איר מאַמע געשטאָרבן. ס׳ברעקל האָט געפּאָכעט מיט דער נשמה, זיך געראַנגלט מיטן טויט. די באָבעשי האָט געריכערט דער טאָכטערס נאָפּל־שנור, איינגעריסן קברים און איז געווען זיכער, אַז אינם זכות פונם „הייבעל” וועט זי ס׳נפשל אָפּשרייען. און די אַלטיטשקע האָט אָפּגעראַ־

טעוועט דאָס קינד, נישט געוואוסט אָבער, אַז ווען אַ מענטש קומט אויף דער ליכטיקער וועלט און ס׳ערשטע וועמען ער באַגעגנט איז דער טויט, אַזאַ איינער שיידט זיך שוין נישט מיטן טויט פאַרן גאַנצן לעבן.

צו זעקס יאָר האָט אסתּרל שוין געפּאַשעט די בהמות אויף דער לאָנקע, געהאָלפן פאַרביטערטע מ מעס רייסן מיענטע־גראָזן פאַר זייערע שלאַקריריקע קינדער, זיך אויסגעקליבן אין אַ ליכטיקער נאַכט איר שטערן אין הימל, אַ גרויסן בלישטשענדן שטערן.

זי איז געוואַקסן מיט דער זעכציק־יעריקער באָבע, מיט די שטומע בהמות, מיט די צרות פון שטעטל.

דער קוואַלעדיקער ברונעם, וואו אין די גרעסטע היצן איז די פּוטער געוואָרן שטיין־האַרט, האָט נישט געלאָזט רוען. די באָבעשי האָט געהאַט צו דערציילן וועגן אַ פאַרחתמעטער מקווה. וועגן דער טאָכטער, צו לענגערע יאָר, וואָס איז געגאַנגען טבילה אין דעם ברונעם. אסתּרל האָט זיך געבויגן איבערן מאָכיקן ברונעם־פּאָרענטש, געקוקט אין דעם קלאָרן וואַסער אַריין, וואָס האָט נישט אָפּגעלאָזט, און וואָס שטאַרקער די טיפקייט האָט געצויגן, אַלץ פיינלעכער איז געווען די פרייד, אַז אָט אין דער קילקייט זיצט ערגעץ די מאַמע.

איין מאָל אַ יאָר, ווען אין שטעטל איז געווען יאַריד, איז אָנגעפאָרן אסתּרלס טאַטע מיט אַ וועגעלע פאָרצעליי. אַז דער פדיון איז געווען גוט, האָט ער איר געקויפט אַ פאָר שיך, צי אַ קלייד, זיך שטענדיק געקלאָגט פאַר דער באָבעשי, אַז ער האָט שלעכט געטראָפן און באַם געזעגענען זיך געגלעט אסתּרלען איבערן קעפל:

— נו, טאָכטערשי, וועסט אפשר מיטפאָרן אַהיים?

קליינערהייט האָט אסתּרל זיך באַהאַלטן הינטער דער באָבעס פאַרטוך, מורא געהאַט פאַרן פאָטער. ווען זי איז עלטער געוואָרן, זיך דערוואוסט, אַז ער אַליין האָט אַ שלעכטע מערכה באַם ווייב, האָט זי אויסגעהערט און זיך געררויטלט:

— ווי קאָן איך די באָבעשי לאָזן אַליין?

צו פינפצען יאָר האָט זיך דאָס לעבן באַ אסתּרן איבערגעאַנדערשט: פון אַן איבערגעוואַקסן מיידל מיט שטעכיקע קנאָכן איז זי ווי איבער נאַכט רייף געוואָרן. די שפּיציקע קני און עלנבויגנס האָבן זיך אויסגעגלייכט, אויסגערונדיקט. די באַקן צוגעברוינט, די אויגן — העל־בייריס־

ביר און די קאַשטאַן־האָר זענען צווישן די פלעכטן אַריינגעפאַלן אין דער רויטקייט פון האַרבסט־בלעטער.

זי האָט אָנגעהויבן אויסצומיידן מענטשן, נישט געגאַנגען מער אָפּשפּרעכן קיין עין־הרעס, אויפגעהערט פונאַנדערצוטראָגן מילך איבער די הייזער. זי האָט איבערגענומען דאָס ווירטשאַפט — געמאָלקן די בהמות, אויסגעשלאָגן פּוטער, גערייניקט די שטאַל, צוגערוימט דאָס הויז.

אין די לאַנגע ווינטער־נעכט האָבן באָבע־אייניקל געשלייסט פּע־דערן, געשטריקט זאָקן. בײַ דער אַלטיטשקער האָט ס׳מויל זיך נישט צו־געמאַכט, פון געוואוינהייט. די זיבעציק יאָר האָבן אַרויסגערעדט פון איר, זיך נישט אָפּגעשטעלט, ווי אַ וואַסערל, וואָס רינט צווישן פּאַרוואַקסענע געוויקסן. דער פּלאַפּל איז געפאַלן אויפן שטומען אייניקל, וואָס האָט איינ־געזאַפּט דער באָבעס פרומע רייד און דאָס יינגע לייב האָט זיך געשוימט, נישט געהאַט פאַר וועמען צו עפענען די שליוזן.

אין אַזאַ אָוונט האָט זיך צו באָבע־אייניקל אַריינגעריסן מלכהלע, די גבירטע פון שטעטל. זי האָט אַרומגעכאַפּט אסתרן, זי געקושט:

— ווערסט מיר נישט אָפּזאָגן, אסתרל, אָן דיר גיי איך נישט אַוועק פונדאַנען... שוין דעם דריטן טאָג ווי מיין דודל ליגט אין היץ... גע־ווען דער רופא, דער דאָקטאָר, ס׳העלפט נישט... האָב איך גערופן לאהן, וויל זי דווקא, אַז דו, אסתרל. זאָלסט זיין באַם אָפּשפּרעכן, נישט בחינם ביסטו געבוירן געוואָרן אין אַ הייבל!

— גיי דאָס מאָל, אסתרל — האָט די אַלטיטשקע נישט געקאַנט זען, ווי די גבירטע בעט זיך בײַ איר אייניקל — פאַר מלכהן מאַך אַן אויסנאַם... זי האָט עס פאַרדינט... נו, גיי, גיי, אסתרל. און אייער דודל, מלכהלע, וועט אם ירצה השם געזונט ווערן. וואָס האָבן מיר היינט, מיטוואָך? מיטוואָך נאַכט האָט די עין־הרע נישט אַזאַ מאַכט!

און איידער אסתר האָט צייט געהאַט עפּעס צו זאָגן, איז זי שוין געשטאַנען מיט מלכהלען הינטער דער טיר, געזען ווי די באָבעשי שאָקלט אויס איר ליידיק פאַרטוך, שיקט נאָך אַ שפּרוך:

„...אין אַלע וויסטע פעלדער, וואו ס׳איז דאָ שפּאַלטן, זאָל זיך דער יצר־הרע באַהאַלטן..."

מלכהלע האָט אַ כאַפּ געטון ס׳מיידל אונטערן אָרעם, זי פעסט גע־

האלטן, ווי אַן אבן־טוב, זיך געוואוּנטשן אַזאַ כּלה פאַר דודן ווי אסתּרל, זאָל ער נאָר מיט גאָטס הילף געזונט ווערן.

די גבירטע האָט ברייט גיַעפנט דעם פאַראַדנעם אַריינגאַנג:

— אָט זענען מיר שוין.

אין בעט איז געלעגן אַ בחור מיט רויטע פלעקן אויפן פּנים, אויפן שטערן. מען האָט אים קוים אַרויסגעזעען פון צווישן ווייסע, פּוכענע קישנס. צוקאָפּנס איז געשטאַנען אַ זקנה, דאָס פולע פּנים אָנגעשפּיקעוועט מיט וואָרצלען און בראָדעווקעס, ווי בײַ אַן אַלטער אינדעטשקע דער גוי־דער, זי האָט געוויזן אויפן חולה:

— זע, אסתּרל, צי די שלייף בײַם קראַנקן איז געזאַלצן?

ס׳מיידל האָט זיך פאַרלוירן. דאָס ערשטע מאָל, ווי מען רופט זי צו אַ דערוואַקסענעם און דערצו נאָך אַ בחור. זי האָט זיך איבערגעבויגן איבערן קראַנקן, זיך באַגעגנט מיט זיינע אויגן און ס׳פּנים האָט אויפגע־פלאַמט בײַ איר, געוואָרן איינס מיט די האָר. זי האָט צוגעלייגט אירע ליפּן צו זיין שלייף, דערפילט אַרום האַלז אַ ברי, וואָס לויפט ווי אַ משוגענער איבערן נאַקעטן לייב און דאָס וואַכע אויער ציטערט אויף:

— אס—תּ—רל... אס—תּ—רל...

אסתּרל האָט נישט געזען, ווי די זקנה האָט געוואָרפן הייסע קיילן אין אַ מיעדניצע וואַסער, נישט געהערט, וואָס זי פּרעפּלט איבערן חולה, נישט געוואוּסט, ווי אַזוי זי איז אַרויס פונם גבירס שטוב. אַלץ אַרום האָט זיך געדרייט, געגאַנגען אויף רעדלעך.

אָוונט נאָך אָוונט האָט דאָס מיידל געשפּרייזט ביז שפּעט אין דער נאַכט אויף דער לאָנקע, געבעטן גאָט, דוד זאָל געזונט ווערן, צו יעדער רגע האָט זי געקאָנט אָנטאַפּן דעם ברי אויפן האַלז, זיך אייַנהערן אין דעם אייגענעם נאָמען. די רומיאַנעק־בלעטלעך האָבן צוגענומען די רו בײַ דודן, אָפּגעטון אַ כּשוף, פאַרזיכערט, אַז ער וועט קומען.

און דוד איז געקומען. צופרשט בגנבה, ווען דאָס שטעטל איז שוין געשלאָפן. מיטן זומער איז דער כּשוף אין אים געוואַקסן.

אסתּר האָט נאָך נישט אָפּגעגעסן דעם נאַכטמאָלצייט, נאָך נישט צוגערוימט די שטוב — דוד שטייט שוין הינטערן פענצטער, מאַכט זיך נישט הערן, ווי די באָבע שטראָפט אים:

— אַן עבירה צו פאַרדרייען אַ יתומה אַ קאָפּ... אַ חתן איז עפּעס אַנדערש! דו אָבער, דודל, וועסט זיך אָפּשפּילן אַ זומער, פאַרגעסן ס׳מיידל און זי, די ווילדע ציג, וועט מיר אָנווייגען אַ קאָפּ! טשעפּע זיך בעסער אָפּ, דודל, גיי צו דייניקע, אסתּר איז נישט פאַר דיר...

די באָבע איז גערעכט געווען. מלכּה, דודס מאַמע, האָט איינגעלייגט וועלטן. זי האָט גערעדט מיט גוטן, גערעדט מיט בייזן, און אַז קיין זאַך האָט נישט געהאָלפן, האָט זי דודן אַוועקגעפירט קיין וואַרשע, אים אָפּגעריסן פון מיידל.

און אַז אסתּר האָט געוויינט באַם מעלקן, באַם אויסשלאָגן פּוטער, וועמען האָט עס געאַרט אַ חוץ דער באָבעשי? האָט די אַלטיטשקע געהיטן דאָס אייניקל, געזעען זי זאָל זיך נישט בייגן איבערן מאַכיקן פאַרענטש פונם ברונעם, איר געהאַלטן אין איין דערציילן מעשיות וועגן פרומע ווייבער, צדקניות, געזעען דער יצר־הרע זאָל קיין שליטה נישט האָבן איבערן קינד און געבעטן גאָט, דער ליבער זומער זאָל אַוועק.

נאָכן זומער, אין די אָסיען־רעגנס, איז באַ יצחק מלמד געשטאָרבן ס׳ווייב. ער איז געבליבן אַן אלמן מיט פיר קליינע קינדער. ס׳ביסל יידן האָבן זיך אַזוי גענומען דעם מלמדס אומגליק צום האַרץ, אַז באַלד נאָך די שלשים האָט ס׳שטעטל, מיט מלכּהן אָן דער שפּיץ, זיך אַריינגעלייגט און געזעען, אַז אסתּרל, די יתומה, זאָל חתונה האָבן פאַר יצחק מלמד.

אויבנאויף האָט די באָבע נישט אויפגעהערט צו לויבן גאָט, וואָס ער האָט איר צוגעשיקט אַזאַ כּשרע נשמה פאַר אַן איידעם, אין תּוך אָבער האָט זי געפילט, אַז ס׳גאַנצע שטעטל האָט אסתּרן שלעכטס געטון — נישט פאַר אירע כּוחות יצחקלס פרומקייט, נישט פאַר אירע כּוחות פיר פרעמדע קינדער. שבת איז גאָרנישט געווען אויסצוהאַלטן מיט אים. ס׳ווייב האָט נישט געטאָרט אַריינשמעקן צו די בהמות, נישט געטאָרט אויסרעדן אַ וואָרט מיט דער גויע, די שכנה.

געווען איז יצחקל אַ קליין, דאַר יידל, מיט אַ בערדל, וואָס איז געוואַקסן מער אויף די באַקן ווי אויף דער גאָמבע. באַם טיש איז דאָס געזעסן ווי אַ מלך, זיך באַדינט מיט דער גאַנצער שטוב, קיין גוט וואָרט נישט געהאַט פאַרן ווייב:

— וואָס טוסטו, אסתּר?

— צוזאַמען מיט די קרישקעס מעג מען דאָך אַראָפּנעמען די לייכ־טער — האָט אסתּר זיך פּרובירט צו פֿאַרענטפֿערן.

— אַזאַ גויע ווי דו מעג.

אסתּר האָט זעלטן אים געענטפֿערט, אפילו נישט אין כּעס געוואָרן אויפֿן מאַן, צוגענומען אַלץ פֿאַר ליב. זי האָט געוואָלט ווערן אַן אַנ־דערע, ווי יענע צדקניות, וואָס די באָבע האָט וועגן זיי איר אַזוי פֿיל דערציילט, אָפּגעזעסן ווינטער־שבתים איבערן טייטש־חומש, געצויגן דער באָבעשיס ניגון.

נאָכן ווינטער איז ווידער געקומען דער זומער.

אַ פֿאַרנאַכט איז אסתּר געגאַנגען אַהיימטרייבן די בהמות פֿון דער לאָנקע. אַ קו האָט געפֿעלט. זי האָט אויסגעזוכט די גאַנצע לאָנקע, נישט געפֿונען און פֿאַרקראָכן אין וועלדל אַריין. די קו איז געווען צוגעבונדן צו אַ בוים. אסתּר האָט זיך געלאָזט צו דער בהמה און געבליבן שטיין אַן איבערגעשראָקענע — דוד איז איר אַנטקעגן געקומען.

— זיי נישט בייז, אסתּרל, דאָס האָב איך אָוועקגעפֿירט אין וועלדל אַריין די קו, געוואוסט, אַז דו וועסט זי גיין זוכן... גלויב מיר, אַז כ׳בין נישט שולדיק, אסתּרל... טאַטע־מאַמע האָבן מיך געהאַלטן פֿאַרשפּאַרט, אָוועקגעפֿירט קיין וואַרשע...

די וואַנסעלעך דינע, גאָר דינע, האָבן זיך געשאָטנט איבער דער אויבערשטער ליפּ, געטרויערט, און די אויגן, גרויסע, ליכטיקע, האָבן זיך געפּלאָנטערט צווישן אסתּרס פֿינגער, צווישן די פֿאַלדן פֿון איר קלייד, געפֿאַלן אויפֿן דרייעקיקן קאָפּטיכל:

— זיי האָבן דיר אָפּגעשוירן די האָר?

אין דעם פֿאַרשנורעוועטן מיידל האָט עפּעס אַ פּלאַץ געטאָן, זיך איבערגעריסן. אַ באַליידיקט לעבן האָט אַרויסגעוויינט פֿון איר, געציטערט אין דודס אָרעמס, זיך אים אָבערגעגעבן.

שפּעט אין דער נאַכט האָט די באָבע זיך געשלעפּט איבער די לאָנ־קע, געזוכט ס׳איניקל, גערופֿן:

— אס—תּ—רל, אס—תּ—רל!...

— מע־ע־ע־ע! — האָט די פֿאַרבלאָנדזשעטע בהמה אַ פֿאַרבענקטע זיך אָפּגערופֿן און איז אונטערגעקומען מיטן געשוואָלענעם אייטער.

די באָבעשי האָט אַהיימגעפֿירט די שטומע בהמה. אויפֿן וועג האָט

זי אַרייַנגעקוקט אין דעם פֿינצטערן ברונעם, וואו די קילקייט האָט גע-שלאָגן אין פּנים אַריין, גאַרנישט געזען אין דעם חושך און פֿאַרבראָכן די אַלטע פֿינגער:

— טאַטע-פֿאָטער. .

1927

ג ע ר ט ר ו ד

גלייך ווי אָפּענהיים איז אַריבערגעקומען פון בייערן, האָט ער זיך באַקענט מיט גערטרודען.

ער איז אָנגעקומען צו אַ דייטש אויף אַ פאַרם, וואו מען האָט געהאָדעוועט פערד. מיט דער קליינער גערטרוד, וואָס האָט אַרויסגעהאָלפן דער מוטער אין ווירטשאַפט, האָבן אַלע פערד-יונגען געשטיפט. זי איז אָבער געווען אַזוי קליין און דין, אַז קיינעם איז נישט איינגעפאַלן צו פאַרפירן מיט איר אַ ליבע, זיך באַגאַנגען מיט איר, ווי מיט אַ קינד, וואָס דרייט זיך צווישן דערוואַקסענע.

דאָס האָט אַזוי באַליידיקט גערטרודען, אַז זי האָט פון אַלעמען געוויכט, געמאַכט דעם אָנשטעל, אַז ס'שטייט איר נישט אָן צו רעדן מיט די „גרינהאָרנס". כמעט אַלע פערד-יונגען זענען געווען אַריבערגעקומענע דייטשן.

אָפּענהיים איז דער ערשטער געקומען צו איר אַ פאַרליבטער, זיך באַגאַנגען מיט גערטרודן ווי אַ גרויסער, אַרויפגעקוקט צו איר. דאָס מיידל האָט זיך פאַרליבט אינם יונג, זיך גענומען טרעפן מיט אים אין פעלד, אויף זייטיקע וועגעלעך. אין די גרויסע ווינטער-אָוונטן פלעגט זי קומען צו אים אין שטאַל אַריין.

אין איינעם פון אַזעלכע אָוונטן האָט דער פאָטער זיי געפּאַקט.

ער האָט זיך אַ וואָרף געטון אויף אָפּענהיימען מיט אַ שטאָלענעם היי-גאָפּל. דאָס געשלעג איז געווען אויף טויט און אויף לעבן. מען האָט זיך געקנעטן די זייטן, זיך געוואַלגערט פאַרסאָפּעטע אין פערד-מיסט און אַזביידע זענען געבליבן אָן כּוחות, האָט מען נאָכגעלאָזט. צעקנייטשטע

האָבן זיי זיך געהויבן פון דער ערד, געשטאַנען מיט אַראָפּגעלאָזטע קעפּ, ווי אָנגעברוגזטע ביקעס, גרייט זיך נאָך אַמאָל צו וואַרפן איינער אויפן צווייטן. גערטרודס פאָטער האָט זיך אָנגערופן:

— אויב דו נעסט זיך איצט ווען אַרויסדרייען, דזשעק, נישט חתונה האָבן מיטן מיידל, וועל איך דיך דערשיסן!

— כ'האָב אַנדערש ווי חתונה האָבן גאָרנישט גערעכנט, — האָט דער יונג זיך פּרובירט פאַרענטפערן.

— און איך פיר זיך, דזשעק, — האָט דער דייטש נאָך אַלץ נישט געקוקט אָפּענהיימען אין פּנים אַריין, — אַז כ'מאַך חתונה אַ זון צי אַ טאָכטער, גייען זיי אין דער וועלט אַריין. באַם לעבן גיב איך נישט קיין ירושה?

דער הויכער צעוואַקסענער דזשעק אָפּענהיים האָט חתונה געהאַט מיט דער קליינער גערטרוד, זיך געגרייסט, וואָס זיין ווייב איז נישט קיין יידישע, און אַז ער איז געווען גוט אויפגעלייגט, האָט ער זי גערופן „מיין גויקע“. באַלד נאָך דער חתונה האָט ער גענומען ס'ווייב, די מתנה, וואָס ער האָט געקריגן — אַ גרויסן הונט פון דער וואָלף פּאַראָדע — און אַריבערגעפאָרן קיין ניו־יאָרק.

באַ רייכע קרובים איז ער געוואָרן אויבער־דזשעניטאָר איבער צוויי טענעמענט־הייזער אויף פּאַרק עוועניו.

גערטרוד האָט באַ די קרובים נישט אויסגענומען. די אייגנטימערין פון די הייזער, וואָס איז יעדן שבת געגאַנגען אין טעמפּל אַריין, האָט באַ יעדער געלעגנהייט געגעבן דזשעקן אָנצוהערן, אַז אַזאַ פּאַרשוין ווי גערטרוד האָט ער נישט געדאַרפט זוכן באַ גויים, געקענט געפינען צווישן אייגענע עפּעס שענערס.

דזשעק אַליין האָט אָנגעהויבן צו פאַרגלייכן גערטרודן מיט די רייכע דאַמען, צו וועלכע ער איז געקומען נאָך דירה־געלט. ער האָט זיך אַרומגעזעען, אַז ס'איז פאַר אים נישט געווען קיין שידוך און ער האָט ביסלעכווייז איינגעשפּאַנט ס'ווייב אין די שווערע הויז־אַרבעטן.

גערטרוד האָט זיך נישט אַנטקייגנגעשטעלט, געוואוסט, אַז זי איז נישט בעסער פון איר מוטער, וואָס אַרבעט ס'גאַנצע לעבן איבער די כוהות. זי האָט יעדן טאָג געוואַשן די מירמל־שטיינערנע טרעפּ, געפּוצט דאָס ניקל און דאָס מעש אויף די טירן, געזען דזשעק זאָל האָבן פיר

מאָלצייטן אַ טאָג צו דער מינוט, געקראָכן פון דער הויט צו געפעלן דעם מאַן.

דזשעקן האָט געטריבן פון שטוב. ער פלעגט נאָר אַריינקומען אָפּ־עסן. בײַטאָג איז ער געלעגן אין קעלער בײַ די קוילן, וואו ער האָט געהאָדעוועט זיין הונט, אין די אָוונטן איז ער אַוועק מיט חברים.

גאַנצע אָוונטן איז גערטרוד געבליבן אַליין. זי איז געזעסן איבער אַ ראָמאַן ביז שפּעט בײַנאַכט, געוואַרט אויף דזשעקן, געטראַכט ווי מ׳האַלט אים איין אין שטוב.

די ערשטע צייט האָט זי געלאָזט פאַלן אַ וואָרט, פאַרוואָס ער לאָזט זי איבער אַליין. ער האָט נישט געענטפערט. זי האָט זיך מער נישט געקלאָגט, געוואוסט, אַז איר פאָטער איז נישט בעסער. יעדעס מאָל, ווען דער פאָטער האָט זיך אָנגעשכורט, האָט ער איבערגעקערט ס׳הויז, געשלאָגן די מוטער, די קינדער. דזשעק האָט נאָך אויף איר קיין האַנט נישט אַרויפגעלייגט. יעדע עוולה האָט זי צוגענומען פאַר ליב, געציטערט איבערן מאַן, זיך געפילט שולדיק, וואָס זי האָט נישט קיין קינדער און געשטילט די פאַרדרוסן מיט די ראָמאַנען, וואָס זי האָט גענומען אין דער לייברערי.

און ס׳האָט פּאַסירט, דזשעק איז געקומען אַהיים אַ שכּור, גע־פאַלן איבער די פיס און צוגעשטאַנען צום ווייב:

— כ׳קען נישט מער, גערטרוד!

— וואָס, דזשעק?

— כ׳קען נישט מער לעבן מיט דיר!

זי האָט זיך צעוויינט.

— זי וויינט שוין, — האָט דזשעק זיך געוויגט איבערן ווייב — וואָס ווייסטו? פאַר וועמען אַרבעט איך? פאַר די הינט?

די קליינע גערטרוד האָט געגלעט דעם גרויסן דזשעקס הענט, זיי געקושט.

— וואָס בין איך שולדיק, דזשעק!

— וואָס דען, איך בין שולדיק?

— איך אויך נישט!

— טאָ האָב אַ קינד! — האָט דזשעק זיך מער נישט געקענט האַלטן אויף די פיס — כ׳וויל אַ קינד! הערסט?

ער האָט זיך אַראָפּגעלאָזט אויף דער פּאָדלאָגע, זיך אויסגעצויגן מיטן פּנים אַראָפּ, געערדט אָן אַ צוזאַמענהאַנג. געַרטרוד האָט אים גע־הויבן, געוואָלט אַרויפשלעפּן אים אויפן בעט. זי האָט נישט געקענט. זי איז געבליבן זיצן מיט אים אַ גאַנצע נאַכט, געוויינט. אינדערפרי, דזשעק האָט זיך איבערגעשלאָפן, טוט אַ קוק, געַרטרוד זיצט אַ פאַר־וויינטע.

— וואָס איז, געַרטרוד?

זי האָט נישט געענטפערט, געקוקט פאַר זיך מיט גרויסע קינ־דישע אויגן, און דער שמייכל אַרום די ליפּן, נישט קיין מענטשלעכער, האָט געשראָקן.

דזשעק האָט זיך געכאַפּט, אַז געַרטרוד האָט געקריגן אַ מיש אין קאָפּ. פאַר חדשים־לאַנג האָט ער זי דאָס ערשטע מאָל אויפגעהויבן אויף די הענט.

— וואָס איז דיר, קינד מיינס?

זי האָט אים אַרומגענומען, געגלעט מיט קליינע פינגער, גע־קושט, זיך געבעטן:

— זיי מיט מיר!

דאָס האָט אָנגעהאַלטן אַ מינוט, צוויי. די קינדישע אויגן האָבן ווי־דער געקוקט פאַר זיך, קיינעם נישט געזען. און דער שמייכל אַרום די ליפּן איז געווען אַ פרעמדער.

דזשעק האָט אויף אַ רגע נישט קיין טראַכט געטון, אַז ער איז שול־דיק אין ווייבס קרענק. ער האָט זיך בלויז באַדויערט, באַשולדיקט האָט ער אַ ניו יאָרקער וואָכנבלאַט, וואָס האָט אַנאָנסירט אַ פרייז פון טעלעכע טויזנט דאָלאַר פאַר אַ נאָמען פון אַ ראָמאַן. די לעזער פונם וואָכנ־בלאַט האָבן געדאַרפט צוזוכן דעם נאָמען. געַרטרוד, אַ ליבהאָבערן פון ראָמאַנען, האָט געשלעפּט פון דער ביבליאָטעק צו צוואַנציק ביכער מיטאַמאָל, געזעסן איבער וואַרשטעס ביכער, וואָס זענען גרעסער געווען פאַר איר און געחלומט צו קריגן דעם פרייז. דזשעק האָט געטענהט, אַז געַרטרוד האָט זיך שטאַרק גענומען צום האַרצן, וואָס זי האָט דעם פרייז נישט באַקומען. פון עגמת־נפש האָט זי אויפגעהערט צו רעדן און אָנגעהויבן איינצודאַרן.

געַרטרוד האָט אַראָפּגעוואָרפן פון זיך יעדן עול. זי האָט מער נישט

געוואַשן די מירמל־שטיינערנע טרעפּ, אַפילו אויפגעהערט צו קאָכן פאַרן מאַן מאַלצייטן. און אַז דזשעק איז צוגעשטאַנען, זיך געבעטן באַ איר זי זאָל עפּעס טון, אַלץ פאַרעקשנטער איז זי געוואָרן, געווען זיכער, אַז זי רעכנט זיך אָפּ מיט אים פאַר די עוולות, וואָס זי איז אויסגעשטאַנען. מעג גאַנצע האָט זי זיך געשלייערט אין בענדלעך, אין קאָלירטע טיכלעך. אויפגעזוכט אויסטערלישע קאַפּעלושן, וואָס נאָר אַ מענטש מיט אַ ריס אין קאָפּ קען איינפאַלן.

מיט דער צייט האָט גערטרוד אינגאַנצן אויפגעהערט רעדן, נישט געקוקט קיינעם אין די אויגן און וואָס קראַנקער זי איז געוואָרן, אַלץ קינדישער האָט זי אויסגעזען.

איצט, ווען דזשעק האָט געמוזט נישט נאָר אַרומגיין באַביידע הייזער, נאָר אויך פירן ס'ווירטשאַפט, אַכטונג געגעבן אויף דער קראַנקער, דווקא איצט איז ער זעלטן אַוועק פון דער היים.

די הינט, וואָס ער האָט געהאָדעוועט זענען אויסגעוואַקסן. זעקס גרויע הינט, גרויס ווי קעלבער, מיט לענגלעכע פאַרשפּיצטע מאָרדעס. שטאַנגען, פינף פיס הויך, האָט ער צעשטעלט אין אַ קרייז, געשטאַנען מיט אַ בייטש, געקנאַלט, און די הינט האָבן זיך געהויבן איבער די שטאַנגען, איינער איבערן צווייטן. אַזוי אַ טאָג פאַר אַ טאָג.

ס'איז פאַרביי אַ חודש, נאָך אַ חודש. די קראַנקע איז נישט בעסער געוואָרן. דזשעק איז צופעליק אַוועק מיט חברים אין אַ געוועזענעם סאַלאָן, געטרונקען דאָרט אַ גאַנצן מעת־לעת, זיך נישט געוויזן אַרום די הייזער עטלעכע טעג.

צי דער הונגער, צי די באַהאַלטענע שרעק, אַז מען קען דעם מאַן אָפּזאָגן פון דער שטעל, עפּעס האָט געטריבן גערטרודן פון הויז. אין דעם קליינעם קעפּל האָט אויפגעלויכטן אַ פּינטעלע. זי האָט זיך אָנגעטון דעם קאַפּעלוש מיט די בענדלעך, זיך געגומען שאַרן אַ קליינטשיקע אַרום די ווענט, געגאַנגען אין קעלער אַריין אויפמאַכן די עלעקטריק.

זי האָט זיך לאַנג געדרייט אין טונקעלן קעלער, פּרובירט יעדע טיר, יעדן שלאָס און פאַרבלאָנדזשעט צו די הינט, וואָס האָבן שוין צוויי טעג נישט געהאַט געגעסן.

מיט איין שפּרונג האָבן די הינט, הונגעריקע, צערייצטע, אַרומגערינגלט גערטרודן, וואָס איז געבליבן שטיין אָן לשון. די הינט האָבן זיך

געהויבן אויף די פאָדערשטע פיס. געשטשירעט די ציין, זיך געטראָגן מיט אַ בילערײַ אײנער נאָכן אַנדערן, אײנער איבערן אַנדערן. פון שרעק האָט גערטרוד זיך אײנגעקאַרטשעט, קלענער געוואָרן. דער קאַפּעלוש איז באַ איר אַראָפּגעפאַלן פון קאָפּ. די הינט האָבן אים צעריסן אויף פּיצלעך און צערײַצטע זיך גענומען הײבן מיט אַזאַ פלינקײט אַרום גערטרודן, אַז פון פּחד האָבן די אַזוי אויך שוואַכע קני זיך גענומען בײגן אונטער איר. אינסטינקטיוו האָט זי אַראָפּגעוואָרפן פון זיך ס'קלײד. אין מיטן פאַלן האָבן די הינט עס אַ כאַפּ געטון, זיך געקײקלט איבער דער פּאָדלאָגע אַ קאָפּ איבער אַ קאָפּ און די שאַרפע ציין האָבן געריסן דאָס קלײד אין פּאַסן.

ווי אָפּגענאַרטע האָבן זײ זיך אַ ריס געטון מיט אַ בילערײַ, אָנגעלאָפן מיט אַזאַ אימפּעט, מיט אַזאַ בלישטש אין די גרויע וועלפישע אויגן, אַז גערטרוד איז געפאַלן אָן מאַכט.

די הינט זענען נאָך לאַנג געשפּרונגען, זיך געביסן, זיך געקײקלט איבער דער שטײנערנער פּאָדלאָגע און אַז זײ האָבן מיטאַמאָל דערשפּירט דעם טויט צווישן זיך, האָבן די אויגן זיך גענומען לעשן און צווישן די שוימיקע ציין זענען די צונגען ווי לעקערס געהאָנגען.

שפּעט אין דער נאַכט איז דזשעק געשטאַנען אין דער טיר פון קעלער, געקנאַלט מיט דער בײַטש איבער די הינטס קעפּ, איבער די רוקנס. די הינט זענען זיך צעלאָפן אין די ווינקלען. די פעל האָט געציטערט, די אויגן געפינקלט. ער האָט אַ כאַפּ געטון דאָס האַלב־נאַקעטע ווײַב אויף דער האַנט, זי צוגעטוליעט ווי אַן איבערגעשראָקן קינד, זי געטראָגן אין שטוב אַרײַן און געפּרעפּלט:

— קינד מײַנס.

1925

אין אַ לבנה־נאַכט

פּאַסיקלעך לבנה־ליכט האָבן זיך צעלייגט איבער סטעלאַס בעט, זיך געהויבן איבער דער קאָלדרע, ווי שאָטנס פון פייגל זיך געפּלאָנטערט אין אירע קאַשטן־האָר, וואָס זענען געווען צעשאָטן איבערן קישן.

סטעלאַס פּנים איז אין שלאָף געוואָרן ליכטיקער. די ליפּן, די אויגן־לעפּלעך, אפילו די נאָז־לעכער זענען פולער געוואָרן, זיך עטוואָס צעזנפּנט, ווי פלאַנצן נאָך אַ רעגן.

זי האָט זיך איבערגעוואָרפן. דאָס ליכט, וואָס האָט זיך געריכן דורכן פענצטער, האָט אויסגעווישט פון אירע אויגן דעם שלאָף און זי איז געבליבן ליגן מיט אַ הונגער, וואָס מאַכט ס'לייב וואַכיק אין צייטיק.

דאָס וואַכן אין די ליכטיקע נעכט האָט סטעלאַ מיטגעבראַכט פון איר פאָטערס פאַרם. סיי זומער, סיי ווינטער האָט זי אין אַזעלכע נעכט נישט געקאָנט איינליגן אין בעט. זי פלעגט זיך אָנטון, פאַרקריכן אין קושטאַל, זיך אַרומשלעפּן איבער די פעלדער אין מיטן לעשן פון די שטערן אַהיימגעקומען שלאָפן. נאָך דער חתונה, ווען סטעלאַ האָט זיך אַריבערגעקליבן נאָך ניו יאָרק, געוואָרן ס'ווייב פון דאָקטאָר גאָלד, האָבן די שלאָפלאָזע נעכט כמעט אינגאַנצן אויפגעהערט. און אַז זי האָט זיך יאָ אַמאָל געוועקט, איז עס געקומען מיטאַמאָל, ווי אַן איינגעבוירענע מורא, וואָס ס'באַפאַלט אַ מענטשן, ווען ער בלייבט איינער אַליין אין אַ העק. מיטן וועקן זיך איז אויך געקומען אַ הונגער צו אַ יונג, וואָס האָט געאַרבעט אַ שטיקל צייט בײַ סטעלאַס פאָטער אויף דער פאַרם און זי האָט אים כמעט ווי נישט געקענט.

סטעלאַ האָט אַ קוק געטון אויף איר מאַן, וועלכער איז געשלאָפן

דערלעבן. די רעכטע באַק אַ גלאַטע, דער שטערן אָן קנייטשן מיטן שוי־
בער האָר, דאָס לייכטע אָטעמען — אַלץ האָט אים צוגעגעבן אַ ייִנגליש־
קייט. זי האָט זיך אַ בייג געטון איבער אים מיט אַ ציטער, ווי זי וואָלט
נישט געוו״ען אַ ווייב, נאָר אַ געליבטע, אַריינגעצויגן אין זיך זיין אָטעם
און זיך גענומען טרייסלען אינגאַנצן. סטעלאַ האָט זיך נישט געכאַפּט, ווען
אַ פֿאַרבאָרגן באַהעלטעניש האָט זיך מיטאַמאָל אין איר אָן עפן געטון.
אַ שטום בענקעניש האָט זיך גענומען וויקלען פון די שפּיץ פינגער, גע־
שנורעוועט ס ייִנגע לייב.

ס'טעלאַ האָט געליטן. נישט געוואוסט, פאַרוואָס גאָט שטראָפט זי.
זי האָט ליב געהאַט דעם מאַן, אויסגעגאַנגען פאַרן פיר יעריקן זונדעלע,
וואָס איז געשלאָפן קעגנאיבער אין אַ בעטל. וואו אַ קאַפּריז, וואו אַ פאַר־
לאַנג — איר גאַנץ לעבן האָט זי אויפגעלייזט אין די צוויי מאַנסבילן —
אינם דאָקטאָר מיטן פיר יעריקן ייִנגעלע. בײַ זיך אין האַרץ האָט זי נישט
געלאָזט קיין ווינקל, אפילו קיין פינטל, וואו אַ פרעמד מאַנסבילס אָן
אויג זאָל זיך קענען אַ וואַרעם טון, טאָ פאַרוואָס שטראָפט זי גאָט?

אין די לבֿנה־נעכט, ווען מיט דער וואַכקייט קומט דער הונגער,
צעקריכט איר טריישאַפט און איבערגעבנקייט, ווי צוגעסמאַלעט שטרוי.
דער יונג, וואָס האָט געאַרבעט אויף איר פּאָטערס פאַרם, באַווייזט זיך.
ס'העלפט נישט, וואָס זי טרייבט אים, יאָגט פון זיך יעדע זינדיקע מחשבה.
ס'העלפט אויך נישט, וואָס דער מאַן ליגט דערלעבן. דער שטילער אומעט
גייט איבער אין פיין, נעמט אָפּ בײַ סטעלאַ הענט און פיס און זי בלייבט
ליגן, ווי אַ דורכגעברענט שטיק ערד, וואָס לעכצט נאָך רעגן.

נאָך כּלהוויז האָט סטעלאַ געפיבערט פון ליבע, געוואַרט מיט אַ
ציטער דער חתן זאָל זי שוין נעמען אין שטאָט אַריין, וואו אַ דאָקטאָרס
קאַבינעט מיט אויסגעמעבלירטע צימערן האָבן געוואַרט אויף איר. געגוי
וואָס עס דאַרף פאָרקומען, האָט סטעלאַ נישט געוואוסט, גאָר ייִנג געווען.
זי האָט זיך געפילט זיכערער, וואָס דער חתן איז אַ דאָקטאָר און ס'איז
גענוג געווען אַ טראַכט צו טון פון דער חתונה, יעדער נערוו זאָל זיך
בײַ איר אויפטרייסלען פון פרייד.

די חתונה האָט געדאַרפט זיין אין יוני. טעג זענען געשטאַנען לאַנ־
גע, נעכט — בלויע, קורצע.

סטעלאַ האָט נישט געקענט איינזיצן אין שטוב. יעדן טאָג איז זי

י. אָפּאַטאָשו (4)

פֿאַרקראָכן צו זייערס אַ שכנה, גאָר אַ יינגע פֿאַרמערין, וואָס האָט נאָר וואָס חתונה געהאַט. דער סוד, וואָס ליגט צווישן מאַן־ווייב, האָט דערנענטערט די צוויי מיידלעך, וואָס האָבן זיך כמעט ווי נישט פֿאַרשטאַנען. מען איז געזעסן שעהן אויפֿן טרעפּל, אויף דער זון און געריעדט, ווי מען וואָלט ס׳גאַנצע לעבן געוואַקסן אײנינעם און אַז עס האָטד ערעסן, האָט סטעלאַ זיך אַוועקגעשלעפּט מיטן ווערדל, זיך פֿאַרקליבן ווייט צווישן רויר־שטעקעלעך, געבאָדן דאָס הייסע לייב אין קאַלטן, לויפֿנדיקן וואַסער.

סטעלאַ איז געגאַנגען מיט פֿעלדער, וואָס האָבן געביטן די קאָלירן, זיך געוויגט אין דער לענג און אין דער ברייט, זיך גיצוויגן אָן אַ סוף. די פֿעלדער זענען שוין לאַנג געווען צעאַקערט און פֿון דער זריעה, וואָס האָט זיך געוואַרעמט צווישן די קרישלדיקע ברילעס ערד, האָבן אַרויסגעשפּראָצט פֿאַרביקע קעפּלעך, זיך געשפּאַרט, זיך געצויגן צו דער בלויקייט.

סטעלאַ האָט זיך אַריינגעדרייט צום פֿאַרם־הויז. ס׳רויטע פֿערד איז איר אַנטקעגן געקומען, געשלאָגן מיט פּאַרע. נאָכן פֿערד איז אָנגעקומען דער יונג, צעאַקערט אַ שטיקל לאַנד, וואָס איז געווען אַרומגעצוימט מיט דראָט.

— אַזוי שפּעט אין יוני אַקערט איר? — האָט סטעלאַ סתּם אַ פֿרעג געטון און געטראַכט וועגן עפּעס אַנדערש.

— ס׳איז טאַקע אַ ביסל צו שפּעט, — האָט דער יונג מיט אַ פֿייף אָפּגעשטעלט ס׳פֿערד און זיך אַ רוק געטון צו סטעלאַן אַזוי נאָענט, אַז ס׳האָט אויף איר אַ בלאָז געטון מיט פֿריש געבאַקן ברויט — אין פֿיר וואָכן אַרום וועלן מיר שוין האָבן ראש־חודש־רעטעכלעך...

— איך וועל דעמאָלט שוין נישט זיין אויפֿן פֿאַרם, — האָט סטעלאַ חרטה געהאַט, וואָס זי רעדט פֿאַר אַ פֿרעמדן.

— אַ שאָד — האָבן די ליפּן זיך געעפֿנט בײַם יונג און דאָס אָפּגעבריענטע פּנים האָט אויפֿגעלויכטן מיט דער ווייסקייט פֿון די ציין, מיט דער טיפֿקייט פֿון די שוואַרצע אויגן.

ער האָט ווידער אַ פֿייף געטון. דאָס פֿערד האָט אַ שלעפּ געטון ס׳אַקער־אייזן. דער יונג האָט זיך מיטגעבויגן, געגנורעט די פֿיס אין דער ווייכקייט פֿון דער געריסענער ערד.

באַנאַכט האָט ס'לבנה־ליכט נישט געלאָזט שלאָפן. א ווינטל האָט זיך געשפּילט מיטן געשטריקטן פאָרהענגל, עס אַרויסגעשלעפּט דורכן אָפענעם פענצטער, עס געפּעלדלט.

פון די פעלדער זענען אָנגעלאָפן לייכטע טריט, אָנגעקלאַפּט אין פענצטער. סטעלאַ האָט זיך אויפגעזעצט, אָנגעשפּיצט די אויערן, די אויגן, געוואָלט פאַרטויבן אַ שטום געשריי, וואָס האָט זיך געריסן אין איר. זי האָט געכאַפּט די שטיקלעך ליכט, וואָס האָבן שעמערירט אויף דער קאָל־דערע, אויף דער וואַנט, פאַרקוועטשט די קליינע פויסטן, זיי צוריק געעפנט און געהאַט דערביי אַ מינע, ווי זי וואָלט עפּעס פאַרלוירן. זי האָט אַ כאַפּ געטון אין ביידע הענט ס'נאַקעטע ייִנגע לייב, ווי מען כאַפּט אַ קינד, זיך געטוליעט צו דער וואַנט און זיך געטרייסלט.

אין איילעניש האָט זי זיך גענומען אָנטון. זי איז שטיל אַרויס פון הויז, אַריינגעשמעקט אין קו־שטאַל, אין הינער־שלאַק, זיך געשאַרט אַרום די ווענט, ווי זי וואָלט זיך אויסבאַהאַלטן און זיך געלאָזט מיטן פעלד, געגאַנגען מיט דער לבנה.

אויף אַ בערגל האָט זי זיך צוגעזעצט. אין דער שטילקייט איז זיך יעדער שאָרך צעוואַקסן, געקומען פון די צעוואָרפענע ביימער, געקומען פון די בושעס, פון יעדן גרעזל.

פון פעלד איז עמעצער אָנגעקומען, פלינק אַריבערגעשפּרונגען דעם דראָטענעם פלויט און זיך געלאָזט מיטן טאָל, ס'זאָל זיין נענטער צום הויז. סטעלאַ האָט דערקענט דעם יונג און זיך געחידושט, פונוואַנען ער נעמט זיך דאָ אַזוי שפּעט.

די נאַכט האָט געאָטעמט מיט צייטיקע מאַלינעס, מיטן יאָגן זיך פון בהמות.

דער יונג האָט זיך מיטאַמאָל אָפּגעשטעלט, גענומען דרייען מיטן קאָפּ, זופן אָפּט מיט דער נאָז, ווי אַן אָגער, ווען ער דערשמעקט אַ קאָבילע.

ער האָט זיך געלאָזט צום בערגל.

סטעלאַ איז אים אַנטקעגנגעגאַנגען. זיי זענען געבליבן שטיין שטומע, זיך געקוקט אין די אויגן און ס'לייב באַ סטעלאַן האָט געהאַלטן אין אויפגיין, שטייפער געוואָרן. זי האָט זיך געשראָקן, געוואָלט שרייַען און בשעת מעשה געטראַכט, אַז אין זיין לייכטן גאַנג, אין די גלייכע

TARTU ÜLIKOOLI
RAAMATUKOGU

בלייצעס, אין די ליפּן, וואָס זענען שטענדיק גרייט אַ פייף צו טון, הערט זיך דער קנאַל פון אַ בייטש.

דער יונג האָט זי אַרומגענומען, זיך געלאָזט מיט איר אין פעלד אַריין. אין גאַנג איז די מורא פון סטעלאַן אַוועק. צעקנעפּלטע מיט פאַרשאַרפטע נאָז־פליגל, האָבן זיי זיך געטראָגן אין דער נאַכט, געוואָרן איינס מיט דער קילער טיף־אויפגעאַקערטער ערד.

איינציקווייז האָבן די שטערן זיך גענומען לעשן, אויסגעלאָשן אויך סטעלאַן. זי איז געבליבן ליגן אַן אויסגעליידיקטע, נישט געוואוסט פאַרוואָס שטראָפט זי גאָט, און זי האָט אַזוי ליב דעם מאַן. זי האָט איינגענורעט דעם קאָפּ אין זיינע נאַקעטע אָרעמס. אים געוואָלט פאַרזיכערן, אַז נישט זי טראַכט וועגן יונג, עפּעס אַן אַנדערע סטעלאַ. אַ נישט־גוטע — און אירע ליפּן האָבן נישט אויפגעהערט צו קושן דעם מאַן.

אַ פאַרשלאָפענער האָט דער דאָקטאָר זיך אַ וואָרף געטון, זיך געוואָלט באַפרייען פון איר:

— לאָז שלאָפן, סטעלאַ! וואָס פאַר אַ קושן מיטאַמאָל? ווייסט דאָך, אַז כ׳בין שפּעט אַהיימגעקומען, געהאַט באַנאַכט אַ פּאַציענט.

1926

אַ הענדל

דייוו נאָוויס, אַ רייכער פּאַ־מער, האָט אין די פּע־ציקער חרטה געקריגן, וואָס ער איז געבליבן אַ בחור און באַשלאָסן חתונה צו האָבן.

דער אַלטער מיס נעלסאָן, וואָס האָט יאָרן לאַנג אַכטונג געגעבן אויף דייווס ווירטשאַפט, איז נישט געווען צום האַרץ, וואָס נאָוויס קלייבט זיך אַראָפּצוּבריגנען אַ באַלעבאָסטע. זי האָט זיך אַרומגעדרייט אַ פאַר־זאָרגטע, מורא געהאַט פאַר דער אייגענער עלטער און פון גרויס ערגער־ניש איז זי איצט נאָך מער ווי שטענדיק אַרומגעגאַנגען בײַ די בהמות, בײַ די הינער, געשטאַנען בײַם קאָכן, בײַם וואַשן, געשריגן אויף די אַר־בעטער, אויף די דינסטן, ווי זי, מיס נעלסאָן, וואָלט געווען נאָוויסעס ווײַב. איר מוח, וואָס איז שוין געווען אין די הויכע זעכציקער, האָט גע־אַרבעט מעשים, נישט געוואָלט דערלאָזן, אַז עפּעס אַ ווילד־פרעמדע זאָל בײַ איר צונעמען דעם פּאַק שליסלען. זי האָט געהאַט אויפן אויג איר אייגענע שוועסטערס טאָכטער.

— איר ווייסט, מיסטער נאָוויס, — האָט מיס נעלסאָן אונטערגע־טראָגן דעם באַלעבאָס אַ האַלב הינדל, אַ געבראָטנס — איך האָב פאַר אייך אַ מיידל אַ „פּימש" — יונג, שיין און דער עיקר — אַ ווירטין. איין חסרון דערבײַ — זי איז נישט קיין יידישע.

— דאָס איז גאָרנישט, מיס נעלסאָן, — האָט נאָוויס געקנאַקט מיט זײַנע שטאַרקע ציין די ביינדלעך — איך בין נישט רעליגיעז, זאָל זי מיר נאָר געפעלן.

מיס נעלסאָן האָט אַראָפּגעבראַכט פון אַ פאַרוואָרפן שטעטל איר שוועסטערס טאָכטער, נאָך גאָר אַ יינג מיידל. דאָס מיידל האָט שווער געאַרבעט בײַם פאָטער, אַן אָרעמער קיילער. זי האָט פונאַנדערגעטראָגן צו

די קונדן אָן געלט שטיקער לעבער, שטיקער לונג, אַבי זיי זאָלן קומען קויפן באַם פּאָטער פלייש.

דאָס מיידל, קערי האָט זי געהייסן, איז געווען אַ בלאָנדע, אַ גע־וויקסיקע, מיט אַ קינדיש מאָגער פּנים. אויגן האָט זי געהאַט שמאָלע, ווייכע, ווי באַ אַ סארנע. האָר לאַנגע, געדיכטע, האָבן פון צופּיל משא זיך געהאַלטן אין איין פונאַנדערפאַלן, געלעגן אַרום קאָפּ, ווי פריש גע־שניטן שטרוי.

קערי איז אַרויסגעקומען אָנפאַנג מאַי, ווען נאָוויס מיט זיינע אַר־בעטער זענען פון באַגינען ביז זון־אונטערגאַנג געווען אין פעלד, געאַ־קערט, געזייט.

דאָס מיידל האָט נישט געוואוסט, וואָס צו טון מיט זיך. זי האָט זיך געשאַרט איבער די פעלדער, וואָס זענען געווען אָפּגעצוימט מיט דראָט, זיך איינגעהערט ווי אין דער טיפער שטילקייט הילכן אָפּ גלעקלעך. אין פייכטן טאָל, וואו ס'גראָז איז געווען גרעסער, האָבן בהמות זיך געטאָפּ־טשעט. צווישן די פלאַכע פעלדער האָט נאָוויסעס האַלב־קיילעכדיקע הויז מיטן רויטן דאַך אויסגעזעען, ווי אַ קארוזעל. באַלד ווי הויף האָט זיך געענדיקט, האָבן זיך אָנגעהויבן די צעאַקערטע פעלדער, שוואַרצע, פינ־קעלדיקע, ווי שטייענדיקע וואַסערן. פון דער שוואַרצקייט זענען אַרויסגע־שוואומען אַ פּאָר פערד, נאָך זיי נאָוויס, אַ הויכער, אַ ברייטער. נאָוויס, דאָס אַקער־אייזן, די פערד, אַלץ האָט זיך געכוואַליעט אין די אויפגעריסענע טיפענישן פון דער ערד, געאָטעמט מיט אַזאַ גבורה, אַז קערי האָט אויפגעציטערט פון פרייד, געזוכט אַ פּלאַץ, וואו זיך צו באַהאַלטן. זי איז געשטאַנען אינמיטן פעלד. אירע ווייכע אויגן זענען גרעסער געוואָרן, די יינגע פּיס האָבן זיך נישט געקענט רירן פון אָרט. קערי האָט געוואַרט דער מאַן, די פערד זאָלן שוין צוקומען, זי מיטשלעפּן, ווען דאָס צעהיצטע לייב אירס זיך אויסבאָדן אין דער קילקייט פון די קרישל־דיקע ברילעס.

די פערד האָבן זיך אָפּגעשטעלט. פון די נאָזלעכער, פון די בייכער, וואָס האָבן זיך געהויבן ווי בלאָז־זעק, פון די צעפּאַטלטע גריוועס — פּאַרע האָט זיך פון אומעטום געקנוילט, דורכגענומען קערין, דערמאַנט דעם טאַטנס יאַטקע און ס'טריפּענע בלוט. האָט זיך אַ גאָס געטון איבער

אַלע גלידער. נאָוויס, אַן אויסגעשמירטער, אַ צעפּאַרעטער, ווי די פערד זיינע, האָט אַרויפגעלייגט אויף איר אַ האַנט:

— אַ פיינער טאָג היינט, קערי.

— ס'איז אַזוי גוט דאָ בײַ אייך אויפן פאַרם, מיסטער נאָוויס — האָט קערי אַריינגעאָטעמט אין זיך דעם ריח, וואָס האָט זיך געטראָגן פון דייווס הענט, קליידער און איז אַזוי רויט געוואָרן, אַז די ליכטיקע האָר אירע האָבן זיך אַ צינד געטון — איר דאַרפט זען, מיסטער נאָוויס, די מומע זאָל מיר געבן עפּעס אַן אַרבעט, פון גאָרנישט טון, קען אַ מענטש פון קאָפּ קומען.

נאָוויס האָט אָנגעקוואָלן פון דער מויד. ער האָט זי אַ נעם געטון פאַר דער גאָמבע, ווי אַ פאָטער נעמט אַ קינד, באַטראַכט אירע קליינע, ווייסע הענט און זיך צעלאַכט:

— מיט אַזעלכע הענט קען מען דען עפּעס טון?

— אוי, קען מען, — איז קערי נישט איינגעשטאַנען אויף אירע בויגיקע פיס, געשליידערט פון אונטער זיך די ערד, ווי אַ ייִנגע, אויסגעהונגערטע קאָבילע — וואָס ווייסט איר, וויפיל איך האָב צעאַרבעט בײַם טאַטן אין יאַטקע.

— בײַ מיר וועסטו אַזוי פיל נישט אַרבעטן, — האָט ער זי צוגעטוליעט צו זיך און זיינע פעסט-צונויפגעקלאַפּטע פּלייצעס האָבן זיך פונאַנדערגעטרייסלט.

נאָוויסן איז קערי געפעלן פון ערשטן טאָג אָן. און כאָטש ס'זענען פאַרבײַ חדשים און ער האָט צומאָל קיין טראַכט נישט געטון וועגן זיין ייִדישקייט, האָט עס אים פונדעסטוועגן געשטערט, וואָס קערי איז אַ גויע, וואָס איר פאָטער וועט נאָך פאַרלאַנגען, ער, נאָוויס זאָל זיך שמדן. אַזעלכע רעיונות, אַז זיי זענען אים באַפאַלן, האָט ער זיי געטריבן פון זיך. דערצו האָט אים געצויגן צו דער מויד. ווי דער טאָג האָט זיך געענדיקט אין פעלד, האָט ער זיך געאיילט אַהיים, געגעסן מיט קערין נאַכט-עסן, געגאַנגען מיט איר שפּאַצירן און ווען נישט מיס נעלסאָן, וואָס האָט גערופן דער שוועסטערס טאָכטער ש'אָפּן, וואָלט ער מיט קערין אויפגעוועזן גאַנצע נעכט.

אין סאַמע ברען, ווען מ'האָט נישט געקענט קריגן גענוג „הענט"

צו באַארבעטן די פעלדער, האָט נאָוויס אַלץ געלאָזט שטיין און איז צו־געפאָרן מיט קערין צו אַ שכן אויף אַ חתונה.

די שכנים זענען נישט אָפּגעטרעטן פון נאָוויסן. מ'האָט געהאַלטן אין איין שלעפּן שטולן, זיך אַרומגעזעצט אַרום אים און קערין. דער רע־דעוודיקער צווישן זיי האָט געזאָגט דייוון:

— וואו האָסטו זי דערטאַפּט? אויף אונזערע פעלדער וואַקסט דאָס גאָרנישט!

— אַ שטאָטישע, — האָט נאָוויס זיך געשמאָלצן פון נחת.

— איצט, דייוו, וועט ס'ייִנגוואַרג נעמען פאָרן צו דיר צו גאַסט — האָט אַ צווייטער איינגערוימט.

— קומט נאָר אַזוי אָפט, ווי כ'וועל אייך גוט אויפנעמען, — איז נאָוויס פון גרויס גליק גרייט געווען מיט יעדן איינעם זיך צו טיילן מיטן ביסן.

ערשט דאָ אויף דער התונה האָט דייוו דערזעען, אַז קערי איז קיינעם נישט געבליבן שולדיק קיין ענטפער. ס'איז מער נישט געווען דאָס צוריקגעהאַלטענע מיידל, וואָס רויטלט זיך. די אויגן האָבן געלויכטן, די באַקן האָבן זיך לייכט געצונדן און צווישן די בלאָנדע פּאַסמעס האָר האָט דאָס עלעקטרישע ליכט זיך געהאַלטן אין איין גיסן.

שפּעט אין דער נאַכט זענען זיי געפאָרן אַהיים, געווען גליקלעך. מיט איין האַנט האָט דייוו געפירט די מאַשין און מיט דער צווייטער פעסט געהאַלטן קערין, אַריינגערעדט אין איר:

— מיין קליין מיידל. מיין ליכטיק מיידל, אַלץ איז דיינס, די פעל־דער, די בהמות, די פערד... אַלץ!

דער ריח פון וויין, פון בראָנפן האָט געשלאָגן פון דייווס רייד, פאַרשכורט קערין. זי האָט צונויפגעשרויפט די הייסע ליפּן, אים אויסגע־קושט די אויגן, דעם שטערן. ער האָט אָפּגעשטעלט די מאַשין, און זי אַ כאַפּ געטאָן אויף די הענט.

אַז קערי האָט זיך אויפגעכאַפּט. איז שוין געווען גרויסער טאָג. זי האָט געעפנט די אויגן, זיך אַרומגעקוקט און געפּילט ווי ס'ייִנגע, פרישע לייב שלאָפט נאָך. זי האָט זיך איבערגעצויגן, געוויקלט ס'פנים אין די שמעקעדיקע האָר, געזוכט דייוון. ער איז שוין געווען אין פעלד. זי איז אַרויס פון בעט, געבליבן שטיין אין לאַנגן, ווייכן נאַכט־העמד, וואָס האָט

זיך אַראָפּגעגליטשט פון רעכטן אַקסל, זיך איינגעהערט אין דער שטילקייט, וואָס איז געלעגן הינטער די פענצטער און דערפילט, אַז איר לעבן האָט זיך איבערגעאַנדערשט. זי האָט אָנגענומען די פּאַלעס פונם העמד, זיי גע־צויגן, געהערט אין דעם שאָרך אַ שטיל געוויין.

— אַ גוטן אויפשטיין, קערי, — איז מיס נעלסאָן אַריין מיט דראָבנע טריט.

— ס׳איז מיר גוט, מומע. — האָט קערי אַרומגעכאַפּט די אַלטיטשקע.

— כ׳זע, קינד מיינס. האָסט עס מיר צו פּאַרדאַנקען. יאָ, קערי, דייוו וועט באַלד אָנקומען פון פעלד אין דו האָסט נאָך גאָרנישט פאַר אים אויף מיטאָג. ס׳ערשטע דאַרף מען זען, אַז אַ מאַנסביל זאָל זיין זאַט, ער זאָל האָבן אַ פולע ק־שקע, קען מען באַ אים אַלץ פועלן. ווייסטו גאָר וואָס ? בראָט אָפּ אַ צוויי הינדלעך.

— גוט, — האָט קערי אַרויפגעוואָרפן אויף זיך אַ געבלימט קליידל, אָנגעשטעקט אַ פּאָר שטעק־שיך, פּאַרדרייט די האָר אין אַ קאָקס און איז אַרויס אויפן הויף, געלאָפן צום הינער־שלאַק.

דייווי האָט זיך געדרייט אַ גאַנצן פּאַרמיטאָג איבער די פעלדער און מיט אַ שעה פריער אַריינגעקומען:

— גוט מאָרגן, מומעשי, וואו איז קערי ?

— אויפן הויף, באַ די הינער.

דייוו האָט זי בישט געקענט געפינען. פון הינער־שלאַק האָט זיך געטראָגן אַ כאָרכל. ער איז צוגעגאַנגען. קערי איז געשטאַנען מיט צע־לאָזטע האָר, אַ האַלב נאַקעטע, געהאַלטן אַ הענדל באַ די פיס און מיט אַ שאַרף קיך־מעסער געוואָלט אָפּהאַקן ס׳קעפּל. זי האָט זיך איבערגע־שראָקן און אַראָפּגעלאָזט ס׳מעסער אָן אַ זייט. בלוט האָט אַ שפּריץ גע־טון צווישן די ווייסע פינגער פון איר קליינער האַנט.

— וואָס טוסטו, קערי ? - האָט דייוו זי אַ כאַפּ געטון פאַר אַ נאַקעטן אַקסל.

— אוי, דייוו, האָסט מיך איבערגעשראָקן ! — האָט זי געעפנט פולע, בלוטיקע ליפּן, — דאָס גרייט איך צו פאַר דיר מיטאָג.

— האָסט עס דאָך געקענט הייסן עמעצן אַנדערש טון.

— כ׳טו עס יעדן טאָג, — האָט זי זיך אַ צי געטון צו אים, אויס־

געשמירט דייווס האַנט מיט בלוט — דערצו האָב איך ליב אָפּצוהאַקן די קעפּלעך, באַם טאַטן אין יאַטקע פלעגט דאָס זיין מיין אַרבעט.

דייוו איז געשטאַנען אַ בלייכער, געקוקט אויפן הענדל, וואָס האָט געקלאַפּט מיט די פליגל, געכאַרכלט מיטן נישט דערקוילעטן העלזל. קערי האָט זיך איינגעבויגן און געכאַפּט דאָס הענדל פאַר די לאַפּקעס און אַז זי האָט גענומען זוכן אַרום זיך ס׳מעסער, איז דייוו אַרויס פון שטעלכל ווי אַן אונטערגעשאָסענער, געמאַכט מיט די הענט, ווי ער וואָלט זיך אָפּגעיאָגט פון עמעצן:

— ניין, ניין, ניין!

ס׳לעבן האָט זיך מיטאַמאָל אַ קאָרטש געטון אין נאָוויסן, פאַרוואָרפן ס׳קעפּל, ווי דאָס פאַרוואונדעטע הענדל און דער ייד אין אים האָט אויפגעצאַפּלט:

„אַבי נישט צו שפּעט!"

1927

אַ שפּיל

ביידע געוויקסיקע. פּנימער אָפענע, ליכטיקע. אויגן — העל און טונקל ביר. בענס האָר ווייכע, צוגעבראָכענע. עוועלינס — לאַנגע, קאַשטאַ-ניעוואַטע, פאַלן אַריין אין רויט. אין גאַס, בײַ באַקאַנטע, וואו מ׳זאָל זיי נישט באַגעגענען, מוז מען זיך אָפּשטעלן, און נישט פון קנאה, ס׳ווערט סתם פריילעך, וואָס אויף דער וועלט לעבן שיינע מענטשן.

עוועלין האָט זיך געשפּיגלט אין בענען, אין מאַן אירן, און בען — איז עוועלינען, וואָס האָט אים געבוירן אַ יינגל מיט אַ מיידל. בען איז געווען אַ קינדער-דאָקטאָר.

אַן אָנגעטוענער אַוועקצוגיין, איז בען אַריין צו די קינדער אין שלאָף-צימער. עוועלין האָט זיך געפּאָרעט מיטן קליינוואַרג, זיי געלייגט שלאָפן.

— פּאַ, פּאַ, — האָבן די קינדער אַראָפּגעוואָרפן פון זיך די קאָל-דרעס, אויפגעשפּרונגען אין די וואַרעמע נאַכט-העמדלעך — וואו גייסטו, פּאַ?

די קינדער האָבן אַרומגעכאַפּט דעם פאָטער, אים אויסגעקושט די אויגן, די באַקן, דעם שטערן. עוועלין האָט אָנגעקוואָלן. דער האַלז, די פּלייצעס, ס׳האַרץ — אַלץ איז בײַ איר געווען אָפּגעדעקט, געלויכטן מיט אַזאַ וואַרעמער ווייסקייט, ווי איר פאַררויטלט פּנים וואָלט נישט גע-קומען פון דער צענטראַלער באַהייצונג, נאָר פון אייגענעם לייב. אַ צו-פרידענע, אַ רויקע האָט זי געפרעגט:

— טאַקע, וואו גייסטו?

בען האָט זיך באַפרייט פון די קינדער. ער האָט אַרומגענומען ס׳ווייב, איר געקוקט אין די אויגן:

— כ׳האָב אַ מיטינג, מאַ. פּראָפעסאָר גרעי רעדט היינט...

די העלע און טונקעלע אויגן זענען גרעסער געוואָרן, זיך איבער־געגאָסן פון איין פנים אין צווייטן און די ליפּן פולע, בלוטיקע האָבן זיך באַגעגנט איינמאָל, נאָכאַמאָל, אַ דריט מאָל.

אינדרויסן האָט געוואַרט אויף בענען דער שוואַרצער שאָפער מיט דער מאַשין, וואָס איז געווען אַרומגעדעקט מיט אַ קאָלדרע און געסאַפּעט אויפן פראָסט.

בען האָט אַריינגעאָטעמט די קעלט, געשטאַנען אַ ווייל פאַרן אָפענעם טירל פונם אויטאָ־אָביל, געקוקט אין טונקל־בלויען הימל, וואָס האָט זיך געריסן פון צווישן די הייזער און אַ זאָג געטון צום שאָפער:

— דזשאָן, וועסט צופאָרן אין ווען קאָרטלענד פּאַרק.

ער האָט זיך אַריינגעוואָרפן אין דער אויסגעבעטער מאַשין, געבליבן זיצן אין דער ברייט, ווי ער וואָלט זיך געקליבן כאַפּן אַ דרעמל. בען, דער מאַן, דער טאַטע, דער דאָקטאָר, וואָס האָט אַ גרויסע פּראַקטיק, אַלץ האָט מיטן פאָרן זיך געגומען אַוועקקייקלען. און אַז די מאַשין האָט זיך אָפּגעשטעלט אויף אַ פאַרשנייט פעלד, איז בען שוין געווען ווייט פון יענעם לעבן, וואָס ער האָט איבערגעלאָזט בא זיך אין הויז.

אין דער וואַרימער, ליכטיקער מאַשין מיט אַראָפּגעלאָזטע ראָלעטן, האָט בען זיך איבערגעטון. אין אַ פּאָר געשפּרענקלטע „ניקערס", אין אַ ווייסן סוועטער און מיט אַ ווייסערער קעפּ, איז ער אַרויס פונם אויטאָמאָביל. אין דער האַנט האָבן געקלימפּערט אַ פּאָר פינקלדיקע גלי־טשערס.

דער שניי האָט געבלישטשעט, זיך איבערגעגאָסן אין בלוי, פּיצלעט און אַלץ אַרום האָט געבריט פון פראָסט, דאָס אייז איז געווען אָפּגעשאָבן פון די בלאַנקענדיקע גליטשערס, זיך געגרינט ווי שויבן, פול געווען מיט געלעכטער.

פון פרייד האָט בען געקלאַפּט אַ פוס אָן אַ פוס. די גלידער זענען געוואָרן שטייפער, בויגיקער, זיך געוויגט אויף די גליטשערס. ער האָט געשניטן דעם טייך אין דער לענג, אין דער ברייט, געפילט, אַז דאָס איז נאָך גאָרנישט, דאָס פּרובירט ער אויס דאָס אייז, — באַלד וועט זיך אָנהייבן ס'רעכטע געדיכטע. און יעדעס מאָל, ווען ס'איז אים אויסגעקומען פאַרבייצולויפן אַן איינזאַמע דאַמע, צי אַ מיידל, איז ער ווי אַ גוטער ריי־

טער, וואָס שפּאַרעט אונטער ס׳פערד, זיך צעלאָפן, פאַרבייגעפלויגן, לייכט באַלאַנסירט מיטן גאַנצן קערפּער און פאַרשייט־יינגליש רוף גערטון:

— אַ־יאָו־או.

נישט געווען באַ בענען קיין גרעסערע פרייד, ווי זיך אַרויסצוכאַפּן פונדערהיים אַליין, ס׳ווייב זאָל אפילו נישט וויסן דערפון. דאָס פלעגט טרעפן מיט אים איין מאָל, צוויי מאָל אַ חודש. ער האָט אויסגעזוכט אַ פאַרדעכטיקן באַל, אַ גליטש, צי ער פלעגט זיך גאָר אַוועקלאָזן איף בראָדוויי. זיך געגרויסט, וואָס ער קאָן אויפן קוק דערקענען, ווער ס׳איז אַ מיידל און ווער אַ ווייבל. ער האָט זיך געיאָגט נאָך מיידלעך. די שפּיל פלעגט אָנהאַלטן שעהן, אָוונטן גאַנצע. ער האָט ליב געהאַט זיך צו פאַר־טשעפּען מיט מיידלעך, וואָס פליען מיט די אויגן אַריין, האַלטן שטענ־דיק גרייט די נעגל אַ דראַפּע צו טון. און אַזוי גיך, ווי ער איז בייגעקו־מען די ווילדקייט אין דעם מיידל, זי איינגעבראָכן, האָט ער זיך אָפּגע־טראָגן אַ באַרויקטער, ביז ס׳איז ווידער אויף אים אָנגעפאַלן די בענקע־ניש זיך אַ יאָג צו טון.

באַם סאַמע ראַנד אייז, וואו פאַרשנייטע ביימער האָבן זיך געשטאָנט אונטער דעם לבנה־ליכט, איז געשטאַנען אַ יינג מיידל אין אַ פוטערן הי־טעלע. זי האָט געאַרבעט מיט די גליטשערס און זיך נישט גערירט פון אָרט. יעדעס מאָל, וואָס דאָס מיידל האָט זיך אַ שטופּ געטון אויף אַ פריער, זיך געוואָלט פונאַנדערפאָרן, זענען די גליטשערס געגאַנגען אויף צוריק. זי איז אַזש בלוי געווען פון קעלט.

בען איז פאַרביי דעם מיידל איינמאָל, נאָכאַמאָל. זי האָט זיך אַפּנים פאַרשעמט, זיך צעלאָפן, געזעען, אַז די גליטשערס טראָגן זי, האָט דאָס מיידל געקראָגן קוראַזש, אָנגעוואָרן די גלייכגעוויכט און מיט אַ קוויטש זיך אויסגעצויגן אויף אַלע פיר.

בען האָט זיך אַ צי געטון, אויסגעשניטן אַ פּילפּאַכיקן קרייז און געבליבן שטיין באַם מיידל. ער האָט זי אויפגעהויבן און זיך פאַרנייגט:

— קען איך האָבן ס׳פאַרגעניגן אייך צו פירן, יאַנג ליידי?

— כ׳בין זייער אַ שלעכטע גליטשערין, — האָט ס׳מיידל פּרובירט אַ לאַך טון און געקוקט אויף אים מיט פאַרדאַכט.

ער האָט זי אָנגענומען פאַר די הענט, געוויזן ווי זי זאָל זיך

האַלטן און גענומען גיין מיט איר צוערשט פּאַמעלעך, געביטן דעם אימ־פּעט, געזעען, אַז זי בלייבט נישט הינטערשטעליק, האָט ער זיך גענומען טראָגן מיט איר שנעל און שנעלער. אַ צאַפּלדיקער, אַ פרישער האָט ער געקוקט אין אירע אומרויקע אויגן און שטיל אַ פרעג געטון:

— איר זענט ס׳ערשטע מאָל אויפן אייז?

— ס׳צווייטע.

— פאַר צוויי מאָל גליטשט איר זיך אויסגעצייכנט.

— ווען איר פירט מיך — האָט ס׳מיידל זיך אָנגעשפּאַרט אָן זיין אָרעם.

— אָ, ניין, — איז בען געוואָרן ערנסט, איר האַלט זיך לייכט אויפן אייז. צוויי, דריי לעקציעס און איר וועט זיך גוט גליטשן, כ׳פאַרזיכער איך.

בען האָט זי אָנגענומען פאַר די הענט, געהייסן אויסשטעלן דעם רעכטן פוס און ציילנדיק איינס־צוויי, איינס־צוויי, האָט ער זיך געטראָגן מיט איר אַרום דעם אייז. די הויט האָט אויף אים געברענט. ער האָט געהאַט דאָס געפיל, אַז לעבן אים טראָגט זיך נישט קיין מיידל, נאָר אַ יונג, ווילד פערד, וואָס שיסט מיט די פיס, לאָזט צו זיך נישט צו, און ער, בען, דאַרף דאָס ערשטע מאָל אַרויפוואַרפן אויפן ווילדן פערד דאָס זאָטל.

דער עולם אויפן אייז איז געוואָרן שיטערער. בען האָט אַוועקגע־פּאַטשט מיטן מיידל, אויסגעשניטן רעדער, פיגורן, געזעען, אַז עפּעס פּלאָנ־טערט זיך אַרום אים, האָבן די פיס שנעלער גענומען שפּאַנען, געוואָלט אַריין אין דעם פּלאָנטער. דאָ און דאָרט איז פאַרבייגעלאָפן אַ פּאָרל, פאַרשוואונדן און אַרום איז מיטאַמאָל געוואָרן אַזוי שטיל, אַז ס׳מיידל האָט זיך איבערגעשראָקן.

— ס׳ווערט שפּעט.

— נאָך איינמאָל אַרומלויפן דאָס אייז און מיר גייען אַהיים, גוט? — האָט בען זיך געבעטן בײַ איר.

— גוט.

— איר וואוינט ווייט פונדאַנען?

— נישט ווייט.

— מיט עלטערן?

זי האָט זיך געקווענקלט אַ ווײַלע, אַרײַנגעמאַכט די הענט אין די קעשענעס פֿון סוועטער, נישט אײַנגעשטאַנען און מיט חשד אַ זאָג געטון:

— יאָ.

אַן אויפֿגערוימטער האָט בען הינטערווײַלעכס אַ נעם געטון דאָס מיידל פֿאַר די הענט און מיט איר גענומען פֿליען איבערן אײַז.

— צו גיך, כ׳פֿאַל! ניטע — האָט דאָס מיידל זיך געבעטן.

אינמיטן לויפֿן האָט בען זיך אַרײַנגעדרייט אין אַ זײַט, וואו בענק זענען געשטאַנען, און מיטאַמאָל זיך אָוועקגעזעצט. ס׳מיידל איז אַ פֿאַל געטון אויף אים, פֿאַרריסן די פֿיס ביז איבער די „פּלומערס". ביידע האָבן זיך צעלאַכט.

איבערן אָפּגעשאָבענעם אײַז האָבן זיך געהויבן שטויבעלעך, צוריקגעבראַכט דאָס געלעכטער. דאָס מיידל האָט זיך אַ ריס געטון פֿון אים:

— איצט גייען מיר! ס׳איז שפּעט.

— כ׳וועל אײַך צופֿירן מיט מײַן מאַשין, — האָט בען זיך אָוועקגעשטעלט אויף אַ קני, גענומען אויסטון דעם מיידל די גליטשערס.

— איר קענט מיך נישט אָפּפֿירן, — האָט דאָס צעפֿלאַמטע פּנים געשמייכלט.

— פֿאַרוואָס?

— ווײַל כ׳וואוין קעגנאיבער דעם פּאַרק.

זיי האָבן זיך געדריקט די הענט, בויגיקע, הייסע.

אין וואַרעמען אויטאָמאָביל האָט בען זיך באַרויקט, און אַז ער איז אַרײַנגעקומען צו זיך אין הויז, איז מער קיין זכר נישט געווען פֿון דעם טריפֿענעם בלוט, וואָס האָט נאָר וואָס אין אים געעיוירט.

דער טאַטע, דער מאַן, דער דאָקטאָר מיט דער גוטער פּראַקטיק, די אַלע פּאַרשוינען האָבן זיך צוריק אויפֿגעזוכט אין אים. ער האָט אַרומגעקוקט די טירן, די פֿענצטער, אײַנגעדעקט די קינדער. ס׳אויסגעוואַרעמטע

בעט, וואו עוועלין איז געשלאָפן, האָט אים אַזוי צענומען, אַז בען האָט זיך אַריבערגעבויגן און איר אַ קוש געטון. עוועלין האָט געעפנט די אויגן, פאַרשלאָפענערהייט זיך צעשמייכלט:

— אַזוי שפעט, פאַ?

— די לעקציע, מאַ, האָט זיך נאָר וואָס געענדיקט.

ביבער־כאַפּערס

צוויי אַ זייגער נאָכמיטאָג האָט די זון, אָן מראה, אָן אַ טראָפּן רויטקייט זיך גענומען זעצן. דער פריש אָנגעפאַלענער שניי האָט זיך גע־האַרטעוועט, פון בלוי געוואָרן ליליע, און דער שטח אַרום און אַרום האָט געציטערט פון שטילקייט.

עס איז געווען סוף יאַנואַר.

דער פאַרפרוירענער טייך, באַדעקט מיט פריזמעס שניי, ווי מיט קברים, האָט זיך געצויגן צווישן שיטערע נאָדל־ביימלעך. בײַ די ברעגעס, וואו עס איז דורכגעהאַקט, האָט דאָס וואַסער אַרויסגעשוואַרצט פון די לעכער. פון יעדן אויסהאַק האָט אַרויסגעסטאַרטשעט אַ פאַסטקע, וואָס אינ־דיאַנער ביבער־כאַפּער האָבן אָנגעשטעלט.

וואולף, אַ בלאָנדער, אַ רירעוודיקער, האָט זיך געשלעפּט אין „שניי־שיך“. די עטלעכע סוועטערס פאַרקנעפּלט ביז אונטערן האַלז, דער פּאַלטאָ, דאָס פוטערנע היטל מיט די אויערן־לאַפּנס — די בגדים האָבן וואולפן ברייטער געמאַכט ווי העכער. ער איז נישט געווען אַליין. דזשאָן, אַן אינדיאַנער, וואָס האָט אויפגעקויפט פאַר וואולפן רויע פוטער, האָט געשפּרייזט פאָרויס. דזשאַן איז פאַרקראָכן אין אַזאַ העק, אַז וואולפן איז געוואָרן אומהיימלעך.

— דזשאַן, מיר וועלן זיך אַמאָל דערשלעפּן צו דיין קרוב ? — האָט וואולף אַ פרעג געטון און נישט געפילט פון קעלט די אייגענע ליפּן.

— באַלד, באַלד — אין דזשאַן קאַרג געווען אויף אַ וואָרט.

דער „פירער“, אַ יינגער אינדיאַנער, אַ פלינקער, דאָס פּנים פאַר־שפּיצט, זיך געריסן פון לאַנגן האַלז ; און אַז דער אינדיאַנער האָט זיך

איינגעהערט, זיך אויסגעבויגן, האָט ער געהאַט אין זיך עפּעס פון אַ בייטש, וואָס קאָן יעדע רגע אַ קנאַל טון.

וואולף האָט געוואוסט, אַז דזשאַנס אַ קרוב, וואָס האָט געכאַפּט חיות עטלעכע הונדערט מייל ווייט פונדאַנען, איז געקומען אין דער געגנט מיט אַ סך סחורה. ער האָט אויך געוואוסט, אַז דער קרוב באַהאַלט זיך דאָ, היט זיך, מען זאָל אים נישט כאַפּן. מער האָט ער פון דזשאַנען נישט געקאָנט אַרויסקריגן.

דזשאַן האָט זיך מיטאַמאָל אָפּגעשטעלט. און אַז וואולף איז אונ־טערגעקומען, האָט דער אינדיאַנער אָנגעוויזן אויף אַ לייכט צונויפגעקלאַפּט שטיבל, וואָס האָט זיך אַרויסגעווייסט צווישן ביימער און בושעס.

— דאָ איז עס.

צוויי האַריקע לאַסט־הינט, נישט קיין גרויסע, זענען געזעסן אין שניי, פאַרריסן די פּיסקעס צום הימל און געהיילט. די זון איז פאַרגאַנ־גען, איבערגעלאָזט נאָך זיך אָפּגעסמאַליעטע וואָלקנס, בערגלעך אַש.

— קיינער אודאי נישטאָ — האָט דזשאַן אַ זאָג געטון.

— פונוואַנען ווייסטו ? — האָט באַ וואולפן פון פאַרדרוס דאָס האַרץ אָנגעהויבן נאָגן :

— הערסט נישט, ווי די הינט וויינען נאָך די באַלעבאַטים ?

דזשאַן האָט אַ גלעט געטון איין הינט, דעם צווייטן, איבערגעלאָזט פאַר דער טיר די „שניי־שיך" און איז אַריין מיט וואולפן אין שטיבל, וואָס האָט אויסגעזעען ווי אַן אָפּגעלאָזטע שטאַל. עס האָט געשמעקט מיט פעל פון חיה. אינדערמיט איז געשטאַנען אַ קיך פון ציגל, וואו דאָס פייער האָט זיך געהאַלטן אין לעשן. דזשאַן האָט אַרומגעשמעקט די טעפּ, אַריינ־געקוקט אין דעם אָפּגעדעקטן זאַק קאַרטאָפל, אויפגעזוכט אַן אָנגעהויבן פּעקל טאַבאַק און זיך אָנגערופן :

— מיר וועלן דאָ צוּוואַרטן. . . זיי וועלן אודאי באַלד אָנ־קומען. . .

— ביסט זיכער ? — האָט וואולף עפּעס פאַרדעכטיקט און זיך אַ טאַפּ געטון באַ די קעשענעס, וואו שווערע טויזנטער זענען געלעגן.

— אַז אַן אינדיאַנער גייט אַוועק אויף אַ לאַנגער צייט, באַגראָבט ער די קאַרטאָפל, לאָזט זיי נישט איבער אָפּגעדעקט. . . נעמט מיט דעם טאַבאַק. . זיי דאַרפן יעדע רגע אָנקומען. . .

דער ווייסער פראָסט איז געשטאַנען צווישן די אויסגעטרוקנטע ברעטער, צווישן די צעשפּאָלטענע קלעצער, אַרומגעשפּאַנט פון וואַנט צו וואַנט. אין שטיבל איז געווען קעלטער ווי אין דרויסן. דזשאָן האָט אָנגעלייגט אויף דער קיך האָלץ, אַריינגעלייגט אין הייסן אַש אַ צענדליק קאַרטאָפל. דאָס פייער האָט זיך צעברענט. וואולף האָט זיך צעקנעפּלט דעם פּאַלטאָ, די סוועטערס. ער האָט זיך געוואַרעמט, געשטאַנען מיטן פּנים צו די פלאַמען און געפילט ווי די פלייצעס פרירן.

— וועסט מאַכן אַ שנאַפּס, דזשאָן?

די פלאַטשיקע פלאַש בראָנפן איז געגאַנגען פון מויל צו מויל, צעוואַרעמט די שטייפע גלידער, מוטנע געמאַכט די פאַרלאָפענע אויגן.

די טיר האָט זיך געעפנט. אַן עלטערער אינדיאַנער, מיט איינגעפאַלענע באַקן, גרויע און טרוקענע ווי פון פּאַרמעט, האָט אַראָפּגעוואָרפן פון זיך אַ פּאַק פעל. ער האָט ברייטער צעעפנט די טיר. דאָס פייער אויף דער קיך האָט זיך צערעדט, זיך צעבלאָזן פון דער קאַלטער פאַרע וואָס איז געקראָכן איבער די ווענט, איבער דער פּאָדלאָגע. אַ יונגע, הויכע אינדיאַנערקע האָט אַ שליידער געטון אויפן דיל נאָך אַ פּאַק פעל, אַז דאָס שטיבל האָט זיך צעטרייסלט. איר פּנים, ווי געשניצט פון ברוינעם ביין, מיט דעם בורשטינענעם פינקל אין די אויגן, האָט זיך איינגעגעסן אין וואולפן.

אַלע דריי האָבן זיך צעגודערט. די רייד זענען געווען אָפּגעהאַקטע, גיכע, ווי נישט מענטשן וואָלטן גערעדט, נאָר חיות און פייגל.

— מיר זענען הונגעריק — האָט דזשאָן געזאָגט צום קרוב אין ענגליש.

דער אינדיאַנער האָט אַן עפן געטון די טיר, געוויזן אויפן שניי, וואו אַ צענדליק ביבערס, אָפּגעצויגענע, זענען געלעגן מיט די בייכער אַרויף. ער האָט אַרויסגעשלעפּט אַן אונטערשטן ביבער:

— לאָמיר האָפן, אַז די הינט האָבן נישט פאַרפּאַטשקעט דעם ביבער.

ער האָט פלינק זיך אַ בייג געטון צו אַ בוים, וואו אַ מעסער האָט

געשטעקט, אויפן אָרט אָפּגעשניטן דעם זאַדעק, אָפּגעשיילט דאָס אייז מיט דער הויט, וואו די היגט האָבן געקענט אַרומשמעקן, און דאָס פּאַרפרוירענע פלייש האָט ער אַרויפגעלייגט אויף די קוילן.

די מענער האָבן זיך צעזעצט אַרום אויוון, געשטופּט די פּיפּקעס מיט טאַבאַק און פאַררויכערט.

ס׳פלייש האָט זיך געבלעזלט, געקנאַקט, געוואָרן צוגעברוינט. דער ריח האָט פאַרגרעסערט דעם הונגער. די אינדיאַנערקע האָט אַרויסגעשאַרט די געבראָטענע קאַרטאָפל, זיי צעלייגט אויף אַ בלעך. זי האָט צעשניטן ס׳פלייש. יעדער האָט גענומען די פלאַש בראָנפן צווישן די ליפּן, שפּאָרעוודיק אַריינגעטרונקען און אין דער שטילקייט האָט זיך געהערט דאָס שניידן פון די ציין, דאָס באַלעקן זיך אויפן קול.

— געשמאַק פלייש — האָט וואולף אַ זאָג געטון.

— מען דאַרף וויסן ווי נאָך צו בראָטן אַ ביבער — האָט דער אינדיאַנער זיך אָנגערופן.

דאָס שטרענגע פנים באַם אינדיאַנער איז ווייכער געוואָרן. טייל קנייטשן אַרום מויל, צוום די אויגן האָבן זיך אויסגעגלייכט. ער האָט אַ לאַנגן צי געטון פון דער פלאַש און זיך געפרעגט באַ וואולפן:

— וואָס פאַר אַ ייד ביסטו, אַ „ווייסער", צי אַ „שוואַרצער"?

— ווען ער וואָלט געווען אַ „שוואַרצער", וואָלט איך מיט אים נישט געגאַנגען — האָט דזשאַן זיך אָנגעברוגזט און אַ זאָג געטון צו וואולפן — אַ „ווייסער" איז באַ אים אַ גוטער און אַ „שוואַרצער" — אַ שלעכטער.

— איך בין עלטער, דזשאַן — האָט דער אינדיאַנער זיך אַ רוק געטון צום אויוון און ס׳קופּערנע פּנים האָט געשמייכלט — געזעען אויף מיין לעבן נישט נאָר „ווייסע" און „שוואַרצע" יידן, נישט נאָר „ווייסע" און „שוואַרצע" קריסטן, נאָר אפילו „ווייסע" און „שוואַרצע" אינדיאַנער. גוט, וואָס דו ביסט אַ „ווייסער" — האָט ער געגעבן וואולפן אַ האַנט — „שוואַרצע" פאַרקויף איך נישט קיין פעל, דיר וועל איך פאַרקויפן, ביליק פאַרקויפן — האָבן זיך פייערלעך צעשפּילט באַ אים אין די אויגן —

איבער אַ „שוואַרצ,״ קריסט בין איך אַנטלאָפן פון מיין היים, באַהאַלט זיך אויס פון פּאָליציי.

ער האָט אַ שפּיי געטון אין פייער אַריין, געפּיפּקעט ווי פון אַ קוימען און גערעדט אָפּגעהאַקט:

— כ'האָב געהאַט אַ שותּף, אַ קריסט, צוזאַמען געכאַפּט ביבערס, ווילדס, וואָס ס'האָט זיך געמאַכט. זי — האָט ער געוויזן מיט דער פּיפּקע אויף דער אינדיאַנערקע. וואָס איז געזעסן אַ רויקע, אַ שיינע, ווי אַ געשניצטער גאָט — דאָס איז מיין ווייב. איך בין אַלט, זי — יינג. אַלע אין דאָרף האָבן זי אויסגעטיילט, נישט געוואוסט, ווער איר פֿאָטער איז געווען. ס'מיידל איז מיר געפעלן, האָב איך זי גענומען אין שטוב אַריין, נאָך אַ קינד געווען, צען יאָר אַלט. פּונקט דעמאָלט איז מיין ווייב געשטאָרבן. איך בין געוואָרן דעם מיידלס טאַטע, דעם מיידלס מאַמע, געאַרבעט פאַר איר, געקויפט קליידער, געוואַרט, זי זאָל אויסוואַקסן. אַז זי איז אַלט געוואָרן זעכצען יאָר האָב איך חתונה געהאַט מיט איר. זי איז יינג, דאַרף אַ סך ליבע. איך — אַלט, קען נישט געבן קיין סך ליבע. מיין שותּף, דער קריסט, אויך יינג, אַרט מיך נישט, וואָס ער גיט מיין ווייב ליבע... איז אָבער מיין שותּף געווען אַ „שוואַרצער״ קריסט, נישט קיין „ווייסער״, איז ער אַוועק אין דאָרף, זיך באַרימט, אַז דער אינדיאַנער איז אַלט, טויג צו גאָרנישט... איך — אַלט, אויסגעשפּילט און ער לעבט מיטן ווייב מיינעם. אַזוי, טראַכט איך מיר, ס'איז דיר קנאַפּ, וואָס מיר דריי ווייסן, דאַרפסטו נאָך פרעמדע דערציילן, דו „שוואַרצער״ קריסט, וועסט זיך מער נישט באַרימען און איך האָב מיט דעם — דער אינדיאַנער האָט אַרויסגענומען פון קעשענע אַ רעוואָלווער — אים אַוועקגעלייגט ווי אַ משוגענעם הינט.

ס'איז געוואָרן שטיל. ס'קיך-פייער האָט נישט דערגרייכט די ווינקלען פון שטיבל, וואו ס'פינצטערניש האָט זיך געהויקערט, געקראָכן איבער די פעל. וואָלפס אויגן האָבן זיך געצונדן, געזוכט די אינדיאַנערקע, וואָס האָט פונאַנדערגעוואָרפן ס'רויע פוטער, פול געמאַכט דאָס שטיבל מיט דעם שטאַרקן ריח פון חיה, וואָס האָט געקרעלט אין האַלז, אין נאָז.

— ווייז אים די ביבערן — האָט זיך דער אינדיאַנער אַ שטעל געטון.

זי איז אונטערגעקומען פון אַ זייט, געשטעלט שטילע טריט, חיהשע. ס'רויע פוטער איז געפאַלן פון די אַקסלען, פון די הענט און די אויגן בורשטינענע, הונגעריקע, האָבן אַרויסגעבלישטשעט פון צווישן די פעל, זיך איבערגענומען מיט דער דערציילטער מעשה, געווען אַזוי צוגעלאָזט, אַזוי מענטשלעך.

1927

אַ שטורם

אַ גאַנצע וואָך האָט וואולף זיך אַרומגעשלעפּט צווישן אינדיאַנער „טרעפּערס“, אויפגעקויפט ביבער־און וויזל־פעל. ער איז נישט געגאַנגען אַליין. זיין פירער, פּיט, אַ זעקס־פוס־יקער אינדיאַנער, האָט געקענט יעדן „טרעפּער“, געוואוסט, וואו מען שטעלט אָן די פּאַסטקעס אַרום טייך. די אויפגעקויפטע פעל האָט מען דורך דער וואָך אָפּגעלייגט בּאַ דזשאַנען, וואָס האָט אויף הינט אָפּגעפירט די סחורה אין נאָענטסטן דאָרף אַריין.

ס'איז געווען שבת פאַרנאַכט, וואולף מיט פּיטן האָבן געהאָלפן אָנלאָדענען אַ שליטן פעל. דזשאַן האָט איינגעשפּאַנט פינף הינט — ני־דעריקע, קאָלטענעוואַטע מיט ברייטע רוקנס. די הינט זענען נישט איינגעשטאַנען אין שפּאַן, געגנורעט אַ פּיסק אין צווייטנס פעל, זיך געריסן, געוואָלט אָפּשאָקלען פון זיך די צוּפיל גבורה, וואָס האָט זיך געשוימט אַרום די פּיסקעס.

— מיסטער וואולף — האָט פּיט געוויזן דעם בּאַלעבּאָס אויפן שליטן — כאַפּט אייך מיט, אין אַ צוויי שעה אַרום וועט איר זיין אין דאָרף.

וואולף, נישט קיין הויכער, אַ רירעוודיקער, הינטערן צוגעקנעפּלטן סוועטער נאָך צוויי, האָט אַ קוק געטון אויפן הימל:

— ווי לאַנג וועט עס אונז נעמען, פּיט?

— אַ דריטהאַלבן שעה.

— וועלן מיר גיין.

ביידע האָבן זיך אָנגעשפּאַרט אָן שליטן, אָנגעטון די שניי־שיך, אָפּגעקנעפּלט פון די היטלען די פוטערנע אויערן־לאַפּנס, זיי פאַרשנאָלט אונטער דער גאָמבע און מיטאַמאָל אַ זאָג געטון צו דזשאַנען:

— פּאַר!

דזשאָן האָט זיך צעקוואַקעט מיט דער צונג. די הינט האָבן זיך אַ ציי געטון. די הינטערשטע קורצע פיס זענען אויף אַ ווייל געוואָרן צו־געפרוירן צום שניי און דער שליטן האָט געגומען סקריפּען. די הינט זענען געלאָפן מיט דראָבנע טריט, כמעט נישט איינגעבראָכן דעם האַרטלעכן שניי, געיאָגט איינער דעם צווייטן און דער שליטן האָט זיך געגליטשט.

וואולף האָט פאַרקנעפּלט דעם קוּטער, אָנגעטאָן אַ פּאָר הענטש־קעס ביז די עלנבויגנס און זיך געלאָזט מיטן אינדיאַנער אין וועג אַריין.

דער שליטן איז שוין געווען ווייט, זיך געוויגט איבער די ווייסע פעלדער, זיך צונויפגעגאָסן מיט די הינט, מיטן אָנטרייבער, מיטן נידע־ריקן הימל. איבער דער ווייסקייט האָט זיך געשאַרט אַ קריש וואָלקן, אַ אַ טונקל פינטעלע און באַלד איז אַלץ צערונען. פון דער גרויקייט האָט זיך אַרויסגערוקט אַן אָפּגעגריזשעט שטיקל לבנה, ווי אַן אויסגעשטשער־בעטע ליפּ. אין דעם שטשערב האָט געבלישטשעט אַ שטערן.

— אַז דער שטערן באַווייזט זיך, זענען אַלע פּאַסטקעס אין הימל פול, — האָט פּיט אַ ציי געטון פון דער פּיפּקע אַ פול מויל רויך.

— וואָס, נאָכן טויט כאַפּן אינדיאַנער אויך חיות? — האָט וואולף געשמייכלט.

— דאָרט כאַפּט מען איצט.

— און ווער קויפט באַ אייך די פעל?

— מיר כאַפּן און „ווייסע" קויפן.

פּיט האָט אָנגעצויגן די דינע ליפּן און איז אַנטשוויגן געוואָרן. וואולף וואָלט ווייטער גערעדט, וואָלט געגעבן, וואָס ס'זאָל נישט זיין, אַבי איינצופּעדעמען דעם שמועס. ער שלעפּט זיך שוין אַזוי דעם צווייטן ווינטער מיטן אינדיאַנער און שטענדיק, ווען ס'קומט אים אויס צו בלייבן מיט פּיטן אונטערוועגנס, ווילט זיך אים רעדן. די רייד פאַרטרייבן כאָטש די אַרומיקע שטילקייט, די איינגעבוירענע שרעק פאַר דער ליידיקייט, וואָס גייט דיר אַנטקעגן. שפּאַנט לעבן דיר אַ מענטש — ווילסט הערן אַ וואָרט. פּיט איז אָבער אַ שווייגער, רעדט מער מיט נאַקעטעביימער,

וואָס ער באַגעגנט אויפן וועג, ווי מיט וואָלפן. גייט ער פאַרבײַ אַ בוים, וואו עס שטעקט אַ מעסער, שלעפּט ער עס אַרויס, מאַכט אַ צייכן אין דער קאָרע, שטעקט צוריק אַריין און שפּאַנט ווייטער. ס׳דאַרף אים שוין גוט אַ שפּאַר טון ער זאָל עפּעס זאָגן.

די נאַכט איז צוגעפאַלן. דער שניי איז פול געווען מיט שטערנ־דלעך, געבלענדט די אויגן.

מען איז אָפּגעגאַנגען אַ שעה, אַנדערהאַלבן. ס׳איז געוואָרן קעל־טער, ווינטיקער. די אויערן זענען פול געוואָרן מיט קולות, וואָס מען קען נישט אָנכאַפּן, וואָס פאַרווישן יעדע מחיצה צווישן וואָר און חלום.

מיטן שאַרן פון די שניי־שיך האָט זיך אַרויסגעוויקלט דאָס פּוילישע שטעטל, וואו וואָלף איז געבוירן געוואָרן. זיין מאַמע, זיין טאַטע, דאָס ווייב מיט די קינדער אין מאָנטרעאָל, וואָס קוקן זיך אויס די אויגן, וואַרטן אים אָפּ יעדן חודש בײַ דער באַן, ווען ער קומט אַהיים. ס׳איז וואָלפן וואַרעם געוואָרן. ער האָט אַ דריי געטון דעם קאָפּ, געהערט ווי פּיט רופט אים.

— וואָס, פּיט?

פּיט האָט אַ הויב געטון די פּלייצעס, — נישט ער האָט גערופן. וואָלף איז געבליבן שטיין אַ ווייל, זיך איינגעהערט. ס׳איז געווען שטיל, בלויז דער ווינט האָט אַריינגעשטעקט צוויי פינגער אין מויל אַריין, גע־פייפט און געשרויפט כמאַרעם שניי. דאָס שטיקל אויסגעשטשערבעטע לבנה מיטן שטערן האָט מען מער נישט געזען.

פון דער פינצטערניש איז אָנגעלאָפן אַ קעלט, זיך געדרייט צווישן פלאַכטעס שניי, פאַרלאָפן דעם וועג און מיט אַ רעווע זיך געוואָרפן אויף וואָלפן, אים געגומען דרייען אין אַ רעדל. ווען נישט פּיט, וואָס האָט אים דערכאַפּט, וואָלט וואָלף זיך איבערגעקערט אין שניי אַריין.

— אַ זאַווערוכע, האַ? — האָט וואָלף זיך געריבן די אויגן, גע־שלונגען לופט ווי אַ פיש און ס׳האָט אים באַנג געטון, פאַרוואָס ער האָט זיך נישט מיטגעמאַכט מיטן שליטן.

— ס׳קומט אָן אַ שטורם — האָט דער אינדיאַנער אָפּגעבונדן פון זיך אַ שטריק.

— נאָך ווייט צו גיין, פּיט?

— אַ פיר מייל.

אַ משוגענער שניי, אַ נאַסער, איז פאַרקראָכן אונטער די הויזן, פאַרשאָטן די אויגן. דער ווינט האָט צעבלאָזן די קליידער, זיי לויז געמאַכט און איבערן לייב זענען געקראָכן בייסיקע שטיקלעך קעלט. וואולף האָט אַ כאַפּ געטון די הענט צום פּנים, געאָטעמט שווער, געזוכט אַרום זיך דעם אינדיאַנער:

— וואָס טוט זיך דאָ, פּיט?

— צעשפּרייט באַם גיין די פיס און די הענט האַלט אַרום די באָקעס, וועט דער ווינט אייך אַזוי נישט טרייסלען — האָט פּיט געגעבן וואולפן איין עק פונם שטריק — האַלט פעסט מיר זאָלן זיך נישט פאַרלירן.

וואולף האָט געסאַפּעט. די שנייעלעך אַרום מויל האָבן זיך געשמאָלצן פון דער אייגענער פּאַרע. ער האָט זיך געשלעפּט, ווי אַ בלינדער, מיט פאַרמאַכטע אויגן און פון אַלע זייטן האָט דער ווינט געררעוועט:

— דו—ו—אוו!

און מיטאַמאָל האָט דער שטורעם אַרויסגעריסן אַ שטיק גרונט פון אונטער וואולפס פיס. ער האָט דערזעען פאַר די אויגן פלעמלעך און איז אַ פאַל געטון מיט דער נאָז אין שניי אַריין. איידער ער האָט צייט געהאַט זיך אַרומצוקוקן, ווי ער ליגט, איז ער שוין ווידער געשטאַנען אויף די פיס. איין שניי־שוך איז געווען צעבראָכן אויף צווייען. פּיט האָט געשלעפּט דעם שטריק, נישט געלאָזט וואולף אַליין זאָל האָבן רחמנות אויף זיך. ער האָט אַוועקגעהינקט ווייטער. דער פוס אָן שניי־שוך האָט אָנגעהויבן צו זינקען אין שניי ביז איבער דער קני. דאָס האָט וואולפן אויסגעמאַטערט און ער האָט זיך אָפּגעשטעלט.

— וואָס טוט מען, פּיט?

— געגאַנגען!

— כ'זינק דאָך אין שניי!

— מ'קען גאָרנישט העלפן.

דער אינדיאַנער האָט אַוועקגעפּאַטשט ווייטער. וואולף האָט נאָכגעהינקט, זיך געוואַקלט ווי אַן אונטערגעשאָסענע חיה. דער פוס איז איינגעשלאָפן, פול געווען מיט נאָדלען, וואָס זענען געוואַקסן פון די שפּיץ־

פינגער ביז איבערן גראָבן פלייש. אַ טראָט — אַ זינק, אַ טראָט — אַ זינק. ער איז געבליבן שטיין, נישט געוואָלט טראַכטן, וואָס מיט אים וועט זיין. די כחות זענען אויסגעגאַנגען. פון די האַלב פאַרמאַכטע אויגן האָט זיך געשפּאַרט דאָס לעצטע ביסל ליכט. ער האָט זיך געוואָלט אַראָפּלאָזן, וואו ער שטייט, אויסגלייכן דעם איינגעשלאָפענעם פוס, זיך מער נישט אַנטקעגנשטעלן נישט דעם ווינט, נישט דעם שניי. פּיט איז אויסגעוואַקסן, אים אַ כאַפּ געטון פאַרן האַלז, אַז וואולף האָט ברייט געעפנט די אויגן. דער אינדיאַנער האָט געשריגן:

— גיי, פאַרשאָלטענער, אַז נישט דערשיס איך דיך דאָ אויפן אָרט! גיי, זאָג איך דיר! — און דער אינדיאַנער האָט וואולפן צוגעשטעלט צום קאָפּ אַ רעוואָלווער.

די נאַר וואָס פאַרלאָרענע כחות האָבן זיך ערגעץ־וואו אויפגעזוכט. אַ שטעל געטון וואולפן אויף די פיס. פון שרעק פאַרן טויט איז אים ליכטיקער געוואָרן אין די אויגן. ער האָט פעסטער אַ נעם געטון דעם שטריק, אָנגעביילט די פויסטן, איינגעבויגן דעם קאָפּ און זיך אַ לאָז געטון אַנטקעגן ווינט. די אויערן האָבן נישט געהערט, וואָס די ליפּן פּרעפּלען:

„האָב רחמנות אויף מיין ווייב און קינדער, גאָט!"

אַזוי איז ער אַ הינקענדיקער אָפּגעלאָפן אַ שעה צייט, זיך געטראָגן מיטן בלויזן אימפּעט. ער האָט נישט געזען, ווי די זאַוויערוכע רייסט אויס בערג שניי, גראָבט גריבער, פאַרשיט זיי און דער ווינט מעסט איבער די פלייצעס, איבער די פיס, ווי מיט דרענגער.

ס'האָט זיך אים שטאַרק געוואָלט צוזעצן, פאַרמאַכן די אויגן און לאָזן דעם ווינט, דעם שניי, טון וואָס זיי ווילן. ער וועט שוין סיי ווי סיי מער נישט זען נישט ס'ווייב, נישט די קינדער. די פיס זענען געוואָרן הילצערנע, פרעמדע. ער האָט זיך אַראָפּגעלאָזט אויפן שניי, זיך געבעטן:

— דערשיס מיך, פּיט, דערשיס מיך... אַבי טרייב מיך נישט... האָב גאָט אין האַרץ, טרייב מיך נישט...

דער אינדיאַנער איז געשטאַנען איבער וואולפן מיט אַ פלעשל בראָנפן, אים געגאָסן אין מויל אַריין:

— אַזוי, עפן די אויגן... ווען כ'נעם דיך כריער אויף די פלייצעס

וואָלטן מיר ביידע דערפרוירן געוואָרן... איצט אַ האַלבע מייל פון דאָרף, וועל איך דיך דערטראָגן...

דער אינדיאַנער האָט וואולפן אַ הייב געטון, אים אַריבערגעוואָרפן איבער די פלייצעס, ווי אַ קאַלב און געשניטן צום דאָרף:

— האַלט זיך מיט די הענט אַרום מיין האַלז, אַזוי וועט דיר זיין וואַרעמער... אוה, אַ הינטיש וועטער! אוה!

1927

קאָמעדיאַנטן

נאָכן ווינטער זענען די צוויי חברים, דער טראַגיקער מיטן קאָמי־קער, געבליבן אָן אַ דירה, אָן אַ פּאָר הויזן איבערצובייטן און אָן אַן אויסזיכט, וואו צו באָרגן אַ פּאָר דאָלאַר אויף הוצאות.

אויף אַזאַ שווערן ווינטער האָבן זיי זיך נישט געריכט. דער יידי־שער אַרבעטער פון ניו־יאָרק האָט געשטרייקט. איין פּאַך נאָכן צווייטן האָבן געוואָרפן די אַרבעט. טעאַטערס, וואָדעוויל־הייזער האָבן זיך גע־שלאָסן אינמיטן סעזאָן, און די, וואָס זענען געבליבן, האָבן געשפּילט פאַר האַלב־ליידיקע בענק.

די צוויי חברים האָבן דורכן ווינטער דריי מאָל געביטן די דירה. זומעטום שולדיק געבליבן געלט. זיי האָבן אויסגעקוקט דעם זומער, זיך געקליבן אין די בערג, געהאָפט אין די זומער־הייזער אָפּצוכאַפּן די כוחות.

דעם ערשטן יוני איז לואי, דער טראַגיקער, אַ פּאַרשוין מיט שוואַרצע אויגן, ווי בּאַ אַ פאַרליבטן איטאַליענער, און מיט נאָך שוואַר־צערע „באַטשקעס" ביז אין דער העלפט פון די באַקן, צוגעשטאַנען צום קאָמיקער:

— בערנאַרד, נאָך היינט קלייבן מיר זיך אין וועג.

— האָסט געקריגן געלט? — האָט באַם קאָמיקער, אַ מענטשל מיט אַן איינגעפאַלן פּנים, דורכגעקאָפּטשעט מיט רויך, קיין מוסקול זיך נישט קיין ריר געטון בשעתן רעדן.

— וואו האָב איך געהאַט צו קריגן? דערצו וואַרט זי, די באַלע־באָסטע, מען זאָל איר באַצאָלן, — האָט לואי אַ נעם געטון זיין דין יאַמשן שטעקעלע, וואוילייגעריש אַראָפּגערוקט דעם קאַפּעלוש און גע־

ווען גרייט זיך צו לאָזן אין וועג אַריין. — מיר וועלן ווי עס איז זיך דערשלאָגן, נו, געגאַנגען.

דער קאָמיקער האָט איינגעפּאַקט זיין גאַנץ פאַרמעגן — אַ העמד מיט עטלעכע קעלנער — אין אַן אָפּגעקראַכענער האַנט־וואַליז, זיך אַרומגעקוקט צי ער האָט עפּעס נישט פאַרגעסן, און ס׳פּנים איז בא אים געוואָרן טראַגיש:

— מען דאַרף מיטנעמען עפּעס צו אַכלען.

— נישט געזאָרגט, בערנאַרד, כ׳האָב קנאַפּע צוויי טאָלער, — האָט לואי אים געטרייסט.

דער טראַגיקער האָט זיך אַרויסגעשאַרט פריער. דער קאָמיקער האָט נאָס געמאַכט זיין בלייפעדער מיט שפּייעכץ און פאַרן אַרויסגיין אָנגעשריבן אויף דער ווייסער וואַנט:

— „גוט־באַי, מיסעס לעבן!"

אויף דער גאַס האָבן זיי זיך איינגעקויפט עסן, צוגעפּאָרן מיטן עלעווייטאָר ביז יאָנקערס און פון דאָרט זיך אַוועקגעלאָזט מיטן אַספאַלט־וועג.

— דו מיינסט, מיר זענען די איינציקע, בערנאַרד? — האָט דער טראַגיקער אַראָפּגענומען דעם קאַפּעלוש, הנאה געהאַט, וואָס אַ ווינטל שפּילט זיך מיט זיינע האָר, — אַ וועלט מיט מענטשן שלעפּן זיך איבערן לאַנד.

— נישט קיין מענטשן — טרעמפּס שלעפּן זיך.

— און אַז טרעמפּס, איז וואָס? — האָט לואי זיך געשפּילט מיטן שטעקעלע, — אַלץ בעסער, ווי צו פינצטערן אין אַ שאַפּ.

— דיר איז גוט, האָסט גאַנצע שיך, — האָט דער קאָמיקער צוגעהינקט.

— און דו?

— כ׳האָב צוויי לעכער אין די פּאָדעשוועס ווי אָפּערע גלעזער.

דער וועג אַ גלאַנציקער, אַן אָפּגעפּוצטער, איז געלאָפן באַרג־אַרויף, באַרג־אַראָפּ, לייכטער געמאַכט דעם טראָט. געשטערט האָבן בלויז די אויטאָמאָבילן, וואָס זענען אָנגעלאָפן אומדערוואַרט מיט אַ פייף, געטריבן די פוסגייערס אין גראָז אַריין.

די חברים האָבן כמעט נישט גערעדט, זיך פאַרקירעוועט אויף אַ אַ שלעכט ברוקירטן וועג, וואו דער שטויב האָט זיך געהויבן מיט יעדן אויטאָמאָביל, וואָס איז פאַרבייגעפאָרן.

דער קאָמיקער איז געבליבן הינטערשטעליק, צוגעהוסט און ס׳פּנים איז בײַ אים געוואָרן געלבלעך, ווי אַן אוגערקע סוף סעפּטעמבער.

— ווען מיר האָבן אַזאַ גוטן זומער, ווי אין ניינצען צוואָנציק, — האָט דער טראַגיקער נאָך אַ לאַנגן שטילשווייגן זיך אָנגערופן.

— אַוועק יענע צייטן, — האָט דער קאָמיקער אָפּגעזיפצט, — עס איז געווען באַלד נאָך דער מלחמה, ווען מענטשן האָבן זיך געוואָרפן מיט געלט.

לואי איז בטבע געווען אַ פרייליכער, דער היפוך פונם קאָמיקער, בײַ וועמען אַ שמייכל איז זעלטן דערגאַנגען צום פּנים, שטענדיק ערגעץ אויפן וועג צערונען געוואָרן.

די אויסגעריבענע פּאָדעשוועס האָבן בײַ בערנאַרדן אָנגעהויבן צו בריען, נישט געוואוינט געווען צו שפּרייזן צען מייל מיט איין אָטעם. דערצו האָט די לופט פאַרשאַרפט דעם אַפּעטיט און די זעמדלעך, וואָס האָבן זיך פאַרקליבן דורך די געלעכערטע פּאָדעשוועס, האָבן געשטאָכן אין די פינגער.

— צייט עפּעס איבערצוכאַפּן, — איז בערנאַרד אַראָפּ פון וועג, אויסגעטון די שיך און אין די זאָקן זיך געלאָזט אין טאָל אַריין.

זיי האָבן זיך צוגעזעצט הינטער אַ בוים, אַרויסגענומען ברויט, אויפשניט און געגעסן.

אַ פאַרדעכטיקטער פאַרשוין איז אויסגעוואַקסן, וואויל־ברודעריש אַ פרעג געטון:

— איר קענט אָפּשפּאָרן אַ ביסל דרויב?

בערנאַרד, אַן אָנגעדראָלעוועטער, האָט געוואָלט זאָגן, אַז נישט, האָט לואי אים אַרויסגעכאַפּט די ווערטער:

— נעם אַ סענוויטש.

דער פרעמדער האָט זיך לייכט אַראָפּגעלאָזט אויף די קני, אַ וויקל געטון ס׳פלייש צווישן ברויט, ווי מען וויקלט אויס אַ ציגאַרעט, אָנגע־שטאָפּט אַ פול מויל און באַטראַכט די צוויי פּאַסאַזשירן:

— קאָמעדיאַנטן, האַ?

—זעען מיר דען אויס, ווי קאָמעדיאַנטן?

—ווי פּיעכאָטנע, — האָבן זיינע אויגן גוטמוטיק געשמייכלט.

— און ווער ביסטו?

— איך? אַ בירגער פון די פאַרייניקטע שטאַטן. הערט, חברה, אַ פינף מייל פּינדאַנען זענען פערד־„רייסעס", לאָמיר אַהין צוגיין. נאָך די „רייסעס" קענט איר באַ די באָיס אָפּשוימען אַ שיינע פּאָר קלימפּערס. ווער פון אייך קען מאַכן „פּאָני"־שטיק, איר? — האָט דער פרעמדער געוויזן אויף לואין.

— נישט איך — מיין פריינד בערנאַרד.

— אויפן קוק זעט ער עס נישט אויס.

— אין לעבן איז טשאַרלי טשאַפּלין זייער אַ טרויעריקער מענטש — האָט בערנאַרד אַזוי מאָדנע אַ קוועטש געטון מיט אַן אויג, אַז די אַרומיקע האָבן זיך צעלאַכט.

— דו קענסט טשאַרלין? — האָט דער פרעמדער זיך אויפגעשטעלט.

— כ'האָב מיט אים צוזאַמען געשפּילט.

— ביסטו דאָך טאַקע אַ ליץ, — האָט דער פרעמדער אַ קיצל געטון דעם קאָמיקער מיט אַ פינגער פאַרן נאָפּל, — ווילן מיר צוגיין זען די „רייסעס".

— איך בין גרייט, — האָט לואי אָפּגעצויגן די צוגעקנעפּלטע הויזן, — און דו בערנאַרד?

— וואָס קען מען דאָ פאַרלירן?

זיי זענען געגאַנגען אין דרייען, גערעדט, געשפּאַסט. בערנאַרד איז געוואָרן אַן אַנדערער. ער האָט פאַרגעסן, אַז דער הוסט מאַטערט אים, אָפּגעבראָכן אַ צווייג, גענומען גיין צום טאַקט, צוגעפּייפט, ווי הינטער אים וואָלטן נישט געגאַנגען צוויי מענטשן, נאָר אַן אָפּטיילונג מיליטער.

אַלע, ווען זיי האָבן נאָר באַגעגנט, האָבן גערעדט וועגן דעם פערד־אויסשטייג. דאָס האָט צוגעגעבן קוראַזש, כמעט געמאַכט פאַרגעסן, אַז פון די פינף מייל צום אויסשטייג־פעלד, איז געוואָרן פינפצען. זיי האָבן זיך דערשלעפּט אין אָוונט. ס'איז שוין געווען נאָך אַלעמען. אויפן אויסשטייג־פעלד האָבן זיך אַרומגעדרייט עטלעכע נעגערס, צוגענומען ס'פערדמיסט.

— וואו גייען מיר איצט? — האָבן די אַקטיאָרן זיך אַוועקגעשטעלט.

— קומט, קומט, פאַרפירן וועט מען מיידן, נישט אייך, — האָט דער פרעמדער זיי געטרייסט, — מיר זענען געקומען פונקט אין צייט.

אויסגעמאַטערטע האָבן זיי זיך געשלעפט צו אַ פאַרוואָרפן הייזל, וואו ס׳איז ליכטיק געווען אין אַלע פענצטער. דורך די שויבן האָט מען געזען, ווי יונגע זענען געזעסן באַ לאַנגע טישן, געטרונקען בראָנפן פון גלעזער און געשטיפט מיט האַלב-אויסגעטאָטענע מיידלעך.

דער לץ אין בערנאַרדן האָט זיך אַ וועק געטון. ער האָט אויפגעשטעלט דעם קאָלנער פון רעקל, אויסגעשפיצט דעם קאַפּעלוש, אַנגעשטעלט דאָס יאמשענע שטעקעלע, ווי אַ פלייט, און מיטן געזאַנג, ווי פון אַן אָרקעסטער, איז ער אַריין אין הייזל.

מען האָט אים באַגעגנט מיט אַ פייפעריי, מיט אַ פּאַטשעריי. די האַלב-שכורע יונגען האָבן געמאַכט פלאַץ, אים מכבד געווען מיט אַ גלאָז בראָנפן. אַ נישט דערוואַקסענער יונג האָט אַרויסגעכאַפּט אַ מויל-האַרמאָניקע און די שיקסעס האָבן צוגעהאָלפן.

דער אַלקאָהאָל האָט דעם קאָמיקער אַ שלאָג געטון אין קאָפּ אַריין. ער איז געוואָרן לוסטיקער, צוגעשטעלט דריי פינגער צו די ליפּן, זיך צעפייפט און מיטן פייפן אַלץ שטאַרקער, אַלץ רחבותדיקער אויפגערײַסן דאָס געזאַנג פון די שיקסעס, די געשרייען פון די יונגען.

מען האָט אָנגעהויבן טאַנצן. מיט יעדער רגע איז דער טאַנץ געוואָרן הפקרדיקער, פאַרשייטער. די שיקסעס זענען איבערגעגאַנגען פון איין יונג צום צווייטן. בערנאַרד האָט זיך קוים געהאַלטן אויף די פיס, אָנגעשפּאַרט די פלייצעס אין דער וואַנט ער זאָל נישט פאַלן. דער אַלקאָ־האָל האָט געשלאָגן אין די אויגן אַריין, זיי פאַרגאָסן מיט טרערן און דורך די טרערן האָט ער געזען, ווי איינציקווייז שאַרן זיך פאַרלעך אַרויס, געזעען ווי זיין חבר לואי טראָגט זיך מיט אַ שיקסע, קומט נענטער, נענטער, שלעפּט אים מיט, לאָזט אים איבער אויפן דיל און דער גאַנצער עולם פאַרשווינדט.

באַנאַכט האָט זיך דער קאָמיקער אויפגעכאַפּט. לעבן אים אויף דער וועראַנדע איז געלעגן לואי און געכראָפּעט. אַ רעגן האָט געגאָסן, זיי דורכגעווייקט.

— כ׳בין פיטש־נאַס, קום פונדאַנען, האָט בערנאַרד זיך פאַרהוסט.

צעקנייטשטע, דו־כגענעצטע האָבן זיי קוים אויסגעגלייכט די שטייפע גלידער, געקוקט אויפן הייזל, ווי אויף אַ חלום, אַליין נישט געווען זיכער, וואָס ס׳האָט נעכטן פאַסירט און זיך פאַרקליבן אין אָפּענעם שייער אויפן היי. ווי לואי האָט זיך אַוועקגעלייגט, איז ער גלייך איינגעשלאָפן. בערנאַרד האָט זיך געקרעקט, געטריבן פון זיך די היי־שטויבעלעך, געהוסט טרוקן, זיך געשראָקן, אַז ער וועט לאַנג נישט אָנטרייבן און מקנא געווען דעם טראַגיקער, וואָס ער שלאָפט.

1925

קוילנגרעבער

שפעט אין דער נאַכט האָט דער מיטינג זיך געענדיקט. נעל־סאָן, אַ מאָגערער, אַ רירעוודיקער, ווי ער וואָלט געווען געקניפּט פון ברוינעם דראָט, איז דער ערשטער אַרויס אינדרויסן. ער איז נישט גע־באַנגען — ער האָט זיך געטראָגן אַהיים.

נעלסאָן האָט געליטן פאַר די טויזנטער קוילנגרעבער, וואָס האָבן נאָך צוואָנציק וואָכן הונגער פאַרלוירן דעם שטרייק. געהייסן האָט עס — מען האָט געוואונען. די באַלעבאַטים האָבן נאָכגעגעבן דעם פּונקט, יענעם פּונקט. ער, נעלסאָן, וואָס איז שוין דרייסיק יאָר אַ קוילנגרעבער, וואָס האָט פאַרבראַכט מער ווי אַ האַלב לעבן אין מינעס, האָט זיך אַרויסגע־זען, אַז נאָכן געווינס זענען די באַדינגונגען פיל ערגער, ווי פאַרן שטרייק.

קיין תּרעומות צו די אַרבעטער האָט נעלסאָן נישט געהאַט. גע־וואוסט, וואָס הייסט הונגערן וואָכן לאַנג מיט ווייב און קינדער. ער האָט באַשולדיקט די אָנפירער פונם שטרייק און דער עיקר דעם אייגענעם זון, פיטן, דעם סעקרעטאַר פון דער יוניאָן. נאָך נעכטן האָט ער מיטן זון געהאַט אַ לאַנגן שמועס, אים איבערגעצייגט, אַז מען טאָר די באַלע־באַטים נישט נאָכגעבן און צו פאַרלירן איז סיי־ווי־סיי נישטאָ וואָס. פּיט האָט איינגעשטימט. און מיטאַמאָל אַזאַ איבערקערעניש.

נעלסאָן האָט געטריבן פון זיך יעדן פאַרדאַכט, געשפּרייזט איבער אַן אָפּגעלעגענעם טאָל אָן ביימער, אָן גראָז. גרויע, בלינדע באַראַקן זע־נען געווען צעוואָרפן איבערן גאַנצן שטח. פאַר די טרעפּלעך זענען געזעסן די קוילנגרעבערס ווייבער צו דריי, צו פיר, געוואַרט אויף די מענער און זיך אָפּגערעדט די שווערע הערצער.

— אין מיטן דער נאַכט זענען זיי מיך באַפאַלן, די הינט — האָט

אַ הויכע אירלענדערקע גערעדט אויפן קול — אי־בערגעקערט די שטוב, געזוכט דזשאַנען... דזשאַנען האָט אָפּגעגילט — אייניקע מינוט פֿאַר זייער קומען האָט ער אָפּגעצויגן... פון כעס האָבן זיי גענומען ברעכן בענקלעך, אויסגעריסן די פיס פון טיש און מיך מיט די צוויי קינדער, פאַרשלאָפענע, האַלב־נאַקעטע, אַרויסגעיאָגט פון שטוב...

— נאָך גוט, וואָס די נעכט זענען געוואָרן וואַרעמער — האָט אַן איטאַליענערקע, ברייטער ווי העכער, אָפּגעזיפצט.

— די הינטישע זין וואָלטן ווינטער אויך אַרויסגעיאָגט — האָט אַ פאָלקע הויט און ביינער געהאַלטן די קליינע הענט אויף איר בויך, וואָס איז גרעסער געווען, ווי זי אינגאַנצן.

— ווינטער האָבן זיי טאַקע ערשט געטריבן!

— היינט באַנאַכט וועט שוין נעמען אַ סוף!

— מוז נעמען אַ סוף!

— ס׳איז שוין טאַקע קיין כוח אויך נ׳שטאָ — מען פאַלט פון די פיס. איבער צוואָנציק וואָכן, ווי מען שטרייקט.

— דיין סטיפען — האָט די איטאַליענערקע אַ נעם געטון די טראָגעדיקע פאָלקע פאַר אַ האַנט — דיין סטיפען האָט נעכטן אָרנטלעך אַרומגעווירטשאַפט, געהאַט דעם נישט־גוטן צווישן די אויגן.

— וויל נישט ליידן, וואָס כ׳שלעפ אַ פעקל — האָט די טראָגעדיקע פאַרשטעלט דעם בויך מיט ביידע הענט.

— ניט מען אים איבער ס פאַרגעניגן!

— ס׳רעדט זיך אַזוי ער וויל נישט ליידן — ער שלאָגט זיך דער קוימענקערער דיינער!

— אַז איך האָב נישט געמפילט פון די קלעפּ, בין איך פון אייזן — האָט ס׳קול, אַן אָפּגעשפּאָלטנס, געציטערט בײַ דער פאָלקע.

— וואָס האָט ער געוואָלט, דער שכור?

— אַז ער קאָן נישט געבן עסן די פיר קינדער, וואָס ער האָט וויל ער נישט קיין פינפטס — האָט אויסגעזעען, אַז ס׳ווייב פאַרענטפערט אים.

— צו שפּעט זיך אַרומגעקוקט!

— קריכן ווי די חזירים, דערנאָך האָבן זיי פרעטענזיעס!

— אַלע אַזוי!

— כ'וואָלט אים געגעבן אַ שלאָגן! — האָט די איטאַליענערקע אַ זאָג געטון מיט אַזאַ בייזער, ווי זי אַליין וואָלט אַריינגעכאַפּט די קלעפּ.

— און אַז אַ מאַן מאַקלט אַמאָל אָן, איז אויך קיין מאַלער נישט — האָט די אירלענדערקע אַריינגעוואָרפן — אָט איז מיסטער נעלסאָן!

— וואָס הערט זיך, מיסטער נעלסאָן? — האָט די איטאַליענער-קע זיך אַ שטעל געטון — שוין נאָכן מיטינג?

— געוואונען דעם שטרייק — האָט נעלסאָן געזאָגט מיט אַ פרעמד קול און די ווינקלען פון מויל האָבן זיך בייז געקנייטשט — מאָרגן פרי צו דער אַרבעט.

די ווייבער האָבן זיך געכאַפּט פאַר די הענט, געפאַלן אין די אָרעמס, זיך געקושט.

דער טומל האָט זיך שוין געקייקלט איבערן שטילן, אָפענעם טאָל, געקומען פון אַלע זייטן, העכער, שטאַרקער, אָנגעקלאַפּט אין טיר און פענצטער. פלעמלעך האָבן אויפגעטוקט אין די שויבן. מאַמעס מיט קינ-דער באַ די הענט, מיט פּיצלעך אויף די הענט האָבן זיך צעגודערט, זיך אויסגעמישט מיט די טויזנטער קוילנגרעבער, וואָס זענען אָנגעקומען פון מיטינג. די אָנפירער זענען אויסגעוואַקסן איבערן המון. ווער איז גע-בליבן זיצן אויף איבערגעגעבענע אַקסלען, ווער איז געשטאַנען אויף אַ ליידיק פאַס — גערעדט מיט לייב און לעבן וועגן דעם געוואונענעם שטרייק. קיינער האָט זיך נישט צוגעהערט.

די זאָרג פונם יחיד, וואָס האָט אים געטריבן איינצוגיין אויף פשרות, אַבי נישט צו הונגערן, די ז אָ ר ג איז צערונען. שטיקלעך פרייד האָבן זיך געטאָפּלט, געפאַלן אין יעדן ווינקעלע פון טאָל, געפאַלן אויף די טויזנטער פון המון, וואָס זענען געשטאַנען גרייט, ווי קלאַווישן פון אַ מעכטיקער פּיאַנאָ — און דאָס געזאַנג האָט געפּראַלט אין דער נאַכט.

אירלענדער, איטאַליענער, פּאָליאַקן, סלאָוואַקן, וואָס האָבן זיך קוים צונויפגערעדט, געגודערט יעדער אויף זיין לשון, אַלע האָבן איינ-געזאַפּט אין זיך די פרייד, ווי מענטשן זאַפּן אין זיך איין וואַסער פון אַ שלאָגעדיקן קוואַל, טראַכטן נישט דערביי, אַז מיטן טרינקען קריוודעט מען עמעצן, ווייל קיינער נעמט גאָרנישט צו באַם צווייטן.

נעלסאָן, וואָס האָט נישט געוואָלט הערן פון קיין אַמט אין דער

יוניאָן, זיך נישט געוואָלט אויסטיילן פון די טויזנטער חברים, האָט דער־שטיקט אין זיך דעם פאַרדרוס, מער נישט געטראַכט וועגן שטרייק. און אַז ער האָט זיך אויסגעמישט מיטן המון, געוואָרן מיט אים איינס, איז פאַרשוואונדן — הויז, זון, אפילו ער אַליין, נעלסאָן. געבליבן איז אַ ליכ־טיקע פרייד, וואָס האָט קיין נאָמען נישט, דאַרף נישט האָבן און וועט נישט האָבן, אַ פרייד, וואו נעלסאָן האָט זיין חלק — איבער דרייסיק יאָר שווערע אַרבעט.

אַ נידעריקער, מיט אַ גרויסן קאָפּ אויף ברייטע פּלייצעס, האָט דזשאַי אַ פּאַרקאָפּטשעטער, ווי אַ גלובע קויל, זיך אַרויסגערוקט פון אַ קוּפּקע אַרבעטער. ער האָט איבערגעשניטן נעלסאָנען דעם וועג און אים אַ נעם געטון אין אַ זייט:

— וואָס איז די שמחה, ברודער נעלסאָן? נישטאָ קיין יושר. זאָג איך דיר, נישטאָ... מייק, דזשאַן און דיין פּיט... מען האָט פאַר־קויפט דעם שטרייק...

— האָסט פאַקטן? — איז נעלסאָן צוגעשטאַנען צום איטאַליענער.

— וואָס דאַרף איך פאַקטן? דו ווייסט אַזוי גוט ווי איך, אַז באָ־סעס צאָלן נישט בחנם קיין געלט!

— געוויס נישט!

— און זיי, די הינטישע לעבערס, האָבן געקריגן געלט! דיין פּיט האָט אַלעמען, דעם גאַנצן „גענג", פאַרשטופּט די מיילער!

— מיין פּיט?

— יאָ. פרעג סטיפענען. העי סטיפען, — האָט דער איטאַליענער אַ רוף געטון דעם פּאָליאַק, וואָס איז געשטאַנען אין דער מיט פון אַ רעדל קוילנגרעבער און זיי געבוינטעוועט — נעלסאָן גלויבט נישט!

— איך האָב אויך נישט געגלויבט — איז סטיפען אונטערגעקו־מען, גערעדט שטיל, פון מאָל צו מאָל אומגערעכט אַ הויב געטון ס'קול, ווי ער וואָלט געוועזן טויב — נעכטן קומט צו מיר קעלי און זאָגט, אַז מען דאַרף נישט זיין קיין נאַר, אַז דער שטרייק איז סיי־ווי־סיי פאַרשפּילט... מען דאַרף האָבן שכל אין קאָפּ, נישט קיין זע־געכץ... וואָס מען זאָל נישט טון מיט די „קראָטן", מיט די קוילנגרע־בער, וועלן זיי זיין צופרידן, אַבי זיך שוין שטעלן אַרבעטן — און בשעת מעשה האָט קעלי געקלימפּערט מיט פולע קעשענעס געלט.

— קעלי — פרעג איך אים — האָסט דערהרגעט מעקמילערן, דעם געשוואָלענעם קוילנמאַגנאַט?

— ווילסט כ'זאָל אַ רעד טון מיט פּיטן? — האָט קעלי מיר איינגערוימט.

— אַז וואָס?

— מען זאָל זיך מאָרגן שטעלן אַרבעטן.

— וואָס מיינסטו?

— מאַך דיך נישט געפּגרט, סטיף, און זיי נישט קיין „דעם־פּול". דו ווייסט, וואָס איך מיין... פּיט איז אַ „גוט־באָי"?

דער פאַרדאַכט, וואָס האָט דעם גאַנצן אויפדערנאַכט נישט אָפּגע־לאָזט נעלסאָנען, איז איצט שוין פעסט געזעסן אין אים. עס האָט אים געטריבן אַהיים.

נעלסאָן האָט זיך געדרייט אַרום זיין שטיבל, נישט געקענט אַהיין אַריין. דאָ איז פּיטס מאַמע געשטאָרבן, איבערגעלאָזט נעלסאָנען מיט אַ דריי יעריק קינד. דער קוילנגרעבער האָט זיך געגרויסט מיט פּיטן — ס'יינגל וועט אָנפאַנגען דאָ, וואו ער, נעלסאָן, האָט זיך אָפּגע־שטעלט. ער, נעלסאָן, וועט שוין בלייבן אַ קוילנגרעבער. פּיט, וואָס האָט געירשנט דעם פאָטערס אויסדויער, עקשנות, וועט זיין אַ פירער און ער איז געוואָרן.

דער קוילנגרעבער איז געווען זיכער, אַז מען האָט דאָ אָפּגעטון אַ מיאוסע זאַך, נישט געוואָלט אָבער גלייבן, אַז זיין פּיט זאָל האָבן אין דעם אַ האַנט. דאָס יינגל דאַרף דאָך גאָרנישט. נישט ער טרינקט, נישט ער רויכערט, גיט אַוועק דעם פאָטער ס'גאַנצע געהאַלט.

מיט אימפּעט האָט נעלסאָן אָן עפן געטון די טיר. דאָס ערשטע מאָל, ווי ער איז צוגעגאַנגען צום זונס שרייב־טיש, וואָס איז געווען פאַר־שלאָסן. מיט עטלעכע קלעפּ האָט ער אויפגעבראָכן דעם שלאָס, גענומען נישטערן צווישן די פּאַפּירן. דער פאָטער האָט איבערגעקוקט יעדעס קוויטעלע, יעדעס פאַרשריבן פּאַפּירל, ס'איז אים זיכער געוואָרן, אַז דער זון דינט שוין באַ די באַלעבאַטים איבער אַ יאָר צייט.

דעם קוילנגרעבערס לעבן האָט זיך מיט אַמאָל צעשאָטן אויף פּיץ־פּיצלעך. די שטאַלערנע קנופּן אויפן אויסגעהונגערטן גוף זענען לויז געוואָרן, זיך פונאַנדערגעבונדן, זיך גענומען שמעלצן. ווער זאָל זיך

ריכטן, אַז דווקא אין דעם צימערל, וואו טאַטע-זון האָבן אַ לעבן לאַנג אונטערדריקט יעדן פאַרשייטן באַגער, דווקא דאָ זאָל זיך אויסבריען אַ שלאַנג? אַ הייסע כוואַליע האָט זיך אַ שפּאַר געטון אין האַלז אַריין, מער נישט געלאָזט איינזיצן דעם פאָטער אין צימערל און ער איז אַרויס.

דער המון האָט נאָך איצט מער געטומלט ווי פריער, געהויבן די רעדנערס אין די לופטן, געשריגן:

— הורא דזשאָן! הורא פּיט! הו—רא

— אַבי געענדיקט!

— אַבי אַ סוף!

— אַבי אַ סוף!

— טאָ ווען, באָס, גייען מיר צו דער אַרבעט?

— מען זאָגט, אַז מאָרגן.

— מאָרגן! מאָרגן!

מען האָט אַרויסגעשלעפּט פון אַ באַראַק אַ גראַמאָפאָן, אים אָנגעשטעלט אין מיטן טאָל און אַ הייזעריקער מאַרש האָט געריסן שטיקער נאַכט, געטריבן ווייבער, קינדער פון די בעטן. פלאַטשיקע פלעשלעך בראָנפן זענען געגאַנגען פון מויל צו מויל, גרינגער געמאַכט די פיס, לייכטער די אָפּגעאַרבעטע גלידער. אַ נעגער האָט זיך צעבלעקעצט, באַלד נאָך איינער, אַ דריטער. די קולות שטילע, מאָראַלישע. אַן אירלענדער האָט אונטערגעכאַפּט, אָנגעשטעקט אַן איטאַליענער, אַ פּאָליאַק. דאָס געזאַנג האָט זיך געהויבן איבערן טאָל, איבער די באַראַקן, געטריבן די נאַכט אין איר רו.

נעלסאָן האָט אַריינגעשטעקט די גראָבע פינגער אין די אויערן-לעכער, זיך געשאַרט צווישן די באַראַקן און זיך געלאָזט מיטן וועג, וואָס האָט געפירט צו די קוילן-מינעס. ער האָט געוואָלט אויסמאַטערן דעם גוף זיינעם, געשפּרייזט דריי מייל, פיר, פינף -- נישט קיין פאַרדרוסן, נישט קיין עוולות, נאָר זיין גאַנץ לעבן, אַ גרויס, אַ שווערס, האָט זיך געשמאָלצן אין אים, געריכערט, פאַרגאָסן דעם מוח און ער האָט זיך געטראָגן מיט איין אימפּעט.

אָנגעשיטע בערג קוילן האָבן געבלישטשעט אין דער פינצטער. נעלסאָן האָט געטראַכט, אַז קיין זאַך ווערט נישט פאַרלוירן, דאָס איינ-

געזאַפּטע ליכט פון מיליאָנען יאָרן טראָגט זיך איצט פון די קוילן. וואָס פאַר אַ באַדייט האָט ער, נעלסאָן, אין פאַרגלייך מיט די יאָרן, אפילו מיט די לעבנס פון די טויזנטער קוילנגרעבערס, וואָס פיט נאָרט אַזוי מיאוס אָפּ.

שלעפּ-מאַשינען זענען געהאַנגען אין דער נאַכט, ווי ריזיקע ברו-נעם-שטאַנגען, זיך געבויגן איבער ליידיקע וואַגאָנען. דער שטאָל-בלישטש פון שינעס האָט אויפגעטוקט צווישן גראָבנס, אויפגעשוימט אינם חושך, ווען די לבנה אַ צעבראָכענע איז אַפער פון הינטער אַ וואָלקן.

נעלסאָן האָט געוויטיקט, וואָס די וועלט ווייסט גאָרנישט פון די צענדליקער טויזנטער מענטשן, וואָס פטרן זייערע לעבנס אין דער ערדס פאַרקאָפּטשעטע געדערים. אויף יעדע הונדערט הייזער, וואָס ווערן באַ-לויכטן און באַהייצט, ווערט דערהרגעט אַ קוילנגרעבער. און אַז דער מענטש האָט שוין אויסגעטראַכט די מאַשין, וואָס ווייטיקט און בלוי-טיקט נישט, צוליב וואָס דאַרף ער זיך מאַטערן באַ אַזאַ טעמפּער אַרבעט ווי קוילנגרעבעריי?

פון די גראָבנס האָבן זיך דערטראָגן פאַרשטיקטע קולות. די נאַכט איז פול געוואָרן מיט געראַנגל. נעלסאָן האָט געגומען גיין גיכער, זיך אָנגעשטויסן אָן צוויי וועכטער, וואָס האָבן געהאַלטן אַ צעבלוטיקטן קוילנ-גרעבער פאַרן קאָלנער.

— ווּעסט פאַרזאָגן אַ צענטן נישט צו גנבענען קיין קוילן, דו פאַר-מאַזשעטער אונטן! — האָט דער וועכטער אַזאַ שאָס געטון מיט דער פויסט דעם קוילנגרעבער אין אויער אַריין, אַז ער איז נישט איינגע-שטאַנען אויף די פיס און זיך אַ וואַקל געטון צום צווייטן וועכטער, וואָס האָט געהאַלטן גרייט אַ פויסט אַ פלאַם צו טון אין צווייטן אויער אַריין.

— אַז מען גיט נישט קיין קוילן — האָט דער אַרבעטער אַ צע-טומלטער זיך געקרעקט מיט די ווערטער, זיך פּרובירט צו פאַרענטפערן און ס'צעדבטע פנים האָט זיך געקאָרטשעט — און אָפּקאָכן אַ געקעכץ דאַרף מען...

— אַרבעט, שטרייק נישט, וועט מען דיר געבן קוילן, דו פאַר-שאָלטענער „גיני"!

איינער פון די וועכטער האָט אַ נעם געטון דעם אַרבעטער פאַר

א האַנט, אים געוואָלט אָנטון אַ שטאָלן קייטעלע. דער אַרבעטער האָט זיך געבעטן:

— שענק מיר דאָס מאָל... כ'וועל נישט מער...

ס'האָט נישט געהאָלפן. דער אַרבעטער האָט זיך גענומען אַמפּערן. הענט האָבן זיך געהויבן, געפאַלן מיט אַ בויקעריי, מיט אַ באַכעריי, אַוועקגעלייגט דעם קוילנגרעבער אויף דר'ערד, אים אָנגעטון שטאָלענע קייטעלעך.

נעלסאָן האָט זיך געטראָגן צווישן די קוילן-מינעס, זיך געערגערט, וואָס ער האָט דרייסיק יאָר פון זיין לעבן צעטרענצלט אין די פינצטערע גראָבנס און געשפּאַנט אַהיים. פּיט איז שוין געשלאָפן. נעלסאָן האָט גענומען ס'מינע-לעמפּל מיט ד'ער שאַטקע און פון אַ זייט זיך איינגעקוקט אינם זון, וואָס איז געלעגן אויפן בעטל, איינגעוויקלט אין אַ קאָלדרע. פּלייצעס שמאָלע, דער האַלז דאַר מיט אַ גאַרגל, וואָס שטייט נישט איין, באַוועגט זיך, ווי דאָס הערצל פון אַן אומרו. די אויסגעצויגענע פיס האָבן זיך אַרויסגעפּרעסט פון דער קאָלדרע, געשטאַרט ווי בא אַ טויטן. פאַרן פאָטער איז געלעגן אַ קבֿר — אַ שפּאַן די ברייט. וואָס פאַר אַ ווערט און וואָס פאַר אַ באַטרעף האָט דאָס שטיקל לעבן דאָ אויפן בעטל, וואָס טרייבט צענדליקע טויזנטער אין די פינצטערע מינעס?

נעלסאָן האָט דעם זון אויסגעשיילט פון זיך, אים אַוועקגעשטעלט אויף דער צעעפנטער, שוואַרצער האַנט, געקוקט אויף אים, ווי אויף אַ מכה, וואָס מען דאַרף אויפהאַקן.

ס'פּלעמל האָט זיך געריסן דורך דער דראָטענער שאַטקע, געטריבן פאַסמעס חושך אונטערן בעטל, אין די ווינקעלעך, אָפּגעצייכנט נעלסאָנס ביינערדיק פּנים, מיטן שויבער גרויע האָר, וואָס איז געלעגן אויפן נאַסן שטערן. אַ געבויגענער איז ער געשטאַנען איבערן זון, אַריינגערעדט אין עמעצן, ווי אין שטוב וואָלט געווען אַ דריטער:

— יאָ, מען דאַרף אויפהאַקן.

פאַרטאָג האָט מען אָנגעקלאַפּט אין טיר. נעלסאָן האָט געעפנט. דזשאַ מיט אַ פינצטער פּנים האָט פאַרנומען די גאַנצע טיר. נאָך אים סטיפען מיט אַ גרופּע אַרבעטער. דזשאַן האָט זיך אַרויסגערוקט:

— מיר זענען געקומען נאָך פּיטן. דזשאַן און כייק זענען בײַנאַכט אַנטלאָפן. די הינטישע לעבערס האָבן פאַרקויפט דעם שטרייק.

— אַלע ווייסן, אַז מען האָט פאַרקויפט דעם שטרייק — האָט סטי־פען זיך אַרויסגעשאַרט — און צו דער אַרבעט איז דערווייל היינט קיינער נישט געגאַנגען.

— וואו איז ער, פיט? שלאָפט נאָך?

— דאָרט ליגט ער — האָט נעלסאָן געוויזן אויפן בעטל, וואָס איז געשטאַנען אין צווייטן צימער.

מיט שווערע טריט זענען די קוילנגרעבער געבליבן שטיין פאַרן שמאָלן בעטל, וואו פיט איז געלעגן מיט אַ דורכגעשאָסענער שלייף.

פּראַצע

נאָך „שבעה" האָט בער זיך אָנגעטאָן די שווערע, געװילטע שיך און איז אַרויס אויפן הויף.

דער פרימאָרגן האָט געציטערט מיטן מעקען פון די בהמות, וואָס זענען נישט איינגעשטאַנען אין קי־שטאַל.

בער האָט זיך געערגערט, וואָס שרה מעלקט נאָך נישט די קי און אַ קוק געטון אין מזרח. דער באַגינען, אַ פאַרשפּעטיקטער, איז געשטאַנען האַרט אויף דער ערד, געטריבן מיט דינע, פייערדיקע פיילן די גרויקייט.

ער האָט אַראָפּגענומען פון פּלויט צוויי בלעכענע עמערס, געוואָלט אַליין אויסמעלקן די בהמות און אַ פאַרדראָס האָט פון אים אַרויס־גערעדט:

— נישטאָ מער אויף װעמען זיך צו פאַרלאָזן, נישטאָ גאָלדע...

ער האָט צו קיינעם קיין תרעומות נישט געהאַט, וואָס מען האָט בײַ אים צוגענומען גאָלדען. ס'האָט אים נאָר ווײ געטון פאַרן „הויף", וואו די בהמות מיט די געשוואָלענע אײטערס האָבן געמעקעט. אויפן וועג האָט ער אַריינגעקוקט אין הינער־שלאַק, אַ כאַפּ געטון אַן עוף, אַ צווייטס, די העלזער זענען געווען ליידיק.

דעם הויף מיט שטעלער און שטעלעכלעך, וואָס זענען געווען אָנ־געפּיקעוועט מיט לעבעדיקע באַשעפענישן, האָט ס'ווייב אויסגעבויט, אויס־געהאָדעוועט. בער האָט זיך געפילט שולדיק פאַר גאָלדעס פּראַצע, זיך פאַרענטפערט פאַר די צענדליקער יאָר אַרבעט, געהאַלטן אין איין איבערחזרן:

— מיט פרעמדע הענט איז גוט קוילן צו שאַרן...

שרה איז שוין געזעסן אין שטאַל אויף די קיטשקעס, געמאָלקן מיט

אַלע צען פינגער. ס׳קורצע קלייד צווישן די פיס. די קני נאַקעטע, אָנגע־
קנעטענע, האָבן זיך געמישט מיט דער ווייסקייט פון מילך, אויפגעלויכטן
אין דער האַלב־פינצטערניש און דער ריח פון פרישער מילך און בהמה־
מיסט האָט בערן ווייכער געמאַכט:

— אַבי כ׳האָב געמיינט דו שלאָפסט נאָך!

— אַז כ׳האָב געקענט אַרבעטן פאַר גאָלדען צו לענגערע יאָר, דאַרפט איר זיך אויך פאַרלאָזן אויף מיר! — האָט די מויד איינגענעצט די טרוקענע פינגער אין דער שליימיקער מילך און זיך צוגערוקט צו אַ צווייטער קו.

בער האָט נישט געענטפערט. שרהן, גאָלדעס אַ ווייטע משפּחה, האָט ער נישט ליב געהאַט. זי געהאַלטן פאַר אַ מויד אַ חוש, וואָס איז נישט באַם שכל. איצט האָט זיך אים אויסגעוויזן, אַז ער האָט אַ טעות געהאַט, אַז די מויד רעדט נישט פון וועג.

זי האָט זיך געהויבן אויף די קיטשקעס, ווי אויף אַ זאָטל. פּלייצעס ברייטע, קני נאָך ברייטערע, ווי זי וואָלט נישט געוואַקסן צווישן מענטשן, נאָר דאָ אין שטאַל צווישן בהמות. די פינגער קורצע, רויטע האָבן זיך געגליטשט איבער די פאַריקע אייטערס, זיך געשוימט, און די אויגן גרויסע, פייכטע האָבן אַרויסגעפינקלט פון אַ פּאָר פעטע באַקן, וואָס האָבן נישט אויפגעהערט מעלה־גרה צו זיין.

בער איז אַרויס פון שטאַל. ס׳איז געווען סוף אַפּריל. ווען נישט דעם ווייבס טויט, וואָלטן די שטיקער ערד, וואָס האָבן זיך געשפּרייט רעכטס און לינקס, שוין לאַנג געלעגן צעאַקערט. היי־יאָר האָט בער זיך פאַר־שפּעטיקט.

דער פרימאָרגן אַ שטייפער, אַ פרעסטלדיקער האָט זיך געבלויט איבער די פעלדער, אַרויסגערוקט פון דער רחבת אַן אַרבעטער מיט פיר פערד. ס׳אַקער־אייזן האָט טיף געשניטן די ערד, זי איבערגעדרייט מיטן בויך אַרויף און איבער דער צעשויבערטער שוואַרצקייט, ווי איבער אַ שטייענדיק וואַסער, האָט זיך געוויגט ס׳פערד־געשפּאַן.

דורך דער „שבעה“ זענען בײַ בערן פון צופיל זיצן און רוען די ביינער שטייפער געוואָרן. אָנגעקליבענע כּוחות האָבן געזוכט וואו זיך אי־בערצוגיסן און קיינער וואָלט נישט געגלויבט, אַז דער געוויקסיקער בער מיט די צו־ברייטע הענט, מיט דעם איינגעכּאַלענעם בויך, ווי בײַ אַ יונג,

וואָס האָט אין וואַקסן, איז שוין אַ זעכציקער. ער האָט עס נישט אויסגעזעען.

די פערד שווערע, ברייטע, זענען געבליבן שטיין וואַרעמער גע־מאַכט אַרום זיך די לופט מיט דער פּאַרע, וואָס האָט געשלאָגן פון די נאָזלעכער, פון דער פעל.

בער האָט אַ פערד אַ גלעט געטון איבערן האַלז, אַן אַנדערן אַ פּאַטש געטון איבער די פּינקלדיקע ביאָדרעס. אַ פערד האָט זיך צעלאַכט.

— גיי, פּאָל, וואַרף אַרויס ס׳מיסט פון די שטעלער! — האָט בער אַ נעם געטון באַם אַרבעטער ס׳אַקער־אייזן פון די הענט.

ער האָט אַ פייף געטון אויף די פערד, וואָס ער האָט אויסגעהאָ־דעוועט און אַז די מעסערס האָבן זיך איינגעביסן אין דער פעטער ערד, ווי אין קעז, האָט די שטייפקייט פון די פיס, פון די הענט גענומען נאָכלאָזן.

זיינע ברייטע, האַריקע הענט זענען צוגעוואַקסן צו די הענטלעך פון אַקער־אייזן, די פיס זענען אַריין אין טריט פון די פערד. ס׳איז מער נישט געווען בער, וואָס איז געזעסן אַכט טעג אויף אַ פוס־בענקל, נישט געוואוסט, וואו ער וועט זיך אַהינטון אָן געלדען.

איצט ערשט, ווען ער איז געוואָרן איינס מיטן אייזן, מיט דער שטוב־חיה, מיטן פינקל פון די אויפגעריסענע ברילעס ערד, האָט בער דערפילט, אַז די אמתע וועלט איז דאָ צווישן די פעלדער. דאָ טראָגט זיך אַן אַנדער לעבן, זיינס, גאָלדעס. מען דאַרף נאָר צענעמען די הענט און די שרעק פאַרן טויט וועט נישט ווערן.

בער האָט זיך געבויגן איבערן אַקער־אייזן, וואָס האָט אַפּערגעוואָרפן פון ביידע זייטן פּריזמעס גלאַנציקע ערד, מער נישט געגאַנגען, געשוואוי־מען און איבערגעלאָזט הינטער זיך אַ שוואַרצע שוים.

מיט צענדליקער יאָרן צוריק האָט ער אָפּגעקויפט אַן אַלט אויסגע־בויגן שטיבל, עטלעכע אַקער לאַנד און ער מיט גאָלדען האָבן זיך אַריבער־געקליבן. מען האָט שווער געאַרבעט. מיט די הענט, מיט די רוקנס האָבן מאַן־ווייב געשלעפּט די שטיינער פון פעלד, זיי געלייגט אין אַ פּלויט. פאַר דער צייט האָבן זיי אויסגעבויט אַ הויז מיט פלי־גל, מיט אַ גלעזער־נער ווערראַנדע. די עטלעכע אַקער לאַנד האָבן זיך געטאָפּלט מיט יעדן

קינד, וואָס איז צוגעקומען, זיך געטאָפּלט מיט די קעלבער, מיט די עופות.

און אַז גאָלדע איז רייך געוואָרן, האָט זי נאָך אַלץ געמאָלקן די קי, אויסגעשלאָגן פּוטער. און אַז די קינדער זענען אויסגעוואַקסן, האָבן זיי זיך געלאָזט איבער דער וועלט — ווער נאָך טשיקאַגאָ, ווער נאָך ניו־יאָרק. טאַטע־מאַמע זענען געבליבן אַליין. גאָלדע האָט געלעבט מיט די עופות, מיט די בהמות, מיטן גאָרטן, וואָס האָט זיך געצויגן הינטערן פענצטער. בער — מיט די פעלדער. יעדן אַקער האָט ער אַליין צע־גראָבן, אים פעטער געמאַכט מיטן אייגענעם שווייס. איינגעשטימט מיט גאָלדען, אַז נאָכן טויט זאָלן זיי ליגן אויפן בערגל צווישן די דעמבענע ביימער.

און אַז דער טויט האָט אָנגעקלאַפּט, האָט בער אַליין אים געעפנט די טיר, ווי מען בעט אַריין אַן אורח. ער האָט נישט געקענט צוזעען ווי גאָלדע גוססעט, געוואוּסט, אַז מען טאָר נישט און מיט די אייגענע פינ־גער איר פאַרמאַכט די אויגן. די קינדער האָבן נישט געלאָזט מקבר זיין די מוטער אויפן בערגל, זי אַוועקגעפירט אין שטאָט צווישן יידן, צוגע־נומען די מוטער באַם טאַטן. זיי האָבן אויך געטענהט, ער זאָל פאַרקויפן דעם פאַרם און זיין באַ זיי, באַ די קינדער.

בער האָט נישט ליב געהאַט די שטאָט. אַז ער האָט זיך אַמאָל אַראָפּגעכאַפּט נאָך טשיקאַגאָ, האָט ער, דער באַלעבאָס פון הונדערטער אַקער לאַנד, דאָרט קיין טריט נישט געקענט שטעלן. ס'האָט אים געצויגן צום פערד, צו דער קו, ס'האָט אים געצויגן אין פעלד אַריין. און אַז די תּבֿואה האָט זיך אַ הויב געטון, איז עס נישט געווען סתּם תּבֿואה. די זאַנגען זענען ווי איבער נאַכט אויסגעוואַקסן, געשטאַנען ווי יונגע ביימלעך און פאַר בערן איז קיין גרעסערע פרייד נישט געווען, ווי צו שפּאַצירן אין דער קילקייט פון דער תּבֿואה און נישט טראַכטן, נאָר אינגאַנצן זיין דורכגענומען, אַז אַלץ אַרום איז זיין פּראַצע.

פאַר די לעצטע פאָר וואָכן, צייט גאָלדע איז מער נישט אַראָפּ פון בעט, האָט די ווירטשאַפט זיך אַ וואַקל געטון. נישט אויסגעמאָלקענע קי זענען געבליבן אין וועלדל אויף נאַכט, פון אַ זיפּ מיט אייער האָבן זיך אויסגעבריט צוויי־דריי הינדעלעך און דאָס איז אַלץ, ווייל עס פעלט אַן אייגענע האַנט, ס'פעלט אַ באַלעבאָסטע.

אַז בער האָט זיך אָפּגעשטעלט מיט די פערד באַם הויף, האָט איבערן קאָפּ לייכט געוואַרעמט די זון, ווי די היץ וואָלט געקומען דורך אַ ווענטל.

שרה האָט אַרויסגעטראָגן אַ שאַף מיט געקעכץ, זיך טיף צעריבערגע־בויגן איבער אַ הילצערנער צוים, אָפּגעדעקטע פּיס, עטוואָס צעשפּרייטע האָבן געקוקט אויפן הויף, און גערופן די קעלבלעך עסן:

— קאַבאַש, קאַבאַש, קאַ—באַ—אַש!

קעלבלעך האָבן זיך געטראָגן מיט פאַרריסענע עקלעך, געשטעקט די באַטעמטע פּיסקעס דער מויד אין די הענט אַריין, אין די פאַלדן פון קלייד, איינציקווייז זיך צעשטעלט אַרום דער שאַף און אָנגעהויבן זשלאָקען.

דער זעכציקיעריקער בער האָט געשמייכלט, אויף אַ רגע נישט אַ טראַכט געטון, אַז די מויד האָט רויטע, פעטע באַקן, אַז אין אירע די אָמות ברענט, אַז זי שמעקט מיטן זאַפטיקן ריח פון שטאַל. ער האָט פאַר זיך געזען אַ באַלעבאָסטע, וואָס דאַרף אַ נעם טון ס'ווירטשאַפט אין די הענט. ער האָט עס פאַר די ליפּן נישט געבראַכט, אפילו נישט געטראַכט. ער איז אַריין אין הויף, געשטעקט די קעלבלעך די פינגער אין די פּיסקעס און אַ אויפגעלייגטער אַ זאָג געטון צו דער מויד:

— מיר וועלן האָבן מיטאָג, שרה?

— איר קענט זיך שוין זעצן עסן — האָט שרה גענומען טרייבן די קעלבלעך אין שטאַל אַריין.

בער האָט ס'ערשטע מאָל געגעסן באַ איין טיש מיט שרהן, געווען אויפגעהייטערט, געפילט, אַז די מויד ווערט אים נאָענט.

אַ טאָכטער

פֿאַרטאָג האָבן די דייטשן אָפּגעצויגן. רוסן האָבן צוריק פֿאַרנומען די שטאָט. זיי האָבן אַרײַנגעמאַרשירט צופֿוס, אויף פֿערד, אָנגעקומען מיט מוזיק פֿון יעדער גאַס און געסל, זיך צעלייגט אין מענגעס. מיט אויפֿגעשטעלטע שפּיזן האָבן זיי זיך געוויגט אויף די וועגן אין דרייגאָרנדיקע שמויסענע היטלען, ווי געדיכטע וועלדער, וואָס פֿאַרשטעלן דעם זון־אויפֿגאַנג. פֿון די שיסערייען, פֿון די קולות האָט זיך אָבער דער טאָג אָנגעהויבן מיט אַ פּאָר שעה פֿריער.

דער רבֿ מיט די שענסטע באַלעבאַטים האָבן באַגעגנט ס'מיליטער מיט וועגעלעך ברויט, מיט געקעכץ, וואָס איז אויפֿן פּלאַץ צעכאַפּט געוואָרן. דעם רײַכן קופּעלט, וואָס אויף אים איז געווען אַ מסירה, אַז ער האָט די דייטשן צוגעשטעלט פֿיטער פֿאַר די פֿערד, האָט מען פֿאַרהאַלטן. ס'האָט נישט געהאָלפֿן דאָס גוט־זאָגן פֿונם רבֿ, דאָס אײַנלייגן געלט־משכּנות. ס'האָט זיך באַלד פֿאַרשפּרייט אַ קלאַנג, אַז מ'וועט קופּעלטן דערשיסן.

די שטאָט האָט אײַנגעלייגט מעשים, זיך געוואָלט דערשלאָגן אין שטאַב צום גענעראַל. דער גענעראַל האָט נישט צוגעלאָזט צו זיך. ס'איז געוואָרן פֿאַרנאַכט און דאָ האָט מען נאָך גאָרנישט געהאַט געטון אָפּצוראַטעווען קופּעלטן. ס'איז געבליבן איין מיטל, מ'האָט געגלייבט, אַז ווען חיהלע, קופּעלטס זיבעצניעריקע טאָכטער, וועט אַוועקגיין אין שטאַב אַרײַן בעטן פֿאַרן פֿאָטער, וועט מען אים באַפֿרײַען.

די גאַנצע משפּחה — פֿעטערס, מומעס, ברידער, שוועסטער, זענען געזעסן בײַ קופּעלטן אין הויז ווי אבֿלים און קיינער האָט קיין קוראַזש נישט געהאַט פֿאָרצושלאָגן חיהלען זי זאָל אַריבערגיין אין שטאַב אַרײַן.

די מוטער האָט אַ כאַפּ געטון חיהלען פֿאַר בײדע הענט, געוואָלט אַ געשריי טון: וואָס שווײַגסטו, טאָכטער? וואָס גייסטו נישט ראַטעווען

דעם טאַטן דיינעם? — און די צונג האָט זיך באַ איר אַ דריי געטאָן:
— חיהלע, דער טאַטע דאַרף גרויס רחמים!
— מאַמע, — האָט חיהלע, אַ בלאָנדע פּענסיאָנערקע מיט בלויע אויגן דורכזיכטיק ווי קלאָר וואַסער, זיך אָנגערופן — איך וועל אַריבערגיין.
ס׳גאַנצע הויז האָט אָפּגעאָטעמט.
— גיי, חיהלע, גיי, ס׳איז פּקוח־נפש, — האָט אַ פעטער אונטער־געמונטערט.
— גיי, טאָכטער, — האָט די מוטער זיך צעוויינט — און זע מ׳זאָל אונז דעם קאָפּ פון שטוב נישט צונעמען.
חיהלע האָט זיך אפילו נישט איבערגעטון. אויפן ברוינעם קלייד מיטן שוואַרצן פאַרטעכל האָט זי אַריבערגעוואָרפן דער מוטערס אַ זיי־דענע שאַל. זי האָט אָפּגעטריבן מיט צעשפּרייטע הענט די עצות, וואָס זענען געקומען פון יעדן מויל און ווי אַ מאַמע, וואָס לויפט איינרייסן פאַר איר קינד, וואָס איז פאַרביי, אַזוי האָט חיהלע זיך אַ לאָז געטון צו דער טיר.
— ס׳זאָל דיר ביישטיין, חיהלע, — האָט אַן עלטערע מומע איר נאָכגעשריגן — דער זכות פון יהודיתן, וואָס האָט אומגעבראַכט דעם רשע־מרושע!
חיהלע האָט זיך געטראָגן האַסטיק איבער די געפּאַקטע גאַסן, וואו אַ חוץ סאָלדאַטן האָט מען קיינעם נישט געזען. זי האָט נישט געהערט, ווי מ׳האָט זי עטלעכע מאָל גענוואָלט אָפּשטעלן, אויף קיין רגע נישט געטראַכט וועגן זיך, געוועזן אויף אַלץ גרייט, אַבי אָפּצוראַטעווען דעם פאָטער. זי איז פאַרבייגעגאַנגען איין וואַך נאָך דער צווייטער. ערשט אין שטאַב האָט מען זי פאַרהאַלטן און דער דעזשורנע אָפיציר, גאָר אַ יינגער מיט אַ קינדיש פּנים, איז אינטערגעקומען:
— מיט וואָס קען איך אייך דינען, פרייליין?
— ווען כ׳קען זיך זען מיטן גענעראַל איוואַנאָוו, וואָלט איך אייך זייער דאַנקבאַר געווען, — האָט די איינגעבוירענע זיכערקייט פון אַ שיין מיידל זיך גענומען וועקן אין איר.
— ער נעמט נישט אויף — האָט דער יינגער אָפיציר צונויפגע־לייגט די ליפּן אין אַ מינע, ווי ס׳וואָלט געווען זיין שולד.
— וואָס טוט מען ער זאָל מיך יאָ אויפנעמען? — האָבן די אויגן.

די ליכּן, די גאַנצע זיבּצען יאָר — די אומרו פון פרילינג — אַן אָטעם געטון אויפן אָפיציר און יעדער פּאַרזאָג האָט זיך אין אים גענומען שמעלצן.

— קען איך וויסן וועגן וואָס עס האַנדלט זיך?

— ס'האַנדלט זיך וועגן מיין פאָטער.

— דעם „פּאָדראַטשיק" קופּעלט? זענט איר זיינס אַ טאָכטער?

— יאָ.

— וואַרט צו אַ ווײלע.

דער אָפיציר האָט געעפנט אַ זייטיקע טיר. די שיין פון אַ בליץ-לאָמפּ האָט זיך אַריינגעריסן, באַלד זיך פאַרלאָשן און אין צימער איז טונקעלער געוואָרן. חיהלע האָט עס נישט באַמערקט, ווייל אַלץ אין איר האָט געלויכטן, געגלייבט, אַז דער מענטש איז בטבע אַ גוטער, מ'דאַרף נאָר וויסן ווי נאָך צוצוגיין צו אים. דעם אָפיצירס פּנים איז איר געווען באַקאַנט, געווען זיכער, אַז זי האָט זיך שוין מיט אים געטראָפן אין שטאָט-גאָרטן, אַז זי וועט אַלץ פועלן באַם גענעראַל. פון הינטער דער טיר האָט זיך געהערט דעם גענעראַלס שטים, אַ טיפע, וואָס קומט פון בויך.

— אַ ברונעטקע?

— ניין, אַ בלאָנדינקע.

די שיין פונם בליץ-לאָמפּ איז ווידער אַ מאָל געטון חיהלען אין די אויגן — דער אָפיציר איז אַרונטערגעקומען.

— ביטע, דער גענעראַל וואַרט אויף אייך.

דער טריט איז געוואָרן בויגיקער, דאָס האַרץ אי ווילד, אי ס'האָט זיך אָפּגעשטעלט. אונטער דער הויט האָט ס'לייב געפלאַמט. זי האָט אַריבערגעשפּרייזט די שוועל, נישט באַמערקט, ווי מ'האָט נאָך איר צוגעמאַכט די טיר, און געבליבן שטיין.

באַ אַ קיילעכדיקן טיש, איבער אַ באַרג פּאַפּירן, איז געזעסן אַ קורצער, דיקער קאָזאַק אין אַ לויז באַטיסטן העמד, אין אַ פּאָר שוין צוברייטע בלויע הויזן. ער האָט שנעל געשריבן און אַרויסגעלאָזט פון אַ קורצן פּאָרצעלייענעם ציבעק קליינע שפּריצן רויך. דער גענעראַל האָט נישט אויפגעהויבן דעם קאָפּ, ווי קיינער וואָלט נישט אַריינגעקומען, געבליבן זיצן איבער די פּאַפּירן, גערייכערט און צווישן די אויגן האָט געציטערט אַ שויבער שיטערע האָר, וואָס האָבן אַ טבע נישט צו שטיין, נישט צו ליגן, בעטן זיך מ'זאָל זיי איבערצײלן.

חיהלע האָט גענומען גיין צום טיש. זי האָט באַמערקט, אַז דער קאָזאַק מיט די אַראָפּגעלאָזטע וואָנסעס האָט אויף דער ברייטער נאָז אַ בראָדעווקע און אויף דער בראָדעווקע שטייט אַ האָר, האַלב קיילעכדיק ווי אַ סערפּ.

דער גענעראַל האָט אויפגעהערט צו שרייבן, אַוועקגעלייגט די פּע־דער, טיפער אַריינגענומען אין מויל אַריין דעם צ׳בעק און זיך באַקוועמער אויסגעצויגן אין דער פּאָטער־שטול:

— זענט איר דאָס קופּעלטס טאָכטער?

— יאָ, גענעראַל.

ער האָט זיך אויפגעשטעלט, זיך אויסגעריבן די אויגן און זי אָפּגע־מאָסטן פון קאָפּ ביז די פיס. דאָס ברוינע קלייד מיטן שוואַרצן פאַרטוך זענען אים געווען פאַרדעכטיקט.

— וואָס זענט איר, אַ גימנאַזיסטקע?

— ניין, גענעראַל, כ׳ענדיק היי־יאָר פּענסיע.

— איר האָט שוין אַ מאַן?

— ניין, — איז חיהלע רויט געוואָרן.

— יידן, זאָגט מען, מאַכן פּרי חתונה זייערע קינדער, — איז ער אַזוי נאָענט צוגעגאַנגען צו איר, אַז זי האָט דערפילט אויף זיך זיין אָטעם — און אַ געליבטן האָט איר?

— אויך נישט, גענעראַל.

ער האָט געשמייכלט אין די וואָנסעס אַריין, זיך דורכגעגאַנגען אי־בערן צימער און אַן אָנגעכמורעטער זיך אָנגערופן:

— איר ווילט, כ׳זאָל באַפרייען אייער פאָטער?

— יאָ, גענעראַל, — האָבן די אויגן באַ איר אויפגעלויכטן.

— ווייסט איר, אַז אייער פאָטער האָט געהאַנדלט מיט די דייטשן?

— ווער האָט נישט געהאַנדלט מיט זיי? שניידערס, שוסטערס, בע־קערס — די גאַנצע שטאָט האָט געהאַנדלט מיט די דייטשן.

— אייער פאָטער איז אָבער געווען אַ „פּאָדראַטשיק”, פרייוויליק מיטגעפאָרן מיט דער דייטשער אַרמיי.

— מיין פאָטער, גענעראַל, האָט מיט דער אַרמיי גאָרנישט געהאַט צו טון, — האָט חיהלע אַ וואָרף געטון דעם קאָפּ און די זיידענע שאַל האָט זיך אַראָפּגעגליטשט פון די אַקסלען.

דער גענעראַל האָט פלינק זיך אַ בייג געטון, אויפגעהויבן די שאַל און זי צרויפגעלייגט אויף חיהלעס אַקסלען.

דער פאַרהאַרטעוועטער גענעראַל, וואָס איז חדשים לאַנג געווען אונטערוועגנס, געקומען מיט זיינע צענדליקער טויזנטער זעלנער אַזש פון אוראַל, זעלטן געהאַט פאַר עמעצן אַ גוט וואָרט, איז איצט געשטאַנען אַ צעפינטלטער פאַר דעם בלאָנדן יידישן מיידל מיט די בלויע אויגן. ער האָט אַ וויש געטון זיינע צוויי וואָנסעס, ווי פלעדערווישן און געשמייכלט:

— אין אַז כ׳וועל באַפרייען דעם פאָטער דיינעם, וואָס וועסטו מיר געבן, טאָכטער?

— אַלץ, גענעראַל, — האָט זי אַ צי געטון צו אים די הענט, ס׳האַרץ.

— אַ דאַנק, טאָכטער, אַ דאַנק, — האָט דער גענעראַל זי אַרומגענומען, אַ קוש געטון ווי אַ פאָטער — כ׳האָב אויך אַ טאָכטער, אַ בלאָנדע, ווי דו, זי איז אין אוראַל מיט דער מוטער.

אַזש פון קענטאָקי

די נסיעה קיין ניו־יאָרק האָט דעם אַלטן שלמה נישט געלאָזט שלאָפן. ער איז געלעגן אין דער פינצטער מיט אָפענע אויגן, זיך איינגעהערט, ווי איבערן פענצטער רייסט דער ווינט די טרוקענע בלעטער פון די ביימער, קייקלט זיי מיט אַ קלימפּער איבער דער ערד. מיט אַ פייף האָט דער ווינט זיך געשפּאַרט אין דער טיר, אין פענצטער, דורכן קוימען.

דאָס אויסגעבויגענע שטיבל מיט די פאַרלאָפענע שויבן איז געשטאַנען הינטער דעם שטעטל, וואו די ערד, אַ בערגלדיקע, האָט זיך געגרענעצט מיט פלאַכע פעלדער. דאָס שטיבל איז פול געווען מיט שטיקלעך קולות, מיט שטילע טריט. די טריט האָבן זיך געשאַרט איבערן דיל, איבער די ווענט, זיך פאַרקליבן צום אַלטן שלמה אויפן געלעגער. דער אויסגעדאַרטער גוף האָט געהאַלטן אין איין ציטערן, ווי איבער שלמהס נאַקעט לייב וואָלטן געקראָכן קאַלטע פינגער.

ער האָט אָנגעצונדן אַ פאַרקאָפּטשעטע גאַז־רער און זיך גענומען אָנטון. דאָס פאַרשפּיצטע פלעמל האָט אַריבערגעטראָגן אויף דער וואַנט שלמהס תמעוואַטע פּנים. פון זיין שיטער בערדל, וואָס איז נישט איינגעשטאַנען אויף דער וואַנט, האָבן זיך אַרויסגעשאַרט שאָטנדלעך, זיך געווינטלט ווי דינער רויך.

קעגנאיבער שלמהס געלעגער איז געשטאַנען דעם ווייבס בעט אַ פאַרבעטס ביז אונטער דעם סופיט. אַזוי איז דאָס בעט געשטאַנען יאָרן. שלמה האָט זיך נישט צוגערירט דערצו פון ווייבס טויט אָן.

געלעבט האָט ער אין קיך. זיך אַליין געקאָכט, אַליין זיך אויסגע-

וואַשן אַ העמד, זעלטן באַ זיך אויף דער שוועל געזעען אַ מענטש. אין צימער איז ער געשלאָפן און געדאַוונט.

דער טלית און תּפילין נישט צונויפגעלייגטע, פאַרשטויבטע, גלייך דער אַלטער וואָלט זיך שוין לאַנג נישט געהאַט צוגערירט צו זיי. צעשאָטענע בריוו און פאָטאָגראַפיעס האָבן זיך געוואַלגערט אויפן טיש, אויפן דיל.

שלמה איז געבליבן זיצן אויפן בעט, געפירט מיט די מידע אויגן איבער די ווענט, איבער די פענצטער און גאָרנישט געזעען. אין קאָפּ איז באַ אים געווען אַזוי אָנגעוואָרפן און שאָטנדיק, ווי אין צימער. אַ פאַרחלשטער, מיט אַ שווער האַרץ, וואָס האָט געקוועלט, האָט שלמה דווקא געוואָלט באַגרייפן, ווי נאָך האָט ער מיטן ווייב, מיט צוויי קינדער אָפּגעלעבט צענדליקער יאָרן אין דעם איינעם צימער און ס׳איז נישט געווען ענג און איצט, ווען ער איז אַליין, קען ער זיך קיין אָרט נישט געפינען. די ווענט האַלטן אין איין איינלויפן.

שלמה האָט זיך אַ בייג געטון, אויפגעהויבן פון דער פּאָדלאָגע אַ פאָטאָגראַפיע, נישט געווען זיכער צי דאָס יונגע מיידל איז אַמאָל זיין ווייב געווען. אין די אויערן האָט געזשומעט. פון מאָל צו מאָל האָט עפּעס אַ פּאַטש געטון אין די טרוקענע בלעטער, וואָס אונטערן פענצטער, געבליבן ליגן ווי אַ זשאַבע. די איינציקע טאָכטער איז מיט פינפצען יאָר צוריק אַנטלאָפן מיט אַ יונג, וואָס האָט געאַרבעט אויף אַ שכניסער פאַרם. זיי זענען אַוועק קיין ניו־יאָרק, חתונה געהאַט און געעפנט אַ מילך־געוועלב. שוין יאָרן ווי די טאָכטער שרייבט נישט. דער איינציקער זון, וואָס האָט געזאָלט איבערנעמען שלמהס „ביזנעס״, איז געהרגעט געוואָרן אין דער מלחמה.

שלמה האָט זיין גאַנץ לעבן זיך געשלעפּט איבער פאַרמס מיט אַ פערד און וועגעלע, אויפגעקויפט בראָכוואַרג און עס געפירט קיין טשיקאַגאָ. אַרום די פאַרזשאַווערטע שטיקער אייזן האָט ער אַליין גענומען זשאַווערן. ער האָט נישט געוואָלט הערן ווען ס׳ווייב האָט אים געטריבן קיין ניו־יאָרק צו דער טאָכטער, געטענהט, אַז זי איז נישט חולה צו קומען צום טאַטן, נישט ער זאָל זיך לאָזן אין אַזאַ ווייטער נסיעה. נאָכן ווייבס טויט איז ער ווייכער געוואָרן. חדשים האָט גענומען ביז ער האָט

באַ זיך אָפּגעמאַכט צו פאַרקויפן ס'שטיבל, ס'בראָכוואַרג, אָפּלעבן ס'רעשט ביסל יאָרן באַ דער טאָכטער.

דער פרימאָרגן האָט אָנגעהויבן שאַריען. שלמה האָט צוגעדרייט ס'גאַז־פלעמל, פאַרשלאָסן דאָס שטיבל, אַריינגעפירט ס'פערד צום שכן אין שטאַל:

— האָב אַן אויג אויפן שטיבל, שכן דזשאָן!

— כ'בין דיך נישט מקנא, סאָלאָמאָן. וואָס דו פאָרסט אַזאַ מהלך — האָט דער שכן, אַ זקן מיט אַ בערדל, ווייס ווי אַ קנאָבל, צוגענומען דאָס פערד — ז י, ניו־יאָרק... מיט יענע פינפציק יאָר צוריק האָב איך גע־פירט געהילץ מיטן האָדסאָן... ז י, ניו־יאָרק מיין איך... נישט פאַר אונז... אַזאַ טומל, אַזאַ יאָגעניש, דער טייוול אַליין זיצט דאָרט אויפן מענטש, טרייבט אים מיט אַ בייטש... און די מענטשן די דאָרטיקע זע־נען הינט... שווער זיך אָפּצוזיאָגן פון אַזאַ ג ע ה י נ ט ע כ ץ... נישטאָ אַ שטאָט פאַר אַזעלכע זקנים, ווי מיר... פאָר, סאָלאָמאָן, און קום געזונט!

אַ קנאַפּן מעת־לעת האָט שלמה זיך געשלעפּט קיין ניו־יאָרק. ער האָט זיך געטרייסלט אויף באַנען, געוואַרט אויף סטאַציעס, געגעסן ברויט מיט הערינג, ברויט מיט באַנאַנעס, געקוקט דורך די פענצטער פון די וואַגאָנען אויף דער גרויסער וועלט, וואָס איז אַנטלאָפן פון אים און פון פאַרלוירנקייט געהאַלטן זיך אין איין טרייסטן, אַז ס'איז פאַראַן אַ גאָט אין הימל.

שלמה האָט אַלץ צוגענומען פאַר ליב, געוואַרעמט דעם געדאַנק, אַז ער פאָרט צו דער טאָכטער, צו לאהן. ער וועט פאַרקויפן ס'שטיבל, דעם שפּייכלער, אַלץ אוועקגעבן דער טאָכטער און אַליין וועט ער ניאַנטשען די אייניקלעך, פאַרברענגען מיט יידן אין בית־המדרש.

ער האָט דער ערשטער זיך אַוועקגעשטעלט מיט דער וואַ־ליז באַם אַרויסגאַנג פון וואַגאָן און אַז דער צוג האָט זיך אָפּגעשטעלט, האָט דאָס האַרץ באַם אַלטן געגומען קלאַפּן, ווי באַ אַ יונג בחורל.

אויף דער גאַס האָט ער אָפּגעשטעלט אַ פּאָליסמאַן, אים אונטערגע־טראָגן אַ צעריבענעם קאָנווערט מיט אָפּגעשאָסענע אותיות.

— העלאָ, קעפּטען, נישט קיין היגער, אַזש פון אַרום קענטאָקי, ווי דאַרף איך דאָ פאָרן?

דער פּאָליסמאַן האָט באַטראַכט שלמהן, זיין וואַליזע און אים אויפ־געזעצט אויפן „על". אַן אויפגערוימטער איז דער אַלטיטשקער אַראָפּ אויף הונדערט זעקס און זעכציקסטער גאַס. ער האָט געציילט די נו־מערן פון די הייזער, געקוקט אין די פענצטער פון די געשעפטן, באַלד, באַלד, נאָך איין הויז — — — אָט איז דער נומער זעקס הונ־דערט.

שלמה איז געשטאַנען פאַר אַ פירשטאָקיקער געביידע, געקוקט אַהער, געקוקט אַהין, נישט געזען ס׳זאָל דאָ ערגעץ זיין אַ מילך־געוועלב. ער האָט נאָכאַמאָל פאַרגליכן דעס נומער פון הויז מיטן נומער פון ב־יוו.

ס׳זענען באַלד אויסגעוואַקסן יינגלעך, ווייבער, אַרומגערינגלט שלמהן.

— וואָס זוכט איר, זיידעשי?

— דאָ אין דעם הויז דאַרף זיין אַ מלעטשאַרנע...

— וואָס דאַרף זיין?

— ער מיינט אַ „דיירי" — האָט אַ ווייבל זיך אָנגערופן - אויפן גאַנצן בלאָק איז נישטאָ קיין מלעטשאַרנע.

— זייט אייך מטריח, זיידעלע, און גייט אַראָפּ צום דזשעניטאָר.

יינגלעך האָבן שלמהן אַראָפּגעפירט צום דזשעניטאָר, וואָס איז גע־שטאַנען אין אַ פינצטערן קעלער, געשאָטן קוילן אין אַ צעפלאַמטן אויוון.

— וואוינט דאָ באַ אייך אַ מיסטער גרינבערג? — האָט שלמה געפרעגט.

— וואוינט נישט — האָט דער דזשעניטאָר זיך צומאָל נישט אומ־געקוקט, געוואָרפן אין די פלאַמען אַריין שופלעס קוילן און אַליין האָט ער אויסגעזען ווי אַ קופּערנער.

— ווי הייסט, ס׳וואוינט נישט? — האָט שלמה אַזש אַ קרעכץ געטון.

דער דזשעניטאָר האָט זיך אויסגעדרייט, דערזען דעם אָנלויף יינגלעך. האָט ער ס׳ערשטע אַ כאַפּ געטון דעם בעזים:

— וואָס פאַר אַ בייז וואונדער אויף אייך? גראַרי־היר!

און אַז ס׳קליינוואַרג האָט אָפּגעצויגן, האָט דער דזשעניטאָר ווייכער אַ זאָג געטון:

— דאָ וואוינט נישט אַזעלכער.

— זי האָט דאָך מיר אַליין געשריבן, מיין טאָכטער... מיר געשריבן, אַז זי האָט אַ מלעטשאַרנע — האָט שלמה אַ פּאַרלוירענער אונטערגעטראָגן דעם אויסגעשריבענעם קאָנווערט און נישט באַמערקט, ווי דאָס האַרטע פּנים באַם דזשעניטאָר בייט זיך.

— ווי, זאָגט איר, האָט אייער איידעם געהייסן, גרינבערג? געהאַט אַ מלעטשאַרנע? — האָט דער דזשעניטאָר ס'לעצטע וואָרט אַרויסגעזאָגט מיט אַזאַ איבעראַשונג, ווי מען וואָלט אים מיטאַמאָל אַריינגעפירט אין זיין פּויליש געבוירט-שטעטל, — ער וואוינט שוין לאַנג נישט דאָ.

ד'ער דזשעניטאָר האָט אַוועקגעשטעלט דעם שפּאָדל, געקוקט אויף שלמהן פון דער זייט און ס'קול איז באַ אים געוואָרן אַן אַנדערס, אַ צו-געשפּאַלטנס:

— פינף יאָר ווי מען האָט אויסגעבויט דאָס הויז... פריער איז דאָ געשטאַנען אַ הילצערנס, וואו אייער טאָכטער האָט געוואוינט, געהאַט אַ מלעטשאַרנע...

— ווייסט איר נישט וואו זי וואוינט איצט?

דער דזשעניטאָר האָט אַ צי געטון מיט די פּלייצעס, געשאָקלט מיטן קאָפּ, אַז ער ווייסט נישט, כאָטש ער האָט געוואוסט, אַז לאה ליגט שוין יאָרן אויפן בית-עולם.

— טאָ, וואָס טוט מען? — האָט דער אַלטער אַראָפּגעלאָזט דעם קאָפּ — אַזש פון אַרום קענטאָקי אַראָפּגעקומען... אַזאַ נסיעה קאָסט דאָך אָפּ אַ פאַרמעגן... כ'האָב ג ע מ י י נ ט רק, אַז כ'האָב שוין געטראָפן, דען לאַנג בלייבן קען איך נישט, אָפּגעשלאָסן ס'ווירטשאַפט... און דאָ גאָרנישט...

— איר וועט זי געפינען, מען דאַרף זיך נאָר גוט נאָכפרעגן — האָט דער דזשעניטאָר צעוויקלט אַ צייטונג, אַרויסגענומען ברויט, פּוטער, אַ הערינג, צוגערוקט אַ קעסעלע ביר — דערווייל וועלן מיר עפּעס אי-בערכאַפּן... יאָ, אייער טאָכטער האָב איך גוט געקענט... זי לאַכט שטענדיק און די האָר זענען באַ איר ליכטיקע...

— געראָטן אין דער מוטער, צו לענגערע יאָר — האָט שלמה זיך צוגעזעצט.

זיי האָבן גענומען צו גלעזער ביר, פאַרביסן, ווידער גענומען און

אַז עס איז געוואָרן וואַרעם אונטערן האַרץ און מען האָט זיך צערעדט, איז שווער געווען צו דערגיין פון וואָס די אויגן טרערן, צי פון פרייד, צי כּון דעם, וואָס לאה ליגט שוין יאָרן אויפן בית-עולם.

צומאָרגנס האָט דער דזשעניטאָר צוגעפירט שלמהן צו דער באַן און אַז דער אַלטער איז שוין געזעסן אין וואַגאָן, האָט דער דזשעניטאָר נישט אויפגעהערט אים צו טרייסטן:

— כ'וועל זי אויסגעפינען, כ'וועל זי זיכער אויסגעפינען, מ'דאַרף זיך נאָר נאָכפרעגן באַ מענטשן.

ס׳רעדל דרייט זיך

די ערשטע האָט זיך אויפגעכאַפּט סאָניע, געמיינט, איר ייִנגעלע וויינט. זי האָט זיך אַ כאַפּ געטון פאַר דער אָנגעקוואָלענער ברוסט און זיך איבערגעבויגן איבערן קינדס בעטל. דאָס ברעקל, וואָס איז נאָך נישט אַלט געווען קיין דריי חדשים, איז רויק געשלאָפן. די ליפּעלעך, אויס־געטאָקטע ווי אַ קאַרש, האָבן געזויגן די לופט און ס׳פּנימל האָט געלויכטן פון תענוג.

דאָס טעלעפאָן־גלעקל האָט געריסן שטיקער, זיך צעשאָטן אין דער פינצטערניש פון דער נאַכט, וואָס אַמאָל מיט מער רוגזה, דאַכט זיך, נישט געקלונגען, נאָר געבילט ווי אַ צערייצט, הייזעריק הינטל.

סאָניע האָט אַ טאָרקע געטון דעם מאַן:

— גרישע, שלאָפסט?

— האַ? — האָט גרישע נישט געקענט עפענען פון שלאָף די אויגן — כ׳שלאָף נישט.

— ווער קען דאָס באַנאַכט אַזוי קלינגען?

אַ פאַרשלאָפענער איז גרישע אַראָפּ פון בעט, געצויגן די צו ברייטע פּאַדזשאַמעס, וואָס זענען געפאַלן איבער די פיס און ער האָט געיוהאָט טענות צו דער וועלט:

— אפילו באַנאַכט לאָזט מען נישט איינליגן.

ער האָט געטאַפּט אין דער פינצטער, זיך אַ קלאַפּ געטון אין שילד־ביין און מיט רציחה צוגעלייגט ס׳טרייבל צום אויער:

— ווער איז?

— יאָ.

— יאָ — איז ס׳קול באַ אים געוואָרן ווייכער.

— ווער וועט אָבער בלייבן מיטן קינד?

— שיינדל?

— גוט. ווי זי קומט, גייען מיר גלייך אַרויס.

— וואָס איז, גרישע? ווער רעדט? — איז סאָניע שוין געשטאַנען אין נאַכט־העמד לעבן מאַן — די מאַמע? העגג נישט אויף! וואָס האָסטו אויפגעהאָנגען? — האָט זי אַרויסגעריסן דעם טעלעפאָן פון גרישעס האַנט, געבליבן שטיין אַ פאַרלוירענע און נישט געוואוסט, וואָס צו טון מיטן אַפּאַראַט.

— וואָס איז דאָ פאַראַן צו רעדן, — האָט גרישע זיך געפּרוווט פאַרענטפערן — די מאַמע איז נישט מיט אַלעמען, איז אַוועקגעפאַלן. שיינדל קומט אַהער, וועט בלייבן מיטן קינד און מיר וועלן אַריבערגיין. טו זיך אָן, גיכער.

— אַז מען רופט שוין א ו נ ז און אין מיטן נאַכט, ווער ווייסט, וואָס ס׳איז געשעען — האָט סאָניע אַ כאַפּ געטון די הענט צום אַרומגעשווירענעם קאָפּ האָר, און ס׳פּנים האָט זיך באַ איר פאַרקרימט, ווי נאָך אַן אַרויסגעשלעפּטן צאָן. — אַז די מאַמע האָט באַ זיך געפּועלט נאָך צען וואָכן ברוגז צו שיקן נאָך אונז, איז דאָרט עפּעס נישט גלאַטיק. און שולדיק, גרישע, זענען מיר. די מאַמע האָט זיך געבעטן, מ׳זאָל יידישן ס׳קינד, איר נישט פאַרקירצן ס׳לעבן, האָסטו זיך דווקא איינגעשפּאַרט, אַז נישט...

— כ׳פרעג דיך, — איז גרישע שוין געשטאַנען אַ האַלב־אָנגעטוענער — וואָס פאַר אַ פּנים וואָלט איך געהאַט אין דער פּאַרטיי, ווען כ׳לאָז אברהמלען מלה זיין? וואָס מיינסטו בין איך? אַ היפּאָקריט? דו ווייסט, אַז כ׳בין אַ מענטש מיט פּרינציפּן, טאָ וואָס רעדסטו?

— ווייסטו כאָטש, אַז צייט אברהמל איז געבוירן געוואָרן, גייט דער טאַטע נישט דאַווענען? — האָט סאָניע אַ צי געטון ס׳לויזע נאַכט־העמד, אָפּגעדעקט אַ בלוטיק ברוסט־וואָרצעלע מיט שוימיקע טראָפּנס מילך — פון חרפּה זיצט ער אין שטוב! ער האָט אויך פּרינציפּן! באַ דיר איז מלה זיין אַן אָבערגלויבן, און באַ טאַטע־מאַמע איז עס ס׳גאַנצע לעבן!

— ווילסטו זאָגן, אַז די אַלטע לייט זענען גערעכט? — האָבן

די ברעמען זיך אַ שטעל געטון אויף גרישעס אָנגעצויגענעם שטערן.

— כ'האָב מורא, אַז יאָ — האָט סאָניע געוויקלט די זיידענע זאָקן, ווי בייגל.

שיינדל, סאָניעס אַ ברודערן־טאָכטער פון אַ יאָר פערצען, האָט באַם אַריינקומען געוואָלט אַרויפציען אויפן פאַרוויינטן פנים אַ שמייכל. דער שמייכל האָט זיך איר נישט איינגעגעבן און ס'לענגלעכע פנים האָט זיך בלויז צעקרימט.

— ווען, וואָס, שוין לאַנג, וואָס רעדסטו נישט? — האָבן אָן אַ שיעור שאלות זיך געפּלאָנטערט באַ סאָניען אין האַלז, נישט געקענט קומען צום וואָרט, און ס'פנים איז געוואָרן איין שטאַמל — וואָס באַהאַלסטו פון מיר, זאָג!

— פון לעצטע וואָך אָן איז די באָבעשי אין בעט — האָט ס'מיידל זיך געשטיקט מיט טרערן — היינט פאַרנאַכט איז זי אַוועקגעפאַלן. גע־האַט צוויי דאָקטוירים...

— נו?

— איצט איז זי פאַרביי, מומע — האָט שיינדל זיך צע־וויינט.

— מען זאָגט מיר נישט דעם אמת, גרישע — האָט סאָניע פאַר־געסן די פאַרטיי, די פּרינציפּן, געפילט, אַז זי דאַרף קלאָגן, איינרייסן װעלטן.

זי האָט אַ שלעפּ געטון דעם מאַן, וואָס האָט אָנגעזאָגט שיינדלען, ווי נאָך זיך צו באַגיין מיטן קינד, און איז אַרויס מיט אים אויף דער גאַס.

טריבע לאַמטערנע־פלעמלעך האָבן זיך געטיקט אין נאַסן אַספאַלט. געדיכטער געמאַכט אַרום זיך דאָס פינצטערניש. אַ ווינט האָט יעדע ווײַלע אַ שפּריץ געטון מיט שטעכיקן רעגן, מיטגעבראַכט פון ערגעץ־וואו פאַר־שטיקטע קולות, זיי פאַרשטעקט אין אַן אָפענער טיר, וואָס האָט שטום געגלאַנצט, ווי אַ בלינדע קעל.

סאָניע האָט זיך געטראָגן אויף אַ פריער. גרישע האָט זי אפילו נישט געפרווט איינצונעמען, געוואוסט, אַז עס איז נאָך אַלעמען. פאַר

די עלטערנס הויז האָט סאָניע זיך מיטאמאָל אָפּגעשטעלט, אַרויפגע־לייגט דעם קאָפּ אויפן מאַנס אַקסל און זיך צעהעשעט:

— מאַמע, מאַ—מע!

גרישע האָט זי צוגעטוליעט צו זיך, געבליבן שטיין מיט איר אין מיטן גאַס, געוואַרט סאָניע זאָל אַ ביסל זיך אַראָפּוויינען פון האַרץ. זי האָט אַ הייב געטון די פאַרגאָסענע אויגן צום מאַן:

— גרישע, טייערער, כ'בעט דיך, ווי נאָר דו וועסט אַריינקומען, זאָלסטו צוגיין צו דער מאַמע און איר צוזאָגן, אַז דו וועסט מלה זיין ס'קינד.

— כ'וועל צוזאָגן, אַבי באַרויק זיך — האָט גרישע איר אויסגע־ווישט די אויגן, זיך נישט געלאָזט קושן אין די הענט.

זיי זענען אַריין אין הויז.

די מוטער איז שוין געלעגן אָן אָפּגעהויבענע. זין, טעכטער, שנירן, איידעמס, זענען געזעסן אין די ווינקלען, אויסגערעכנט דער טויטערס שבחים. דער פאָטער, אַ געבויגענער, אַ גרויער, איז אַנטקעגן געגאַנגען סאָניען מיט גרישען, אַ קוק געטון אויף דער טאָכטער, אויפן איידעם און פון דער זייט געוואָרפן ווערטער, ווי ער וואָלט זיך געצייצט:

— אַז נישט אויף שמחות, זעען מיר זיך כאָטש אויף לוויות.

סאָניעס נאָז האָט זיך אויסגעצויגן, ווייס געוואָרן. די מראה פון פנים האָט זיך ערגעץ באַהאַלטן. זי האָט אונטערגעהויבן אַ האַנט און זיך אַ וואַקל געטון. גרישע האָט זי קוים דערכאַפּט. געשריגן:

— זי חלשט! אַ ביסל וואַסער!

אין דעם טומל, וואָס איז געוואָרן אַרום סאָניען, האָט זיך איר פאָטער אַרויסגעשאַרט פון שטוב. דער קאָפּ פאַרריסן, דאָס מאַנטל מיט צעפלויגענע פאָלעס, צעקנעפּלט, ווי ער וואָלט געגאַנגען צו אַ דבר־מצווה. צוויי יידן מיט אויפגעהויבענע פלייצעס, די קעפּ צווישן די אַקס־לען, זענען אים נאָכגעגאַנגען.

די ליידיקע גאַס איז פול געווען מיט טריט, כאָטש מער ווי דריי יידן איז נישט געווען צו זען. דער רעגן האָט געפּאַטשט די פנימער, געריסן די בערד, געצונדן פלעמלעך אין די אויגן.

— כ׳וואָלט נישט געוואָלט שטאַרבן אין אַזאַ נאַכט — האָט איין ייד, אַ קלענערער, איינגערוימט דעם העכערן.

— דעם טויטן איז אוודאי אַלץ איינס — האָט דער העכערער זיך אַריינגעשמייכלט אין דער באָרד.

— מען זאָגט, זי האָט קיין גאַל נישט געהאַט, שלומס ווייב.

— אַ וואויל מענטש געווען — האָט דער העכערער שטילער געזאָגט — און דווקא זי האָט געדאַרפט האָבן אַזאַ טאָכטער.

— שולדיק, זאָגט מען, איז איר מאַן, אַ סאָציאַליסט.

— גיי ווייס זיי, די סאָציאַליסטן... אַמאָל אַזאַ פּאַרשוין, וואָס האָט די קינדער נישט געוואָלט מלה זיין, האָט אינגאַנצן איבערגעריסן מיט די יידן. היינט איז אַ פּאַרקערטע וועלט. זיי, די סאָציאַליסטן, רעדן יידיש און מישן זיך דווקא אין קהלישע זאַכן...

— איז טאַקע ערגער — האָט דער קלענערער אַרויפגעקוקט צום העכערן — יענע לייט האָבן אינגאַנצן קיין מגע־ומשא נישט געהאַט מיט יידן. די סאָציאַליסטן אָבער ווילן אַלץ מיטן וואָרצל אויסרייסן. ס׳גאַנצע ביסל יידישקייט עוקר מן השורש זיין!

שלום האָט אָנגעקלאַפּט באַ דער טאָכטער. שיינדל האָט דערזעען די יידן און זיך איבערגעשראָקן:

— וואָס איז, זיידע?

— מיר זענען געקומען מלה זיין אברהמלען — האָט שלום אָנגענומען ס׳איינעקל פאַר די אַקסלען — כ׳וויל די באָבעשי זאָל רויק קומען צו קבר ישראל.

— און גרישע, זיידעשי — האָט שיינדל נישט געוואוסט, וואָס מ׳הייבט אָן טון — ער וועט דאָך האָבן צו מיר טענות?

— און אַז די באָבעשי וועט האָבן טענות צו דיר, אַרט דיך נישט?

— ר׳ שלום, ר׳ שלום — האָט מען גערופן פון צווייטן צימער — זייט סנדק!

שיינדל איז געבליבן שטיין אַ צעטומלטע, נישט געוואוסט, צי זי זאָל וויינען. זי האָט אָנגעשפּיצט די אויערן. ס׳איז געוואָרן אַזוי שטיל, אַז מען האָט געקאָנט ציילן יעדן קלאַפּ פון איר האַרץ. און אַז אַ שפּיציק קינדיש געשריי האָט מיטאַמאָל דורכגעריסן די שטילקייט, איז זי, ווי אַן

אונטערגעשאָסענע, צוגעפּאַלן מיטן קאָפּ צו דער וואַנט. ס׳הויז איז פול געוואָרן מיט געשרייען און פון די געשרייען האָט זיך אַרויסגעשיילט דעם זיידנס קול, העכער און העכער, ווי אַ געזאַנג:

— בּדמיך חיי! בּדמיך חיי!

שמחהס לעבן

די צוויי צימערלעך מיט דער קיך זענען פול געווען מיט זעק ניס, קאַווע, טיי און ראָזשינקעס. אין דער קלעפּיקער ענגשאַפט איז געשטאַנען דער ריח פון וויין.

שמחה האָט זיך נישט אַריינגעפּאַסט אין דער דירה. אַ הויכער, אַ דינער, מיט אַ ווילדער, רויטער באָרד, מיט אַ יונג, דורכזיכטיק פּנים. דער צער אין די גרויע אויגן האָט שמחהן ענלעך געמאַכט צו די רוסישע הייליקע, ווי מען מאָלט זיי אויף שמאָלע, לאַנגע איקאָנעס.

ער איז זעלטן אַרויס פון שטוב, געוואַרט, אַ שכנה זאָל אַריינקומען נאָך אַ פערטל פונט טיי, נאָך אַ פונט ניס, נאָך וויין אויף קידוש. אין די נאָכמיטאָגן האָט ער געלערנט מיט דריי דערוואַקסענע יינגלעך, צוגעוויגט בשעת־מעשה אַ קינד, וואָס איז געלעגן אין אַ וויגל און איז פון טאָג צו טאָג איינגעגאַנגען.

ס׳ווייב, אַ באַלייבטע, מיט אַ בלייפעדער אין די פאַרלייגטע האָר פון קאָפּ, האָט צעטראָגן באַשטעלונגען, שטענדיק געווען אין גאַס, געזוכט קונדן. און אַז זי איז אַריינגעפאַלן צו אַ ליבאַוויטשער חסיד, האָט זי נישט געבעטן קיין באַשטעלונג, נאָר געפּאָדערט, געגעבן אָנצוהערן, אַז זיי זענען עס שולדיק איר שמחהן.

דעם מאַן אָבער האָט זי קיין גלייך וואָרט נישט געגעבן, שטענדיק געגוואַלטעוועט, זיך נישט געקאָנט מוחל זיין, וואָס זי, אַ וואַרשעווערין, האָט זיך געלאָזט איבעררעדן און גענומען אַ באַנק־קוועטשער פון די גליקן, וואָס מען האָט איר צוגעזאָגט, האָט זיך אויסגעלאָזט אַ בוידעם. האָט זיך אַ קינד אַ קלאַפּ געטון, צי געפאַלן — זי האָט תּמיד געהאַט טענות צו שמחהן. דאָס האָט אָבער נישט געשטערט, זי זאָל האָבן מיט אים פאַר די פינף יאָר פון דער חתונה פיר קינדער.

צו ניינצן יאָר האָט מען זיך שוין מיט שמחהן אַרומגעטראָגן אין ליבאַוויטש. ער איז געווען פון די יינגסטע „תורה״־זאָגערס, אויפן אָרט גע־קאָנט איבערגעבן דעם רבינס אַ „מאמר״ מיט אַזאַ טיפקייט, אַז דער עולם האָט געגלייבט, שמחה וועט ווייט אַוועק. זיין שם האָט דערגרייכט ביז איבערן ים.

אין סאַמע ברען פון דער מלחמה, ווען יידישע הערצער זענען צע־גאַנגען פון רחמנות, האָבן ליבאַוויטשער חסידים אַראָפּגעבראַנגט שמחהן קיין ניו־יאָרק. מען האָט זיך געקליבן אויפצומויערן אין די בראָנקס אַ „שטיבל״, וואו שמחה וועט זאָגן תורה, אויפלעבן ס׳חרוב געוואָרענע חסידות.

אויף דעם סמך האָט מען אים חתונה געמאַכט, אויסגעהאַלטן די ערשטע צייט בכבוד.

נאָך דער חתונה האָט שמחה אָנגעהויבן צו ליידן אויף די לונגען, נישט געטאָרט רעדן פאַרן עולם. דערצו האָט קהל זיך צעקריגט און דאָס בויען פון דעם „שטיבל״ האָט זיך אָפּגעשטעלט. מען איז מיד געוואָרן צו צאָלן שמחהן וואָכערס, און ס׳ווייב איז געצוואונגען געווען צו געפּי־נען אַ שטיקל האַנדל אין שטוב.

אַזוי האָבן זיך געצויגן יאָרן. שמחה איז געוואָרן דאַרער, די פּיי־ערדיקע באַ״ד — ווילדער. ס׳פּנים — לענגער, שמעלער, און אונטער די רויטע ברעמען — גרויע, הונגעריקע אויגן. ער האָט געהאַט תרעומות צום רבונו־של־עולם, זיך געהאַלטן אין איין אויסטענהן מיט אים, נישט פאַר־שטאַנען, פאַרוואָס, ווען מענטשן האָבן זיך געוואָלט דערהייבן צו גאָט, האָבן זיי אים, שמחהן, אויסגעהאַלטן, זיך געלאָזט אויף אים קאָסטן געלט, און דאָס זעלבע געלט לאָזט אים, שמחהן, נישט רוען, וועקט אין זיין ווייב רשעות.

און וואָס ענגער עס איז אים געוואָרן אין שטוב, זיך געוואָרגן צווישן די אָפּענע זעק, וואָס האָבן געגלאָצט מיט ברוינע קאַווע־קערנער, מיט בלעטלעך טיי, אַלץ מער האָט ער שלום־געמאַכט מיט דער אייגענער גע־פאַלנקייט. ס׳האָט אים נישט געאַרט, וואָס ס׳ווייב שרייט, זידלט, באַדינט זיך מיט אים, ווי מיט אַ שיק־ייִנגל. און אַז זי האָט איינמאָל אין אַ נאָכ־מיטאָג נישט אויפגעהערט צו געוואַלטעווען, זיך געריסן פון כעס די האָר, איז ער געווען זיכער, אַז זי בייטיקט זיך אין געלט. ער האָט זיך אָנגע־רופן מיט תמימות:

— ווילסט אפשר כ׳זאָל גיין קריגן אַ גמילת־חסד?

— זע נאָר ווי מיין פרנסה־געבער ש ט ע כ ע ל י ר ט מיך! — האָט זי זיך אָפּגערופן... ס׳וועט דיר גאָרנישט שאַטן, אַז דו וועסט גיין! דעם גרויסן נדן, וואָס דו האָסט מיר געבראַכט? אַ שטוב מיט מאָרדאָ־וואַניע, מיט קראַנקע לונגען...

שמחה האָט נישט געקענט אויסהערן דעם ווייבס מענה־לשון און זיך אַרויסגעשאַרט פון שטוב. ער האָט זיך געדרייט איבער די גאַסן, נישט באַמערקט, ווי ס׳איז נאַכט געוואָרן, און איז פאַרקראָכן צום האַדסאָן. מענער, פרויען, קינדער, מיט פעקלעך, מיט וואַליזקעס האָבן זיך געשטופּט, געוואָלט וואָס גיכער אַרויף אויף דער שפּאַציר־שיף, וואָס איז געשטאַנען גרייט אָפּצופאָרן. ער האָט זייער געוואָלט זיך פאַרלירן צווישן עולם, אויסמעקן די פינף יאָר אין אַמעריקע און ערגעץ אַוועק. ער האָט איינגעאָטעמט פרישע, געזאַלצענע לופט און דערפילט, ווי ער וואָלט אַ אַ גוטן טרונק וואַסער געטון. געגלייבט, אַז אויפן וואַסער וואָלט ער געזונט געוואָרן. די שיף איז אָפּגעפאָרן, זיך דערווייטערט און שמחה איז געבליבן שטיין אַ פאַרלאָזטער, אַ דערשלאָגענער.

ער איז אַהיימגעקומען נאָך האַלבער נאַכט. ס׳ווייב איז געשטאַנען אויפן טרעפּל אַ פאַרווייַנטע, זיך דערפרייט מיט אים:

— זע נאָר, מען טאָר אים שוין נישט רעדן קיין וואָרט! לויף, לויף! נאָך אַמאָל וועל איך דיך אינגאַנצן אַרויסטרייבן!

אויפן פינפטן יאָר האָט שמחה זיך שוין אינגאַנצן פון שטוב נישט אַרויסגערוקט. ער האָט געהוסט, איינגעגאַנגען, געוואַרט אויפן שבת, ווען קיין קונדן קומען נישט. ס׳ווייב ליגט זיך גלייך נאָכן עסן שלאָפן, די קינדער זענען אויף דער גאַס און ער קען אַריינקוקן אין אַ ספר.

אין אמתן אָבער האָט ער שוין נישט געקאָנט אַריינקוקן אין אַ ספר. די אותיות האָבן זיך געשטעלט איבער די שורות, אונטערגעטאַנצט, איינגערוימט, אַז דער סוף איז נאָענט. ס׳איז אים אַ רחמנות געווען אויף זיין יונג לעבן, וואָס לויפט אַוועק, ווערט קלענער, ווי די פאַרקאַשערטע זעק, נאָכדעם ווי מען פאַרקויפט די ניס, די ראָזשינקעס.

אַ שבת נאָכמיטאָג זענען אין דער טיר געשטאַנען צוויי אָנגעזעענע הב״דניקעס:

— גוט שבת, ר׳ שמחה.

— גוט שבת, זיצט.

— מיר ווילן אייך מיטנעמען צו דער אסיפה. איר וועט נישט דאַרפן רעדן, מיר האַלטן שוין בײַ פאַרענדיקן דאָס „שטיבל". קומט, ר' שמחה!

שמחה איז מיטגעגאַנגען, קוים געשלעפּט די פיס.

בײַ פישלען, אַ פאַבריקאַנט פון אייזערנע בעטן, האָט געוואַרט אַן עולם פון איבער פינפציק חסידים.

— אָט איז ר' שמחה!

— זעצט אים אויבנאָן!

— אויבנאָן!

מען האָט אים אַוועקגעזעצט בײַם פאַבריקאַנט. שמחה האָט זיך גע־האַלטן נישט היימיש, געטראַכט, אַז דער עולם האָט זיך פאַרבענקט נאָך חסידות, וויל הערן פון שמחהן תורה און אים קריכט גאָר אין קאָפּ אַריין פישלס עשירות, חידושט זיך, וואָס ער, אַ קבצן, זיצט מיט אַזאַ געלט־זאַק?

מען האָט געשטעלט מעד, ניס, מאַקעראָנען.

מאירקע שוחט, מיט אַ צוגעשוירן בערדל, האָט עפּוואָס אַרויפגעפּ־שאַרט דעם אַרבל פון זיין ראָק, אַ הייב געטאָן די האַנט צו דער באַק און זיך צעזונגען. דער עולם האָט אונטערגעכאַפּט.

שמחה האָט אינגאַנצן אויפגעציטערט פונם געזאַנג. דער שוואַכער גוף זיינער האָט אָנגעהויבן קומען צו די כּוחות. דער קאָפּ איז געוואָרן לייכטער, די רעיונות לופטיקער, ווי ער וואָלט נישט געווען בײַ פישל פאַבריקאַנט, נאָר בײַם רבין אין ליבאַוויטש. ער האָט זיך אַ צי געטאָן, געעפנט ס'מויל, ווי צום רעדן, האָבן די אַרומיקע גענומען קלאַפּן אין די הענט:

— שאַ, שטיל, ר' שמחה..

רויטע רעדלעך האָבן זיך אַוועקגעשטעלט אויף שמחהס דורכזיכ־טיקע באַקן, דורכגעשיינט די פייערדיקע האָר. נישט קיין ווערטער, גאַנ־צע שטיקער „תורה", וואָס האָבן זיך געקליבן אין אים פאַר די לעצטע פינף יאָר, האָבן זיך אַ ריס געטאָן אין אים, פאַרשטעלט דאָס קול, זיך אַרויסגעשפּאַרט מיט אַ הוסט.. אין דער שטילקייט האָט זיך געטראָגן

שמחהס שטים מיט רוגזה, מיט תרעומות און טענות צום כביכול. אַז די אַרומיקע האָבן געעפנט מויל און אויערן.

מיט די רייד האָט שמחה זיך אַ שטעל געטון, העכער געוואָרן. ער האָט זיך געוויגט איבער די פינף מנינים חסידים, געשפרייט איבער זיי די הענט, פאַרטיפט די רעיונות, אַז קיינער האָט אים נישט געקאָנט נאָכגיין. דער עולם האָט געגאַפט פון דעם קלאַנג, געשלונגען די ווערטער. און אַז שמחה האָט געענדיקט, איז ער נישט געווען אויסגעליידיקט, נאָר, פאַרקערט, געווען זיכער, אַז זיין לעבן האָט זיך איבערגעטאַשט, ס׳הייבט זיך ווידער אָן פון אָנהייב.

שפעט אין אָוונט האָט פישל אָפּגעפירט שמחהן אין זיין אויטאָמאָביל.

אין די ענגע צימערלעך זענען די קינדער נאָך נישט געשלאָפן, געזעסן איבער טעפלעך מילך, געגעסן חלה און זיך געפּאַטשקעט. ס׳ווייב האָט באַגעגנט דעם מאַן אַן אָנגעדראָדלטע:

— האָסט שוין געקענט דאָרט נעכטיקן אויך, מיין פרנסה־געבער!

1926

דער ביזנעסמאַן

אין די אַכציקער יאָרן פון נײַנצעטנטן יאָרהונדערט האָט שלום שטערן זיך אַרומגעשלעפּט מיט זײַן פערד און וועגעלע צווישן די קעטסקיל־בערג. אין וועגעלע האָט ער געהאַט אַ „דעפּאַרטמענט סטאָר" — פאַרקויפט פון אַ טעפּל ביז אַ נאָדל.

דער פּעדלער איז צוגעפאָרן צום „נעווער סינק ריווער", געוואָלט געבן דעם דורשטיקן פערד אַ טרונק. ס׳פּלאַכע וואַסער איז געווען אַזוי קלאָר און אַזוי דורכזיכטיק, אַז מען האָט געקאָנט ציילן יעדעס שטיינדל, יעדעס גרעזל. דער פּעדלער האָט אָנגעשעפּט אַן עמער וואַסער, עס דערלאַנגט דעם פערד און אַליין האָט ער גרויס חשק געהאַט זיך אויסצובאָדן. אַ הונדערט טריט פון אים האָט זיך געבאָדן אַ פאַרמער. זיך געבאָדן נאַקעט, געלערנט קליינוואַרג שווימען. קינדערישע קולות האָבן אָפּגעהילכט, צוריקגעקומען פון יעדן טאָל און בערגל, זיך געטיקט אין דער דורכזיכטיקער לופט, ווי עס טיקט זיך אַ גוט פלאַך שטיינדל, מאַכט „קאַטשקעלעך", ווען מען שליידערט עס אין וואַסער אַרײַן.

דער פּעדלער איז אונטערגעגאַנגען, באַגריסט דעם פאַרמער און זיך געפרעגט:

— קען מען זיך באָדן, ביל?

— ס׳וואַסער איז גרויס, באָד זיך, פרעמדער.

אין אַ ווײַלע אַרום איז דער פרעמדער געזעסן איבערן האַלז אין וואַסער, לײַכט ווי אַ פראָש, אַפּערגעוואָרפן הענט און פיס, אָפּגעוואַשן דעם זומערדיקן שווייס. ס׳קליינוואַרג, וואָס האָט זעלטן געזען אַ פרעמדן, האָט געקוקט אויפן פּעדלער, ווי אויף אַ וואונדער. און איידער דער פּעדלער איז אַרויס פון וואַסער, האָט ער שוין געוואוסט וויפיל פאַר־

מערס ס׳וואוינען אַרום, ווי ווייט ס׳איז פון אַ באַן, וויפיל יידן ס׳געפינען זיך אין דער געגנט.

— באַזעץ דיך צווישן אונז, פרעמדער, — האָט דער פאַרמער זיך אָפּגערופן, — אַ זעכציק מייל פונדאַנען, אין גרין־היל, וואוינט אַ ייד. ס׳האָט נישט גענומען קיין צוויי יאָר און אַרום דעם פּלאַץ, וואו דער ייד האָט זיך באַזעצט, איז אויסגעוואַקסן אַ שטעטל. מיר האָבן דאָ אַלץ — בהמות, עופות, האָניק, וואַלד — קיינער אָבער דאַרף עס נישט. זומער ווי זומער, ווינטער זענען מיר אָפּגעשלאָסן פון דער וועלט; אַ חוץ אַ יעגער פאַרבלאָנדזשעט קיינער נישט אַהער. זעסט דאָס הויז אויפן בערגל? ס׳שטייט ליידיק, ס׳געפינט זיך באַם שליאַך, וואו די פאַרמערס פוןביידע זייטן טאָל פאָרן פאַרביי. און איידער זיך אַרומצושלעפן מיט פערד און וועגעלע, קויף בײַ מיר דאָס הויז, צי דינג עס, און עפן צווישן אונז אַ האַנדל.

דעם זעלבן טאָג נאָך האָט דער פעדלער מיטן פאַרמער געשלעפט ברעטער, געמאַכט פּאָליצעס, צעלייגט ס׳ביסל שניט־סחורה, ס׳ביסל טאָנ־דעט און געשיר. און אַז שלום שטערן איז אין צוויי וואָכן אַרום צוריק־געקומען מיטן ווייב פון ניו־יאָרק, האָט זיך געהויבן איבערן הויז אַ גרי־נע שילד — „סאַלעם סטוירנס דעפּאַרטמענט סטאָר״.

די שילד האָט זיך געריסן איבערן טאָל, אַנגעזאָגט, אַז אין דער שטילער געגנט, וואו איבער הונדערט יאָר האָבן מענטשן געלעבט מיט דער ערד, מיט דער בהמה, געאַרבעט און געשוויגן, אין דער פאַרוואָר־פענער געגנט האָט די שטאָט אַריינגעשטעלט אַ „פיסל״.

זומער איז קיין צייט נישט געווען צו טראַכטן דערפון. איין פאַר־מער האָט נישט געדאַרפט אָנקומען צום צווייטן, ווען ס׳האָט אים אויס־געפעלט סמאָלע פאַרן וואָגן, זאַלץ פאַר בהמות, צוקער, נאַפט. מען האָט זיך אָפּגעשטעלט פאַרן געשעפט נאָך אַ טאָג שווערער אַרבעט, געקויפט און ווייטער געפאָרן. שלום שטערן האָט אויך קיין צייט נישט געהאַט. פונ־דערפרי ביז שפּעט אין אָוונט, זענען זיי ביידע, ער מיטן ווייב, געווען פאַרנ־מען, פאַרקויפט, געקויפט, און די ניו־יאָרקער פראַכט־וועגן, וואָס האָבן צוגעשטעלט סחורה אין די שכנישע שטעטלעך, זענען אויך צום „נעווער סניק ריווער״ פאַרפאָרן.

דער ווינטער האָט זיך פּריִ אָװעקגעשטעלט. סוף אָקטאָבער האָט דער שניי זיך שוין געטראָגן פון די בערג. אין סעפּטעמבער נאָך האָבן שוין די טעג אָנגעהויבן איינצולויפן און די נעכט זענען אין צווייען לענגער געוואָרן, געשטאַנען קאַלטע, גרויע, פול געװען מיט די געשרייען פון די הירשן, וואָס האָבן זיך געיאָגט. אין דעצעמבער האָט דער „נעווער סינק ריווער״ זיך אָפּגעשטעלט, פאַרפרוירן געוואָרן. און אַרום צוויי נאָכמיטאָג, ווען די קאַלטע זון האָט זיך גענומען זעצן, האָט נישט נאָר דאָס אייז אויפן טייך, נאָר אפילו דער שניי האָט אויסגעזען גרין.

דער שניי האָט זיך אַװעקגעלייגט אַ קלאַפּטער טיף, אָפּגעשניטן איין פאַרמער פון צווייטן. מען איז געזעסן אין די באַלקענע שטיבער, געבויט פון דעמבעס, געהייצט די אויוונס, זיך געוואַרעמט און נישט מיד געוואָרן איבערצודערציילן די מעשות פון ערשטן ישוב, ווען דער גאַנצער טאַל איז נאָך געווען באַזעצט מיט אינדיאַנער.

דעם זעלבן ווינטער, ווען שלום שטערן האָט געעפנט באַם שליאַך ס׳געשעפט, האָט ס׳יונגוואַרג אויפגעהערט צו זיצן באַ די היימישע פייערן, נישט אויסגעהערט, וואָס די זיידעס האָבן געהאַט צו דערציילן. ס׳האָט געצויגן צום „נעווער סינק ריווער״, וואו ס׳יונגוואַרג פלעגט זיך טרעפן באַ שלומען. מען האָט פאַרקויפט פעל פון חיות, פון בהמות; מען האָט פאַרקויפט אייער, פּוטער, מילך; געזעסן ווער איבער אַ ביר, ווער איבער אַ שנאַפּס און גערעדט וועגן מסחר.

די עלטערע פאַרמערס האָבן זיך געבונטעוועט קעגן שלומען, גערעדט, אַז דער ייד רייסט אָפּ דעם יונגן עולם פון שטוב. ס׳יונגוואַרג האָט געהאַלטן מיט שלומען, געטענהט, אַז דער ייד איז אַ ברכה פאַר דער געגנט. די מילך פלעגט מען אויסגיסן, מיט די אייער האָט מען געפּאַשעט הינער, חזרים. היינט נעמט אַלץ צו דער ייד און צאָלט דערפאַר.

דעם אייגענעם טאָג זענען פאַרפאָרן צום „דעפּאַרטמענט סטאָר״ די רייכסטע פאַרמער פון דער געגנט — נעלסאָן און ברייען. הויכע, אָפּגעברענטע פון צופיל זון און יאָרן. די טיפע עלטער איז אויף זיי נישט קענטיק געווען. זיי האָבן געלאָזט שטיין דאָס בריטשקעלע באַם שליאַך און ביידע זענען אַריין אין געשעפט.

— האַלאָ, מיסטער סטוירן — האָט דער רעדעוודיקער נעלסאָן אָנגעהויבן און אַרויסגעשלעפּט פון אַ זייטיקער קעשענע אַ פּיפּקע מיט אַן אַרומגעגריזשעטן מונדשטוק.

— אָנגעלייגטע געסט — האָט שלום פלינק אונטערגערוקט צוויי בענקלעך — מזלדיקע געסט... מיין ווייב האָט נאָר־וואָס געהאַט אַ יינגל, דער ערשטער געבוירענער ייִד אויף אייער ערד.

— ס'זאָל זיין מיט מזל — זענען די שאַרפע, צעשמיסענע פּנימער באַ די צוויי זקנים ווייכער געוואָרן, איבערגעגאַנגען אין אַ שמייכל און איינציקווייז, מיט פולע לונגען, פאַרצויגן די פּיפּקעס.

— שכנים — איז שלום, נישט קיין הויכער, אַ שמאָלער, געשטאַנען מיט אַ פלאַש קאָניאַק, מיט אַ טעלער אויפשניט, אַ צעשטראַלטער אַרויפגעקוקט צו די צוויי פאַרמערס — איידער וואָס־ווען, מוזט איר מיט מיר אויסטרינקען פאַרן געזונט פונם יינגעלע, וואָס איז געבוירן געוואָרן באַם „נעווער סינק ריווער”.

ער האָט אָנגעגאָסן צו האַלבע גלעזער קאָניאַק, געטרונקען מיט איינעם לחיים, מיטן צווייטן. און אַז דער שנאַפּס האָט צעוואַרעמט די לייבער און מען האָט פאַרביסן מיט אויפשניט, ערשט דעמאָלט האָט שלום זיך צוגערוקט צו בענקל און זיך אַוועקגעזעצט:

— איצט, שכנים, וואָס וועט איר זאָגן גוטס?

נאָכן קאָניאַק איז שווער געוואָרן צו רעדן אפילו פאַר נעלסאָנען, וואָס האָט געשמט אין די בערג מיט זיינע מעשיות. ער האָט געווישט די גרויע וואָנסעס, וואָס האָבן אַראָפּגעהאָנגען, ווי באַ אַן אַלטן לייב, געלאָזט הענגען אין ווינקל פון מויל די פּיפּקע, געזויגן און אויסגעשפּיגן די ווערטער:

— הער, שכן, מיר האָבן צו דיר גאָרנישט. ביסט אַ שטילער מענטש, גייסט דיר דיין אָקסן־טריט. קיינער וועט דיר נישט פאַרווערן צו טרינקען פון „נעווער סינק ריווער”. פאַרקערט, וואָס מער דער מענטש וועט טרינקען, אַלץ בעסער. קיינער וועט דיר נישט פאַרווערן צו באַאַרבעטן די ערד. עס איז גענוג פאַר טויזנטער און צען־טויזנטער ווי דו. פאַרשטייסט? דו אָבער, שכן, ביסט צו אונז נישט געקומען ווי אַ פאַרמער, ביסט געקומען ווי אַ ביזנעסמאַן. אָנגעשטעקט ס'יונגוואַרג און אַלע רעדן נאָר וועגן

האַנדל. מען פּוילט זיך צו אַרבעטן. מען טראָגט צו דיר די אייער, די מילך, די פּעל, דעם האָניק. מען שמועסט, אַז ס׳קומען נאָך אַראַפּ יידן און אין אַ יאָר, צוויי אַרום וועט איר דאָ אויסבויען אַ צווייט ניו־יאָרק, און מיר מיט אונזערע סטאַדעס וועלן מוזן זוכן נייע פאַרמס.

שלום האָט זיך אויפגעשטעלט. קנייטשן און קנייטשלעך האָבן זיך געעפנט אויפן פאַרזאָרגטן פּנים, צוגעגעבן יאָרן. ער האָט אַ רוק געטון פון אונטער זיך ס׳בענקל און די שוואַרצע אויגן, רירעוודיקע, האָבן אַ פינקל געטון.

— איר האָט אָבער איין זאַך פאַרגעסן, שכנים — היינטיקן ווינטער האָט קיין איין פאַרמער נישט אַרויסגעגאָסן די מילך, נישט געפיטערט מיט די אייער חזירים. אַלץ האָב איך צוגענומען, געצאָלט באַרעס געלט און דער אָרעמסטער פאַרמער האָט זיך אַ ביסל אויסגעגלייכט פון די חובות. טויזנטער שטיקער לאַנד קאָן איך באַ אייך קויפן צו פינף דאָלער אַן אַקער, ווען דאָס זעלבע לאַנד קאָסט היינט אין גרין היל פינפציק דאָלער אַן אַקער. ווייסט איר פאַרוואָס? ווייל גרין היל „טוט ביזנעס“! גוט, מיסטער נעלסאָן, אויב איך וועל היינט אָוועקפאָרן פונדאַנען, וועט מאָרגן קומען אַן אַנדער ביזנעסמאַן. ס׳גייט דערצו. איר שלאָגט נאָך אויס פוטער מיט דער האַנט, איר זעט דעם „באַראַן“ אויסצושלאָגן פוטער? די מאַשין שלאָגט איינע אַליין אויס אַזוי פיל פוטער, וויפיל הונדערט פאַרמערס שלאָגן אויס מיט די הענט. מ׳שניידט שוין פיטער פאַר בהמות אויך מיט מאַשינען...

— און אפשר איז אונזער שכן גערעכט, האַ, וואָס זאָגסטו? — האָט נעלסאָן זיך אויסגעדרייט צו ברייענען.

— מען קאָן זיך דעם לעבן נישט אַנטקעגנשטעלן — האָט ברייען געשאָקלט מיטן גרויען בערדל און זיך אויפגעשטעלט.

די פאַרמערס האָבן זיך געזעגנט, און אַז זיי זענען שוין געשטאַנען באַ דער טיר, האָט זיך נעלסאָן צוריק אויסגעדרייט:

— מיסטער סטוירן, איר דאַרפט אפשר אַ ביסל פעל?

— וויפיל האָט איר, מיסטער נעלסאָן?

— אַ פינפצען שטיק.

— גוט, איך וועל נאָך היינט אַריבערקומען.

די פאַרמערס זענען אַריין אין די בריטשקעס, זיך צוגעדעקט

מיט אַ בערן-פעל אָון אַז ס'פערד האָט אַ שלעפּ געטון און דער שליטן איז זיך צעפאָרן, האָט נעלסאָן זיך אַ בורטשע געטון אין דער צעפּאַטל-טער וואַנסע:

— דער ביזנעסמאַן גייט אויף אונז.

אין שטאַב
(דערציילט פון אַ יידישן זעלנער)

דריי באַנאַכט האָט סטעפּאַן אָנגעקלאַפּט בײַ מיר אין טיר:

— מישאַ, דער „באַטקאָ" רופט!

ווי פרי מ'האָט מיך נישט געוועקט, בין איך שטענדיק געווען וואַך. די שרעק פאַרן טויט האָט געטריבן פון מיר דעם שלאָף. מיר צוגעגעבן אימפּעט. כ'בין געווען דער איינציקער ייד אין באַלאַכאָוויטשעס אַרמיי, מיטגעגאַנגען מיטן שטאַב, געדאַרפט לויכטיק מאַכן דעם „באַטקאָ", זיין ברודער, זיין אַדיוטאַנט.

— וואָס עפּעס אין מיטן דער נאַכט, סטעפּאַן? — האָב איך געפרעגט דעם קאָזאַק, וואָס האָט באַדינט באַלאַכאָוויטשן.

— אין שטאַב איז פריילעך, מישאַ, — האָט סטעפּאַן מיר אונטערגעטראָגן די הויזן — מיר האָבן פּוילישע „דאַמאָטשקעס", מיר האָבן וויין, מיר האָבן קאָניאַק... מאַך עס שנעלער!

בשעתן אָנטון זיך, האָב איך אַ פּרוביר געטון ס'קול מיינס, וואָס האָט מיך אָפּגעראַטעוועט פון טויט, געוואָלט זען, צי ס'איז נישט הייזעריק. ווען מען האָט מיך, אַ זעלנער פון דער רויטער אַרמיי, באַשולדיקט אין שפּיאָנאַזש, געפירט צום שונא אין שטאַב אַריין, האָט באַלאַכאָוויטש אַליין, דער „באַטקאָ", מיך אַ פרעג געטון:

— וויפיל אָפיצירן מיינע האָסטו דערשאָסן, זשיד?

— קיין איינעם נישט, עקסעלענץ!

ער האָט מיר אַ שאָס געטון מיט זיין פויסט אין די ציין, אין די אויגן, מיך צעדמט און אַז כ'בין פון די קלעפּ געפאַלן, זיך קוים געהאַלטן אויף די פיס, האָט ער אַ געשריי געטון צו סטעפּאַנען:

— דערשיסן!

כ׳האָב פאַרגעסן אַן די קלעפּ, פאַרגעסן, אַז בלוט רינט מיר פון מויל, פון דער נאָז. אין מוח בײַ מיר האָט זיך געעפנט אַ קעמערל און אַ ציטער האָט טראַפּנסווייז גענומען לויפן איבערן חוט השדרה, אַריין אין די קנעכלעך, אין די שפּיץ-פינגער. מיר איז געוואָרן אַזוי לופטיק, אַז דער קאָפּ האָט אָנגעהויבן געשווינדלען. אויפן אָרט איז מיר איינגעפאַלן איבערצומאַכן דעם באָלשעוויסטישן פולק-מאַרש און אומעטום, וואו ס׳שטייט לענין, טראָצקי, אַריינצושטעלן בולאַק באַלאַכאָוויטש. אַן אויסגעשמירטער, אַ צעבלוטיקטער, בין איך געבליבן שטיין בײַם אַרויסגאַנג און זיך צעזונגען הויך, מיט אַ פולער ברוסט, אַז די שויבן האָבן געציטערט. אַזוי האָב איך נאָך קיינמאָל נישט געזונגען. דער „באַטקאָ", אַ נידעריקער, פּלייצעס ברייטע, זייער ברייטע, האָט מיך אָפּגעמאָסטן מיט די גזלנישע אויגן.

כ׳האָב געזונגען העכער, דערציילט, אַז פון וואַרשע קיין מאָסקווע ציען זיך באַטקאָ באַלאַכאָוויטשעס פולקן, דער גלאַנץ פון די טויזנטער שווערדן, טויזנטער פּיקעס מאַכן טונקל די זון. דער באַטקאָ האָט אַ דריי געטון זײַנע לאַנגע וואָנסעס, וואָס האָבן דערגרייכט די גאָמבע, אַ וואָרף געטון מיטן קאָפּ שוואַרצע האָר און זיך צעשמייכלט:

— וואָס האָסטו געטון בײַ די באָלשעוויקעס?

— אַן אַקטיאָר געווען, עקסעלענץ, פריילעך געמאַכט די זעלנער, נישט אָנגעזעען קיין ביקס פאַר די אויגן... אַן קאַטיאָר, מישאַ דער אַקטיאָר...

— אַלעקסאַנדער? — האָט דער באַטקאָ אַן עפן געטון אַ זייטיקע טיר און אַריינגערופן זיין ברודער — וואָס זאָגסטו, מיר וועלן אַמאָל זיין אין מאָסקווע?

דער ברודער, אַ שמאָלער, אַ הויכער מיט אַ לענגלעך פּנים, איז נישט ענלעך געווען אויפן באַטקאָ. ער האָט אַ קוק געטון אויף מיר פון אונטער די ברילן-שייבלעך, ווי אַ בייזער דאָרפישער לערער, און אַ זיכערער געלאָזט פאַלן אַ וואָרט:

— צו ווינטער-צו וועלן מיר זיין אין מאָסקווע.

— זינג, מישאַ! — האָט דער באַטקאָ מיר אָנגעגאָסן אַ האַלב גלאָז בראָנפן.

כ׳האָב אויסגעטרונקען, נישט געפילט דעם שנאַפּס, זיך צעזונ-

גען און דער באַטקאָ מיטן ברודער האָבן אָנגעקוואָלן פון זייערע אייגענע נצחונות.

פון דעמאָלט אָן בין איך געבליבן אין שטאַב. כ׳האָב געוויילט די אָפיצירן, פריילעך געמאַכט דעם באַטקאָ. גאַנצע טעג געדאַרפט זינגען, ווי ער מיט זיינע פולקן מאַרשירן אַריין קיין מאָסקווע.

שטענדיק, ווען מ׳האָט מיך אַ רוף געטון צום באַטקאָ, האָט אַ באַהאַלטענע שרעק, די שרעק פאַרן טויט, זיך אַ וועק געטון אין מיר. פון ערשטן טאָג אָן האָב איך געפּלאַנט צו אַנטלויפן, מורא געהאַט, דער באַטקאָ זאָל עס נישט אַראָפּלייענען פון מיין פנים. דאָס מאָל, ווען סטעפּאַן האָט מיך אויפגעוועקט, בין איך אין עטלעכע מינוט געווען פאַרטיק. אין אַ בלויען געפּאַסטן מונדיר בין איך געגאַנגען איבערן לאַנגן פינצטערן הויף, וואו באַם אַריינגאַנג האָבן געברענט צוויי גרויסע נאַפט־לאַמטערן. זעלנער מיט ביקסן אין די הענט האָבן זיך געדרייט הין און צוריק.

די נאַכט איז געווען אַ קילע, אַ פייכטע. דער הימל איז געהאַנגען נידעריק, אָנגעפּאַקט מיט וואָלקנס, וואָס האָבן געסטראַשעט מיט רעגן. דאָס פּויליש־יידישע שטעטל ביאַלע, וואו באַלאַכאָוויטש האָט זיך צעלייגט מיט זיין אַרמיי, איז געווען אין טויט־שרעק, נישט געשלאָפן קיין נעכט, געוואַרט, די הריגה זאָל זיך אָנהייבן. קיין ליכט האָט זיך נישט געזען פון די אָנגעוואָרפענע הייזלעך.

בלויז אין שטאַב איז געווען ליכטיק. די בליץ־לאָמפּן האָבן געפלאַקערט. אין גרויסן זאַל באַם טיש איז געזעסן דער באַטקאָ מיט אַ יונגער דאַמע.ביידע שכורלעך. אין אַ ווינקל, אויף אַן אָטאָמאַנע, איז געלעגן דעם באַטקאָס ברודער, אַלעקסאַנדער, געהאַלטן דעם קאָפּ אויף אַ דאַמעס שויס. ער האָט געפּאָכעט מיט דער נשמה, וואָס איז באַ אים געלעגן אין דעם שפּיץ פון דער לאַנגער, בלאַסער נאָז און געטענהט צו דער דאַמע זיינס:

— מיר וועלן זיי ווייזן, די באָלשעוויקעס, די גאָלעדראַנצעס...
מיר וועלן זיי ווייזן...

גענעראַל סערעטשענקאָ האָט זיך קוים געהאַלטן אויף די פיס, געשטאַנען איבערן בעט, וואו אַ יונגע פרוי, אַ שכורע איז, געלעגן און הייזעריק געזונגען.

דער באַטקאָ האָט מיר אָנגעגאָסן אַ גלאָז בראָנפן, אַ געשריי געטון, ווי ער וואָלט מושטרירט ס׳חיל:

— מישאַ, אַ רוח אין דיין... וואָס שלאָפסטו, ווען דער באַטקאָ פרייט זיך? פאַרצי ס׳אמתע ליד!

איך האָב אָנגעהויבן:

„אָט וואַרשאַווי דאָ מאָסקווי,
דאָ באָלשאַי ריעקי...
יאַרקאָ בלישטשיט אָסטראָ כלינגי
באַלאַכאָווסקי שטיק...
טראַלאַ, טראַ־לאַ, טראַלאַ־לאַ!"
באַלאַכאָווסקי שטיק...

— מאָלאָדיעץ, מישאַ! נאָכאַמאָל! העכער, העכער! — האָט דער באַטקאָ זיך אַ שטעל געטון און געטומען שרייען — העי, סטעפאַן! מיר אַלע האָבן דאַמען און מישאַ נישט, זע, קריג אים אויך אַ דאַמע, גליך!

אין מלחמה־צייט קען זיך אַ זעלנער נישט איבערנעמען מיט מענטשלעכקייט. און ס׳איז קיין חידוש נישט. יעדע רגע קען מען אַוועקלייגן דעם קאָפּ, מ׳קען אויסציען די קאָפּיטעס אויף שטענדיק, ווער דאַרף דעמאָלט די מענטשלעכקייט? שכורט טאַקע דער זעלנער, יאָגט זיך נאָך ווייבער, גלייבט נישט אין יושר, אפילו אין גאָט נישט. אָבער אַזאַ פאַרזעניש ווי דער באַטקאָ, אַזאַ חיה... אַז ס׳איז אַ חרפה צו דערציילן, חרפה פאַרן מין מענטש... און ער, דער באַטקאָ, האָט דאָך געהאַט אונטער זיך עטלעכע טויזנט זעלנער, געהאַט אין זיין שטאַב גענעראַלן, פּאָלקאָווניקעס, אָפיצירן, געהאַט סאַווינקאָוון, דעם סאָציאַליסט.

וועגן דעם אָבער אַן אַנדערט מאָל. יאָ, סטעפאַן איז געקומען מיט אַ פאַרשלאָפענער גויע, אַ באַבע אין די זעכציקער. ווייזט אויס, דער שכורער סטעפאַן האָט זי נאָר וואָס פון בעט אַרויסגעשלעפּט. די גויע האָט זיך געווישט די פאַרווייִנטע אויגן, איך האָב די באַבע אַריינגעזעצט אין אַ ווינקל, זי באַרויקט, פאַרזיכערט, אַז מ׳וועט איר גאָרנישט טון.

דער באַטקאָ האָט נישט געטרונקען דעם קאָניאַק, געגאָסן פון

פּלעשל זיך אין האַלז אַריין, געלאַכט פונם גענעראַל סערעטשענקאָ, וואָס האָט זיך קוים געהאַלטן אויף די פיס, אויסגעבויגן ווי קרימפּל-העלצער, זיך געשאָקלט איבערן בעט.

— העי, סערטשענקאָ, — האָט דער באַטקאָ אַ זאָג געטון, — וואָס שאָקלסטו זיך איבער דער דאַמע דיינער, ווי אַ ייד באַם דאַוונען? ווייז, וואָס דו קענסט, גענעראַל מיינער!

סערטשענקאָ האָט זיך אַ בייג געטון איבערן בעט, אַ פאַל געטון מיטן קאָפּ אויף דער דאַמע און אָפּגעווערזשעט, וואָס ער האָט געהאַט אין זיך אַריינגעגאָסן, אַריינגעפרעסן.

דער באַטקאָ איז צוגעלאָפן, אָנגעכאַפּט דעם גענעראַל באַם קאָלנער, געעפנט די טיר און מיטן פוס אים אַרויסגעקאָפּעט אין קאָרידאָר אַריין:

— אויך אַ גענעראַל! אַ קאַשעוואַר וועסטו באַ מיר ווערן, דו שכּור! ווערזשען גאַר? העי, מישאַ, דאָס אמתע ליד, אַזוי העכער, לעבעדיקער!

דער באַטקאָ איז געבליבן זיצן מיט זיין דאַמע באַם טיש, צוגעדרימלט. דער ברודער זיינער, אַלעקסאַנדער, דאָס פּנים ווייס, ווי באַ אַ מת, בלויז די גרויסע אויגן זיינע האָבן געפלאַמט, ווי די קעמלעך באַ אַ האָן, האָט אויפגעהויבן צוויי פינגער, געגראָזשעט אין חלל אַריין, געגאַווערט:

— מיר וועלן זיי ווייזן, די באָלשעוויקעס... זיי ווייזן...

דער באַטקאָ האָט געעפנט אַן אויג, זיך געבעטן:

— מישאַ, טייערער, ס'אמתע ליד, אַזוי...

„... אָט וואַרשאַווי דאָ מאָסקווי...
טראַילאַ, טראַי-לאַ-לאַ..."

1927

אַ תּכלית

סיי זומער, סיי ווינטער כאַפּט זיך לייזער אויף באַגינען. ער נעמט זיך איבער דערמיט. דער טאָג ווערט אַזוי נאָך לענגער, און מען קאָן זי־כערער טראָגן דעם עול.

אָפּגעגאָסן די נעגל, נעמט לייזער ס׳מילך־קענדל און לויפט אַראָפּ אין שפּייז־געוועלבל. דאָרט איז ער פון די ערשטע קונים. נישטערט אין דעם קויש מיט פרישע זעמל, מיט אויסגעבאַקן ברויט און דאָס מאַכט גרינגער זיין שווער לעבן.

אין טלית און תּפילין דרייט ער זיך איבער דער קיך. די ליפּן מאָלן ס׳דאַווענען, ווייסן פון געוואוינהייט וואו צו פּאַרקוועטשן די אויגן, וואו אויסצושפּייען און די הענט אַרבעטן אַרום דעם גאַז־אויוון. ער פּרעגלט אויס אייער, בריט אויף מילך צו קאַווע, שמירט אָן זעמל מיט פּוטער און אַז ער נעמט אַראָפּ פון זיך די תּפילין, גייט ער אונטער צום זונס בעט, טאַר־קעט אים פאַרן פוס:

— ס׳וועט זיין שפּעט, בערל, הייב זיך אויף!

בערל דרייט זיך, ציט זיך, ווערט לענגער הינטער דער קאָלדרע. ער ווייסט נישט, וואָס דער פאָטער איילט זיך ס׳גאַנצע לעבן, האָט עפּעס מורא, אַז ער וועט עפּעס פאַרשפּעטיקן, פאַרלירן, וועט זיך נישט אַרויפּ־אַרבעטן. ווען מען לאָזט אים, בערלען, וואָלט ער געשלאָפן אין גרויסן טאָג אַריין.

ער שפּרינגט אַרויס פון בעט, וואַרפט זיך אַריין אין די קליידער און איידער דער פאָטער הענגט אויף דעם טלית־זאַק, זיצט שוין בערל באַם טיש און קנייטשט די פרישע זעמל מיט פּוטער.

— ווען דו מעסט אָן די תּפֿילין, וואָלט דיר אסור געשאַדט — מוסרט בּלומרשט דער פֿאָטער דעם זון מיט דער זעלבער גלייכגילטיקייט, מיט וועלכער ער אַליין דאַוונט.

בערל ענטפֿערט נישט, שמייכלט, וואָס דער פֿאָטער רעדט שוין וועגן עפּעס אַנדערש. לייזער קייט אָן אַפּעטיט, קלאָגט זיך, אַז ס'ברענט אים אין מאָגן, שטעכט אים אין קרייץ און פֿאַרגעסט נישט אויסצו־חשבונען וויפֿיל סענט ער ברענגט זיך איין אַ טאָג, וואָס ער גייט אַליין איינקויפֿן.

— ס'זאָל אַזוי אָנהאַלטן, טאַטע, באַך אַ הונדערט יאָר, — צעלאַכט זיך דער זון, — וועסטו אָנזאַמלען אַ „פֿאַרטשון“ (אַ פֿאַר־מעגן).

— איך וועל שוין נישט אָנזאַמלען. דו אָבער, דו, בריה איי־בער! — שאַרט לייזער אַוועק די טעלער, נעמט וועקן ס'ווייב און ער שטעקט איר אין האַנט אַריין אַ דאָלאַר, — שרה, פֿאַרמאַך די טיר, מיר גייען שוין.

ס'ווייב, אַ צעקנייטשטע, קריכט אַראָפּ אין איין העמד, שטעלט קוים די שלאָבערדיקע פֿיס, אויסגעבויגענע, ווי קרימפּעל־העלצער, און פֿאַרשלאָפֿענערהייט דערמאָנט זי זיך, אַז זי האָט אין דער האַנט אַ דאָלאַר:

— וואָס גיסטו מיר עפּעס אַ טאָלער?

— כ'האָב נישט מער.

— און איך האָב אים היינט געהייסן קומען נאָך דירה־געלט.

— וועט ער קומען מאָרגן!

— וועסט דאָך מאָרגן אויך נישט האָבן.

— האָבן, האָבן... היינט איז „פּרידע“ (אויסצאָל).

די גאַסן, ליידיקע, זענען אויס לענגער און ברייטער. דער מאָרגן, אַ יונגער, אַ פֿרישער, שפּרייט זיך איבער די אָפּגעקראַכענע הייזער, איבער די אויסגעביסענע שטיקער אַספֿאַלט־גאַס, שפּיגלט זיך אין די גריב־לעך וואַסער, וואָס זענען געבליבן נאָכן נאַכטיקן רעגן, העלט אַרויס פֿון דעם צוגעברוינטן פֿערד־מיסט.

דער פֿאָטער מיטן זון איילן זיך. לייזער, אין די פֿערציקער, שלעפּט

שוין די פלאַכע פּיס פון צופיל שטיין בײַ דער וועב=שטול, זעט אויס
אָפּגעטראָגן. בערל האַלט זיך לײַכט. די צוואָנציק יאָר שרייען אַראָפּ פון
דעם פּאַרריסע.עם קאָפּ, פון די לאַכעדיקע אויגן און אין יעדן בויג זיי=
נעם הערט זיך דער קנאַל פון אַ נייער בייטש.

ס׳גאַנצע לעבן, ווי לייזער קלויבט זיך אַוועקצושטעלן אַ פּאָר וועב=
שטולן און ע נען אַן אייגן פאַבריקל. ער שפּאָרט, קאַרגט, וויל צונויפנע=
מען אַן עק מיט אַן עק און קען אַלץ נישט מאַכן קיין קניפּל. די אָרעמ=
קייט שטייט אים אין וועג. דאָ קינדלט ס׳ווייב, דאָ קרענקען די קינדע־,
און די יאָרן, אַכט און פערציק צעטרענצלטע יאָרן, יאָגן זיך נאָכן שטיקל
גליק און קענען עס נישט כאַפּן.

בערל איז אונטערגעוואַקסן, געגאַנגען מיטן פאָטער אין שאַפּ אַריין.
דער יונג האָט געהאַט גאָלדענע הענט. געשטאַנען איבער צוויי שטולן,
קונציק געקניפּט די זיידענע דרימען און דאָס קרישקעלע מזל, וואָס איז
געווען נישט צו דערכאַפּן, האָט ווידער אויפגעלויכטן בײַ לייזערן אין די
אויגן. ער האָט זיך געטרייסט, אַז מיט בערלס הילף וועט ער האָבן אַן
אָנלען אין לעבן, וועט זיך סוף כל סוף דערשלאָגן. ווערן אַ בײַ=
לעבאָס.

פאַרן שאַפּ דער־יאַגט לייזער דעם זון, רוימט אים איין:
— כ׳האָב געהערט, בערל, מען וויל זאָלסט אַרבעטן פון דער וואָך
נישט פון שטיק, זאָלסט נישט איינגיין.
— וואָס דען, כ׳וועל איינגיין?
דער שמאָלער פאָטער הייבט זיך זיכערער איבער די טרעפּ, פאַר=
לויפט דעם זון דעם וועג. אין שאַפּ איז דושנע פון די פאַרמאַכטע
פענצטער. ס׳קרעלט, ווי די שאַרפע זיידענע פעדים וואָלטן זיך געוויקלט
אַרום לײַב. לייזער גייט צו זײַנע שטולן, פּראַלט אויף איין פענצטער
נאָכן צווייטן, דאָס שטיקעניש זאָל אַרויס. ער טוט זיך איבער, קריכט
אַריין אין אויסגעדריוולטע לאַכעס, אַרומגעשניטענע שיך אָן שניר=
וואַדלעס.

די וועבער קומען אָן אײַנציקווייז — יידן, סירישע קריסטן מיט
ווייבער און טעכטער. די שויבן הייבן אָן צו ציטערן פון דער עלעקטריק
און די שטולן קרעכצן.

לייזערס אויסגעבויגענע פינגער קניפּן מעכאַניש די פעדים. וואָס רייסן זיך און ווין מוח הערט נישט אויף צו חשבונען. ער איז צופרידן, וואָס בערל איז געבליבן בײַ שטיק־אַרבעט. אַזאַ טייוול — קען אויסאַרבעטן פאַר דרייען. דאָס געלט וועט לייזער נישט רירן, קלויבן אַ דאָלאַר צו אַ דאָלאַר און צום יאָר גייט ער מיטן זון אין ביזנעס.

דער בלויזער געדאַנק פאַרטרייבט דאָס שטעכעניש אין קרייץ, דאָס ברענען אין מאָגן. ער איז גרייט אַ כאַפּ צו טון דאָס עשירות, וואָס דאַרף יעדע רגע אַנלויפן מיט דעם קרעכצן פון די וועבשטולן.

דער פאָרמאַן קומט אונטער מיט די שכירות, צערעדט זיך:

— איר וועט אוודאי האָבן צוויי שעה אויף מיטאָג.

— וואָס פאַר אַ יום־טוב ווידער?

— מ׳דאַרף צערעכט מאַכן דעם מאָטאָר.

לייזער איז דאָס מאָל אַזוי אויפגעהייטערט, אַז ס׳אַרט אים נישט, וואָס ער ווערט אָן אַ שעה אַרבעט. דאָס פעקל יאָרן איז ווי אַראָפּ פון זיינע פּלייצעס און אַ יינגלשע לייכטקייט וויקלט זיך אַרום אים. ער גלייבט נישט, אַז אַ האַלבער טאָג איז שוין אַוועק.

אַ פייף שטעלט צו די וועב־שטולן. אין חלל שטייט נאָך לאַנג אַ טויבקייט, וואָס פאַרלייגט די אויערן, מאַכט פרעמד דאָס אייגענע לשון.

נאָכן מיטאָג קלויבן זיך די אַרבעטער אין קרענצלעך. מען טאַפּט זיך פאַר די קעשענעס, וואו די שכירות ליגן, מען איז גוט אויפגעלייגט. איינער לאָזט פאַלן אַ וואָרט:

— מיר האָבן אַ שעה צייט, אפשר מאַכן מיר אַ פּאָוקער?

— נישט קיין קרומע זאַך.

— וויפיל העלט האָבן מיר דען?

— לייזערן רעכנט נישט.

— פאַרוואָס עפּעס לייזערן נישט? — שטעלט זיך לייזער אין פּאַסאָן.

— ווייל ער שפּילט קיינמאָל נישט.

— קיינמאָל נישט און היינט, — יאָ, — וויל לייזער כאַטש איינ־מאָל זיין מיט אַלעמען גלייך, וויל אַ הוליע טון.

— שפּיל, טאַטע, שפּיל, — קוקט נישט בערל אויפן פאָטער, שמייכלט, וואָס דער אַלטער נעמט אַוועק די האַנט פון האַרץ, טראַכט נישט רייך צו ווערן.

— טאָ וויפיל זענען מיר?

— זאַלבעזעקס.

זעקס הענט צעזעצן זיך אַרום אַ פירעקיקן טיש. מ׳טאַלירט קאָרטן און געלט קלימפּערט. עולם קלויבט זיך אַרום די שפּילערס. לייזער שוויצט, קען זיך קוים פונאַנדערקלויבן אין די קאָרטן און דאָס, וואָס די בערגלעך געלט וואַקסן באַ אים, גיט אים צו קוראַזש.

דאָס פאַרריכטן פונם מאָטאָר פאַרציט זיך. די שפּילערס זענען צו־פרידן, וואָס מען וועט שוין היינט נישט אַרבעטן. ס׳באַווייזט זיך אַ פלאַ־טשיק פלעשל שנאַפּס, עולם זופּט פון פלעשל, פאַרבייסט און ס׳פעשל קאָרטן גייט פון האַנט צו האַנט.

זעקס אַ זייגער קומט אונטער דער פאָרמאַן:

— פּאַקט אייך, געמבלערס, כ׳גיי פאַרשליסן!

— שוין, מיר גייען שוין!

— טאַקע שוין!

דער עולם הייבט זיך, שאַרט ס׳געלט פון טיש, נעמט השבונען, ווער עס האָט פאַרלוירן, ווער געוואונען.

— לייזער, ס׳איז עפּעס געבליבן פון דער „פיידע”? (שכירות) — פרעגט אים דער פאָרמאַן.

— אַ גאַנצער טאָלער, — פּאַכעט לייזער מיט אַ פּאַפּירל און די אויגן צעשפּילן זיך באַ אים, ווי באַ אַ שכור.

דער טאַטע מיטן זון שאַרן זיך אַרויס פון שאַפּ, גייען מיט זייטי־קע גאַסן און רעדן כמעט נישט. לייזער קלויבט זיך אָפּצושטעלן דעם זון אינמיטן גאַס, וויל אים געבן צו פאַרשטיין. אַז ער האָט געמוזט היינט פאַרשפּילן די „רענט” (דירה־געלט), זיך נישט געקענט העלפן... ער זאָגט

פאַר די אויגן טראָגט זיך ס׳לעבן אַ גרויס, אָן אַן איינשיט. אָבער גאָרנישט. קאָרטשעט זיך וואָס נענטער ער קומט צום הויז און

אין פינצטערן קאָרידאָר נעמט בערל אַרויס זיינע שכירות מיטן געווינס. שטעקט עס אַריין דעם פאָטער:

— נאַ, טאַטע, נעם!

י ח ו ס

אַ צו גרויסער קאָפּ אויף שמאָלע, נידעריקע פּלייצעס. די געדיכטע האָר, די לאַנגע באָרד, די ברעמען — אַלץ איז ווייס פון שטויב, וואָס הענגט אין דער לופט ווי אַ נעפּל. אין דעם נעפּל שטייט מייק אַנדזשעלאָ אויף אַ לייטער, האַלט אין דער רעכטער האַנט אַ דלאָט, אין דער לינקער — אַ האַמער, און מיט יעדן קלאַפּ שיילט זיך אַרויס פון דעם טויטן מירמלשטיין אַ שטיקל לעבן, העלט אויף אין דעם ליכט פון טאָג.

מייק אַרבעט שוין אַזוי וואָכן. האַקט אויס אַ מאָנומענט פון אַ געפאַלענעם גענעראַל. ער בייגט יעדע ווײַלע דעם קאָפּ אויף צוריק. די אויגן מידע, מעלאַנכאָלישע, באַטראַכטן יעדן קריץ, יעדן ריץ, חידושן זיך, וואָס אַזוי פיל לעבן שלאָפט נאָך אין דעם שטיין, וואָס מען דאַרף נאָך קלאַפּן און האַמערן.

ער באַמערקט נישט, ווי דער שותּף זײַנער, גראָסמאַן, קומט אונטער אַ פאַרזאָרגטער:

— ווייסטו כאָטש, מייק, אַז אין דריי וואָכן אַרום וועלן מיר דאַרפן צושטעלן דעם מאָנומענט? האַ, וואָס זאָגסטו, מיר וועלן פאַרטיק ווערן?

פון דער לייטער דערטראָגט זיך אַ ברום אָן ווערטער. גראָסמאַן קוקט אויפן מענטשל, דעם שותּף זײַנעם, באַגעגנט זיך מיט אַ פלאַטשיק פּנים, ווי בײַ אַ פאַרזעעניש, און ס'ווערט אים אומהיימלעך.

מייק וואַרפט אַ בליק אויף די שטילע בית־עלמינס, וואָס ציען זיך אונטער אים, אויף די קרומלעכע מצבות, וואָס גלאַנצן איבער די קברים. ער פאַרגעסט אָן דעם שותּף און נעמט האַסטיקער קלאַפּן מיטן האַמער. שפּריצן מירמלשטיין צעפּליען זיך, צינדן פונקען, ווי דאָס האַמערן פון אַ צעגליטער שטאָבע. דער מוח בליצט, שפּרײַזט איבער דורות און מיט וואָס זיך איבערצוגעמען איז דאָ.

פויפּסט יוליאַן דער צווייטער, אַ זקן פון איבער זיבעציק, האָט זיך פאַרקליבן אויף די רושטאָוואַניעס, וואו מייקס אַן עלטער־פעטער — מייקעל אַנדזשעלאָ — האָט געאַרבעט.

— ווען וועסטו אַמאָל ענדיקן? — האָט דער פויפּסט געפרעגט.

— ווען כ'וועל פאַרטיק ווערן.

— ווי כ'זע, ווילסטו כ'זאָל דיך אַראָפּוואַרפן מיט די רושטאָוואַניעס צוזאַמען אויף דער ערד! — האָט דער פויפּסט אויסגעשריגן.

— ס'איז זייער אַ פּאַסיקע אַרבעט פאַר אַ הייליקן טאַטן — האָט אַנדזשעלאָ געענטפערט.

מייק האָט געשמייכלט אין דער באָרד אַריין, זיך געגרויסט מיטן פעטער, געקענט זיינע לידער אויף אויסנווייניק, און ווי ער איז נאָר געקימען צום אייגענעם שכל, האָט ער גענומען גיין אין פעטערס דרכים. מייק וואָלט קיינמאָל נישט חתונה געהאַט, געוואוסט, אַז אַ פרוי קאָן אים נישט ליב האָבן, אַזוי מיאוס איז ער געווען. ער האָט אָבער געוואָלט דער נאָמען אַנדזשעלאָ זאָל בלייבן, און גענומען אַן אָרעם, דאָרפיש מיידל פאַר אַ ווייב.

ס'ווייב האָט אים געבוירן אַ מיידל, נאָך אַ מיידל און אין פיר יאָר נאָך דער חתונה האָט ער געהאַט פינף טעכטער. די גרויסע משפחה האָט מייקן געטריבן צו אַ מצבה־קריצער, וואו ער האָט אַ שטומער געהאַקט מצבות, נישט אויסגערעדט מיט אַן אַרבעטער קיין וואָרט.

בײַ דעם מצבה־קריצער האָט אויך ג'יאָסמאַן געאַרבעט. ער האָט שוין געהאַט אַנגעזאַמלט אַ פּאָר טויזנט דאָלאַר, געוואָלט אַליין עפענען אַ מצבה־קריצעריי. ער האָט געוואָרפן אַן אויג אויפן איטאַליענער. שטייט אַ גוי אַ חוש בײַ דער אַרבעט, ווי, להבדיל, אַ פרומער ייד בײַם דאַווענען, זעט נישט, רעדט נישט, און די שטיינער ברענען בײַ אים אונטער די הענט.

— מייק, וואָלסט געגאַנגען מיט מיר אין שותפות? — האָט גראָסמאַן אַ פרעג געטון בײַם איטאַליענער.

— כ האָב קיין געלט נישט — זענען די אויגן בײַ מייקן טיפער אַריין אין דעם ברייטן שטערן, די איינציקע טייל פון פּנים, וואָס איז געווען שיין.

— דאַרפסט קיין געלט נישט — איז גראָסמאַן צו אים צוגעשפּרונגען. — איך וועל אַריינלייגן געלט און דו די הענט דיינע.

נישט ווייט פון מאָנטעפיאָרער בית־עולם האָט גראָסמאַן אָפּגעקויפט בײַ אַ דײַטש אַ מצבה־קריצערײַ, אַ צוויי שטאָקיק הויז און אַ ביסל רויע שטיינער.

די שותּפים האָבן זיך אַריבערגעקליבן. דעם ערשטן גאָרן האָט פאַרנומען גראָסמאַן, דעם צווייטן — מייק. ביידע האָבן געהאַט גרויסע משפחות. גראָסמאַן פינף טעכטער און מייק — זעקס.

מייק איז געבליבן פּונקט אַזאַ נישט צוגעלאָזענער, ווי פריער. אַז ער איז פאַרטיק געוואָרן מיטן טאָג אַרבעט, איז ער אַוועק אין שטוב, זיך אָפּגעשלאָסן אין אַ צימער און געקלעפּט.

איינמאָל אַ זונטיק רופט מייק אַריין דעם שותּף זיינעם, פירט אים אַריין אין אַ צימער, וואו אויף הילצערנע געשטעלן זענען געשטאַנען פיגורן, אַרומגעוויקלט מיט נאַסע שמאַטעס. ער האָט אָפּגעוויקלט פון אַ פיגור די שמאַטעס, און גראָסמאַן איז געבליבן שטיין אַ געפּלעפטער — אַ פערד איז געשטאַנען אויף די הינטערשטע פיס, זיך געריסן אין הימל אַריין. אויפן פערד איז געזעסן אַ גענעראַל מיט אַ פּנים האַרט ווי שטאָל.

— איר אַלע מיינט דאָך, אַז מייק איז נישט מער ווי אַ מצבה־קריצער, אַ געשיקטער מצבה־קריצער, — האָט זיך דאָס קליינע מענטשל אַ שטעל געטון און ס׳פּנים האָט אויפגעלויכטן, באַפאַלן ערגעץ די מיאוס־קייט — קוק זיך איין אין דעם מאָדעל, גראָסמאַן, און אַז דו וועסט זיך איינקוקן, וועסטו אויך גאָרנישט זעען! ווייסט ווער מייקעל אַנדזשעלאָ איז געווען? ווייסט נישט, און אַז איך וועל דיר זאָגן, אַז מייקעל אַנדזשעלאָ איז געווען דער גרעסטער סקולפּטאָר, וואָס די וועלט האָט אַמאָל געהאַט, אַז נאָך אים הייס איך טאַקע, אַז ער איז געווען מיינס אַן עלטער־עלטער־פעטער, וועסטו אויך נישט גלייבן! זעסט דאָס שטיקל פאַרמעט, וואָס איז איינגערעמט אויף דער וואַנט? זעסט, ווי דער הונט גריזשעט אַ ביין? דאָס איז אונזער הערב, דער הערב פון די אַנדזשעלאָס. גלייבסט נאָך אַלץ נישט, שותּף מיינער, גלייבן וועסטו אָבער, ווען דאָס פערד מיטן רייטער וועלן דיר אַריינבערנגען עטלעכע טויזנטער! הער־זשע מיט קאָפּ, מענטש דו. די רעגירונג האָט אַרויסגעגעבן אַ קאָנקורס אויף אַ מאָנומענט.

אויב מען וועט מיין מאָדעל אָננעמען — און כ׳בין זיכער, אַז מ׳וועט אים אָננעמען, — וועל איך דיך צונעמען פאַר אַ שותף. דו וועסט אָבער דאַרפן אַריינלייגן עטלעכע טויזנט דאָלאַר.

גראָסמאַן איז אַזוי געווען איבערראַשט, וואָס מייק האָט זיך פונאַנדערגערעדט, אַז ער האָט צו אַלעם צוגעשטימט.

די רעגירונג האָט אָנגענומען מייקס מאָדעל. גראָסמאַן האָט זיך פאַרשולדיקט, געליען וואו ער האָט גאָר געקענט, געקויפט שווערע בריליעס מירמלשטיין. מייק איז ווידער שטום געוואָרן, קיין וואָרט נישט אויסגערעדט, ווען גראָסמאַן האָט געלעכצט צו הערן, ווי די אַרבעט גייט. ער האָט זיך געמוזט באַנוגענען דערמיט, וואָס מייק שטייט פון דער פרי ביז שפּעט באַנאַכט אויף רושטאָוואַניעס, אויף לייטערס, קלאַפּט, האַמערט, זעט זיך נישט אַרויס פון דעם נעפּל-שטויב.

דערפאַר האָבן די שותפימס ווייבער זיך איינגעלעבט ווי שוועסטערן. מען האָט זיך קוים צונויפגערעדט, נישט געקענט קיין ענגליש. די ווייבער האָבן זיך אָבער אויף שטום-לשון פאַרשטאַנען, געהאַט דיזעלביקע צרות, דיזעלביקע פרייד.

ביידע זענען געווען אין די הויכע חדשים, ווען מ׳האָט זיך איבערגעצויגן אין דער נייער דירה. געלעגן געוואָרן איז מען אַ וואָך איבער אַ וואָך. די טאַטעס זענען געווען אומגליקלעך מיט די ניי-געבוירענע מיידלעך, אויסגעמיטן צו רעדן וועגן זיי. דאָס אומגליק האָט נאָך מער דערנענטערט די צוויי מאַמעס.

דער טאָג, ווען מ׳האָט אַראָפּגענומען פון הויף דעם מאָנומענט, אים אָוועקגעפירט שטיקערווייז אויף לאַסט-אויטאָמאָבילן, זענען ביידע ווייבער מיט די ברעקלעך אין די וועגעלעך געשטאַנען און זיך צוגעקוקט.

— נישט איין מענטש וועט היינט מקנא זיין מייקן — האָט זיך אָנגערופן מיסעס גראָסמאַן.

— אים גייט אָבער קיין זאַך נישט איין — האָט די קליינע, דאַרע איטאַליענערקע זיך געקלאָגט — ס גייט אים אין לעבן כ׳זאָל האָבן אַ יינגל. האָט מורא, אַז די אַנדזשעלאָס זאָלן זיך נישט ענדיקן מיט אים. מייק שטאַמט פון יענע אַנדזשעלאָס...

— מיינער וויל אויך אַ יינגל — האָט מיסעס גראָסמאַן איבערגעריסן דער שכנטע און געטראַכט בשעת-מעשה, אַז בײַ די ערלים איז אויך

דאָ יחוס. אָט גרויסט זי זיך גאָר מיט עפּעס אַן אַנדזשעלאָ — גראָסמאַנס פאָטער איז געווען אַ פרומער ייד, ער איז געזעסן גאַנצע טעג און אי־בערגעשריבן די ביבעל, געווען אַ סופר... גראָסמאַן וויל האָבן אַ נאָמען נאָכן פאָטער און זאָגט מיר צו אַ פוטער פאַר פינף הונדערט דאָלער, אויב כ׳וועל אים געבוירן אַ זון.

— נו, מיסעס גראָסמאַן? — האָט די איטאַליענערקע געשמייכלט.

— ס׳פּיצעלע איז נאָך נישט קיין דריי חדשים און איך האָב שוין ווידער פאַר,ייעט — האָט מיסעס גראָסמאַן געוויזן אויף איר בויך — אפשר וועט דאָס מאָל זיין אַ יינגל.

— איך אויך — האָט די קליינע, אויסגעדאַרטע איטאַליענערקע אַרומגענומען איר בויך מיט די קינדערשע הענט.

ביידע האָבן זיך געכאַפּט פאַר די הענט, געלאַכט אויפן קול און פונם געלעכטער זענען אין די אויגן געשטאַנען טרערן.

טויזנט דאָלאַר

וואָלף פּעדלער האָט איבערגעגעבן די לייצעס דעם נעגער=יינגל, וואָס איז מיט אים מיטגעפאָרן, און אַליין האָט ער זיך טיפער פאַרקליבן אין וואָגן אַריין, זיך אויסגעצויגן צווישן די געפּעק סחורה.

עס איז געווען שפּעט אין דער נאַכט. די פערד האָבן געטאָפּטשעט מיט די קאָפּיטעס, געוואָלט דורכקריכן די פייכטע פינצטערניש, וואָס האָט זיך אַוועקגעשטעלט האַרט לעבן זייערע קעפּ און ס'האָט אויסגעזען, אַז מ'רירט זיך נישט פון אָרט.

דער וואָגן האָט זיך געטרייסלט, געקרעכצט באַרג=אַרויף, באַרג-אַראָפּ און אַז אַ פלעמל האָט אויפגעטיקט אינם חושך, געבליבן שטעקן אין די פעלדער-פעלדן, איז היימלעכער געוואָרן.

וואָלפן האָט באַנג געטון צו וואָס ער האָט באַנאַכט זיך געלאָזט אין וועג אַריין, געדאַרפט בלייבן נעכטיקן בײַ אַ באַקאַנטן פאַרמער. ער האָט זיך אַ טאַפּ געטון בײַ דער אינעווייניקסטער וועסטל=קעשענע, וואו קנוילן פּאַפּיר=געלט זענען געלעגן, און געפילט, ווי די זיכערקייט דערווייטערט זיך פון אים.

די גאַנצע וואָך איז געווען אַ געפּטרטע. עס האָט אים געער=גערט, וואָס ער איז אַוועקגעפאָרן אַ ברוגזער פון שטוב, זיך צעווערטלט מיטן ווייב. אומזיסט=אומנישט האָט ער זיך געוואַלגערט צווישן פאַר=מערס, געלייזט — קדחת, און איצט שלעפּט ער זיך אין מיטן נאַכט אַהיים.

די פערד זענען אַריין אין אַ זייטיק וועגל, זיך אָנגענומען מיט דער

קילקייט פון נאסן וואל דאון זיך צעהירזשעט. די פייכטע נאכט האט וואלפן דערמאנט אן סליחות, דער פינצטערער וואלד — אן טייוול, פון וועלכן דער פעדלער האט געשפאסט באטאג, און באנאכט, אונטערוועגנס, זיך פאר אים געשראקן.

וואלף, דער איינרייסער, איז בא אזעלכע מחשבות געווארן ווייכער, נישט געוואוסט צו וואס ער טרייסלט פון זיך די קישקעס ארויס, ווען ער קען רויק לעבן פון זיינע הייזער, פון דעם געלט, וואס ער האט אויף פראצענט. דער פעדלער האט רחמנות געקריגן אויף די אייגענע ביינער, וואס האבן געשווערט און געטראכט, אז ס'ווייב טרייבט אים שוין א לענגערע צייט פון זיך. זי וויל מער קיין קינדער נישט האבן, טענהט, אז צוויי זענען איבערגענוג. דאס לאזט וואלפן נישט איינזיצן אין שטוב, שטערט אים צו מאכן א סוף מיט דער שיינער פרנסה. דערצו האט זיך לעצטנס דער שווער אן אים אנגעטשעפעט, וויל בארגן טויזנט דאלאר. דאס האט איינגאנצן קאליע געמאכט דעם שלום־בית.

איצט, אין דער פינצטער, אויפן וואגן, האט וואלף עס נישט גע־האלטן פאר קרום. עס האט זיך אים געלייגט אויפן שכל — איז וואס, אז אן איידעם העלפט ארויס א שווער מיט טויזנט דאלאר? ער, וואלף, וועט נישט ארעמער ווערן און דעם שווער קען ער שטעלן אויף די פיס.

ער האט געזעען אין דעם איינזאל א גלייכע זאך, געחושט, אז אט וועט זיך אלץ אויספלאנטערן און די אויגן האבן זיך בא אים צע־שמייכלט.

וואלף האט מער נישט געקענט איינליגן. ער האט זיך א שאר גע־טון איבער די געפעק, אפגעשטופט ס'נעגער־יינגל און ארויסגענומען בא אים די לייצעס:

— בא אזא שלעפן זיך, וועלן מיר אנקומען באטאג!

ער האט געפאכעט מיט דער בייטש איבער די פערדס קעפ, זיך גע־דרייט אויפן געזעס און זיך צעפארן:

אין טאל, וואו ס'שטעטל איז געלעגן א דאך איבער א דאך, האבן געציטערט פייערלעך. איבער די דעכער האט געשטאַרט דער שפיץ פון קלויסטער, ווי א פייערדיקער פינגער. אן אויפגעשטעלטער, וואס טוט

אַכטונג, ס׳שטעטל זאָל שלאָפֿן. ערגעץ האָט זיך געוועקט אַ האָן מיט אַ קריי, אָנגעזאָגט, אַז ס׳איז נאָך נאַכט און איז אַנטשוויגן געוואָרן.

וואָלף איז פֿאַרפֿאָרן צו זיך אויפֿן הויף, געהערט, ווי די שויבן קלימפּערן אין זיין בלינדער שטוב. דאָס האָט זיך פֿאַרבייגעט־אָגן אַ שנעל־צוג מיט אַ סאַפּעריי, מיט אַ זעגעריי. די אויסגעשפּאַנטע פֿערד האָט וואָלף אַוועקגעשיקט מיטן נעגערל אין שטאַל אַריין און אַליין, אַ שטייפֿער פֿון דער פֿייכטער קילקייט, האָט ער זיך אַ דריי געטון צום הויז.

זיין מוטער, אַן אויסגעדאַרטע, מיט אַ שמים־פּנימל, איז אים אַנטקעגן געקומען, געפֿינטלט מיט די הינערישע אויגן:

— ווערסט גוט פֿאַרשוואַרצט, מיין זון.

בּאַטאָג, בּאַנאַכט האָט די זקנה געהיטן דעם זונס פֿאַרמעגן, אַכטונג געגעבּן, די שנור זאָל נישט פֿאַרפֿעלן אַ ווייבּער׳שע מצווה, און וואו אַ בּאַהעלטעניש, וואו אַ שפּעלטל, האָט זי, ווי אַ קלין אַהין אַריינגעשטעקט איר טרוקן נעזל.

— וואָס האָסטו זיך אויפֿגעכאַפּט, מאַמע? גיי שלאָפֿן, גיי, ס׳איז דאָך נאַכט!

— די פּרינצעסין דיינע גייט נאָך אַלץ אַרום, ווי אַן אָנגעבּרוגזטע אינדיטשקע, — האָט די מוטער גערעדט אירס.

— וואָס אַרט עס דיך? דו דאַרפֿט זיך נישט מישן, מאַמע! — האָט וואָלף מיט די הענט, מיטן פּנים געמאַכט אַ מינע, געוויזן, אַז דער גאַנצער שמועס איז אים נישט ניחא.

— ווען כ׳מיש זיך נישט, וואָלט מען דיר שוין לאַנג צעשלעפּט דאָס שטיקלווירטשאַפֿט, — האָט די זקנה פֿאַרטרויט אַ סוד — די טיר רוט נישט אַ גאַנצן טאָג. איר משפּחהלע דערשנאַפּט נאָר, אַז בּיסט נישט אינדערהיים, האַלט מען שוין אין איין קומען, און אַוועקגיין מיט ליידיקע הענט גייט קיינער נישט.

דווקא איצט איז וואָלף נישט געווען קיין בּעלן צוצוהערן. מיט אַ בּורטשע האָט ער צונישט געמאַכט דער מוטערס טענות און בּעת ער איז אַריין צו זיך אין שטוב, האָט זיך אים אויסגעוויזן, אַז ווען נישט די

מאַמע, וואָלט צווישן אים מיטן ווייב קיינמאָל נישט געקומען צו די אַלע רייבעניש.

וואָלף האָט אויפגעדרייט דאָס קליינע נאַפּט־לעמפּל.

צוויי מיידלעך, מיט הענטלעך און פיסלעך פאַרוואָרפן איינס איבערן אַנדערן, זענען געשלאָפן אין אַ בעטל. דער פאָטער האָט זיי פונאַנדערגענומען, אַרומגעדעקט און זיך געחידושט, וואָס זיי זענען נישט אויפגעקומען, ווייל אויפן קוק האָבן זיי געדרימלט ווי הינדעלעך.

וואָלף האָט געוואָלט האָבן אַ יינגל. מיט אַ זון וואָלט ער זיך אַנדערש דורכגעשמועסט. און ווי ליב ער האָט נישט געהאַט די מיידלעך, האָט ער געקוקט אויף זיי מיט ביטול, ווי אַ יינגל קוקט אויף דער ליאַלקע, מיט וועלכער ער שפּילט זיך.

אַ האַלב אויסגעטוענער האָט וואָלף זיך אַוועקגעשטעלט איבערן ווייב. זי האָט זיך איבערגעוואָרפן, זיך אָפּגעדעקט. די ווייסע הענט, דאָס נאָך ווייסערע לייב, האָבן אַן אָטעם געטון מיט אויסגעוואַרעמט געלעגער.

— שלאָפסט, רחל?

זי האָט נישט געענטפערט.

— זיך געדאַרפט טרייסלען אַ נאַכט אויפן וואָגן, זיך יאָגן אַהיים — האָט וואָלף אומבאַהאָלפן אַ שיבע־ געטון מיט די צונויפגעצויגענע פלייצעס — אַזאַ ברוך־הבא וואָלט איך מאָרגן אויך נישט פאַרשפעטיקט.

— פאַרט מען קריק.

— קענסט זיך עס באַ מיר דערשפילן, — האָט וואָלף אַ ציגעטון די הויזן, — כ׳וואָלט טאַקע געוואָלט וויסן וואָס פאַר אַ מאַן בין איך דיר? אַזוי טרייבסטו מיך, און אַז כ׳וויל נישט געבן דעם טאַטן דיינעם קיין געלט, ווערסטו מיט מיר ברוגז? און אויב דו מיינסט, אַז ס׳גייט מיר אין די טויזנט טאָלער, האָסטו אַ טעות!

— אין וואָס דען גייט עס? — האָט רחל זיך אַ הייב געטון איבערן קישן און אַ קלאָרער, אויסגעטוענער אַקסל האָט זיך אַרויסגעטיילט פונעם נאַכט־העמד.

איר שטים האָט זיך געביטן, מער נישט געווען קריגעריש. וואָלף האָט פון דער זייט אַ קוק געטון אויפן לייב, געזעען, ווי זי פּלעכט דעם צאָפּ און געגלייבט, אַז ער איז מיט איר אויף אַ דרך. דאָס האָט אים צוגעגעבן קוראַזש. די פּאָר ווערטער אָבער, וואָס זענען געלעגן אויף דער שפּיץ־צונג, זיך די גאַנצע צייט געריסן פון מויל אַרויס, האָבן זיך מיט אַמאָל דערווייטערט און רייד, וועגן וועלכע ער האָט אינגאַנצן נישט געטראַכט, זענען געפאַלן באַ אים פון די ליפּן אָן אַ סדר:

— מ'איז דאָך נישט מער ווי אַ מענטש, כ'מיין, ס'קלויבט זיך אויפן האָרץ איין עוולה, נאָך אַן עוולה... דו ווייסט דאָך יאָ, אַז די פּאָר טאָלער האָבן באַ מיר קיין ווערט נישט... כ'קען אפילו היינט איינפּאַקן די שיינע פּרנסה, לעבן פון גרייטן אַ יאָר, צוויי, אפילו פינף... ס'דאַרף דאָך אָבער זיין אַ תכלית, נישט אַלץ איז דאָס האָוועניש, דאָס יאָגעניש.

— וואָס האָוועניש, וואָס יאָגעניש, — האָט ס'ווייב זיך צעלאַכט, — אַז כ'ווייס נישט וואָס דו רעדסט?

— כ'רעד, דאַכט זיך, נישט פון וועג, — האָבן די ווערטער זיך אַ שפּאַר געטון וואָלפן אין גרגרת אַריין, אַז ער איז אַ ווײַלע געבליבן אָן לשון, — טאַקע דאָס האָוועניש, דאָס יאָגעניש, און אַז מען קומט שוין אין די דרייסיקער אַריין... וואָס איז זיך צו שעמען? הער, רחל, איך וויל האָבן אַ זון!

— דערצו האָסטו געדאַרפט אַזאַ לאַנגע הקדמה? — האָט ס'ווייב זיך געשטיקט פון געלעכטער, — און ביסט שוין זיכער, וואָלף, אַז ס'וועט זיין אַ יינגל?

— כ'בין זיכער.

— און טאָמער נישט?

— דאָס מאָל בין איך זיכער, אויף מיין וואָרט זיכער, — האָט ער זיך געבעטן באַ איר.

אויפן הויף האָט זיך צעקרייט אַ האָן, איין מאָל, נאָכאַמאָל, וואָלף האָט אויסגעלאָשן ס'לעמפּל, אַריינגעטאָמעט די סמאָלינעס און שטייענדיק אַראָפּגעשלעפּט די שיך.

דער באַגינען האָט זיך שוין אָנגעהויבן ברעכן און דורך די פייכטע

שויבן האָט אַרייַנגעקוקט אַ קאַשטאַן=בוים מיט פאַרזשאַווערטע בלעטער.

רחל האָט געטראַכט וועגן פאָטער, וועגן דעם, ווי זי וועט אים נאָך היינט ברענגען די טויזנט טאָלער און אַן אויפגעהייטערטע זיך אַ רוק געטון צו דער וואַנט.

הינטער די קוליסן

ס'איז געווען מיטוואָך נאָכמיטאָג. אין מאַנבערגס פאָלקס־טעאַטער האָט מען געשפּילט „באָרדזשיעס הויף“.

נאָכן פערטן אַקט האָט דער עולם מיט אַ פּאַטשעריי, מיט אַ קלאַפּעריי זיך אַ ריס געטון פון די פּלעצער, אַז די ווענט און פענצטער האָבן זיך צעטרייסלט. דער שווערער פאָרהאַנג האָט זיך געהויבן איבער דער בינע, וואו מאַרקיזן, גרעפינס און קאַרדינאַלן האָבן זיך געהאַלטן פאַר די הענט, גראַציעז זיך געבויגן פאַרן עולם. די בינע האָט זיך געטיקט אין ליכט, געבלישטשעט מיט גאָלד, מיט זילבער, מיט פּורפּור און איבער דעם טיף־געוועלבטן טעאַטער איז געלעגן די ווייכע טונקלקייט פון אַ קאַטעדראַל.

צווישן עולם איז געזעסן קאָרן, אַ טעאַטער־קריטיקער. קאָרן האָט זיך געוואָלט קלאָר מאַכן, פאַרוואָס „באָרדזשעס היף“, אַ פּיעסע, געשריבן מיט עטלעכע הונדערט יאָר צוריק האָט מיטאַמאָל אַזוי אויסגענומען? וואָס פאַר אַ כּוח שטעקט אין דעם ספּעקטאַקל, וואָס פאַרכאַפּט דעם צוקוקער, ציט אים אַריין, ווישט אָפּ יעדע מחיצה צווישן עולם און דער בינע, אַז ס'פּובליקום נעמט אַליין מיטשפּילן? דער קריטיקער האָט דערפילט אין זיך די קראַפט, וואָס האָט מיטגעבראַכט אַזאַ פרייד, און נישט בלויז די פרייד באַם צוקוקער, נאָר אפילו באַ די אויפגעטרייסלטע ווענט פון טעאַטער.

דער רויקער קאָרן האָט זיך אויפגעשטעלט, געקוקט אַן אויפגעהייטערטער אויף די הונדערטער מענטשן, וואָס זענען נישט מיד געוואָרן צו אַפּלאָדירן די אַקטיאָרן. ער האָט געטראַכט, אַז מען האָט שוין לאַנג געדאַרפט אַרונטעררייסן די פאָרענטשעס פון די לאָזשעס, שוין לאַנג גע־

דאַרפט אַוועקשענקען דעם בינע־פאַרהאַנג אַ מוזעום — דער עולם זאָל קענען מיטשפּילן, ווי דער כאָר שפּילט מיט אין אַן אָפּערע.

דייוו, דער פאַרוואַלטער פונם טעאַטער, איז אונטערגעקומען, אָנגע־שטעלט אויפן קריטיקער אַ פּאָר אויגן, וואָס האָבן זיך געשמאָלצן פון נחת און געפרעגט אויף שטום־לשון:

— וואָס זאָגט איר, מיסטער קאָרן?

— די פּיעסע וועט גיין! — האָט דער קריטיקער עטוואָס אָנגע־בלאָזן די באַקן, פאַרמאַכט די אויגן, ווי אַ האָן באַם קרייען.

— פון אייער מויל אין גאָטס אויערן, מיסטער קאָרן!

— בין איך נישט גערעכט, דייוו? — איז דער קריטיקער צופרידן געווען, וואָס דייוו קוקט אים אין מויל אַריין, — איך טענה שוין לאַנג, אַז דאָס רעאַליסטישע טעאַטער שטאַרבט אָפּ, מען קערט זיך צוריק צום ספּעקטאַקל, וואו די בינע וועט מער נישט זיין אָפּגעטיילט פונם עולם. דער אַקטיאָר וועט זיך געפינען צווישן פּובליקום. אַזוי האָט אויך גאָלד־פאַדען פאַרשטאַנען טעאַטער. אין מיר, יידן, דאַרפן צוריקגיין צו אים.

דייוו האָט זיך נישט פונאַנדערגעקליבן, וואָס קאָרן רעדט, געוואוסט אָבער, אַז ס'וועט זיין אַ גוטע קריטיק און סתם אַ זאָג געטון:

— מאַנבערג שפּילט אויסגעצייכנט.

— וואָס רעדט איר, דייוו? — איז קאָרן פון זיינע אייגענע רייד מיטגעריסן געוואָרן — כ'זיץ און שטוין. דאַכט זיך, אַז מען רעדט מיט אים איז עס אַ פּשוטער שלוש־סעודות, מאַנבערגן מיין איך, און ווי דאָס פאַרלויפט שטענדיק דעם קריטיקער דעם וועג. אָ, ער איז מער ווי אַ קינסטלער! איר זענט גאָר קיין מבין נישט, דייוו, וואָס פאַר אַן אויפפי־רונג דאָס איז געווען!

— זשעניאַל! זשעניאַל! — האָט דייוו זיך פאַרכליניעט פון נחת — ס'זאָל נאָר אָנרייסן!

— ס'האָט שוין אָנגעריסן, — האָט דער תמיד שטילער קאָרן אויס־גערופן, — וואָס דאַרפט איר מער? לאָמיר אַ פרעג טון דעם ערשטן בעסטן ייד, טאַקע מיין שכן, אָט דעם!

דער שכן, אַ צעוואַקסענער פאַרשוין מיט אַן אויסגעבויגענער פּליי־צע, איז געשטאַנען און געקלאַפּט מיט די הענט־פלאַכן, ווי מיט בלעכענע שטאַרצן. דייוו האָט אים אַ פרעג געטון:

— איינמאָל אַ פּיעסע, האַ?

— אַ פיין שטיק, אַ פיין, — האָט דער פּאַרשוין זיך אַזש באַלעקט — ווערט געוועזן די פּאָר סענט...

— ס'איז דאָך אָבער נישט געוועזן פון לעבן? — האָט קאָרן גע־לאָזט פאַלן אַ וואָרט.

— מוחל, מוחל זייערע לעבנס־פּיעסן — האָט דער פּאַרשוין אָפּגע־געוואָרפן אַ האַנט, ווי אַ היי־גאָפּל — און אַז מען ווייזט אויף דער בינע אַ פּעקטאָרי, צי אַ שאָפּ, זיצט אַ נאַש־בראַט און קוועטש מיט די פּלייצעס. כ'בין שוין צוואַנציק יאָר אַ באַל־עלאָכע, ווייס, וואָס טוט זיך אין אַ שאָפּ. דער בעסטער שרייבער דאַרף זיך קומען לערנען צו מיר... און אַז כ'קום אין טעאַטער, וויל איך פאַרגעסן, ווי דער „קלאָקמאַכער" ווערט אויסגע־ריסן...

— נו, און היינט? — האָט קאָרן אָנגעקוואָלן.

— היינט האָט מען דאָך עפּעס געזען אַ וועלט — שררות גראַפן... אַזאַ שטיק, מיסטער, ווערט גיין!

— הערסט, דייוו? — האָט קאָרן זיך געשטופּט צו דער בינע.

— אַזאַ יאָר אויף מיר, ווי דער ייד איז גערעכט — איז דייוו נישט געוואָרן צווישן עולם.

דער קריטיקער האָט געהאַלטן פאַר זיין חוב אַריינצוכאַפּן זיך הינ־טער די קוליסן, דריקן מאַנבערגן די האַנט, אים זאָגן, אַז ס'נייע טעאַ־טער באַ יידן, שאַפט ער, מאַנבערג.

דער המון האָט זיך געוויגט, אַרויסגעשטראָמט דורך די אָפענע טירן, יעדע ווײַלע מיטגעשלעפּט דעם קריטיקער. קאָרן האָט זיך קוים דורכגעשטופּט צו דער בינע.

הינטער די קוליסן זענען די אַקטיאָרן אַרומגעלאָפן נישט איבערגע־קומענע. אַנדערע האָבן שוין געהאַט אָפּגעוואַשן אַ האַלבן גרים. מען האָט זיך געטראָגן פון איין צימער אין צווייטן. די אויגן אונטערגעהאַקט, די מיילער אויסגעקרימט און די רייד האָבן געקלונגען הויל, ווי זיי וואָלטן אַרויסגעקומען פון אַ ליידיקייט.

— וואָס, שוין ווידער?

— ווער רופט?

— מאַנבערג?

— ס׳ברענט נישט, כ׳וועל נאָר אַראָפּנעמען דעם גרים.
— ער האָט יאָרצייט.
— איז וואָס?
— ס׳ווערט שפּעט.
— שפּעט צו דאַווענען מנחה?
קאָרן איז געווען זיכער, אַז באַם איבערטוען זיך מאַכן די אַק־טיאָרן פּראָבע. ער האָט דערזעען מאַנבערגן און זיך געלאָזט צו אים.
מאַנבערג האָט געהאַלטן די קרוין אין דער האַנט. אויפן קאָפּ האָט ער אַרויפגעצויגן אַן אַלטן קאַפּעלוש, וואָס האָט אים געמאַכט אויסזעען ווי חוזק און ער האָט זיך געבעטן באַ די אַקטיאָרן:
— נו, חברה, שטעלט זיך אַוועק, ווער פעלט? גרין? דאָס ליגט ער שוין אוודאי באַ זיין פּרימאַדאָנע, אַז שרפען זאָל ער! טאָ וויפיל זענען מיר? נישט איינס, נישט צוויי... אויס וועלט, מאַנבערג זאָל נישט קענען צונויפשטעלן אַ מנין!
קאָרן איז אונטערגעגאַנגען, געכאַפּט מאַנבערגן פאַר דער האַנט:
— איר האָט זיך היינט איבערגעטראָפן, מיט אַן אמת...
— מיסטער קאָרן, איר מוזט מיך ראַטעווען... — האָט אים דער אַקטיאָר איבערגעשלאָגן, — כ׳האָב זיך געדאַרפט פאַרזאָרגן, בעטן באַ דער מאַמע מיינער, באַ דער טויטער, זי זאָל שטאַרבן, ווען אָט די לצים — האָט ער געוויזן אויף די אַקטיאָרן — דאַרפן קריגן שכירות... דעמאָלט וואָלט איך געהאַט אַ מנין... בעט איך אייך, מיסטער קאָרן, ס׳פעלט אויס איינער צו אַ מנין... כ׳האָב יאָרצייט נאָך מיין מאַמען, אַן ערלעכע נשמה געווען...
— ס׳טוט מיר לייד — איז קאָרן בלאַס געוואָרן — ס׳איז אָבער קעגן מיינע איבערצייגונגען... כ׳בין נישט קיין רעליגיעזער...
— ווער איז היינט יאָ רעליגיעז? — האָט מאַנבערג פּעסט גע־האַלטן דעם קריטיקער, — איך בין אויך נישט קיין צדיק! נאָר אַז אַ מאַמע שטאַרבט, אַ וואוילע נשמה געווען... טאָ וויפיל זענען מיר?
— פּונקט אַ מנין!
מאַנבערג האָט זיך אַ שטעל געטון מיט די הענט צו מזרח און מיט אַ קול, וואָס קען רירן שטיינער, גענומען זאָגן „אשרי״.
די גראַפן און מאַרקיזן האָבן זיך צעשאָקלס, נאָכגעזאָגט. דער

קריטיקער איז געשטאַנען פאַרלוירן, נישט געוואוסט, וואָס צו טון מיט זיך.

אַ קאַרדינאַל אין אַ פּורפּורנער הילע מיט אַ גאָלדענעם צלם אויפן האַלז, איז אַרייַנגעקומען. מאַנבערג האָט אויפגעהערט דאַוונען, זיך פאַרקרימט, ווי מען וואָלט אים אַ ביס געטון, געקלאַפּט מיט אַ פוס, געשריגן:

— אַרויס מיטן צלם! אַרויס זאָגט מען דיר!

דער קאַרדינאַל האָט זיך קוים אָפּגעטראָגן און אַז מאַנבערג האָט געענדיקט זאָגן קדיש, האָבן די פּרינצן, מאַרקיזן און גראַפן זיך אויסגעשטעלט אין אַ האַלבן קרייז, נאָכגעזאָגט אויפן קול:

...„יהא שמה רבא".

אין אַ יידיש הויז

פרייטיק נאָכמיטאָג איז דער באַנקיר קרויז געזעסן באַ זיך אין קאַבינעט און מעביר־סדרה געווען מיטן טראָפּ. ער האָט אויסגערעדט די ווערטער קלאָר, מיט אַ ניגון, פאַרטייטשט יעדעס וואָרט אין דער מחשבה. און וואָס טיפער ע״ האָט אַריינגעלערנט אין דער סדרה, אַלץ ווינציקער האָט עס אים געשטערט אָנצוגיין מיט זיינע רעיונות, גלייך ווי דער מוח וואָלט באַ אים באַשטאַנען פון צוויי באַזונדערע אָפּטיילונגען.

דער אויבערשטער טייל מוח האָט זיך איבערגענומען מיט יעדן טייטש, מיט יעדן קניישל פון אַ שווער וואָרט. דער אונטערשטער — האָט צוגעגעבן קרויזן קוראַזש, אים פאַרזיכערט, אַז צווישן זיין ס׳גאַל מענטשן, איז ער, קרויז, נישט דער איינציקער, וואָס היט אָפּ יידישקייט. אברבנאל האָט געהאַט צו טון מיט מלכים, און מען דאַרף דען אַ מער אָפּגעהיטענעם ייד, ווי דער ווינער ראָטשילד איז געווען?

דאָס ליכטיקע צימער איז פול געוואָרן מיט פסוקים, מיט שטיקלעך חומש. דורכן אָפענעם פענצטער האָבן זיך געזעען קליינע נאָדלביימלעך, ווי קאַרליקלעך. אַן אַרבעטער, אין ברוין־לייוונטענע הויזן, האָט געשניטן ס׳גראָז מיט אַ מאַשינקע, פול געמאַכט די אויגוסט־לופט מיט מאַי- דער מענטש האָט זיך געדרייט אַרום אַ קליין בערגל, עס אַזוי קורץ אַרומגעשוירן מיט דער מאַשינקע, ווי מען גאָלט אָפּ אַ שאַרבן.

די ריחות האָבן זיך געווינטלט אין דער נאָכמיטאָג־בלויקייט, זיך דערטראָגן צו קרויזן אין צימער אַריין. דאָס פינפציקיעריקע לייב האָט אויפגעציטערט, דערפילט אויף זיך דעם שפיל פון דינע, מיידלשע פינגער.

ווייסער קאַנקריט האָט געבלישטשעט צווישן די שטיקער גרינס. קרויזעס צוויי זין, געוויקסיקע, ברייט־פּלייציקע, אין ווייסע העמדער, נאָך

וויסערע שיך און הויזן, האָבן געשפּילט אויף דער קאָנקריטענער פּאָד־לאָגע טעניס.

קריטיק זענען קרויזעס זין מיט א צוויי שעה פריער אהיימגעקומען פון באַנק, ווי שטענדיק. פון קליינערהייט־אָן האָט דער פאָטער זיי איינגע־בראָכן, אכטונג געטון, זיי זאָלן אָפּהיטן שבת. מען האָט זיך אזוי איינגע־לעבט מיטן פאָטער, אַז ס'איז שווער געווען דורכצולאָזן א דאַוונען, צו פאַרפעלן פרייטאָג־צו־נאַכטס דעם קידוש. זיי וואָלטן געליטן דערפון, די צוויי געבוירענע אַמעריקאַנער, וואָס האָבן געענדיקט האַרוואַרד, יונג חתונה געהאַט און געגאַנגען אין פאָטערס דרכים.

קרויז האָט פאַרמאַכט ס'חומש, אַ קוק געטון דורכן פענצטער אויף די צוויי זין זיינע און זיך געלאָזט שפּרייזן איבערן קאַבינעט. ער האָט זיך געחידושט, פון וואַנען ס'נעמט זיך באַ די יונגע מענטשן אזא רויקייט. ער, קרויז, אין זייערע יאָרן, האָט דאָך געקעמפט וועלטן, געפירט מלחמה מיטן יצר־הרע, און זיי האָבן אינגאַנצן קיין יצר־הרע נישט, געבוירענע צדיקים. נישטאָ קיין חשק צו פרעמדע ווייבער, צו קאָרטן; מען עפנט אפילו קיין בוך נישט אויף. צען אינדערפרי זיצט מען שוין אין באַנק, פאַרטון מיט אַלע חושים אין מסחר — די „שערס" האָבן זיך געהויבן, יענע געפאַלן, און דער מוח ווערט נישט מיד צו חשבונען, צו קאָמבי־נירן. אין די אָוונטן שפּילט מען אַ שעה טעניס. מען פאַרברענגט מיטן קליינוואַרג אין די ווייבער קינדלעך.

קרויז איז געווען זיכער, אַז סאַל, דער יינגערער זון, וועט אַוועק אויף אַן אַנדערן וועג, וועט האָבן זיין אייגענעם שניט אין לעבן. ווי ער האָט נאָר געענדיקט האַרוואַרד, איז ער געקומען אין הויז אַריין מיט לאָרען. באַשטאַנען, טאַטע־מאַמע זאָלן נישט זיין דאַקעגן. ער האָט גע־וואָלט חתונה האָבן מיט דער שיקסע. א חודש צייט האָט דער יונג זיך אַנטקעגנגעשטעלט, געוואָלט זיינס אויספירן. קרויז האָט אים סוף כל סוף איינגעבראָכן, געזעען, לאָרע זאָל זיך מגייר זיין, און נאָך דער חתונה האָט סאַל אינגאַנצן אַראָפּגעלאָזט די פליגל.

מיט דער איינציקער טאָכטער, מיט עליזאַבעטן, איז שוין נישט צוגעגאַנגען אַזוי גלאַט, ווי דער פאָטער האָט געוואָלט. זי איז בטבע גע־ווען אַ צוריקגעהאַלטענע, זיך געדרייט אין שטוב ווי אַ פרעמדע, נישט געהאַט קיין יידישע פריינט, בלויז מיט גויים האָט זי זיך געהאַלטן.

קרויז האָט פאַרמאַכט אויף אַ ווײלע ס׳לינקע אויג, באַלד עס גע־עפנט און איז געבליבן שטיין אינמיטן צימער מיט פאַרלייגטע הענט, עטוואָס צעשפרייטע פיס, ווי מען מאָלט נאַפּאָלעאָנען אויף די שלאַכט־פעלדער.

די טיר האָט זיך געפנט. קרויזעס ווייב, אַ פולע מיט אַ שווערן טריט, איז אַריינגעקומען. זי האָט צוגערוקט אַ שטול צום אָפענעם פענצ־טער, זיך אַזוי אַוועקגעזעצט, אַז ס׳וועגטל און ס׳געזעס פון דער שטול האָבן זיך מער נישט אַרויסגעזען.

— ווי דאָס גראָז שמעקט!

— פריש געשניטן — האָט קרויז אַריינגעאָטעמט פולע לונגען.

— עליזאַבעט האָט מיר נאַר־וואָס אָנגעוויינט אַ קאָפּ — האָט מיסעס קרויז זיך אַ דריי געטון מיט דער שטול צום מאַן.

— וואָס שוין ווידער?

— זי איז פאַרליבט אין טעדין.

— דו מיינסט אין מאַגילס תּכשיט?

— וויל נישט אַנדערש, ווי מיט אים חתונה האָבן.

— וועט זי מער מיין טאָכטער נישט זיין, זאָג איך — האָבן די איינגעפאַלענע זעקלעך באַ קרויזן אונטער די אויגן זיך אָנגעבלאָזן, פול געוואָרן.

— ערגער זיך דערוויל נישט, ס׳האַלט נאָך נישט דערביי, — האָט ס׳ווייב געפרוווט באַרויקן דעם מאַן, — און אַז טעדי וועט זיך מגייר זיין?

— רעדט מער נישט דערפון — האָט קרויז אַ כאַפּ געטון די הענט צו די אויערן. אפילו נישט געוואָלט הערן. — דער אַלטער מאַ־גיל איז דאָך אַ המן, וואָלט אָפּגערידלט דעם פלאַץ, וואו אַ ייד שטייט. עפעס אַ קליינער יחסן, אַ זיידע זיינער איז געקומען מיט צוויי הונדערט יאָר צוריק קיין אַמעריקע. און ווען דער שייגעץ זאָל זיך אפילו מגייר זיין, וויל איך אים אויך נישט פאַר קיין איידעם, מאַלע־וואָס עליזאַבעט וויל! דאָס איז נאָך ווייניק.

— זי האָט זיך צונויפגעשלאָגן דעם קאָפּ מיט לאָרען און מען סודעט זיך גאַנצע טעג.

— באַ לאָרען וועט עליזאַבעט אַלץ פועלן, — האָט קרויז געדרייט

אויפן פוכלען פינגער דאָס אויסגעריבענע חופה וקדושין פינגערל. — יעדן ציט זיין מין, ווייל מן הסתם ס'זאָל צוקומען נאָך אַ גר אין שטוב אַריין.

— ביסט אפשר גערעכט, — האָט ס'ווייב זיך אויפגעשטעלט. — כ'האָב דאָך צו לאָרען גאָרנישט, זי איז מיר צָבער געבליבן פרעמד, פאָרט אַ גרטע.

— וואו איז זי, לאָרע, אין שטוב? — האָט קרויז געפרעגט.

— אין שטוב.

— זיי אַזוי גוט, שרהלע, רוף זי אַריין, כ'וויל זיך מיט איר דורכרעדן.

אין אַ ווײַלע אַרום איז לאָרע געשטאַנען אין דער טיר. אַ הויכע, אַ בלאָנדע, די האָר — צייטיקע קאָרן־זאַנגען — זענען געלעגן אויפן קאָפּ מענגעסווייז, מיט איר אַריינקומען איז ליכטיקער געוואָרן אין צימער.

— האַלאָ, פאַ — האָט זי אַריינגעלאָזט די שוויגער, פאַרמאַכט נאָך זיך די טיר, און די אויגן, די ליפּן, דער גאַנצער געשטעל אירער, האָט געהאַט אַ מינע, — איר דאַרפט מיך?

— זיץ, לאָרע, — האָט קרויז איר אונטערגערוקט אַ שטול. — מיט מיר רעדט זי נישט, עליזאַבעט... ווײַנט פאַר דער מוטער, סודעט זיך מיט דיר... וואָס, זי קלייבט זיך טאַקע חתונה האָבן מיט טעדין?

— יאָ, פאַ, — האָבן לאָרעס ליכטיקע אויגן זיך צעשמייכלט און דער שמייכל איז געווען אַ קלאָרער, ווי אַ דורכזיכטיק, רויק וואַסערל. — שוין אַ גאַנצע וואָך, ווי איך רעד זי אָפּ פון דעם שידוך.

— פאַרוואָס עפּעס? — האָט קרויז ברייטער געעפנט די אויגן.

— די זאַך איז די, פאַ, ווען אַ קריסטין האָט חתונה מיט אַ ייד, לעבט זי זיך איין אין מאַן, ווערט אַ טייל פון אים, ווי איך אַ שטייגער, — האָט אַ געלעכטער אַ שפּריץ געטון דורך לאָרעס ווייסע ציין, — און אויב טעדי זאָל אפילו ווערן אַ ייד, וועט אים אַלץ מער ציען צום פאָטער, צו מאַגילן, ווי צו אייך, פאַ, איר וועט אָנווערן עליזאַבעטן. איך בין קעגן אַזאַ שידוך, און דאָס טענה איך מיט דעם נאַרישן מיידל.

— אַזאַ יאָר אויף מיר, ווי לאָרע איז גערעכט — האָט מיסעס קרויז אַרומגענומען די שנור.

— דאָס מאָל איז זי גערעכט, די שיקסע, — האָט קרויז אַן אויפ־געלייגטער אַ גלעט געטון די שנור איבערן קאָפּ האָר און ער האָט אַרויסגענומען פון וועסטל־קעשענע אַ דין גאָלדן זייגערל. — שרהלע, צייט ליכט בענטשן.

די־ראָסי

די זעקס יאָר נאָך דער חתונה האָבן בּאַ די־ראָסין זיך נישט פאַרבייגעטראָגן, ווי דער פלאַטער פון אַ פויגל. יעדן חודש פון די זעקס יאָר האָט ער געקאָנט אָנטאַפּן, געהאַט פאַר זיך אַ דאַטע פון זיין לעבן, וואָס האָט זיך געהאַלטן אין איין איינפונדעווען.

מיט זיין ווייב, מיט רחלען, איז עס געווען פונקט פאַרקערט: זי האָט געוואוסט, אַז אויב מען שפּאַנט זיך איין, מען האָט התונה, דאַרף מען שלעפן דעם יאָך. און אויבנאויף, פאַר מענטשן, האָט זי געשלעפּט: געבוירן די־ראָסין צוויי זין און אַ טאָכטער.

אויפן צווייטן טאָג, ווען רחל איז אַריבערגעקומען פון פוילן נאָך פילאַדעלפיע, צו איר ברודער ראַבּאַי פרענק, האָט זי זיך באַקענט מיט די־ראָסין, אַ לערער פון סעמיטישע שפּראַכן אין דראָפּסי קאָלעדזש.

זיי האָבן זיך נישט געקאָנט צונויפרעדן. ער — פון דורות אַן אַמעריקאַנער, וואָס האָט זיך געגרויסט, אַז ער שטאַמט פון יענע די־ראָסיס, וואָס טיטוס האָט מיט זיך מיטגעבראַכט פון ירושלים נאָך רוים. זי — אַ באַשיידענע חסידישע טאָכטער פון אַ קליין שטעטל, וואָס האָט פאַרגעטערט איר ברודער דעם ראַבּאַי, און אַליין אין דער שטיל געחלומט צו קריגן אַ מאַן מיט אַ טיטול.

און טאַקע דערפאַר, וואָס זיי, האָבן זיך נישט פאַרשטאַנען, איז רחל פון ערשטן בליק אים געפעלן געוואָרן. ווען זיי וואָלטן זיך צערעדט, וואָלט די־ראָסיס חלום פאַר קיין פאַל זיך נישט געקאָנט אַריינפּאַסן אין דער מאָלער ראַם פון רחלס ווערטער.

אירע אויגן אָבער, שיינע, בלויע אויגן האָבן גאָך טיפער געמאַכט דעם שטאַמל, אַוועקגערוקט אַלע שוועריקייטן. די יונגע מענטשן האָבן זיך נישט גענייטיקט אין קיין שפּראַך, און זיי האָבן חתונה געהאַט.

רחל האָט אַרויסגעקוקט צום מאַן — דעם ייִנגסטן פּראָפעסאָר אין קאָלעדזש. די־ראָסי האָט מיט איר געלערנט העברעיש, ענגליש. אָפּגע־מאַכט, אַז אין הויז זאָל מען רעדן נאָר העברעיש. די ערשטע חדשים האָט דאָס העברעיש רעדן אויסגעזעען, ווי אַ שפּיל, ווייל מען האָט זיך סיי־ווי־סיי נישט געניטיקט אין ווערטער. דערצו האָט רחל געגלייבט, אַז ס׳וועט אים סוף כּל סוף דערעסן און ער וועט איבערגיין מיט איר אויף ענגליש. העברעיש איז שווער אָנגעקומען, נישט געקאָנט איינבייסן. ענגליש האָט זי ווי עס איז גערעדט.

די־ראָסי איז אָבּער נישט מיד געוואָרן. ער איז נישט געווען פון די, וואָס האָבן שטימונגען, בייטן זייערע מיינונגען. און אַז אַזאַ איינער טוט זאָמאָל אַ שטאָך, גיט ער אָבער האָניק אויך, ווי אַ בין, וואָס טראָגט זיך פון איין בלום־בעכערל צו אַ צווייטס. די־ראָסי איז געווען אַן איינגע־שפּאַרטער, אַ פּאַרעקשנטער. געזעסן איבער זיינע ביכער, ווי אַ לאַרווע (גוטעניצע) אויף אַ הייפּטל קרויט. ס׳האָט אים נישט געאַרט, וואָס רחל שלעפּט אַ בויך, נויטיקט זיך אין גוטע רייד. נישט באַמערקט, ווי זי האָט כמעט אויפגעהערט צו רעדן.

רחל איז געזעסן אין די פינף צימערן, געגנייט און געצירעוועט פאַרן מאַן, פאַרן ייִנגעלע, וואָס זי האָט געבוירן, און גאַנץ אָפּט, ווען אַ טיפע שטילקייט האָט זיך אַוועקגעשטעלט אין הויז, איז זי אַליין נישט זיכער געווען, צי זי, רחל, איז די־ראָסיס ווייב, צי ס׳ייִנגעלע איז אירס.

דערפאַר איז די־ראָסי זיכער געווען, אַז ס׳ווייב, ס׳קינד, די צי־מערן — אַלץ איז זיינס. ער, די־ראָסי, איז ס׳הויז, וואו דאָס אַלץ געפינט זיך. ס׳ווייב מיטן קינד האָט ער געזען דריי מאָל אַ טאָג: אינדערפרי, אויף מיטאָג און פאַרנאַכט. די איבעריקע צייט איז ער געזעסן אין זיין קאַ־בינעט מיט ספרים.

חדשים, יאָרן האָבן זיך געצויגן ווי די גרויע זונטיקס אין פילאַ־דעלפיע. איין וואָך איז מען געגאַנגען טרינקען טיי צו אַן אַנדערן פּראָ־פעסאָר; די צווייטע וואָך איז דער אַנדערער פּראָפעסאָר געקומען צו זיי. דער שמועס האָט זיך קיינמאָל נישט געקלעפּט. באַ די ערשטע צוויי, דריי ווערטער האָבן זיך די רייד איבערגעריסן. ביידע פּראָפעסאָרן זענען גע־בליבן זיצן באַ איין עק טיש; זייערע ווייבער — באַ אַ צווייטן — צוויי

וועלטן, וואָס זענען אינערלעך זיך געבליבן פֿרעמד. און אַז די גרויקייט איז אַריין אין די ביינער, געטריבן פֿון די צימערן, האָט ס׳געפּענטעטע זיך צעשריגן. דעמאָלט איז די־ראָסי געוואָרן ווייכער, צוגעלאָזענער, ווען־נישט־ווען אַ קוש געטון ס׳ווייב, און קינדער זענען געבוירן געוואָרן יעדע אַנדערהאַלבן יאָר.

מיט די יאָרן האָט רחל אַזוי צעפּלאָנטערט איר לשון, אַז זי האָט אויף קיין איין שפּראַך זיך נישט געקענט דורכרעדן. זי האָט נאָך אַלץ געזוכט העברעישע ווערטער, זיי פֿריער געדאַרפֿט צונויפֿשטעלן אין קאָפּ איידער זי האָט זיי אַרויסגערעדט. די רייד האָט זי געשטיקט אין זיך, זיי אַוועקגעשאַרט איידער די קלאַנגען האָבן דערגרייכט דעם האַלז, און אַרויסגעקומען איז שטענדיק דאָס זעלבע.

— פּראָפֿעסאָר מאַרקוס האָט טעלעפֿאָנירט.

— כ׳גיי היינט מיט די קינדער אין די „מואוויס”.

— ווען וועסטו אַהיים קומען?

די־ראָסי האָט אויסגעהערט, עפּעס געענטפֿערט און איז אַריין צו זיך אין קאַבינעט. ס׳איז ווידער שטיל געוואָרן. רחל האָט נישט געקענט זיצן ליידיק. זי האָט געצירעוועט, גענייט, צי גאָר אַריינגעקוקט אין אַ צייטונג, און טיף ערגעץ אין איר האָט פֿון זיך אַליין געברומט אַ היימי־שער, חסידישער ניגון, איר פֿאָטערס ניגון.

אויפֿן זיבעטן יאָר איז באַ זיי געשטאָרבן ס׳מיידעלע. ס׳קינד האָט געקרענקט וואָכן, אויסגעגאַנגען באַ דער מאַמען אויף די הענט. רחל האָט זיך אַליין באַשולדיקט אין דעם קינדס טויט. ס׳מיידעלע איז געווען אַ שלאַבערדיקס, אַ דורכזיכטיקס, זיך געצויגן צו דער מוטער, ווי אַ דער־פֿרוירענע פֿלאַנץ צו דער זון, זיך געבעטן די מאַמע זאָל דערציילן מעשׂיות. די מאַמע האָט געשטאַמלט, געקאַרגט ווערטער, זיך געקריגט, און אַז זי האָט גענומען דערציילן אין יידיש, האָט ס׳מיידעלע נישט פֿאַר־שטאַנען.

רחל האָט מיט די אייגענע אויגן צוגעזען, ווי איר קינד גייט אויס פֿון קעלט, ס׳האָט נישט די טרייסט און וואַרעמקייט פֿון אַ מאַ־מען.

די גרויקייט אין די פֿינף צימערן איז געוואָרן געדיכטער, שווערער. רחל האָט אינגאַנצן אויפֿגעהערט צו רעדן.

2.

פאַרנאַכט זענען די־ראָסיס 2 יינגלעך געגאַנגען שפּאַצירן מיט דער העברעישער גוווערנאַנטקע. ער איז געזעסן בײַ זיך אין קאַבינעט.

דער פאַרנאַכט האָט זיך געפּאַקט דורך דעם פענצטער, זיך געלייגט איבער דעם דיל, ענגער געמאַכט די צימערן. רחל האָט זיך צונויפגעגאָסן מיט דער גרויקייט, געהערט, ווי די שטילקייט קלאַפּט אין די ווענט. שאָטנדלעך זענען אָנגעלאָפן אַ טשאַטע נאָך אַ טשאַטע, זיך געוואָרפן הונגעריקע אויפן ביסל ליכט, זיך געריסן פאַר די קעפּ, נישט געוואָרן.

רחל האָט געקוקט אויף די שאָטנדלעך, ווי זיי טראָגן דאָס ליכט אונטערן טיש, אין די פאַלדן פון די פאָרטיערן. זי האָט געקוקט אין דער שויב פון פענצטער, וואו אַ בלאַסער שטערן האָט אויפגעבליצט און ס׳האָט זיך בײַ איר אַרויסגעריסן:

— מיין מיידעלע...

פון די צוויי ווערטער האָבן זיך אַרויסגעשײַלט דינע הענטלעך, נאָך דינערע פינגערלעך, זיך געצויגן צו רחלען:

— וואָס זיצסטו איינע אַליין, מאַמע?

— כ׳בין נישט אַליין, טאָכטער מיינע — האָט בײַ רחלען אַ מיש געטון אין קאָפּ.

זי האָט זיך אַ הייב געטון פון דער אָטאָמאַנע, געליטן פאַרן קינד, וואָס ליגט ערגעץ אין דער פייכטער ערד, קוקט אַרויף צום הימל, צו די שטערן. זי איז נישט געווען אַליין — זיך אַרומגעטראָגן מיטן געדאַנק, אַז מען דאַרף אָנהייבן מיט די קינדער צו רעדן יידיש.

— צי ער וויל, צי נישט — האָט רחל געוויזן אויף דער טיר, וואו דער מאַן איז געזעסן — די קינדער דאַרפן מער ליבע, דאַרפן אַ מאַמען.

איבער דער טיר איז געזעסן די־ראָסי. ער האָט אַוועקגעלייגט די פעדער, זיך אויסגעגלייכט און געקוקט אויף די אָנגעשריבענע בויגנס פּאַפּיר.

די־ראָסי האָט געגלייבט, אַז ס׳איז נישט קיין צופאַל, וואָס ער, אַן אור־אור־אייניקל פון עז״יה די־ראָסי, קלויבט זיך צו מאַכן אַן איבערקע־רעניש אין דער יידישער געשיכטע. דער עלטער־עלטער־זיידע האָט גע־לייגט דעם פונדאַמענט פון דער מאָדערנער יידישער געשיכטע, און ער וועט לייגן דעם דאַך.

אַזוינע געדאַנקען האָבן אים קיינמאָל נישט געלאָזט איינזיצן באַם טיש, ענג געמאַכט די פיר ווענט, און ער האָט זיך געלאָזט איבערן צימער, וואו זיינע שווערע טריט האָבן זיך פאַרלוירן אין דעם האָריקן, ווייכן טעפּיך.

ווייטן האָבן אויפגעבליצט, אַוועקגעטראָגן די־ראָסין. ער האָט אַרויס־גענומען אַ פאַרמעטענעם מאַנוסקריפּט, מיט איטאַליענישע לידער, וואָס באַנאַדזשוטאָ האָט געשריבן; אַרויסגענומען אַ צווייטן מאַנוסקריפּט מיט פיוטים, וואָס זענען אַריין אין דאַווענען, און נישט געזעען קיין סתירה, וואָס עזריה איז באַנאַדזשוטאָ. אַזוי דאַרף זיין. אין די צוויי נעמען ליגט דער גאַנצער זין פון לעבן. אין אים, אין די־ראָסין, האָבן זיך די צוויי נעמען ווידער צונויפגעגאָסן, ווי אין דעם עלטער־עלטער־זיידן פון פאַראַרא.

עפּעס האָט זיך אין אים געוועבט, אים געטריבן פון זיין קאַבינעט צום ווייב מיט די קינדער, געוואָלט זיי ווייזן די מאַנוסקריפּטן.

די־ראָסי האָט געעפנט די טיר. ס׳ליכט האָט אים אַ שלאַג געטון אין פּנים אַריין, בלינד געמאַכט אויף אַ ווײַלע.

רחל איז געלעגן אויף דער אָטאָמאַנע, געהאַלטן די קינדער אויף זיך, זי דערציילט אַ מעשה אין יידיש.

די יינגלעך האָבן צעדרייט די ווערטער, געלאַכט. איבערגעפרעגט, זיך געקייקלט איבער דער מוטער. זיי האָבן דערזען דעם פאָטער און אים באַפאַלן מיט אַ פרייד:

— די מאַמע רעדט מיט אונז יידיש!

זיי האָבן גלייך פאַרגעסן אָן דער מעשה אין יידיש און אויפן אָרט גענומען רייסן באַם פאָטער די מאַנוסקריפּטן:

— וואָס איז עס, טאַטע?

די־ראָסי האָט זיך קוים אָפּגעשלאָגן פונם קליינוואַרג, געהאַלטן די

מאַנוסקריפּטן אינדערהייך, געטריבן פון זיך די יינגלעך, ווי מען טרייבט בייזע הינטלעך:

— אויב איר וועט נישט אויפהערן רייסן, לאָז איך אייך דאָ איבער און גיי צוריק אין קאַבינעט אַריין! מאַרש, חברה!

רחל האָט זיך אויפגעשטעלט. פון הינטן איז זי אונטערגעגאַנגען צום מאַן. אַרויסגעכאַפּט בײַ אים די מאַנוסקריפּטן און אָנגעהויבן קנאַקן מיט די פּאַרמעטענע בלעטער.

— ווי דאָס ציטערט איבער זײַנע „שמות״! — האָט זי אַ שליידער געטון די מאַנוסקריפּטן אָן דר׳ערד און זיך צעשריגן אויף יידיש: — נאַר ביכער גיב אים, נאַר ביכער! דו מיט דײַנע „שמות״, מיט דיין העברעיש, האָסטו אַוועקגעהרגעט ס׳קינד מיינס! באַגיי זיך כאָטש ווי אַ טאַטע מיט די איבעריקע!

די־ראָס׳ האָט געקוקט מיט חשד אויף דעם ווייב, עס נישט דערהאַרט פון איר און געשטאַנען אַ געפּלעפטער.

אַ שמייכל האָט געבלאָנדזשעט אין רחלס פאַרוויינטע אויגן, פאַר־זיכערט, אַז דער מאַן וועט בײַ איר גאָרנישט אויספירן.

ב ר י ד ע ר

דריי באַנאַכט איז דער רב ר׳ שלום טואווים צוריקגעקומען פון זיין קראַנקן פאָטער דער פאָטער האָט געדאַרפט גרויס רחמים און ער, ר׳ שלום, וואָלט געבליבן באַם חולה אַ גאַנצע נאַכט, ווען דער קראַנקער שטייט נישט מיטאַמאָל צו, מען זאָל שיקן נאָך זיין ייִנגערן זון, נאָך פישלען, וואָס איז שוין יאָרן אַרויס לתרבות־רעה.

פאַרן רב איז עס געווען אַ חידוש. מיט צען יאָר צוריק האָט דער פאָטער פישלען דורכגעטריבן, נישט געקענט הערן זיין נאָמען און איצט, ווען פישל איז שוין צו ווייט אַוועק, קיין זאַך פאַרבינדט אים מער נישט מיט ייִדן, פונקט איצט, ווען דער פאָטער דאַרף רחמים, האָט ער געשיקט נאָך אים.

דער רב האָט זיך נישט געוואָלט טרעפן מיטן ברודער און איז אַהיימגעגאַנגען.

אין שטוב איז געווען נאַכט. פון די אָפענע צימערן האָט זיך גע־טראָגן דער שלאָף, מיטגעבראַכט ווערטער פון אַן אַנדערע וועלט.

דער רב איז שטיל אַריין צו זיך אין בית־דין־שטוב געבליבן זיצן באַם אָפענעם פענצטער. די לבנה איז ערגעץ געבליבן שטעקן הינטער די הייזער, געלאָזט נאָך זיך פאַרגליווערטע פלאַמען. אין דער גרויקייט האָבן שטערן ג ע ב ל י נ צ ל ט , זיך געלאָשן, פאַרצויגן די וועלט מיט שאָטנס.

עס זענען אָנגעפאָרן צוויי וועגעלעך מיט מילך, זיך אָפּגעשטעלט פאַר אַ הויז. די מילכלייט האָבן זיך איבערגערעדט פון איין וועגעלע אין צווייטן און אין דעם באַגינען האָט עס געקלונגען, ווי מאַן־ווייב כאַפּן אַ שמועס אין דער דריטער אשמורה.

די שול מיט די מירמלשטיינערנע פליטן, מיטן אייזערנעם טויער,

וואָס האָט זיך געגרויט קעגנאיבער דעם רבס פענצטער, איז געשטאַנען אַ פאַרהאַקטע, אַ טויטע.

דער רב האָט געקוקט אויף דער געביידע און געטראַכט, אַז יידישקייט גייט אין אַמעריקע אונטער — ס׳גייען פאַרביי וואָכן און מען קומט נישט מיט קיין שאלה.

לאה, דעם רבס ווייב, איז אַראָפּ אַ באָרוויסע אין נאַכט־העמד. זי האָט זיך צוגעטוליעט צום מאַן, געריבן די פאַרשלאָפענע אויגן און אַ באַזאָרגטע זיך געפרעגט:

— וואָס מאַכט דער טאַטע, שלום? בעסער? גיי לייג זיך, ביסט דאָך לעצטע נאַכט אויך נישט געשלאָפן!

— שלעפערט מיך נישט, לאה. זעסט, ווי די שול פוסטעוועט קעגנאיבער?

— וואָס אים ליגט אין זינען? עס איז דאָך נאַכט! וואָס האָסטו געוואָלט, מענטשן זאָלן באַנאַכט אויך זיצן אין שול? געננג, אַז מתים זענען דאָרט פאַראַן.

— און ווער קומט באַטאָג אין שול אַריין? אויך מתים. גאָטס הויז פוסטעוועט, און איך, דער כהן־גדול, היט אַ ליידיקן ארון־קודש. ווייסטו כאָטש, אַז איך שלעפּ קוים צונויף אַ מנין אַלטע לייט און דאָס אויך נישט שטענדיק? און אַז מיין ברודער פישל, דער פושע־ישראל, רעדט אין מעדיסאָן סקווער, קומען אים צוזאַמען צוואַנציק טויזנט אַרבעטער הערן. לאָזן אַלע רבנים פון ניו יאָרק פּרובירן צונויפרופן כאָטש צען טויזנט יידן... כ׳מיין, די יידן זאָלן הערן תורה, תורה זאָלן זיי הערן... מ׳וועט נישט קומען, לאה!

— ס׳יידישקייט גייט נאָך נישט אונטער אפילו אין אַמעריקע, — האָט לאה צוגעלייגט ס׳פנים צום מאַנס באָרד — און ווער איז דאָס מחויב צו פאַרזאָרגן אַ וועלט? גלייב מיר, שלום, אַז מיר וועלן שוין ווי־עס־איז בכבוד דורכשטופּן אונזערע פאָר יאָר...

באַם ערשטן קלונג פון טעלעפאָן האָט דער רב אַ כאַפּ געטון ס׳טרייבל אין דער האַנט, עס געהאַלטן אַ ווייל. ער האָט מורא געהאַט עס צוצושטעקן צום אויער, און אַז ער האָט עס צוגעלייגט, האָבן די הענט זיך באַ אים גענומען וואַרפן.

— וואָס, שלום?

— נאָך אַלעמען.

די פּלייצעס באַ לאהן האָבן זיך געקאָרטשעט הינטער דעם דינעם נאַכט-העמד. זי האָט זיך פונאַנדערגעוויינט שטיל און שפּיציק. טרערן זענען געפאַלן אויפן רבס באָרד, אויף זיינע הענט. ער האָט נישט געטרייסט ס׳ווייב, נישט באַרויקט, לייכט זיך אַרויסגעדרייט פון אירע הענט, גענומען דעם שטעקן מיטן זילבערנעם קאָפּ און איז פּאַמעלעך אַרויס פון שטוב.

הינטערן פענצטער איז דאָס געוויין געוואָרן נאָך שטילער, פאַרשפּיצטער, געסיקעט אין דער נאַכט ווי אַ נאָדל-פאָדים, וואָס פאַרנייט אַ צעשניטן לייב.

דער רב איז געגאַנגען איבער די פענצטערע, ליידיקע גאַסן טריט באַ טריט, נישט געטראַכט, וואָס דער פאַזער איז געשטאָרבן. ער האָט זיך נישט געקענט באַפרייען פונם ברודער, וואָס זיצט אוודאי איצט באַם מת און מיט וועלכן ער, שלום, האָט זיך שוין צען יאָר נישט געזען. לעצטנס איז פישל גאָר משוגע געוואָרן. מ׳שמועסט, אַז דאָס ייִנגסטע קינד האָט ער נישט מל געווען און אָנשטאָט אַ נאָמען צו טון ישראל נאָכן זיידן, רופט ער עס לענין. די אַלע רעדערייען האָבן זיך אים נישט געלייגט אויפן שכל, געהאַט ספקות. וואָס-וואָס, אַ משומד-להכעיס איז דאָך פישל נישט.

באַם רב איז לענין געווען טריפהנער, ווי טיטוס. טיטוס האָט אָפּגעווישט ארץ ישראל און דער קאַצאַפּ וויל חרוב מאַכן די גאַנצע וועלט. ס׳אַרומיקע לעבן האָט זיך באַם רב געטיילט אין צווייען. ער, דער רב שלום, פאַרטרעט איין העלפט און זיין ברודער פישל די צווייטע, ער וועט עס אים זאָגן נאָך היינט, שווערן באַם טאַטנס געביין, אַז ווי לאַנג פישל וועט נישט תשובה טון, קען צווישן זיי קיין שלום נישט זיין. ער איז נישט דער ערשטער רשע. מען וועט אים אויך איבערלעבן.

די מחשבות האָבן דעם רב צוגעגעבן קוראַזש. ער האָט גענומען גיין שנעלער, געשטעלט דעם שטעקן אויף אַ פריער און זיך צוגעהערט, ווי די אייזערנע סקיווקע פונם שטעקן הילכט אָפּ איבערן טראָטואַר, חזרט איבער זיינע ווערטער.

ער האָט אַלץ נישט געקענט שלום מאַכן, אַז זיין ברודער פישל זאָל זיין אָט אַזאַ אָ... אויס, אַלץ אויס... ער, שלום, האָט קיינמאָל נישט פרוּ-

בירט אַ רעד צו טון מיט פישלען... טאָמער... ווי זאָגט די גמרא, אַ ייד אַ פושע ישראל און אַ גוי אַ נביא, איז נאָך אַלץ נישט גלייך. ווער איז דער, וואָס האָט זיך געוואָלט מגייר זיין? יאָ, אונקלוס, טיטוסעס שוועסטערקינד האָט זיך געוואָלט מגייר זיין, ער האָט דורך כשוף אַרויסגערופן טיטוסן, געפרעגט באַם פעטער אַן עצה. דער פעטער האָט נישט נאָר אָפּגערעדט, נאָר ער האָט אים געהייסן רודפן יידן. בלעם, דאָס זעלבע. האָט אונקלוס אַרויסגערופן יעזוסן, יעזוס האָט געזאָגט, אַז ס'איז נישטאָ קיין בעסערע אומה ולשון, ווי די יידישע.

דער רב איז אַריין אין קאָרידאָר. אַ חלשות-ריח האָט אים אַ וויש געטון איבערן פּנים, דערמאַנט, אַז דער פאָטער איז טויט. ער איז ווייכער געוואָרן, נאָכגיביקער. איצט האָט אים פאַרקוועטשט באַם האַרץ. די אויגן זענען אָפּגעגאָסן געוואָרן מיט אַזאַ הייסקייט, אַז ער האָט נישט געזען, וואו ער גייט.

אין שטוב האָבן זיך געדרייט פרעמדע מענטשן. צוקאָפּנס דעם מת האָבן געברענט צוויי ליכט אין פאַרטריפטע לייכטער. די פלעמלעך האָבן זיך געצויגן צום אָפענעם פענצטער. פישל איז געזעסן אויף אַן איבערגעדרייט קעסטל, געהאַלטן ס'פּנים אין די הענט און זיך קוים באַוואויגן; באַם רבס אַריינקומען האָט ער נישט אַוועקגענומען די הענט פונם פּנים.

דער רב האָט אַוועקגעשטעלט דעם שטעקן. ער האָט אַ נעם געטון פון דער ספרים-פּאָליצע אַ משניות, געמישט, געבלעטערט, עס צוריק אַוועקגעשטעלט און איינגעטענהט מיטן ברודער אָן ווערטער.

די הענט, ס'פּנים און דער עיקר די אויגן האָבן גערעדט, געטענהט, זיך נישט געקענט אַרויספּלאָנטערן פון טיטוסען, וואָס האָט חרוב געמאַכט ס'בית המקדש, ירושלים. אַ לאַנד, געלאָזט אָבער אַ פאָלק. איצט, ווען ס'פאָלק איז חרוב, אויף דער ערד ליגט אַ מת, הערסט, פישל, אַ מת ליגט אויף דער ערד, וואָס דאַרפן מיר וויינען, וואָס דאַרפן מיר זאָגן „איכה"? דאָס איז שוין קיין חורבן אויך נישט!

פישל האָט אויפגעהויבן דעם קאָפּ, זיינע פאַרוויינטע אויגן האָבן דערזען דעם ברודער און ער האָט זיך אַ שטעל געטון:

— שלום.

דער רב האָט זיך צעפינטלט, אַריינגעכאַפּט די באָרד אין מויל

אַריין, פֿאַרשטופּט ווי מיט אַ ווישבעטש. דאָס געשריי זאָל זיך נישט אַרויסרייסן און דורך די פֿאַרקוועטשטע ליפּן אָנגעהויבן זאָגן תּהלים.

ער האָט אָנגעשפּאַרט די הענט אָן דער וואַנט, דעם קאָפּ אָן די הענט און זיך צעבראָכט. די פּלייצע האָט זיך אויסגעבויגן, זיך פֿאַרשפּיצט, געוואַקסן. די הענט האָבן פֿון זיך אַליין זיך אָפּגעלאָזט. די נאָז איז געוואָרן בלייך, לענגער און דער רב האָט זיך גענומען וואַקלען מיט אַ שיקל אין אויג.

פֿישל האָט אים דערכאַפּט, אַוועקגעזעצט אויפֿן בעט, געריבן די הענט, די שלייפֿן, און אַז דער רב איז געקומען צו זיך, האָט ער זיך צעוויינט.

דורכן פֿענצטער האָט זיך אַריינגעריסן דער פֿרימאָרגן, זיך געשפּילט מיט די פֿלעמלעך, געפֿעלדלט דאָס שוואַרצע ליילעך אַרום דעם מתס שטייפֿע פֿיס. די ברידער האָבן דערזען ווי ס׳ליילעך רירט זיך און זיך אַ ריס געטון פֿון בעט. אויפֿן אָרט האָבן זיי זיך געכאַפּט, אַז ס׳איז דער ווינט, געבליבן זיצן קעגנאיבער, פֿאַרגעסן די שנאה און אין די אויגן איז געשטאַנען אַ פּחד — ער האָט דאָך נאָך געקענט לעבן דער טאַטע, ער האָט נאָך געקענט לעבן.

מלכהלע

מלכהלע האָט נישט געקענט שלאָפן. זי האָט זיך געדרייט אויפן ווייכן געלעגער, געזען דורכן אָפענעם פענצטער, ווי די שטערן לעשן זיך, עס ווערט פינצטערער, די צעוואָרפענע לאָמטערנעס העלן־אויף און זיך געחידושט, וואָס זי פילט זיך אַזוי פריש.

אַ פרייד, וואָס לאָזט נישט שלאָפן אַ קינד, ווען עס דאַרף פאָרן צו גאַסט, האָט מלכהלען נישט אָפּגעלאָזט אַ גאַנצע נאַכט, זי געטריבן פון בעט אַרויס.

אַ באַוואַקסן הינטל, וואָס איז געלעגן צופיסנס, האָט זיך אַ שטעל געטון אויף די פאָדערשטע לאַפּקעס, פונאַנדערגעטרייסלט די ווייסע, גע־צוואָגענע קרייזעלעך און נאָכגעשפּרונגען דער באַלעבאָסטע.

מלכהלע האָט אַ כאַפּ געטון דאָס הינטל אויף דער האַנט און אין אירע קאָלירטע פּאָדזשאַמעס זיך געלאָזט אין באָד־צימער. זי האָט זיך געדרייט אין שפּיגל, אויסגעגלייכט מיט די קישעלעך פון די פינגער די טיפע קנייטשן אַרום מויל, אויסגעגלעט די פעלדעלעך אונטער די אויגן, ווי זיי וואָלטן געווען דורכגענומען מיט אַ דינער נאָדל און באַשלאָסן, אַז פאַר אירע צוויי און פינפציק יאָר, זעט זי נאָך יונג אויס.

דער פאַרצויגענער נאָמען האָט איר געפּאַסט. נישט קיין הויכע, מיט שמאָלע הענט, נאָך שמעלערע פיס. הינטער די קנייטשן און פעלדעלעך פון דעם קליינעם פנים איז געלעגן עפּעס קינדישס, וואָס האָט זיך נישט געלאָזט צונויפפאָרן מיטן קאָפּ גרויע, צעשאָטענע לאָקן.

ס׳הינטל איז גרייט געווען צו בילן אויף די צוויי שטראָמען וואַ־סער, וואָס האָבן זיך געיאָגט מיט אַ קלימפּער איבער דער ווייסקייט פון דער וואַנע. מלכהלע האָט געדרייט דעם הינטל די אויערן, אַריינגערעדט אין אים, ווי אין אַ צעפּיעשטשעט קינד:

— מיר וועלן זיך אָפּבאָדן, נעלי, אָפּעסן אָנבייסן און אַוועקגיין צום פּעטער. עס זאָל דיר אַמאָל נישט איינפאַלן זיך צו וואַרפן אויף אים, ווי דיין באָבע, ביוטי האָט זי געהייסן, האָט געטון. דער פעטער איז אַ הויכער, מיט אַ לאַנגער שוואַרצער באָרד. איצט איז שוין זיין באָרד אוודאי גרוי. כ'וואָלט דיך אפילו נישט געדאַרפט מיטנעמען, נעלי. דער פעטער האָט נישט ליב קיין הונט — ער איז אַ פרומער. זאָגסטו מיר צו, נעלי, אַז דו וועסט זיך אויפפירן לייטיש? זאָלסט זיך אַוועקלייגן אין אַ ווינקל, ליגן רויק און דער עיקר נישט בילען, הערסט, נישט בילען?

מלכהלע האָט געפּלאַפּלט, אַריינגעטענהט אין דעם הינטל מיט די קליינע בורשטינענע אויגן, געהאַלטן אין איין פּרובירן צי ס'וואַסער איז לעבלעך און אָנגעגרייט לייַלעכער און האַנטיכער.

זי האָט געוואוינט אין דער דריי און דרייסיקסטער גאַס וועסט און דער פעטער אויף פּיטקין עווענױ, בראָנזוויל. דאָס פאָרן אָבער צו אים, וואָס האָט געדאַרפט דויערן וויינִיקער ווי אַ שעה, האָט באַ איר אויסגע-וויזן, ווי אַ רייזע אין דעם פּוילישן שטעטל, פונוואַנען זי איז געקומען. ווייל פאַר די עטלעכע און צוואָנציק יאָר, וואָס דער פעטער איז געווען אין אַמעריקע, האָט מלכהלע זיך מיט אים אינגאַנצן דריי מאָל געזען.

דעמזעלבן טאָג, ווען דער פעטער איז אַריבערגעקומען פון אייראָ-פּע, האָבן זיי זיך צעקריגט. מלכהלע האָט אים אַריבערגעבראַכט. זיך גע-טרייסט, אַז מיטן פעטער וועט זי נישט זיין אַזוי עלנט, וועט מיט דער צייט פּטור ווערן פון איר „פּרנסה" און געהאַט אויפן אויג אַ געשעפט פאַר אים.

דער פעטער, אַ חסיד, אַן עקשן, האָט זיך אויפן אָרט געכאַפּט מיט וואָס פאַר אַ „סחורה" מלכהלע האַנדלט און ער איז צוגעשטאַנען צו איר:

— ווייסט כאַטש, מלכהלע, וואָס דו טוסט?

— אויב מיין פּרנסה געפעלט דיר נישט, פעטער, קענען מיר זיך אָט שוין צעגיין. מאַן-ווייב גייען זיך פונאַנדער, קען מען מיט אַ פעטער אוודאי זיין פונוויטנס.

— און אַז דיינע טאַטע-מאַמע ליגן נישט רויק אין קבר, ווייסט כאַטש?

— און מיר דאָ אויף דער ערד, פּלאָגן זיך ווייניק?

— חצופּה!

מלכּהלע האָט פאַרשוויגן, אפּנים געוואוינט געווען, מען זאָל זי זידלען. די פּרנסה האָט עס מיטגעבראַכט.

מער האָבן זיי נישט גערעדט צווישן זיך. דער פּעטער האָט אַ כאַפּ געטאָן זיין געפלאָכטן קוישיקל, וואָס איז נאָך געשטאַנען אַ פאַרשנורע־וועטס, און זיך געלאָזט צו דער טיר מיט אַזאַ אימפּעט, אַז ביוטי, נעליס באָבע, האָט זיך מיט אַ בילעריי געוואָרפן דעם פּעטער צווישן די פיס.

די ערשטע צייט האָט מלכּהלע דעם פּעטער פון אויג נישט אָפּ־געלאָזט. לאַנדסלייט האָבן איר איבערגעגעבן, וואו ער אַרבעט, וויפיל ער פאַרדינט. און אַז דער פּעטער האָט אַראָפּגעבראַכט ס׳ווייב מיט די טעכטער, האָט מלכּהלע אָפּגעמאַכט, אַז זי וועט צופאָרן, וועט זיך איבערבעטן מיט אים.

ווי זי האָט נאָר איבערגעטרעטן זיין שוועל, האָט דער פּעטער זי אָנגענומען פאַר אַ האַנט, נישט געגעבן קיין געלעגנהייט זיך צו באַגריסן מיט דער מומע און זי אַרויסגעפירט הינטער דער טיר:

— הער, מלכּהלע, ווי לאַנג דו וועסט אָנהאַלטן דיין פּרנסה, טאָרסטו מיין שוועל נישט איבערטרעטן! קיין תּירוצים, מלכּהלע! ווילסטו כ׳זאָל זיין דיינס אַ פּעטער, טו תּשובֿה. דעמאָלט, ווען דו וועסט זיך אָפּזאָגן פון דיין „פּרנסה״, וועט מיין הויז זיין פאַר דיר אָפן!

ער האָט זי געלאָזט שטיין און פאַרמאַכט נאָך זיך די טיר. צי פון בושה, צי פון כּעס — מלכּהלע האָט נישט געקענט טרעפן אין קאָרידאָר אַריין, זיך געווישט די פאַרשלאָפענע אויגן און אין דערזעלבער צייט האָט אַ שמייכל זיך ערגעץ געקניפּט בײַ איר אונטערן האַרץ, אַז דער פּעטער איז אַ נאַרישער, קליינשטעטלדיקער ייד, און אַז זי וועט אַוועק פון דער ביזנעס, איז וואָס? די גאַנצע געגנט, וואו מלכּהלע וואוינט, איז דאָך פול מיט „הייזלעך״, האָט עס אַ באַטרעף צי זי, מלכּהלע, וועט אַוועק, צי נישט?

זי האָט זיך נוקם געווען אָן פּעטער. גענומען זיין עלטסטער טאָכ־טערס בילד און עס אַריינגעשטעלט אין דעם אַלבאָם צווישן די אויסגע־לאַסענע מיידלעך. די געסט זענען צוגעשטאַנען צו מלכּהלען, פאַרלאַנגט דאָס יונגע מיידל מיט די אַראָפּגעלאָזטע אויגן, זי האָט געהאַלטן אין איין צוזאָגן און בײַ זיך געטראַכט, אַז זיי וועלן קריגן אַ פייג.

עס איז פאַרביי אַ יאָר, צוויי.

אומדערוואַרט איז דער פעטער צו איר אַריבערגעקומען מיט קולות. אַ יונגערמאַן האָט זיך נאָכגעשאַרט.

— זעסט דעם יונגנמאַן? — האָט דער פעטער זיך אַ בייג געטון איבער מלכהלען — דאָס איז מיין חנהלעס חתן! דעם יונגנמאַנס אַ ברודער, וואָס קומט דאָ צו דיר אַריין, הייסט אַפּלאָזן דעם שידוך, ער טענהט, אַז ער האָט געזעען חנהלעס בילד צווישן דיינע אויסגעלאָסענע מיידלעך, וויל איך, דו זאָלסט אים זאָגן אין די אויגן, צי ס'איז אמת?

— ווי נאָך האָט אייער ברודער געקענט זעען מיין פעטערס טאָכ־טער, — איז מלכהלע געשטאַנען אַ פאַרלוירענע, — אַז איך אַליין האָב זי נאָך נישט געזעען?

— כ'מיין ס'בילד אירס!

— ס'בילד האָט ער געקענט זעען, אָט איז עס — האָט זי אַן עפן געטון אַן אַלבאָם.

דער פעטער האָט זיך אַ וואָרף געטון מיט ביידע הענט אויפן בילד, געשלעפט נאָך זיך דעם חתן און איינגעטענהט אין אים:

— האָב איך דיר געזאָגט! האָב איך דיר געזאָגט!

מער האָט מלכהלע דעם פעטער נישט געזעען. וואָכן און יאָרן האָבן זיך פאַרבייגערוקט. דאָס הינטל ביוטי האָט געבוירן פרינסעסן, פרינס האָט געבוירן נעלין און אַז נעלי איז אַלט געוואָרן זיבן יאָר, האָט מלכהלע אויפגעגעבן איר פרנסה.

דאָס אַלץ האָט מלכהלען נישט געלאָזט שלאָפן. באַלד נאָכן אָנ־בייסן האָט זי אָנגעטון נעלין אַרום האַלז דאָס לאַנגע זילבערנע קייטעלע, געכאַפּט די ערשטע טעקסי און געפאָרן אָנזאָגן דעם פעטער די בשורה.

אַרום אַכט אַ זייגער איז די טעקסי אַריינגעפאָרן אין פיטקין עוועניו. דאָ איז שוין געווען גרויסער טאָג. מענטשן האָבן זיך געדרייט איבער די געוועלבער, געגאַנגען פון איין וועגעלע צום צווייטן, וואָס זענען גע־ווען צעשטעלט פון ביידע זייטן גאַס. אויף די טראָטואַרן האָט מען סאָר־טירט גרינוואַרג, אויבס און דער מאָרגן האָט געפּראַלט איבער די צוויי־שטאָקיקע הייזלעך.

מלכהלע האָט זיך געטראָגן איבער די טונקעלע טרעפּ, געפירט

נעלן אויפן קייטעלע. זי האָט געזוכט די טיר, זי געפונען אַן אָפענע און איז אַריינגעגאַנגען.

אויפן דיל איז געלעגן אַ מת, צוגעדעקט מיט אַ שוואַרצער פלאַכטע. צוקאָפנס ליכט. יינגערע און עלטערע פרויען, אויסגעמאַטערטע פון וויינען, זענען געזעסן אַרום דעם מת. אַ שכנטע איז אַנטקעגנגעקומען צו מלכהלען:

— אַזאַ טייערער, אָפגעהיטענער ייד...

די שטוביקע האָבן זיך אַ שטעל געטון, גאַרנישט געזאָגט, בלויז די אויגן, פאַרווייטיקטע, האָבן געקוקט אויף דער פאַרשייטער מלכהלע, געקוקט אויפן הונט מיט אַזאַ רוגזה, אַז די שמאָלע מלכהלע איז שמעלער געוואָרן. זי האָט זיך אויסגעדרייט, אַ ריס געטון דעם הונט, וואָס האָט זיך פאַררוקט, און איז אַרויס פון הויז מיט אַ געוויין:

— צו שפעט!

נאָכן זומער

שוין אַ חודש, ווי דער זומער־עולם איז זיך צעפאָרן פון די פּאַרמס, וואָס אַרום אָלדבורג. די פּאַרהאַוועטע קרעמער, וואָס האָבן דריי חדשים נישט געוואוסט פון קיין טאָג, פון קיין נאַכט, זענען איצט געשלאָפן אַ שטיק אין טאָג אַריין. זיי האָבן אַריינגעזאַפּט אין זיך די טיפע שטיל־קייט, באַטראַכט די צעוואָרפענע הייזלעך און אַליין נישט געגלייבט, אַז אָט ערשט האָט זיך דאָ אַזוי געטומלט.

פון וועלדער און וועגן האָבן זיך געטראָגן שטיקער שפּינוועבס, געבלישטשעט אונטער דער זון, וואָס האָט זיך געזעצט אין די שויבן, געשניטן דעכער און טראָטואַרן אין לעקעכער.

דער לערער, משה קלינאָוו, האָט אויפגעשלאָסן די שול, וואָס איז געווען פאַרמאַכט אַ גאַנצן זומער. אַ שווערע טרוקענע לופט, דורכגע־זאַפּט מיט שנאַפּס און פּאַפּיראָסן, האָט אים אַ שלאָג געטון אין די שלייפן. ער האָט אויפגעפּראַלט די פענצטער, וואָס זענען געגאַנגען אויף דער לאָנקע און געטראַכט, אַז די באַלעבאַטים האָבן דורכן זומער זיך אַרי־בערגעכאַפּט אין דער שול שפּילן אַ קערטל.

דער זוניקער פאַרנאַכט, וואָס האָט זיך אַריבערגעפּעקלט נאָך מערב, האָט נאָך פאַרטשעפּעט אַ שטיק פענצטער פון דער שול און עס אַריבער־געטראָגן אויף דער גרויער וואַנט.

קלינאָוו האָט אָפּגעשטויבט מיט אַ שמאַטע די בענקלעך, דעם טיש, ער האָט אָנגעוואָרפן די צעריסענע לער־ביכלעך אין אַ שטויס, גענומען אויסגלייכן מענדעלען, פּרצן, שלום־עליכמען, וואָס האָבן זיך אויסגעבויגן אויף די ווענט און געווען זיכער, אַז די תלמידים האָבן פאַר די זומער־חדשים אַלץ פאַרגעסן.

אַ באַלייבטער, מיט אַ קאָפּ קאַשטאַן־האָר, מיט אַ ווייך, ווייבעריש

פּנים, האָט קלינאָוו געשפּרייזט איבערן צימער, געטריבן מיט די הענט, מיט די אָנגעבלאָזענע ליפּן דעם שטויב, די פאַרדומפּטע ריחות און זיך געערגערט. ער האָט נאָך פאַר אַ יאָרן אָפּגעמאַכט נישט צו בלייבן מער אין אָלדבוירג, וואו אַכט חדשים אין יאָר איז ער געווען לערער. און אויב ער האָט עפּעס אָפּגעשפּאָרט, האָט ער עס נישט נאָר אויפגעגעסן דורכן זומער, — ער האָט זיך נאָך פאַרשולדיקט.

ווילדע גענז האָבן זיך געטראָגן הויך איבער דער לאָנקע, גע־פלויגן מיט אַ גודעריי, אָנגעזאָגט, אַז עס איז נאָכן זומער. קלינאָוו האָט אַרויסגעשטעקט דעם קאָפּ דורכן פענצטער, נאָכגעקוקט די גענז און אַ רחמנות אויף די יאָרן זיינע, אויף די צעטרענצלטע יאָרן, האָט זיך געוועקט אין אים.

זיין חבר אין ניו־יאָרק איז פאַר דער צייט געוואָרן אויפזעער אי־בער אַ גרויסער שול, חתונה געהאַט און ער, קלינאָוו, האַלט אַלץ באַם אָנהייב. מיט דריי יאָר צוריק, ווען ער איז אָנגעקומען נאָך אָלדבוירג, איינגעפּעדעמט די אַרבעט, איז ער זיכער געווען, אַז ער וועט זיך צו עפּעס דערשלאָגן. הייַנט האָפט ער שוין מער נישט. די נאַקעטע ווענט, וואו באַלעבאַטים כאַפּן זיך בגנבה אַריין אויף אַ קערטל, אויף אַ גלעזל שנאַפּס, זאָגן גאָרנישט צו. אפילו די קלאַסיקער שטייען אויסגעבויגענע, ווילן זיך נישט אויסגלייכן אויף די טאָוולען. עס ציט קלינאָוון נאָך ניו־יאָרק, צווישן חברים, וואו מ׳הערט אַ יידיש וואָרט.

זומער, ווען ער האָט געגעסן פון גרייטן, זענען אַזעלכע פינצטערע מחשבות נישט געקראָכן אין קאָפּ אַריין. באַטאָג איז ער געשלאָפן און באַנאַכט שפּאַצירט מיט רבקהן, שלמה קצבס טאָכטער. קיין זאָרג, קיין דאגה. דער מוח איז געווען לופטיק, ווי אַ בלויער, טיפער הימל. אויף אַ ווײַלע זיך נישט פאַרטראַכט צי ער וועט קענען מפרנס זיין אַ ווייב, ווייל נישט געווען קיין ספקות. נישט בלויז אַ ווייב, נאָר קינדער, אָן אַ שיעור קינדער, וואָס רבקה וועט אים געבוירן — פאַר אַלע וועט ער אַרבעטן. אַזוי נאַכט נאָך נאַכט. מ׳האָט זיך געשאַרט איבער דער לאָנקע, פאַרקראָכן אין וועלדל, וואו טויזנטער באַשעפענישן זענען וואַך געווען פונקט ווי ער. קיין זאַך איז נישט געווען צו שווער, נישט געשראָקן. דער איינציקער תּכלית — רבקה זאָל וואָס פריער אין אָוונט אַרויס פון שטוב, בלייבן מיט קלינאָוון וואָס לענגער.

מיטן זומער איז אויך אַוועק די זיכערקייט, די גבורה. קלינאָוו איז געשטאַנען אין פענצטער, געזקוקט ווי קאַלירן בייטן זיך, האָבן ערגעץ פאַרשלעפּט די זון און די קילע גרויקייט האָט געאָטעמט מיט רעגן און שניי. און דווקא איצט, ווען ער האָט געקריגן פינף און דרייסיק דאָלאַר א וואָך, איז אים באַפאַלן אַ פּחד, געטענהט צו זיך, אַז ער טאָר נישט חתונה האָבן, האָט קיין רעכט נישט צו פאַרדרייען אַ מיידל אַ קאָפּ. דערצו האָט זיך אַרום דער שול אָנגעהויבן רייסערייען. די קרעמער פון שטעטל האָבן זיך געטיילט אויף „לינקע”, „רעכטע” און סתם יידן.

קלינאָוו מיטן גרויסן קאָפּ האָר האָט זיך אַליין נישט געקענט פונאַנדערקלייבן אין דעם סכסוך, נישט געוואוסט צו וועלכן צד מען דאַרף צושטיין. ער האָט זיך באַשולדיקט, געטענהט, אַז אַלצדינג האָט אים טעמפּ געמאַכט און זיך אַלץ אינאיינעם געקליבן קיין ניו־יאָרק. ער וועט זיך דורכרעדן מיט די וויכטיקסטע שול־טוערס, זיך איינקויפן אַ ביסל ליטעראַטור וועגן דעם ענין און אַז ס׳וועט באַ אַ מיטינג אויסברעכן אַ קריגעריי, וועט ער ביידע צדדים אָפּשטעלן:

— רבותי, וואָס דאַרף מען זיך קריגן, צעבערעקלען אונזערע אַזוי אויך שוואַכע כוחות?... לאָמיר זיך בעסער דורכרעדן! ווי זאָגט מאַרקס...

וואָס מאַרקס זאָגט, האָט קלינאָוו נישט געוואוסט. ער האָט אויך נישט פאַרשטאַנען פאַרוואָס ישראל בעקער, וואָס פאַרמאָגט הייזער און לאַסט־אויטאָמאָבילן, איז אַ „לינקער”, און רבקהס טאַטע, שלמה קצב — אַ רעכטער. קלינאָוו האָט אָבער יאָ געוואוסט, אַז דער קצב האָט אַ שווערע האַנט. טוט ער אַ פּאַטש — שאָקלען זיך די ציין אין מויל. שלמה האָט שוין דעם לערער געגעבן אָנצוהערן, אַז אַרומשלעפּן זיך מיט אַ מיידל איז קיין תכלית נישט. אַ יונגערמאַן פאַרדינט פינף און דרייסיק דאָל. אַ וואָך, דאַרף ער חתונה האָבן. ער, שלמה, האָט צו דער חתונה פאַרדינט צען דאָלאַר אַ וואָך און נישט צו פאַרזינדיקן, האָט אַן אייגן הויז און פאַרקויפט אין די זומער־חדשים ביז הונדערט „קוף” עופות אַ וואָך.

אין דער אָפענער טיר איז געשטאַנען דוואָרקין, דער אַפּטייקער פון שטעטל:

— חבר קלינאָוו, די „רעכטע” ציען זיך צוריק פון דער שול...

מיט אייך האָט עס אָבער גאָרנישט וואָס צו טון... אייערע שכירות וועט איר באַקומען ווי פריער. זיי גייען זיך אַראָפּברענגען אַ לערער. אָל־ראַיט! איין זאַך פאַרלאַנגען מיר פון אייך, חבר קלינאָוו, — האָט דער אַפּטייקער אַרויפגעלייגט ביידע הענט אויפן לערערס אַקסלען — איר זאָלט איבעררייסן מיט די רעכטע, נישט האָבן מיט זיי קיין מגע ומשא.

— כ׳מיין, חבר דוואָרקין, איר ווייסט דאָך, אַז כ׳גיי מיט רבקהן — האָט דער לערער נאַריש זיך צעשמייכלט און ווייט ערגעץ האָט אויפגעטיקט, אַז ס׳איז פאַראַן אַ געלעגנהייט פטור צו ווערן פון דעם מיידל.

— איז טאַקע נישט גוט — האָט דוואָרקין געעפנט ס׳מויל ווי אַ פויגל און די ציין האָבן געבלישטשעט מיט גאָלדענע לאַטעס — איר פאָטער איז אונזערס אַ שונא. ער האָט זיך נאָר־וואָס געוואָרפן שלאָגן, דער בוטשער!

— אויף אייך?

— אויף מיר וועט ער זיך נישט וואַרפן, אויף ישראלן — דעם בעקער.

דן, דער גראָסערימאַן, מיט פאַרקאַשערטע אַרבל האָט אַריינגעשטופּט אַ דערוואַקסן בחורל און אַליין זיך נאָכגעשאַרט אויף פּלאַכע פיס. ער האָט דערזעען דעם אַפּטייקער און געוואָרן אויפגעהייטערט:

— ווי באַ אונז אין פעטרושין, מיסטער דוואָרקין, ס׳זאָל פעלן אַ האָר. מען איז געגאַנגען קלייבן אַ רב, אַ חזן, אַ שוחט, שטענדיק צוויי צדדים, ס׳איז געקומען צו פעטש, און באַ אייך, להבדיל, איז רעכטע און לינקע. און שלמהקע, מיסטער דוואָרקין, קאָן אַ פלאַם טון, האַ, האַ! נאָר וואָס מיר רעכטע, וואָס מיר לינקע, כ׳האָב זיך געכאַפּט, אַז מיין פיליפ — האָט ער געוויזן אויפן בחורל, וואָס איז נישט אויפגעשטאַנען, שוין געהאַט איבערגעוואָרפן אַלע לער־ביכלעך אויפן טיש, — ווערט אין דריי חדשים אַרום בר־מצווה, און דאָס קען קיין שייטל עברי נישט.

— דינגט אים אָן באַ מאָטל שוחט, וועט ער אים אויסלערנען — האָט דער אַפּטייקער אַן עצה געגעבן — חבר קלינאָוו גיט זיך נישט אָפּ מיט בר־מצווהס.

— איז דאָך מיינע גערעכט געווען, אַז ס׳איז אַן עבירה די פינפערלעך — האָט זיך דער גראָסערימאַן געהיצט — וואָס האָט ער אויסגעלערנט פאַר די צוויי יאָר? מוחל ס׳לידל, מוחל דעם „סאָנג“, געלעכטערס

אָבער אָן אַ זייט, וויפיל וועט עס מיך קאָסטן, דאָס צוגרייטן, מיין איך... כ׳מיין נישט אומזיסט... לאָז ער כאָטש וויסן, ווי מען טוט אָן אַ פּאָר תפילין...

— כ׳זאָל אפילו וועלן, קען איך נישט דעם ניגון פון מפטיר — האָט דער לערער נאַריש געשמייכלט.

— מיט וואָס מען נעמט זיך איבער אין אַמעריקע? ! — האָט דער גראָסערימאַן פעסטער פאַרצויגן ס׳פאַרטוך און געשאָקלט מיטן קאָפּ.

אַ רויט, קיילעכדיק פּנים מיט גרויסע שוואַרצע אויגן איז אויסגע-וואַקסן אין אָפענעם פענצטער. דאָס איז געווען רבקה. זי האָט דערזעען פרעמדע מענטשן, נישט געקאָנט צוריקכאַפּן דעם קאָפּ און זיך פאַרלוירן:

— מיסטער קלינאָוו, דער טאַטע האָט געבעטן, איר זאָלט אַזוי גוט זיין און אַריבערקומען.

— מיך? — איז דער לערער רויט געוואָרן.

— צו דעם טויג ער זיך אויס — האָט דער גראָסערימאַן אַ וואונק געטון צום אַפּטייקער.

— געדענקט, וואָס כ׳האָב מיט אייך גערעדט — האָט דער אַפּ-טייקער איינגערוימט דעם לערער.

— איר קאָנט זיך אויף מיר פאַרלאָזן.

קלינאָוו האָט פאַרשלאָסן די שול, זיך פאַרקעמט די האָר און אַ נעם געטון רבקהן אונטערן אָרעם:

— צוואָס דאַרף מיך דער טאַטע?

— דו ווייסט — האָט רבקה מיט איר יונג, שטייף לייב זיך אָנ-געשפּאַרט אָן אים.

— ער וויל טאַקע עפענען אַ רעכטע שול?

— נאָר די שול ליגט אים אין קאָפּ! — האָט זי כלומרשט אַ ברוגזע אָפּגעוואָרפן פון זיך זיין האַנט.

— צו וואָס דען דאַרף ער מיך?

— ער וויל אָפּשטעלן אַ חתונה — האָט זי זיך אַ שטעל געטון מיט די הענט אין די קעשענעס פון קלייד און וואוילעריש פאַררוקן דעם קאָפּ — וואָס שווייגסטו?

— ווילסט דווקא כ׳זאָל מאַכן געוואַלטן? — האָט דער לערער גע-עפנט אַ פּאָר אויגן און עפּעס דערזאָגט מיט די הענט.

— קיינער צווינגט דיך נישט! — איז רבקה געגאַנגען מיט אַ נאָז.

דער קצב מיטן ווייב האָבן דעם לערער באַזעצט אויבנאָן. מען האָט גענומען צו פּירטל גלאָז שנאַפּס, וואָס איז געווען איבערגעקאַכט מיט פּאָמעראַנצן־שאָלעכץ, פאַרביסן מיט היימישן וואורשט. מען האָט זיך צערעדט וועגן דער אַלטער היים, וועגן אָלדבוירג, ווידער אויסגעטרונקען, און אַז עולם פון „רעכטע” האָט זיך גענומען קלייבן, איז דער קאָפּ באַ קלינאָוון מער נישט איינגעזעסן אויף די אַקסלען, זיך געהויבן ווי אויף רעסאָרן. אַ וואַרימקייט איז זיך צעגאַנגען איבער אַלע גלידער, פאַרטריבן די מורא חתונה צו האָבן, און די זיכערקייט, אַז ער וועט קאָנען שפּייזן אַ ווייב מיט קינדער, איז פעסט אין אים געזעסן. ער האָט אַ נעם געטון רבקהן פאַר דער טאַליע און זיך צעזונגען:

— לאָמיר אַלע אינאיינעם, אַל—לע אינ—איי—נעם..

דער עולם האָט אונטערגעכאַפּט:

— חתן־כלה מקבל פּנים זיין! חתן־כלה מקבל פּנים זיי—יין!...

אָפּגענאַרט זיך

מלכּהלע, אַ קליינשטעטלדיקע גבירטע, איז שוין דעם דריטן טאָג געווען אין וואַרשע. זי איז געקומען קויפן דער בת־יחידה אירער אַ פוטער.

אַ ווייטע קרובה, אַ וואַרשעווערין, האָט געפירט מלכּהלען מיט דער טאָכטער אויף מעדען־גאַס. זיך אָפּגעשטעלט פאַר יעדן פוטער־געשעפט, באַטראַכט די אויסגעאַרבעטע פעל, וואָס זענען געלעגן אין די פענצטער. באַטראַכט די פעלצן, וואָס זענען געהאָנגען אויף וואַקסענע פיגורן און נישט איינמאָל איינגערוימט דער גבירטע:

— הלוואַי, מלכּהלע, קענסטו עס געבן דער טאָכטער דיינער נדן. וויפיל דאָס ביסל פוטערוואַרג איז ווערט.

— וויפיל אַ שטייגער קאָן באַטרעפן אַזאַ וויסטאַווע?

— אין די טויזנטער דאָלאַר, מלכּהלע קרוין! — האָט ס'פּנים באַ דער וואַרשעווערין געלויכטן, ווי די דאָלאַרס וואָלטן באַלאַנגט צו איר.

— אַמעריקאַנער?

— אַמעריקאַנער, ווי דען?

די ווייטע קרובה, די וואַרשעווערין, אַ שטיקל שדכנטע, אַ שטיקל מעקלערין, האָט געוואוסט יעדן סוחרס יחוס, געוואוסט וויפיל יעדער פאַר־מאָגט, צי דער סוחר איז אַ חסיד, צי אַ „דייטש", וויפיל נדן ער גיט אַ קינד, מיט וועמען ער האָט זיך משדך געווען און דער עיקר איז זי קלאָר געווען אין די פרעמדע געלטער און חובות. באַ דעם גאַנצן וויסן איז זי געגאַנגען אין אויסגעדרייטע שיך און צוויי, דריי טעג אַ וואָך צוגעהונגערט מיט די קינדער.

אויף עק מעדען־גאַס האָט זי זיך אָפּגעשטעלט, פאַרהאַלטן מיט איין האַנט מלכּהלען, מיט דער צווייטער — די טאָכטער.

אין אַ פענצטער, גרויס ווי אַ האַלבע וואַנט, זענען געווען אויסגע־שטעלט טיף־האַריקע פוקסן, ביבערן באַשטויבט מיט זילבער, וועווערקעס זענען געווען אָנגעשאָטן אין צוויי בערג און די ווייכע גרויקייט, דורכ־געוואָרפן מיט טונקל־געלבלעכע פלעקן, האָט געגלעט דאָס אויג מיט אַן אָנגענעמער וואַרעמקייט.

— אָט אָ דאָ, מלכּהלע, וועלן מיר אַריינגיין, — האָט די קרובה געוויזן אויפן פענצטער — אין אַזאַ געשעפט ביסטו זיכער, אַז מ'וועט דיך נישט אָפּנאַרן, ס'איז רעיעל.

ס'האַרץ האָט מלכּהלען געזאָגט, אַז דאָס געשעפט איז צו רייך. די מעשענע האַנטאַבעס אויף די מאַסיווע טירן, האָבן געפינקלט. דער אַריינ־גאַנג האָט מער אויסגעזעען פון אַ באַנק, ווי פון אַ פוטער־געשעפט. אַרום איז געווען שטיל, מ'האָט נישט געזען דורכן פענצטער, דורך די שויבן־טירן קיין לעבעדיקן מענטש.

— טאָ לאָמיר אַריינגיין — האָט מלכּהלע געזאָגט מיט אַ האַלב קול.

דאָס פוטער־געשעפט, וואָס איבער דער ברייט פון פענצטער איז געווען אויסגעדריקט מיט גאָלדענע אותיות: „גאָלדמאַן און זין", האָט פאַרנומען דעם גאַנצן אונטער־שטן גאָרן. די עלעקטרישע לאָמפּן האָבן נישט געקענט צעטרייבן די טונקלייט, וואָס האָט געהאָנגען איבער'ן געשעפט, אַרויסגע־קוקט פון די ווינקלען. שורותווייז זענען געשטאַנען מיידלעך מיט פאַררי־סענע קעפּ, צונויפגעצויגענע ליפּן, ווי זיי וואָלטן פאַרגליווערט געוואָרן. טייל אָנגעטון אין שוואַרצע פינקלדיקע פעלצן, אַנדערע אין האָריקע טכוירן, אין סויבלען, אין זשאַקעטן פון וועווערקעס. פון די ווינקלען האָבן אַרויסגעקוקט קעפּ פון פוקסן. אַ וואָלף, מיטן עק צווישן די פיס, איז געשטאַנען אַן אויסגעצויגענער, די ציין אויסגעשטשירעט, ווי ער וואָלט זיך געקליבן אַ שפּרונג טון אויף עמעצן.

מלכּהלע מיט דער טאָכטער האָבן זיך פאַרלוירן, געבליבן שטיין בײַ דער טיר, געוואָרפן מיט אויגן אויף די שטיקער פוטער, אויפן אייגע־נעם הילוך און די פּראָווינצער גבירטעס האָבן זיך דערפילט אָרעם.

בלויז די קרובה, די וואַרשעווערין, איז געווען דרייסט. זי האָט זיך געהאַלטן, ווי אַ היימישער מענטש, באַטאַפּט די פעלצן און נישט גע־

װאָרן הינטערן טאָנבאַנק. באַלד איז זי אַרויסגעקומען מיט דעם אייגנטימער, נאָך גאָר אַ יונגן.

— פאַניע גאָלדשטיין, — איז די װאַרשעװערין נישט איינגעשטאַנען — איר האָט דאָך אודאי געהערט פון די קאַהאַנעס?

— די פלינסקער?

— יאָ. דאָס איז מאַדאַם קאַהאַנע און דאָס איז איר טאָכטער, — האָט די װאַרשעװערין זיי פאָרגעשטעלט — ס׳איז מיינע אייגענע און כ׳װיל איר זאָלט זיי גוט באַהאַנדלען.

— מיר באַהאַנדלען יעדן קונד רעיעל, — האָט דער אייגנטימער זיך העפלעך פאַרנייגט — װאָס פאַר אַ פוטער װינטשט זיך אייער טאָכטער?

— כ׳װאָלט געװאָלט װעװערקע געפוצט מיט טכויר, — האָט די טאָכטער אַ זאָג געטון און אירע רויטלעכע באַקן האָבן זיך פאַרפלאַמט.

— איר װילט דאָך נישט קיין אימיטאַציע? — האָט דער אייגנטימער געשמייכלט.

— אָפּגעהיט, — האָט מלכהלע געמאַכט אַ מינע, װי מ׳װאָלט זי געװאָלט באַליידיקן.

דער סוחר האָט אַראָפּגענומען אַ פוטער, עס קונציק אָנגעטון דעם מיידל. ער האָט זי אַריינגעשטעלט צװישן צװיי שפּיגלען, זי זאָל זיך זעען פון פאָרנט און פון הינטן.

דאָס צו־רייכע געשעפט, די אָנגענעמע װאַרעמקייט, װאָס האָט זיך געטראָגן פונם יונגן סוחר, די װייכקייט פון פוטער, אַלץ האָט אַזוי צעטומלט דאָס מיידל, אַז זי האָט נישט געהערט, װאָס די מוטער רוימט איר איין אין איין אויער און װאָס די קרובה אין צװייטן.

— װיפיל קאָסט ס׳פוטער? — האָט מלכהלע זיך געפרעגט.

— צװיי הונדערט דאָלאַר.

— דאָלאַרן גאָר? — האָט מלכהלע געעפנט אַ פּאָר אויגן — אין װאַרשע האַנדלט מען שוין אויף דאָלאַרן?

איר זאָלט טאַקע װיסן, מאַדאַם קאַהאַנע, אַז מיר צאָלן אויך מיט דאָלאַרן.

— יאָ, מלכהלע, — האָט די װאַרשעװערין צוגעהאָלפן — באַ

אונז האָבן די פּוילישע גילדן גאָר קיין ווערט נישט, דער גאַנצער מסחר גייט אויף דאָלאַרן.

— באַ מיר, פאַניע גאָלדמאַן, זענען גילדן גאָר קיין בבל נישט — האָט מלכהלע מיט די רייד צוגעקריגן קוראַזש — כ'וואָלט נאָר געהאַט אַזוי פיל טויזנטער גילדן, וויפיל פוטערס איך וואָלט געקריגן געקויפט טאַקע באַ אייך. איז, הייסט עס, וויפיל וועט זיין דער לעצטער פּרייז?

— טו אויס, טאָכטער, צו טייער, — האָט מלכהלע צונויפגעשנירלט די ליפן און געשטאַנען גרייט אַרויסצוגיין.

די טאָכטער, אַ פאַרליבטע, האָט געקוקט אויף דער מוטער, גע-קוקט אין שפּיגל, וואו זי האָט זיך געזען אין פוטער מיט אַזוי פיל שיק, מורא געהאַט, דער אייגנטימער זאָל זי נישט אָנזידלען און זיך גע-רויטלט. די מוטער האָט איר געהאָלפן אויסטון ס'פוטער, זיך פאַרענט-פערט:

— אַנטשולדיקט, וואָס כ'האָב באַ אייך צוגענומען צייט... צו טייער פאַר מיר...

— דאָס איז גאָרנישט, — האָט דער אייגנטימער געשמייכלט און זי מער נישט פאַרהאַלטן.

— מאַדאַם קאַהאַנע, איר קאָנט טאַקע נישט צוקלייבן פאַר אייער טאָכטער קיין פוטער באַ מיר? — האָט אַ גרויער ייד אָפגעשטעלט מלכהלען באַ דער טיר — ווייסט איר כאָטש, אַז מיר זענען ווייטע מחותנים?

— מיט אייך? — איז מלכהלע געוואָרן איבערראַשט.

— געדענקט, — האָט די וואַרשעווערין אַ כאַפּ געטון מלכהלען פאַר די הענט — און איך נאַר האָב זיך אַליין נישט געכאַפּט! די מומעשי, שרהלעס טאָכטער, האָט דאָך גאָלדמאַנס זון פאַר אַ מאַן! יאַ, אוודאי מחותנים.

— דאָס זאָג איך דאָך!

— איר האָט נישט געקענט משווה ווערן מיט מיין זון — האָט דער אַלטער גאָלדמאַן אַ נעם געטון ס'פוטער און גערעדט מיט אַ ברייטער אויס-שפּראַך — וועט איר משווה ווערן מיט מיר. לאָז זי נאָר אָנמעסטן... פאַרן אָנמעסטן וועט איר מיר נישט באַצאָלן... ס'ליגט דאָך, ווי אויסגע-גאָסן... וויפיל האָט מיין זון אייך געזאָגט?

— צוויי הונדערט דאָלאַר.

— צי איר וועט יאָ קויפן, מאַדאַם קאַהאַנע, צי נישט — האָט מען געקענט ציילן גאָלדמאַנס גבירישע רייד און דאָס אויסגעקלערטע פּנים האָט געלויכטן — איז מיר אַלץ איינס... מיר רעדן קיין קונה נישט איין... באַם איצטיקן יקרות איז עס אַ מציאה, אלא, וואָס דען? אַז איר זענט אַ קאַהאַנע און מיר זענען מחותּנים, וועל איך שוין זען איר זאָלט קויפן אייער טאָכטער ס׳פּוטערל. איר דאַרפט נישט ציען דעם קאָלנער, דאָס איז גאָרנישט! וואָס זאָגט איר? ס׳בעט זיך מ׳זאָל אַ הייב טון דעם אַקסל? ס׳הייבט זיך גאָרנישט אָן! קנעפּלט צו. אָט אַזוי, נו, נו, וואָס פעלט דאָ? דער מענטש באַקומט אַן אַנדער אויסזען... עפּעס פּריציש, נישט אמת? אַ שיינע טאָכטער באַ אייך, מאַדאַם קאַהאַנע... ווען כ׳קריג פאַר מיין יינגסטן זון אַזאַ מיידל...

— אויב שוין יאָ מחותּנים, פאַניע גאָלדמאַן, — האָט די וואַרשע־ווערין זיך געדרייט, ווי אַ פיש אין וואַסער — לאָמיר טאַקע ווערן אמתע!

— פירט טאַקע דורך, לאהלע, וועט איר פאַרדינען מער, וויפיל ס׳פּו־טער איז ווערט — האָט דער אַלטער געקוקט אויף מלכּהלען און סתּם זיך געשמאָלצן פון נחת.

— פאַרלאָזט אייך אויף מיר, פאַניע גאָלדמאַן.

מלכּהלע האָט זיך פאַרלוירן, די טאָכטער האָט זיך געררויטלט. מאַ־מע־טאָכטער האָבן נישט געקאָנט קוקן דעם אַלטן סוחר אין די אויגן, נישט געקאָנט צונויפנעמען די געדאַנקען. די קליין־שטעטלדיקע גבירטע האָט געטראַכט, אַז ס׳איז דאָ אַ געלעגנהייט זיך איינצוקויפן אין יחוס, זיך אַרויסרייסן פון דער פּראָווינץ. די קרובה, די טאָכטער,ביידע זענען צו־געשטאַנען, מלכּהלע זאָל קויפן ס׳פּוטערל. און צו דער טאָכטער האָבן גע־שמייכלט אַזוי פיל מיידלעך אין פינקלדיקע פעלצן, אין ברוינלעך־גאָלדע־נע, אין טיף־האַריקע טכוירן. די אַלע פעלצן וועלן זיין אירע. זי וועט יעדן טאָג קאָנען אָנטון אַן אַנדערן. און דער וואָלף שאַרפט די ציין, רייסט זיך פון דער פעל, די שפּיגלען בלענדן. אַלע רעדן מיטאַמאָל. מ׳דרייט זי פון איין שפּיגל אין צווייטן, מ׳באַגלייט זי צו דער טיר.

אויף דער גאַס האָט די פרייד ביסלעכוויז געגומען פאַרשווינדן. די קרובה האָט זיך אַלץ געטומלט, מלכּהלע האָט געהאַלטן, אַז זי האָט אי־

בערגעצאָלט, אַז דער וואַרשעווער שאַכער האָט איר פאַררעדט די ציין, אַז די קרובה האָט צוגעהאָלפן, און אַז אַ טראַמוואַי איז אָנגעקומען, האָט זי אַ שלעפּ געטון די טאָכטער, אויסגעלאָזט צו איר דעם כעס:

— וואָס לויפסטו אונטער די רעדער, בהמה־טשיסקע! אַ שמחה, אַוועקגעגעבן דעם וואַרשעווער „פלאַדער" צוויי הונדערט דאָלאַר.

שכנטעס

מיט אַ יאָר צוואָנציק צוריק איז גאַרדען סטריט געווען די אַריסטאָקראַטישסטע גאַס אין די בראָנקס. קליינע פּריוואַט־הייזלעך האָבן גערוט הינטער צעצווייגטע קאַשטאַן־ביימער, זיך געוויקלט דורכן זומער אין פלאַנצן, וואָס האָבן געקלעטערט איבער די ווענט.

עלטערע דייטשן אין שטעק־שיך זענען זומער און ווינטער אַרומגעגאַנגען בײַ די הייזער, ווי אַרום לעבעדיקע באַשעפעניש. מען האָט אויפגעקליבן אַ שטיינדל, אַ שטיקל פּאַפּיר, געוואַשן ס׳געהילץ פון די הייזער, געשוירן און באַוואַסערט ס׳גראָז. אין די אָוונטן האָט מען גערוט אויף די ווערענדעס אין געפלאָכטענע, באַקוועמע וויג־שטולן, געצויגן די פּיפּקעס און נישט מיד געוואָרן איבערצודערציילן פאַר די אַמעריקאַנער אייניקלעך די גבורות פון דייטשלאַנד, ווי מען האָט אין די זיבעציקער פאַרנומען פּאַריז.

אַ דייטש פון גאַרדען סטריט, וואָס האָט קיין קינדער נישט געהאַט, איז געשטאָרבן. ווייטע קרובים האָבן פאַרקויפט ס׳הויז. אין דער שטילער גאַס מיט ווייסע שטיבער, וואו בלאָנדע דייטשן האָבן אָפּגעלעבט איבער אַ האַלבן יאָרהונדערט, האָט זיך אַריינגעריסן אַן אָפּגעברענטער איטאַליענער מיט שוואַרצע וואָנסעס ווי סמאָלע.

די שכנישע דייטשן האָבן מער קיין רו נישט געהאַט. דער איטאַליענער מיט זיינע אַכט קינדער זענען ביז שפּעט אין דער נאַכט געלעגן אויף דער ווערענדע, גערעדט אַזוי הויך, ווי זיי וואָלטן זיך געקריגט.

די איטאַליענערלעך האָבן געקלעטערט אויף די ביימער, געריסן קאַשטאַנעס, געבראָכן צווייגן און אַזוי דערגאַנגען די אַלטע לייט די יאָרן,

אַז מען האָט זיך איינציקווייז גענומען איבערקלייבן, געזוכט אַ מקום-מנוחה ערגעץ ווייט הינטער בראָנקס.

פאַר די צוואַנציק יאָר האָט מען גאַרדען סטריט מער נישט געקענט דערקענען. די איבערגעבליבענע פּריוואַט-שטיבלעך האָבן אויסגעזעען ווי חורבות. פון ביידע זייטן גאַס האָבן זיך געצויגן שמאָלע, פּירשטאָקיקע הייזער. די נאַקעטע ציגל פאַררויכערט, אַרומגעביסן און ווען נישט די ביליקע דזשעראַניום-בלומען אין טייל פענצטער, וואָלט מען די געביידעס אָנגענומען פאַר פאַבריקן, נישט פאַר הייזער, וואו מענטשן וואוינען.

די גאַס האָט געשוויבלט מיט קליינוואַרג. אַרום די הייזער איז מען געשטאַנען, געזעסן משפּחותווייז. געלעבט מער אין דרויסן, ווי אין שטוב.

פון די צעווייגטע קאַשטאַן-ביימער איז קיין זכר נישט געבליבן און די, וואָס מען האָט נישט אויסגעהאַקט, האָבן געגלאָצט טרוקענע, אָן בלעטער, ווי מען וואָלט זיי איבערגעדרייט מיט די צעקרימטע וואָרצלען אַרויף.

אין איינעם פון די אָפּגעקראָכענע הייזער האָט געוואוינט אַדאָלף בליק, אַ טעאַטער-פּאַטריאָט. האָט אַן אַקטיאָר געדאַרפט אַ העמד, צי אַ שניפּס, אַדאָלף האָט געבראַכט, איבערגעלאָזט אויף אויסצוצאָלן, ווי דאָס וואָלט געווען אַ ביי-זאַך און גערעדט האָט ער וועגן נייע פּיעסן, וועגן הינטערקוליסן-פּאָליטיק.

ער אַליין, אַ געוו אוקסיקער, מיט אַ קאָפּ האָר, וואָס וואָלטן גענוג געווען פאַר צוויי טעאַטער-„שטערן”, האָט זיך געדרייט צווישן די אַקטריסעס, פאַרנאַכלעסיקט ס'ווייב אינדערהיים.

אַז בעסי, אַדאָלפס ווייב, איז צוריקגעקומען פון שטאָטישן שפּיטאָל, וואו זי איז געלעגן געוואָרן מיטן דריטן קינד, האָט דער מאַן איר איבערגעלאָזט דרייסיק סענט, אַלץ וואָס ער האָט פאַרמאָגט. פאַר די דרייסיק סענט האָט זי מיט די דריי קינדער געדאַרפט לעבן אַ גאַנצן טאָג.

בעסי, אַן אַמעריקאַנער מיידל, כמעט אַליין נאָך אַ קינד, האָט נישט דערעסן, נישט דערשלאָפן, אַזוי פאַרשוואַרצט געוואָרן באַם קינדלען, אַז זי האָט זיך קוים אַרומגעשלעפּט אויף די פיס. זי האָט מורא געהאַט פאַרן שפּיגל, אַזוי פאַרחושכט האָט זי אויסגעזעען, אַלץ אָנגענומען פאַר ליב, אַבי אַדאָלף זאָל זיין מיט איר.

אַ יונגע איטאַליענערין מיט אַן אָפן, אויסגעקנעטן פּנים האָט אָנ־געקלאַפּט און געעפנט די טיר. ס'איז געווען אַ שכנה. די צוויי ווייבלעך האָבן זיך האַרציק ליב געהאַט, כאָטש איינע האָט די צווייטע נישט פאַר־שטאַנען.

בעסי האָט מקנא געווען די איטאַליענערין, וואָס זי האָט אַ מאַן אַ שטוב־זיצער. ווי ער קומט נאָר פון דער אַרבעט, עסט אָפּ, גייען זיי אַראָפּ אויפן הויף, צעלייגן זיך אויפן גראָז און מען האָט זיך ליב פאַר אַלעמען אין די אויגן.

די שכנה האָט זיך אַרומגעכאַפּט מיט בעסין. די גרויסע אויגן האָבן אַרויסגעבלישטשעט פון אונטער די שוואַרצע ברעמען און ס'מויל האָט נישט אויפגעהערט איבערצוחזרן:

„בייבי, בייבי... נייס בייבי?"

בעסי האָט זי אַריינגעפירט אין צווייטן צימער, געוויזן ס'נפשל, וואָס איז געלעגן אין בעט מיט פאַרמאַכטע אויגן, ווי אַ בלינד קעצל.

די איטאַליענערין האָט פון גרויס פרייד געגלעט בעסין. זי האָט גערעדט אָפּגעהאַקט, אָן אַ צוזאַמענהאַנג, ווי אַ קינד, געליטן, וואָס ס'פעלן איר אויס ווערטער, זיך צעגודערט אויף איטאַליעניש, באַלד זיך געכאַפּט, אַז בעסי פאַרשטייט נישט, זיך צעלאַכט מיט אַ קלימפּער און אַריינגע־רעדט אינם נפשל:

„וועט קומען באַבע, וועט קומען זיידע, פעטערס, מומעס... וועלן ברענגען מתנות דער בייבי, אַ שיינע בייבי, אַ שיינע.."

ס'קינד האָט זיך צעפּישטשעט. די מוטער האָט עס טרוקן געמאַכט, געוויקלט אין אַן אויסגעריבן ווינדעלע, וואָס איר אַנדערהאַלבן־יעריק יינגל האָט נאָך געטראָגן.

די איטאַליענערין האָט זיך אַרומגעקוקט. אַ דלות איז געלעגן אין די אָפּגעלאָזטע צימערלעך. צוויי יינגלעך אויסגעשמירטע, אָפּגעריסענע, האָבן אויסגעשטעלט די טעפּ אין מיטן עס־צימער, געפּויקט מיט בלעכע־נע לעפל. דאָס גרילצעריי האָט געלעכערט די אויערן. דאָס שפּיל איז זיי אפנים דערעסן געוואָרן און דאָס עלטערע יינגל, אַ דריי־יעריקער, האָט זיך צעשריגן:

„מאַ, עסן!"

דאָס יינגעלע מיטן ווינדל איבער די נאַקעטע פיס האָט מיטגע־

האָלטן. די איטאַליענערין איז אַריין אין קיך, געזוכט אין ברויט-קעסטל, אין אייז-שענקל, נישט געפונען קיין פּוטער און פאַרשטופּט ביידע קינדער די מיילער מיט האַלבע זעמל.

דער שכנה האָט ווי געטון פאַר בעסין. פאַר די קינדער, געליטן, וואָס אין שטוב איז אַזאַ אָרעמקייט, וואָס מיסטער בליץ גייט קיינמאָל נישט מיטן ווייב שפּאַצירן, איז זעלטן אינדערהיים און געווען זיכער, אַז ער מוז ערגעץ האָבן אַנדערע ווייבער.

זי האָט זיך אָוועקגעזעצט לעבן בעסין אויפן בעט, און געגלעט די האָר, די הענט, אַ נישט דרייסטע געעפנט דאָס בייטעלע און גע-פרעגט:

„מיסעס בליץ, בין איך אייער שכנטע?"

„יאָ".

„און איך וויל זיין אַ גוטע שכנטע", האָט די איטאַליענערין אַרומ-געגנומען בעסין. „כ'וויל אייך באָרגן אַ פּאָר דאָלער, נעמט, כ'בעט אייך, נעמט, ס'איז מיין געלט... מיין מאַן ווייסט נישט דערפון... איך אָנ-געזאַמלט... ר'וועט מיר אָפּגעבן, ווען כ'וועל דאַרפן... נעמט, כ'בעט אייך, נעמט, אויב איר ווילט כ'זאָל בלייבן אייער שכנטע".

בעסי האָט גענומען. און אַז ס'זענען פאַרביי עטלעכע טעג און די שכנה האָט געזעען, אַז צום ניי-געבוירענעם קינד קומט קיינער נישט, נישט קיין באָבע, נישט קיין מומע, מען עפנט גאַנצע טעג נישט די טיר בא מיסעס בליץ, האָט די איטאַליענערין אַליין אויסגעשטאָפּט אַ ליאַלקע. זי האָט די ליאַלקע אויסגעפּוצט אין קליידעלעך, פאַרשלייפט מיט קאָלירטע בענדלעך און מיט פּאַראַד אַן עפן געטון בא בעסין די טיר, זיך געקלאַפּט אין האַרץ אַריין:

„איך אַ מומע... פאַר דער בייבי אַ מתנה, וועט זיך אַ שפּיל טון... אַ קליין מתנהלע... אַ זינד צו באַליידיקן אַזאַ פּיצעלע נפשל... נישט אמת, מיסעס בליץ? ס'קינדעלע שלאָפט?" האָט די איטאַליענערין צונויפגעצויגן די ליפּן אין אַ שרייפעלע. „אַ שטיל קינד, אַ גאָלדן קינד... לו-לו-לו..."

די צוויי ווייבלעך האָבן זיך געזעצט נישט ווייט פון קינדס בעטל, זיך געקוקט אין די אויגן און פאַרשטאַנען איינע די צווייטע.

די איטאַליענערין האָט געגלעט בעסיס קליינע הענט, איר געוואָלט

געבן צו פאַרשטיין, אַז אַ מאַן דאַרף מען נישט פּיעשטשען, מען טאָר נישט צופיל נאָכגעבן. זי האָט גענומען עס איבערגעבן אויף איר שטייגער, אויף איר ענגליש און יעדעס גליד פון פּנים האָט גערעדט, איבערגעגאַנגען אין גרימאַסן, מינעס, האַוואַיעס:

„דיין מאַן הויך, שיין... דו, נישט עסט, נישט טרינקסט, אויסגעדאַרט.. נאָר בייביס, נאָר בייביס.. מענער האָבן ליב פעטע ווייבער... מיסטער בליץ אויך... עס, טרינק, טו זיך אָן שיין, פלירטעווע מיט פרעמדע מענער, וועט מיסטער בליץ אַהיימקומען... און אויב אַ פרעמדע ליידי פאַרדרייט אים דעם קאָפּ“, האָט די שכנה געזוכט ווערטער ווי צו פאַרענדיקן און איבערגעגאַנגען אין אַ געדריי.

בעסי האָט זיך צעוויינט. די שכנה האָט זי צרומגענומען, געטרייסט און די צוויי טיילן וועלט, אַמעריקע און אייראָפּע, האָבן זיך פאַרשטאַנען, מער נישט גערעדט אויף פרעמדע שפּראַכן.

אין שטרייק

וואָס לענגער דער שניידער-שטרייק האָט אָנגעהאַלטן, אַלץ גרע-סער איז געוואָרן די צאָל פּאַרמאַכטע שעפּער. אין די יידישע גאַסן און געסלעך פון דער איסט-סייד איז מען אַרומגעגאַנגען ליידיק, זיך געקליבן פאַר די הייזער, זיך געדרייט איבער די טראָטואַרן שלינג און שלאַנג און נישט אַרויס פון די זונטיקדיקע מלבושים.

און אַז דער שטרייק האָט זיך פאַרצויגן און עס האָט זיך נישט געזעען, ער זאָל זיך אַמאָל ענדיקן, זענען אַרבעטער, וואָס האָבן נישט געוואָלט אויפעסן די אָנגעקליבענע פאַר דאָלאַר, איינציקווייז אַרויסגעפאַלן פונם פאַך. מען האָט געעפנט שפּייז-געוועלבלעך, סאָדע-וואַסער שטעלן, אַרויס אין גאַס מיט וועגעלעך סחורה. געטון האָט מען עס שטילערהייט, זיך געשעמט פאַר די שאַפּ-חברים, פאַר די שכנים שטרייקערס און צו-מיינסטן אַוועק פון דער געגנט, וואו מען האָט געוואוינט.

די מערסטע אָבער האָבן געשטרייקט, אָנגעפירט בלוטיקע געשלעגן מיט שטרייק-ברעכער און צוגעהונגערט. גאַנצע טעג האָט מען זיך גע-קהלט, מיטגעשלעפּט ווייבער מיט קינדער אויף די מיטינגען, געלעבט אין גאַס, און דער דלות איז געוואַקסן.

פאַרגאַנגען איז אויף העגרי סטריט נישט געווען דורכצוגיין. מען איז געשטאַנען קופּעסווייז, געלייענט צייטונגען און זיך געקאָכט. אַ גע-וויקסיקער פאַרשוין האָט אַריינגערעדט אין אַ רעדל אַרבעטער:

— דער שטרייק זאָל אָנהאַלטן לענגער גייט דער גאַנצער „טרייד" (פאַך) אין דער ערד אַריין. אינם הויז, וואו כ'וואוין, האָבן מיר גע-האַט צוואָנציק שטרייקערס, און היינט האָבן מיר קיין צען נישט. דער עולם צעלויפט זיך, האָט קיין כוח נישט מער. טרייב איך איבער, בערל?

— און אַז ס'איז אמת, וועלן מיר דען אויפגעבן דעם שטרייק? — האָט בערל מיט ביטול אַ שאַר געטון פון וועג דעם פּאַרשוין און איז אַריין אין אַ טונקעלן קאָרידאָר פון אַן אַלט טענעמענט־הויז.

ער האָט נישט קיין צייט געהאַט צו פאַרמאַכן נאָך זיך די טיר, ווי ס'ווייב האָט אים אַנטקעגנגעטראָגן איר בויך אין די גאָר הויכע חדשים:

— זעסט, בערל, אַז גאָט פאַרלאָזט נישט... זיי האָבן זיך גענוג אָנגעפּלאָגט די דרינעקע...

— וואָס משהקע איז שוין אויך געוואָרן אַ קאַפּיטאַליסט? — האָט בערל אַראָפּגעוואָרפן דעם ראָק מיטן קאַפּעליוש און די פעסט־צונויפגעקלאַפּטע פּלייצעס האָבן זיך אַ וויג געטון אויף זיין צו־ברייטן געזעס.

— די קרובים און יאַנקערס האָבן אים געעפנט אַ „גראָסערי" (שפּייז־געוועלב) — זענען דעם ווייבס דינע הענט געבליבן ליגן אויפן בויך, ווי אויף אַ פּויק.

— אויך מיר אַ שטרייקער, משהקע, — האָט בערל אַ רוק געטאָן אַ שטול, זיך אַזוי אַוועקגעזעצט, ווי דער טיש וואָלט פאַר אים געווען גרייט, — לאָזן זיי גיין, די מקווה־יידן, וועט זיין ווייניקער „סקעבס" (שטרייק־ברעכערס).

— כ'זע נישט דיינע גליקן, מיין געטרייער יוניאָן־מאַן... דער שטרייק איז סיי־ווי־סיי אַ פאַרשפּילטער!

— נו, לאה, מיר וועלן זיך שוין שפּעטער אויסטענהן. גיב מיר בעסער עפּעס עסן. כ'בין איצט הונגעריק!

— באַ אַזאַ „ביזי" האָסטו געמעגט אַהיימקומען אין דער צייט, נישט איך זאָל שטיין אויף מיינע געשוואָלענע פיס אַ גאַנצן טאָג און היטן ס'טעפּל...

— אַנדערע ווייבער העלפן אַרויס די מענער — האָט בערל זיך אַ דריי געטון מיט דער שטול צום ווייב. — לייזער האָט מיר דערציילט, אַז זיין ווייב נעמט אַריין צו נייען, און דאָ „אָפּצושמערגלען" דאָס שטיקל מיטאָג איז דיר אויך צו שווער!

ס'האָט זיך געהערט אַ קלאַפּ אין טיר און באַלד האָט אַ קאָפּ זיך אַריינגערוקט:

— מען קאָן אַריינגיין?

משהקעס ווייב, אַ קליינע, רירעוודיקע, מיט אויגן וואָס לאַכן שטענדיק, איז אַ פּאַל אַריין געטון ווי אַ פּילקע.

בערל האָט זיך אויפגעשטעלט. זיין אָנגעכמורעט פּנים האָט זיך געביטן. די טיפע קנייטשן אַרום די באַקן, הינטער די אויגן, האָבן זיך פאַרצויגן, באַהאַלטן דעם פאַרדראָס, וואָס האָט זיך געבלעזלט אין אים.

— ווערט מען אייך אָן, מיסעס ראָזען.

— קיין גרעסערן שאָדן זאָלט איר קיינמאָל נישט האָבן.

— זאָגט עס נישט — האָט לאה פּרובירט אַ שמייכל טון.

— ווען, ווען, לאה, אייער מאַן וועל איך זיכער נישט אויס־פעלן.

— פאַרוואָס זענט איר אַזוי זיכער? — איז בערל געוואָרן יונגער.

— ווייל כ׳וואוין שוין מיט אייך אין שכנות איבער דריי יאָר, און איר האָט מיר נאָך קיין איין קאָמפּלימענט נישט געמאַכט!

— אַז איר ווילט, קאָן איך אייך שוין מאַכן.

— צו שפּעט — איז דאָס צימער פול געוואָרן מיטן קליינעם ווייבל, וואָס האָט זיך געזעגנט, זיך געקושט מיט לאהן, איבערגעלאָזט בערלען דעם אַדרעס.

די פרייד, וואָס די שכנטע האָט מיטגעבראַכט, האָט זי מיט זיך מיטגענומען, דער פאַרדראָס איז צוריק אַרויס פון זיין באַהעלטעניש, זיך ווידער צעלייגט איבער ביידנס פּנימער. די שטילקייט האָט לאַנג נישט אָנגעהאַלטן.

לאה האָט געוואַרעמט פאַרן מאַן ס׳טעפּל, זיך קוים געהאַלטן אויף די פיס:

— ביסט דאָך נאַר־וואָס געווען אַזוי רעדעוודיק? נו, ווען פאָרסטו צו איר, צו דער מישערין?

בערל האָט געוואָלט פאַרשווייגן, געוואוסט, אַז ער דאַרף נאָר ענט־פערן אַ וואָרט און עס וועט זיך צעהייבן אַ חתונה. ער האָט אָבער נישט געקעט, אָן אַ שיעור עוולות האָבן זיך אָנגעקליבן דורכן טאָג. אין דער יוניאָן האָט מען געשניטן „שטרייק בענעפיט״. ס׳איז שוין דער צוואָנ־ציקסטער און ער האָט נאָך נישט באַצאָלט קיין דירה־געלט און דאָ ריכט זיך ס׳ווייב אין קימפּעט, דערגייט אים די יאָרן. ער האָט נישט געקענט

קוקן אויף איר צעפּאַרענעם געשטעל, אויף דעם אָנגעלאָפּענעם פּנים, זיך געחידושט, ווי אַזוי ער האָט דאָס אַמאָל ליב געהאַט, און דעם ווייב אויף צעפּלאַצעניש זיך געקליבן זאָגן, אַז די שכנטע געפעלט אים און ווי ער האָט אַן עפן געטון ס׳מויל, האָט זיך באַ אים עפּעס איבערגעריסן און ער האָט סתם אַ זאָג געטון אין דער וועלט אַריין:

— ווי לאַנג ס׳איז געווען אַרבעט האָב איך פּאַרדינט, איצט גיי דו פּאַרדינען!

— מיט אַזאַ פּעקל? — האָט לאה געוויזן אויפן בויך — אַז כ׳וואוין מיט אַזאַ אוממענטש, ווי דו, ביסטו גערעכט!

— קיינער האַלט דיך נישט.

— לאָמיך נאָר בשלום איבערקומען, וועל איך מיט דיר שלאָגן כפּרות — האָבן די אָנגעלאָפענע ליפּן באַ איר אָנגעהויבן ציטערן און זי האָט זיך צעוויינט.

בערל האָט אַריינגעשטעקט די גראָבע פינגער אין די אויערן, זיך געבעטן:

— הער אויף וויינען, הער אויף וויינען.

צוויי אויסגעשמירטע מיידלעך, איינע קלענער פון דער צווייטער, זענען אָנגעלאָפן פון גאַס מיט אַ מעקען:

— מאַ, עסן!

— אין קיך אַריין, צו אַלדע יאָר! — האָט בערל אויסגעלאָזט דעם כעס צו די קינדער.

ס׳איז געוואָרן אַ טומל. די קינדער האָבן זיך באַהאַלטן הינטער דער מוטער מיט אַ געוויין. בערל האָט אַ כאַפּ געטון דעם ראָק מיטן קאַפּעליוש און איז אַרויס פון שטוב.

ס׳האָט אים נישט געאַרט, וואָס עס רעגנט. ער האָט געשפּרייזט פון איין גאַס אויף דער צווייטער און אַז דער רעגן האָט שטאַרק גענומען גיסן, האָט ער זיך פאַרקליבן אונטער אַ דעכל פון אַן אַפּטייק. ער האָט געקוקט ווי מענטשן טוליען זיך אונטער שירעמס, שפּריצן מיט די פיס, איילן זיך און עס האָט אים באַנג געטון, וואָס ער האָט זיך צעקריגט מיטן ווייב.

שפּעט אין דער נאַכט איז ער אַהיימגעגאַנגען, מורא געהאַט, אַז ער וועט לאַנג דאַרפן קלאַפּן. די טיר איז געווען אָפן. אין צווייטן האַלבן

י. אָפּאַטאָשו (13)

בעט זענען געלעגן ס'ווייב מיט די קינדער. געלאָזט פלאַץ פאַר אים. ער האָט זיך געבעט אין קיך אויף בענקלעך, זיך געדרייט, נישט געקענט איינשלאָפן.

פאַרטאָג איז בערל שוין געשטאַנען אַן אָנגעטוענער, געזוכט באַם ווייב אין בייטל אַ פאָר סענט. ס'גאַנצע פאַרמעגן איז באַשטאַנען פון צוויי קוואדערס. ס'האַרץ האָט אים נישט געלאָזט נעמען און ער האָט אַוועקגעלייגט דעם בייטל. ס'ווייב האָט זיך אַראָפגעקאַטשעט אַ האַלב אָנגעטוענע, זיך געפאָרעט באַם טיש, זיך געדרייט און מיט אַ קרעכץ צוריק אַוועק אין בעט אַריין.

בערל איז געגאַנגען מיט דעלענסי סטריט. די געשעפטן זענען נאָך געווען פאַרמאַכט. פון בעקערייען און רעסטאָראַנען האָט זיך געטראָגן דער ריח פון פריש געבעקס. עס האָט אים אָנגעהויבן נאָגן אונטערן לעפעלע און ער האָט זיך געכאַפּט, אַז פון נעכטן מיטאָג האָט ער גאָרנישט געהאַט אין מויל. פון געוואוינהייט האָט ער אַ שטעק אַריין געטון די הענט אין די קעשענעס. ער האָט אַרויסגעשלעפּט אַ קוואָדער (פינף און צוואַנציק סענט). ער איז געווען זיכער, אַז דאָס האָט לאה זיך מיט אים געטיילט — געלאָזט זיך מיט די קינדער אַ קוואָדער און דעם צווייטן אַריינגעלייגט אים אין דער קעשענע. ס'האַרץ באַ אים האָט אַ קאָרטשע געטון, געהייסן צוריקטראָגן דעם ווייב מיט די קינדער דעם קוואָדער, זיי זענען בילכער. דאָס פרישע געבעקס איז געשטאַנען אין וועג. ער איז אַריין אין בעקעריי, גענומען אַ קאַווע מיט זעמל.

דערנאָך האָט זיך אָנגעהויבן אַ טאָג ווי נעכטן, ווי אייערנעכטן, ווי מיט דריי חדשים צוריק — „פיקעטן", מיטינגען, אַרעסטן. בערל האָט געאַרבעט פאַר דריי, נישט געדענקט ס'זאָל האָבן געווען מיטאָג, ווי די שעהן וואָלטן זיך דורכגעגנבעט. ער האָט ערגעץ דערטאַפּט אַ ביסל געלט, געקויפט פאַר די קינדער הייסע „סוויט פּאָטייטאָס" (זיסע קאַרטאָפל) און זיך געאיילט אַהיים, באַשלאָסן זיך איבערצובעטן.

בשעת ער האָט זיך געהויבן איבער די פינצטערע טרעפּ, האָבן זיך געעפנט טירן, שכנות האָבן אַרויסגעשטעקט די קעפּ און געזאָגט:

— לאה האָט געבוירן אַ יינגל, ס'זאָל זיין מיט מזל!

— מען זאָל שוין פון היינט אָן האָבן בעסערע צייטן!

— אַז דער דאָקטאָר איז געקומען, האָט דער יונג שוין געוואַלדעוועט!

אין קיך האָבן זיך שכנות געפּאָרעט באַם אויוון. ס'האָט געשמעקט מיט הינער־יויך, מיט געקעכץ. די צוויי מיידלעך זענען באַפאַלן דעם פאָטער, געגעסן די „סוויט פּאָטייטאָס״ און געשריגן:

— פאַ, אַ ברידערל, אַזאַ פּיצעלע ברידערל!

— איר מעגט אַ קוק טון אַ בחור, — האָט אַ שכנטע וואוילעריש אַ שטופּ געטון בערלען מיט אַן עלנבויגן — געראָטן אין טאַטן, ער שטרייקט שוין, אוי געוואַלדעוועט ער!

און איידער ער האָט צייט געהאַט עפּעס צו ענטפערן, האָבן די טעכטער אים געשלעפּט פאַר ביידע הענט, אָנגעזאָגט אויף פריער:

— מאַ, דער טאַטע איז דאָ!

שטרייקער

צווישן די איבערגעגעבענע יוניאָנסלייט, וואָס זענען געגאַנגען אַרונטערנעמען באַ די ברידער עפשטיין די אַרבעטער פון שאַפּ, איז אויך געווען שלמה פּרעסער. עס איז געקומען צו אַ געשלעג. מען האָט שלמהן אַזוי צעהרגעט, אַז מען האָט אים געמוזט אָפּשיקן אין אַ טעקסי אַהיים. ער איז אָפּגעלעגן איבער צוויי וואָכן אין בעט און איז אויפגעשטאַנען מיט אַ מישונג אין קאָפּ. אַלץ האָט אים ווײ געטון.

שלמה האָט זיך גענומען דאָקטערן, פאַרקרענקט ווין געלט, דאָס געלט, וואָס די יוניאָן האָט אַרויסגעהאָלפן, וואָס קרובים און פריינט האָבן געבאָרגט. און אַז עס איז שוין נישט געווען וואו צו נעמען, איז דער פאָטער, אַן אַרבעטער, וואָס איז אַליין געווען אין שטרייק, אַרײַבערגעקומען:

— וואָס ווּעסטו זיצן, שלמה, אין די בראָנקס, זיך דאַרן דעם קאָפּ אויף דירה־געלט, ווען דו ברויכסט יעדן סענט פאַר זיך אַליין? נעם די משפּחה און קום אַריבער צו אונז. מיר וועלן זיך שוין ווי־עס־איז אַן עצה געבן. פאַרט אַן אייגענער דאַך איבערן קאָפּ!

שלמה האָט אַרײנגעגעבן דאָס מעבל אין „סטאָריידזש", גענומען דאָס ווייב מיט די צוויי קינדער און זיך אַריבערגעקליבן צום פאָטער נאָך בראָנזוויל.

דער פאָטער האָט געהאַט אַ האַלב הויז, וואָס איז באַשטאַנען פון צוויי צימערלעך מיט אַ קיך. דאָס צווייטע האַלבע הויז האָט באַלאַנגט צו שלמהס עלטסטן ברודער, אויך אַ פּרעסער. אין שטוב זענען געווען פיר נישט אויסגעגעבענע קינדער — דריי זין און אַן עלטער מיידל. אַ חוץ דעם מיידל, אויף וועמעס שכירות די משפּחה האָט געלעבט, האָט קיינער אין הויז נישט געאַרבעט.

שלמה מיט זיין משפּחה זענען אָנגעקומען צו אָוונטברויט. טאַטע־מאַמע, ברידער־שוועסטער האָבן זיי באַגעגנט מיט שמחה, געטראָגן דאָס קליינוואַרג, פון פיר און זעקס יאָר, פון האַנט צו האַנט.

דער פאָטער האָט פונאַנדערגערוקט דעם טיש, אַריינגעשטעלט נאָך אַ ברעט, געזעען עס זאָל זיין פּלאַץ פאַר אַלעמען.

די משפּחה האָט זיך אויסגעזעצט. דעם געמאַכטן הערינג מיט ציבעלע האָט מען צעכאַפּט, נישט געלאָזט קיין שטיקל פאַר דער מוטער. די מוטער, אָן אַלטיטשקע, האָט מוחל געווען איר חלק, בלויז דערמאַנט מען זאָל איר לאָזן אַ שניצל ברויט פאַר דעם קרופּניק. דאָס געבייטלטע ברייטל האָט געהאַלטן אין איין קלענער ווערן. די אָנגעשניטענע רייפטלעך, פרישע, האָבן געקנאַקט צווישן די ציין, פאַרשטאַרקט דעם אַפּעטיט.

דער שמועס איז געווען אָן אויפגעהייטערטער, ווי שלמה וואָלט געקומען נישט פון די בראָנקס, נאָר פון גאַנץ ווייט. יעדעס וואָרט פון די קינדער איז געווען אַ חכמה, וואָס מען איז נישט מיד געוואָרן איבערצוחזרן.

דער פאָטער האָט געטענהט, אַז מען טאָר נישט צו לאַנג פאַרציען דעם שטרייק: דער אַרבעטער איז אויסגעמאַטערט, אויסגעהונגערט, שוין די צענטע וואָך... מען דאַרף נישט זיין אַזוי איינגעשפּאַרט, ווען די באַלעבאַטים אויך נאָכגעבן און עס וועט נעמען אַ סוף. די זין האָבן נישט איינגעשטימט מיטן פאָטער, און אפילו דער קראַנקער שלמה האָט זיך פאַרהוסט:

— אויב מיר ווילן עפּעס געווינען, טאַטע, דאַרפן מיר שטיין פעסט, נישט נאָכגעבן. זאָל זיך נאָר דער סעזאָן אָנהייבן, וועלן זיי ווייכער ווערן!

די מוטער האָט געדזשאַמדזשעט אַ שטיקל ברויט, געקוקט יעדן איינעם אין מויל אַריין און נישט איבעריק זיך פונאַנדערגעקליבן וועגן וואָס מען אַמפּערט זיך. זי האָט געוואוסט, אַז דעם גאַנצן עול טראָגט די טאָכטער, חנה. זי האָט אויך געוואוסט, אַז וואו נאָר אַ קניפּל, מוז זי, מיט אירע אויסגעדרייטע פינגער, מאַכן אַ שלייף, באַהאַלטן דעם דלות פאַר לייטן. באַפרייען זיך אָבער אויף אַ רגע פון די חובות, איז געווען אוממעגלעך; שטענדיק געדענקט וויפיל זי איז שולדיק פאַר פלייש, וויפיל פאַר ברויט און מילך, זיך געערגערט, וואָס מען קוקט אויף איר קרום,

און מען איז נישט גערן מער צו באַרגן... הנהס פאַרדינסטן קלעקן קוים אויף ברויט מיט מילך, און דאָ זענען צוגעקומען נאָך פיר מיילער, קיין עין־הרע...

נאָכן עסן האָבן די פנימער באַם עולם זיך נישט אויסגעלייטערט. מען האָט זיך געשאַרט איבער די צימערלעך נישט־צופרידענע, נישט גע־וואָלט צוגעבן, אַז די הוילקייט אַרום די הערצער קומט פון נישט־דערעסן.

שלמהס ווייב, בעסי, וואָס האָט זיך געגרויסט מיט איר ענגלישן אַקצענט, האָט אויף זיך אַרויפגעצויגן אַ פאַרטוך און זיך געשטעלט וואַשן דאָס געפעס.

— ווערסט עס אסור טון — האָבן ביידע, די שוויגער און די שוועגערין, געטריבן זי פון סינק און אַליין גענומען וואַשן די כּלים.

נאָכן עסן איז אַריינגעקומען דער עלטסטער זון מיט ווייב און קינ־דער. דאָס הויז איז פול געוואָרן מיט טומל. מען האָט געררייכערט, גע־שוויצט איבער גלעזער טיי, נישט אויפגעהערט רעדן וועגן שטרייק און געהאַלטן אין איין פונאַנדערנעמען דאָס קליינוואַרג, וואָס האָבן איבער־געקערט די שטוב, זיך געריסן פאַר די נעזער. און אַז עס איז פאַרביי אַ שעה, צוויי, — אויפהייבן זיך צו דער אַרבעט האָט קיינער פון די מאַנסבי־לן נישט געדאַרפט, — האָט עמעצער געלאָזט פאַלן אַ וואָרט:

מיר וועלן אפשר מאַכן אַ פּאָוקער?

פון לאַנגווייליקייט האָט דער פאָטער מיט די פינף זין זיך צע־זעצט אַרום טיש, צעשפּיליעט די קנעפּלעך אויף די שטייפע, מיט טיי אָנגעגאָסענע, בייכער און געטריבן פון זיך דאָס קליינוואַרג:

— צייט שלאָפן, חברה!

— בעסי — האָט שלמה אַ נישט דרייסטער אָפּגעשטעלט דאָס ווייב — האָסט אפשר אַ פּאָר סענט?

זי האָט געזוכט אין איר בייטעלע, אויסגעקראַצט צוועלף איינציקע פּעניס:

— דאָס אַלץ, וואָס איך האָב.

— פּאַק זיי שלאָפן, פּעני — האָט דער עלטסטער זון אַ זאָג גע־טון צו דעם ווייב און בשעת מעשה פאַרקאַשערט די אַרבל פון העמד, ווי ער וואָלט זיך געקליבן אָפּטון אַ שווער שטיקל אַרבעט.

— אַבי ער זאָל קאָנען שפּילן, וועט ער די קינדער אַוועקפּאַקן

שלאָפן אין מיטן טאָג — האָט דאָס ווייב אַן אָנגעדראָדלטע אויסגעלאָזט דעם כעס צו אירע דריי קינדער, זיי גענומען טרייבן ווי עופות:

— שלאָפן, שלאָפן!

בעסי האָט אַ וואונק געטון צו אירע צוויי יינגלעך. חי דרעסירטע חיהלעך זענען זיי אונטערגעקומען, זיך צעקושט מיט דער באָבען, מיטן זיידן. פעני, וועלכע האָט זיך נישט געקאָנט קיין עצה געבן מיט אירע מזיקים, האָט מיט ביטול אָפּגעמאָסטן די בראָנסקער שוועגערין:

— אַ קושעניש, ס׳פּאַסט פּאַר מיידלעך!

— ס׳וועט זיי אסור שאַטן — האָט די באָבע געשעפּט נחת פון די אייניקלעך.

ווען די ווייבער מיטן קליינוואַרג זענען אַוועק, האָבן די מאַנסבילן אָפּגעעטעמט און גענומען שפּילן אַ סענט אַ קאָן.

דער שטרייק האָט זיך פאַרצויגן אין ווינטער אַריין, אָנגעהאַלטן וואָכן, חדשים. מען האָט אַלץ געהאָפט, ער זאָל זיך היינט-מאָרגן ענ-דיקן. די האָפנונג איז אַלץ שוואַכער געוואָרן, זיך געפּאַטשקעט ווי אַ מכה. דער פאָטער איז אַרומגעגאַנגען מיט אַ נאָז, זיך געהאַלטן אין איין טאַפּן די הויזן, וואָס זענען געוואָרן צו לויז אַרום בויך, זיך געקריגט מיט די זין, אַז דער שטרייק איז פאַרלוירן, און געוואָלט זיי זאָלן זיך נעמען צו עפּעס אַנדערש.

מען האָט דעם אַלטן נישט געהערט, „געפּיקעט" ווי פריער, אָפּ-געזעסן שעהן אויף מיטינגען און אויסגעמיטן די שטוב, וואו דער דלות האָט נישט אָפּגעטראָטן. מען איז נאָר אַהיימגעקומען שלאָפן.

דער קראַנקער שלמה האָט זיך דערפילט איבעריק, זיך אַרומגע-דרייט ווי אַ שאָטן און, דאַכט זיך, יעדן געוועזן אין וועג.

אָן אַ וואָרט, פון זיך אַליין, האָבן זיך דיביידע משפּחות פונאַנ-דערגעטיילט. דאָס ערשטע מאָל, ווען שלמה מיט ווייב און קינדער האָבן אויסגעפעלט באַם נאַכט-מאָלצייט, האָט די גערוימקייט אַרום טיש געשראָקן און פאַרשעמט יעדן איינעם. דער פאָטער, די ברידער, האָבן זיך נישט געקאָנט איינהאַלטן, געפרעגט אין חלל אַריין:

— וואו איז שלמה? ער האָט שוין געגעסן? און בעסי? און די קינדער?

מען האָט עפּעס געענטפערט, וואָס קיינער האָט נישט געהערט,

אָנגענומען דעם תּירוץ, וואו מען וואָלט געוואַרט אויף אים. שפּעטער איז מען צוגעוואוינט געוואָרן. יעדער האָט זיך געהאַט זיין ברויט, זיין טעפּל געקעכץ.

בלויז די מוטער האָט אין דער שטיל אונטערגעטראָגן דער שנ״ר אַ פּאָר סענט, געקאָכט, קיינער זאָל נישט וויסן, פאַרן קראַנקן זון יאיכלעך.

פון שוואַכקייט און פון נישט האָבן וואָס צו טון האָט שלמה צוגעדרימלט באַטאָג. באַנאַכט אָבער, ווען די צימערלעך זענען פול געווען מיט כראָפּען און מיט רעדן פון שלאָף, איז ער געלעגן מיט וואַכיקע אויגן, געקוקט אין דער געדיכטער פינצטערניש, וואָס האָט געשטיקט און געטראַכט וועגן טויט. ס׳קראַנקע האַרץ האָט זיך געקאָרטשעט. ס׳האָט אים ווי געטון פאַר זיך, פאַר דעם ווייב מיט קינדער, וואָס זענען געווען צעלייגט אַרום אים.

אין איינע פון די פינצטערע נעכט, ווען אַ רעגן האָט געגאָסן פון דער פרי אָן, געפּאַטשט איבער די שויבן, נישט אויפגעהערט אויף אַ רגע, ווי ער וואָלט זיך פאַרנומען אַלץ אָפּצושווענקן פון דער ערד, איז שלמהן מיט אַמאָל באַפאַלן אַ פּחד. ער האָט זייער נישט געוואָלט שטאַרבן אין אַזאַ נאַכט. פון בלויזן געדאַנק האָט דער שטערן באַ אים אָן אָטעם געטון מיט קעלט און ער האָט גענומען וועקן ס׳ווייב:

— שלאָפסט, בעסי?

— וואָס איז? — האָט זי געעפנט אַ פּאָר אויגן, נישט דערקענט, אַבּנים, אין דער ערשטער רגע דעם מאַן און געהאַט אַ מינע פון איינעם, וואָס טרעפט זיך אין אַ ווינקל אויג=אויף=אויג מיט אַ גזלן.

— כ׳האָב מורא, אַז כ׳וועל שוין לאַנג נישט אָנטרייבן, בעסי.

— וואָס דיר פאַלט אַלץ איין — האָט זי זיך אַ רוק געטון צו אים, צוגעלייגט איר וואַרעמע האַנט צו זיין קאַלטן שטערן, און זי האָט אויפגעציטערט.

— אַז אַ מענטש קאָן נישט עסן, קאָן נישט שלאָפן און דאָ גיסט פון דער פרי אָן, אַז ס׳איז נישטאָ מיט וואָס צו אָטעמען...

— מאַכן דיר אפשר אַ הייס גלאָז טיי?

ער האָט נישט געענטפערט, געקוקט ווי ס׳ווייב איז אַראָפּ מיט אַ קרעכץ פון בעט, זיך געפּאָרעט אין קיך און איבערגעלאָזט נאָך זיך אין דער פינצטערניש די ווייסקייט פון איר נאַכט=העמד.

— ווער איז דאָרט ? — האָט דער פּאָטער זיך איבערגעוואָרפן — אפילו באַנאַכט שלעפּט מען זיך אַרום, ווי נישט גוטע !

— האַ, ווער דרייט זיך דאָרט אין קיך ? — האָט אַ צווייטער זיך איבערגעוואָרפן — בעסי ?

— איך, איך — האָט בעסי זיך פאַרענטפערט, וואָס זי לאָזט נישט שלאָפן — שלמה פילט עפּעס נישט. . .

שלמה האָט געוואַרט דער ברודער זאָל עפּעס זאָגן, באַדויערן. ס׳איז געווען שטיל. דער מאַטראַץ האָט בלויז געסקריפּעט, באַלד נישט געוואָרן אין דעם שווערן שלאָף, אין דעם כראָפּען, וואָס האָט זיך גע־הויבן צו דער סטעליע.

טרערן האָבן זיך אָוועקגעשטעלט באַ שלמהן אין די אויגן, וואָס ער גייט קיינעם נישט אָן און נישט אויפגעהערט צו בעטן באַ דער גע־דיכטער פינצטערניש :

— נאָר נישט אין אַזאַ נאַכט.

אַ בריליאַנט

שמאָלע וועגלעך, נאָך שמעלערע סטעזשקעס, האָבן זיך געקייטלט צווישן ביימער, זיך איבערגעריסן אַרום די שטייגנדע בערג, זיך ווידער פאַרקניפּט, געשנורעוועט דעם פּאַרק פון אַלע זייטן מיט וואָרצל־אָדערן.

טרוקענע בלעטער, עטלעכע צאָל די דיק, זענען געלעגן אונטער די פיס און איבערן קאָפּ איז נידריק געהאָנגען אַ קילער, פאַרגליווער־טער הימל.

פאַרלעך האָבן זיך געאײַלט אַהיים, געוואָלט אויסמײַדן דעם רעגן, וואָס האָט געהאָנגען אין דער לופט. זיי האָבן געהאַלטן אין איין אומ־קוקן זיך, געווען זיכער, אַז פון אַלע זייטן טראָגן זיך מענטשן. דאָס האָבן פאַרדאַרטע בלעטער זיך געהויבן מיט אַ קלימפּער, זיך געדרייט איבערן אַספאַלט־וועג ווי פייגל.

רחלע מיט דייוון האָבן זיך געטראָגן באַרג־אַראָפּ, אַריין אין טאָל, וואו די בלעטער זענען טיפער, די ביימער געדיכטער. אַלטע איבערגע־דרייטע צווייגן האָבן זיך געפלאָנטערט, זיך געפלאָכטן איבערן טאָל ווי אַ דעכל.

— דאָ וועט דער רעגן נישט צוקומען! — האָט רחלע אַ שלעפּ געטון ס'געפּאַסטע היטל פון קאָפּ און אַ רויטער שויבער האָר איז איר אַ פאַל געטון אין די אויגן אַריין.

— ס'ווענדט זיך וואָס פאַר אַ רעגן ס'וועט זיין — האָט דייוו אַ שטעק געטון ס'פּנים צום הימל און דערפילט אַ קאַלטן טראָפּן — ס'רעגנט שוין!

זיי האָבן זיך צוגעשאַרט צו אַן אַלטן, אויסגעהוילטן שטאַם, גע־קרישלט מיט די פינגער די ביילן, וואָס זענען אָנגעוואַקסן אויף אים און

געוואַרט, אַז די טראָפּנס, וואָס זענען געפאַלן מיט אַ פּויקערײַ צווישן די בלעטער, זאָלן זיך אַהער אויך פאַרקלויבן.

צו דרײַצען יאָר איז רחלע, אַ ליכטיקע, מיט רויטע, פײַערדיקע האָר, שוין נישט אײַנגעזעסן אין שטוב. זי האָט געשנירלט מיטן פּיסקל, פאַרדרייט יינגלעך די קעפּ, פאַרווישט מיט אירע דינע, בויגיקע פּיס די אייגענע טריט, ווי אַ פוקס פאַרווישט מיטן האָריקן עק יעדן סימן נאָך זיך. און יעדעס מאָל, ווען צו דער עלטערער שוועסטער האָט געדאַרפט קומען אַ חתן, האָבן טאַטע־מאַמע אָוועקגעפּאַקט רחלען שלאָפן, מורא געהאַט, אַז אַזוי שנעל, ווי דער יונג וועט זי דערזען, וועט שוין מיט דער עלטערער קיין שידוך נישט ווערן.

צו פינפצען יאָר, ווען די עלטערע שוועסטער האָט חתונה געהאַט, האָט רחלע זיך געבראַכט אין שטוב אַרײַן דייוון, געזאָגט, אַז דאָס איז איר חתן. טאַטע־מאַמע האָבן זיך נישט אַנטקייגנגעשטעלט, געווען זיכער, אַז רחלע וועט נאָך נישט אײַנעם בייטן, און געהאַלטן אין איין שפּאַסן, אַז אויב שוין יאָ אַזוי יונג חתונה האָבן, פאַרוואָס נישט פאַר אַ רייכן.

שפּעט אין דער נאַכט, ווען רחלע איז צוריקגעקומען פון גאַס, אין דער פינצטער אַראָפּגעוואָרפן פון זיך די קליידער און אַרײַן אונטער דער קאָלדרע, פלעגט אויסוואַקסן די מוטער. זי האָט זיך צוגעזעצט אויפן פאָרענטש פון בעט, געקעמט מיט די מאַמע־פינגער דער טאָכטערס צע־פּאַטלטע האָר און דערציילט, וואָסערע גליקן ס'איז איר באַשערט. גאָלדין, זייער לאַנדסמאַן, איז איין און אײַנציקער בײַ זײַנע עלטערן. האָבן נישט ווייט פון ניו־יאָרק אַ דעפּאַרטמענט סטאָר, אייגענע אויטאָמאָבילן. . . און דווקא גאָלדין? שוואַרץ לאָזט נישט אָפּ. זײַן שאַפּ פון זײַדענע קליידער פאַרנעמט אַ גאַנצן שטאָק. . . זי וועט יעדן טאָג קענען בייטן אַן אַנדער קלייד. . . רחלע דאַרף אָבער נישט זײַן ווילד, נישט פאַרקריכן אין צו־ווייטע דרכים מיט דייוון, ער איז דאָך נאָך אַ יינגל.

רחלע האָט נישט געוואָלט הערן. פאַרשטאָפּט די אויערן מיט די פינגער, זיך געפּיעשטשעט:

— אַרויסגעוואָרפענע רייד, מאַמע!

אין תוך אָבער האָט עס איר הנאה געטון. דאָס יונגע לייב האָט זיך געצויגן אונטער דער קאָלדרע, פאַרמאַכט פון מידקייט די אויגן, פאַרווישט און אָפּגעמעקט יעדן חוב, וואָס זי איז שולדיק געווען דייוון.

רחלע האָט געפּלאַנט, אַז זי, דאָס אָרעמע מיידל, וואָס וואוינט מיט די עלטערן אין צוויי צימערלעך, וועט מאָרגן, איבערמאָרגן אויפשטיין אַ רייכע דאַמע.

דעם חלום האָט זי געהאַלטן פאַר זיך, קיינמאָל איבער די ליפּן נישט געבראַכט. בלויז ווען זי האָט זיך צעווערטלט מיט דייוון, זיך דערפילט אַן אויסגעליידיקטע, האָבן די שדוכים, וועגן וועלכע די מוטער האָט אַזוי פיל גערעדט אין די פינצטערע נעכט, אָנגעהויבן אַפּערצושווימען.

איצט, ווען ביידע זענען געשטאַנען צוגעטוליעט צום אַלטן, אויסגעקריזמטן שטאַם, געהערט ווי דער רעגן קלאַפּט אַלץ שטאַרקער, ווי ער וואָלט נישט געפאַלן איבער בלעטער, נאָר איבער בלעכענע דעכער, וועט אַהער זיך באַלד אויך פאַרקליבן, האָט רחלע אַן אָנגעברוגזטע זיך אָנגערופן:

— מיר האָבן נישט געדאַרפט בלייבן אין פאַרק! דער רעגן וועט אַזוי געשווינדט נישט אויפהערן!

— מען קען נאָך איצט גיין! — האָט דייוו אַ שטעל אויף געטון דעם קאָלנער פון רעקל, געוועזן פיקס און פאַרטיק.

— אויף אַזאַ גאָס!

אַ טראָפּן איז אַ פאַל געטון רחלען אין קאַרק אַריין, אָנגעצונדן דאָס וואַרעמע לייב, באַלד אַ צווייטער, אַ דריטער. זי איז מער נישט איינגעשטאַנען, אַ ריס געטון דייוון:

— קום!

זיי זענען געלאָפן. דער רעגן האָט געפּאַטשט אין פּנים, זיך פאַרקליבן הינטער דעם קאָלנער, אונטער די פּאָלעס. די הויפּנס בלעטער האָבן געשפריצט מיט אַ קוויטש, געווייקט די שיך, די זיידענע זאָקן.

זיי האָבן זיך קוים דערשלעפּט צום ערשטן הויז. וואַסער איז גערונען פון די קעפּ, פון די נעז, פון די אויגן, צוגענומען דאָס וואוילױנגערישקייט און צעדרייטע, איינגעקאָרטשעטע, האָבן ביידע אויסגעזעען ווי אונטערגעטוקטע הענער.

אַלע פאַרדראָסן האָט רחלע אויסגעלאָזט צו דייוון, געוואַרמט און געקעכלט הינטער די נאַסע קליידער, אַז ס'איז מער נישט געווען ווי אַן

אײנרעדעניש, דײװ איז איר דערװידער. זי האָט געציטערט, געבענקט נאָך אַ װאַרעמער, ליכטיקער שטוב, נאָך אַ הײס גלאָז טײ.

— מיר װעלן אפשר אַרײַנגײן זעען אַ „מואװי״? — האָט דײװ זיך אָפּגעשאָקלט װי אַ הונט, װאָס שפּרינגט אַרױס פֿון װאַסער.

— כ׳מוז זיך איבערטון, כ׳בין פּיטש נאַס!

— ביסט נישט נאַסער װי איך?

— װילסט אפשר, כ׳זאָל זיך אױסטון פֿאַר דיר אַ נאַקעטע? — האָבן די אױסגעװישטע אױגן אַ בלישטש געטון װי קלינגלעך.

— כ׳זע נישט, פֿאַרװאָס דו ביסט בײז?

זי האָט נישט געענטפֿערט. דאָס, װאָס דײװ איז אַ שײנער, האָט בײַ איר איצט קײן װערט נישט געהאַט. זי האָט זיך געפֿילט באַלײדיקט, װאָס ס׳פֿאַלט אים נישט אײַן צו נעמען אַ טעקסי און צופֿאָרן אַהײם. זי װעט בײַ אים קײנמאָל גאָרנישט האָבן, װעט לעבן װי איר מאַמע אין צװײ צימערלעך, פֿאַרשװאַרצט װערן. די נכפּה איז אין איר געװאַקסן, זיך פֿאַרקליבן אין האַלז אַרײַן, קױם געלאָזט אַרױסרעדן:

— כ׳גײ אַהײם!

— גײ!

זי איז אַרױס אױפֿן רעגן. דײװ האָט זיך געערגערט פֿאַרװאָס ער גײט איר נאָך און געשװיגן. בײַם הױז האָט רחל׳ע זיך אױף אַ רגע אָפּגעשטעלט. געזען, אַז דײװ שטײט מיט אַ טעמפּ פּנים, קלױבט זיך נישט רעדן, האָט זי זיך גענומען הײבן איבער די טרעפּ.

צי דער רעגן, צי דאָס ערגערניש, דײװ האָט זיך מער נישט געקענט אַנטקעגנשטעלן. אַ דורכגעװײקטער, אַ צעקראָכענער האָט ער זיך געשלעפּט איבער די טרעפּ, איבערגעצײלט עטלעכע זיבעציק. הינטער דער טיר האָט ער דערהערט װי טאַטע=מאַמע רעדן אױפֿן קול, קריגן זיך און מיט שטילע טריט גענומען גײן צוריק.

אַ צעפּלאָכטענע האָט די מוטער באַגעגנט די טאָכטער, פֿון גרױס פֿרײד נישט באַמערקט, אַז זי איז דורכגעװײקט:

— רחל׳שי קרױן, מיסטער שװאַרץ קען זיך נישט דערװאַרטן אױף דיר, ער האָט דיר געבראַכט אַ בריליאַנט, קאָסט ער פֿינף הונדערט דאָלאַר! ער האָט אײַנזעעניש, קינד מײנס, אױף טאַטע=מאַמע... אָפּגע=

פּינצטערט אַ לעבן און איצט. אַז ס׳מזל וויל אַ שיין טון אויך פּאַר אונז, זאָלסטו נישט שטערן...

— כ׳גיי שוין אַרויס פון שטוב! — האָט רחלע זיך אַ שליידער געטון, אָנגעצונדן די טראָפּנס רעגן, וואָס האָבן געשטעקט אין די פּייער־דיקע האָר.

— מאַכסטו אונז אומגליקלעך!

— כ׳קען נישט אַריינגיין ווי אַ נאַסע קאַץ — האָט זי געגומען שפּאַנען מיט די דינע, בויגיקע פיס — וואו וועל איך זיך איבערטון?

— כ׳ברענג דיר שוין אַריין זיך איבערצוטון.. וואָס פּאַר אַ קלייד, ס׳שוואַרצע?

רחלע האָט נישט געענטפערט. זי האָט אָוועקגעשטעלט די מוטער באַם אויוון, ווי אַ שפּאַנישע וואַנט, אָנגעזאָגט, קיינעם נישט אַריינצולאָזן אין קיך און אַז זי האָט זיך איבערגעטון, איבערגעקעמט, האָט אַ שוואַרצע גבורה אַרויסגעקוקט פון יעדן בייג אירן.

מיסטער שוואַרץ, אַ הויכער, מ׳ט גלאַט־פאַרקעמטע האָר, וואו אינ־דערמיט קאָפּ איז געלאָפן אַ ווייס שנירעלע, האָט זיך פאַרנייגט באַ רחלס אַריינקומען:

— און איך האָב מורא געהאַט, אַז כ׳וועל זיך היינט אויף אייך נישט דערוואַרטן!

— איר דאַרפט דאַנקען דעם רעגן! — האָט רחל אַ שנירל געטון.

— כ׳וועל אייך זאָגן דעם אמת, רחלע — האָט מיסטער שוואַרץ זיך געפילט היימיש — כ׳בין עלטער פון אייך און כ׳האָב זיך אויך ליב אַרומצושלעפּן אויף אַ רעגן!

— מיסטער שוואַרץ מיינט אוודאי אין אַן אויטאָמאָביל, — האָט די מוטער אַרויסגעהאָלפן שוואַרצן, זיך איבערגעקוקט מיטן מאַן און ביידע האָבן געשעפּט נחת.

— ס׳הייבט זיך נישט אָן, — האָט שוואַרץ זיך געשפּילט מיט אַ גאָלדן רינגל, עס געדרייט אויפן קליינעם פינגער און דער בריליאַנט, גרויס ווי אַ צוקער־אַרבעס, האָט געשפּריצט מיט גרין, רויט און פּאַנס — שטייט מיין אויטאָמאָביל אין גאַראַדזש, כ׳נעם אים זעלטן אַרויס!

ס׳גלעקל אין קיך האָט אַ כריפּע געטון. איינציקוויז האָבן טאַטע־מאַמע זיך אַרויסגעשאַרט, פאַרמאַכט נאָך זיך די טיר.

— ווער איז? — האָט די מוטער געפֿרעגט.

— איך, דייוו.

— רחלע שלאָפֿט שוין, געקומען אַ דור־כגעווייקטע... אַנטשולדיק, דייוו, וואָס כ'עפֿן נישט, כ'בין שוין 'אויך אויסגעטון...

און אַז טאַטע־מאַמע האָבן זיך איינגעהערט ווי דייוו שפּרייזט אי־בער די טרעפּ, האָבן ביידע פֿאַרוואָרפֿן די הענט צו דער טיר, אויסגע־בייטלט:

— פּטור, אָבי געגאַנגען!

רחלע האָט געוואוסט, אַז מיט איר פּאַטערס פֿאַרמעגן קען זי נישט אויסנעמען, אויך נישט מיט די צוויי צימערלעך, וואו דער דלות איז גע־ווען פֿאַרדעקט מיט טישטעכלעך, מיט אויסגעהאַפּטענע קישעלעך. געפֿעלן דאַרף זי, רחלע. האָט זיך ס'פּיסקל נישט אויפֿגעהערט שנירלען, דער רוי־טער שויבער פֿלעמלען און די דינע פֿיס זענען נישט איינגעשטאַנען, פֿאַרשאַרט, פֿאַרווישט איר גאַנץ לעבן ביז צו זעכצן יאָר.

שפּעט אין דער נאַכט, ווען רחלע איז געלעגן אין בעט, שוין גע־שלאָפֿן, איז די מאַמע נאָך געזעסן צוקאָפּנס. לייכט געקעמט מיט די פֿינ־גער דער טאָכטערס האָר, געהאַט גרויס פֿרייד, וואָס דער בריליאַנט פֿינקלט אַראָפּ פֿון רחלס ווייסער האַנט, צינדט זיך אין גרין, רויט און באַנס.

אַ האַנט

ימיט בערלס אָנקומען איז אויף דער פאַרוואָרפענער פאַרם לעבעדיקער געוואָרן. ער האָט פאַריאָגט דעם אומעט, וואָס האָט זיך געטראָגן פון די גרויע לאָנקעס, פון די זייטיקע, זאַמדיקע וועגלעך, וואו זעלטן אַ מענטש איז דורכגעפאָרן און די נאַכט איז מער נישט געקומען אויף דער פאַרם מיטן אָוונט...

בערל איז אָנגעפאָרן אַ שעה פאַר מיטאָג, און באַם עסן האָט ער שוין אַלעמען גערופן באַ די נעמען, געשפּאַסט מיטן עולם, ווי מיט אַלטע באַקאַנטע.

נאָכן מיטאָג האָט בערל זיך געשאַרט ווי אַ געשפּאָרעטער האָן פון אַ קרענצל ווייבלעך צו אַ קרענצל מיידלעך. מיט זיין וואוקס און לשון האָט ער אָפּגעשטופּט און באַזייטיקט די יונגעלייט, וואָס האָבן פּרובירט אים זיך אַוועקשטעלן אין וועג.

קיין רייד האָבן אים כּלל נישט אויסגעפעלט. ער האָט געהאַט צו יעדער צייט און פאַר יעדער איינער אַ פּאַסיק וואָרט, און אַז ער האָט גערעדט מיט אַ מיידל, צי מיט אַ ווייבל, האָט ער זיי אַזוי קונציק אַריינגעצויגן אין געשפּרעך, אַז יעדע איינע האָט זיך דערפילט געהויבענער, געוואָרן אַ שותּף צו בערלס רייד.

איין רחל איז נישט מיטגעריסן געוואָרן מיטן עולם. אויף די פריערדיקע יונגעלייט האָט זי זיך אפילו נישט אומגעקוקט, נישט געוואָלט האָבן צו טון מיט „וויסטע אַרבעטער". זי האָט געהאַלטן אין איין איבערנעמען זיך, געטענהט, אַז אויב שוין יאָ חתונה האָבן פאַר אַ באַלמעלאָכע, קען זי פאַר צוויי מיטאַמאָל. דען זי, רחל, פאַרדינט צוויי מאָל אַזוי פיל וויפיל אַן אַרבעטער. זי האָט געזוכט אַ „פּראָפעשאָנעל", געווען זיכער. אַז

היינט, מאָרגן וועט זיך איר אונטערדרוקן אַ דענטיסט צי גאָר אַ דאָקטאָר, וואָס האַלט באַם ענדיקן.

איצט, ווען ס׳איז פון דער ערשטער מינוט געוואָרן אַזאַ גראַטשקע אויף דער פאַרם מיט בערלען, האָט עס רחלען פאַרדראָסן.

— וואָס זאָגט איר נישט צו אונזער ביסל ווייבער? — האָט רחל זיך אַריינגעדרייט אין אַ פּאַסמע מיידלעך. — מען איז צוגעפאַלן צום יונג, ווי צו אַ הייס ברויט! וואָס אמת, הייבט ער מיר נישט אָן צו געפעלן!

— מיר אויך נישט — האָט אַ מיידל מיט אַ שטיקל הויקער זיך אָנגערופן.

— גאָלדענע רייד, אסתר — האָט אַ יונג אַרומגענומען ס׳הויקערל — וואָס, שיין איז ער? פונקט ווי איך. נאָר גיי ווייס, אַז ער געפעלט פאַרט ווייבער.

די אַרומיקע האָבן זיך צעלאַכט. רחל האָט אַ קוק געטון אויפן הויקערל און מיטגעלאַכט.

בערל איז באַלד נאָכן עסן פאַרשוואונדן. ער האָט אויסגעפונען, אַז עטלעכע מייל פון דער פאַרם איז פאַרהאַן אַ רייט־אַקאַדעמיע. בערל האָט זיך דורכשפּאַצירט אַהין, גענומען אויף צוויי שעה אַ פערד און איז צוגעריטן צום פאַרם.

אויפן פערד האָט ער נאָך אויסגעזעען וואוילינגערישער. אַ הויכער, אַ גלייכער, מיט אַ ליכטיקן שויבער האָר אין די אויגן. ער איז, דאַכט זיך, נישט געזעסן, געשטאַנען אויף די זאָטל־טרעטערס, ווי ער וואָלט אויסגעוואַקסן פונם פערד, וואָס איז נישט איינגעשטאַנען, זיך געדרייט פאַר דער וועראַנדע, זיך געהאָדלט מיט די פאָדערשטע קאָפּיטעס.

די ווייבער האָבן זיך צעשטעלט אויף די טרעפּלעך, געקריגן די נכפה פאַרן יונג. בערל האָט פאַרוואָרפן אַ פוס, וואוילעריש אַראָפּ פון פערד.

— ווער פון אייך וויל זיך לערנען רייטן? — האָט ער געגלעט דאָס פערד איבערן בויך, געוואָלט איינשטילן דאָס האַסטיקע פרייכן.

— איך — איז אַ מיידל אַראָפּ פון די טרעפּלעך, זיך באַגעגנט מיטן פערדס אויג און איז אָפּגעשפּרונגען — כ׳האָב מורא!

— אַזאַ הויך פערד — האָט אַ צווייטע זיך אַ שאַר געטון אויף צוריק, ווי אַן איבערגעשראָקן שעפּסל.

— לערנט מיך — האָט זיך אַרויסגעשאַרט אַ מיידל אין אַ פּאָר ניקערס.

בערל האָט איר געהאָלפן אַריינזעצן זיך אין זאָטל און גענומען פירן ס׳פערד פאַרן ציימל. ס׳איז געווען אַ רחמנות אויפן מיידל. זי איז געזעסן אַ פאַרלוירענע, אַ געבויגענע, אויסגעזעען, אַז זי וועט זיך באַלד צעשרייען.

רחלען האָט פאַרדראָסן, וואָס בערל קוקט זיך אפילו נישט אום אויף איר. איצט ערשט האָט זי זיך אַרומגעזעען, אַז אַזאַ געוויקסיקן יונג זעט מען זעלטן צווישן יידן. בערל איז איר געפעלן.

— און איר, מיס — —

רחל האָט זיך גלייך נישט געכאַפּט, אַז בערל רעדט צו איר, שלאָגט איר פאָר ס׳פערד צום רייטן. ס׳איז געקומען אַזוי אומדערוואַרט, דאָס זי האָט קיין צייט נישט געהאַט אָפּצומאַכן באַ זיך, צי זי זאָל אַרויף אויפן פערד, צי נישט. זי האָט זיך אַ לאָז געטון צו בערלען, ווי זי וואָלט איינגעשטימט, און אַז זי איז שוין געשטאַנען לעבן פערד, עס אַ גלעט געטון, האָט זי זיך אָנגערופן

— ניין, אַ דאַנק.

— איר דאַרפט נישט מורא האָבן, ס׳איז אַ שטיל פערד — האָט בערל אַ נעם געטון רחלען פאַר דער טאַליע, און איידער וואָס־ווען איז זי שוין געזעסן אין זאָטל.

זי האָט קיים אָפּגעכאַפּט דעם אָטעם, זיך געהאַלטן מיט אַלע צען פינגער נישט נאָר פאַרן ציימל, נאָר אויך פאַר דער גריווע. זי האָט נישט געפילט אונטער זיך ס׳פערד, זיך געהויבן ווי אויף שטאָלצן, פון וועלכע זי האָט יעדע רגע געקענט אַראָפּפאַלן און זיך געבעטן:

— כ׳פאַל.

ווי מיט אַן אייזערנער שטאַבע האָט בערלס האַנט זי אַרומגענומען פאַר דער טאַליע, צוגעהאַמערט צום זאָטל און די פרייד און זיכער־קייט פון רייטן האָט אַרויסגעשריגן פון יעדן ביינדל. דעם גאַנצן נאָכמי־טאָג האָט זיך רחל נישט געקענט באַפרייען פון בערלס האַנט, וואָס האָט

שטייפער געמאַכט ס׳לייב, אַזוי האָט נאָך קיין איין מאַנסביל ווי נישט אַרומגענומען.

ס׳איז נאָך געווען גרויסער טאָג, ווען דער עולם האָט זיך אַ לאָז געטון נאָכן עסן אויף דער לאָנקע. בערל איז אויסגעוואַקסן לעבן רחלען. פאַרלעכווייז האָט מען זיך צעשאָטן איבערן פעלד, פאַרקראָכן אין וועלדל. מען האָט זיך פאַרלוירן ווער הינטער אַ בוים, ווער הינטער אַן אויסגעגראָבענעם קאָרטש.

בערל האָט דערציילט רחלען וועגן זיך, ווי ער איז דורכגעפאָרן „מידעל־וועסט" אין אַ קליין שיפל, אַ שיפל מיט שאַכבערטעלעך. ווען ער האָט עמעצן מיט זיך, וואָלט ער איצט ווידער געמאַכט אַזאַ רייזע. פאָרסט טעג און אַ חוץ אָפּענע בערלינקעס מיט משא באַגעגנסטו נישט.

די רייד פון די צעוואָרפענע פאָרלעך זענען געוואָרן אַלץ שטילער, זעלטענער, ביז מען האָט זיי אינגאַנצן מער נישט געהערט צווישן דעם איינטאָניקן זשומען און שושקען, וואָס האָט זיך געטראָגן פון די ביימער, פון די בושעס, פון טיפן גראָז.

נישט בערל, נישט רחל האָבן באַמערקט, ווי ס׳איז מיטאַמאָל פינצטער געוואָרן. ביידע האָבן זיך נישט געקענט דערמאָנען צי ס׳איז געווען אָוונט, צי די זון האָט זיך געזעצט. ס׳האָט אויסגעזען, ווי דער טאָג וואָלט אַריבערגעשפּרונגען דעם פאַרנאַכט און ס׳איז נאַכט געוואָרן.

בערל האָט זיך אַ צי געטון, מיטגעשלעפּט רחלען אויף דער פּאָ־כיקער ערד און מיט אַ פאַרמאַכט מויל זיך צעברומט:

טווידעלדי, טווידעלדי, טוואום
קעטש ע ניגער ביי דהי טהום.

די ריפן האָבן זיך באַ רחלען אָנגעצויגן, ווי רייפן אַרום אַן אָנגעקוואָלן פאַס וואַסער. דיביינער האָבן געקנאַקט, דאַכט זיך, איבערגערוקט זיך. ס׳האָט זי נאָך קיינער אַזוי נישט אַרומגענומען, נישט געוויגט אויף אַזעלכע זיכערע הענט, געהויבן צום שטערן, וואָס האָט געבלינצלט איבער איר.

טווידעלדי, טווידעלדי, טוואום
קעטש ע ניגער ביי דהי טהום.

מיטן וועקן זיך פון די בהמות האָט בערל אַ הייב געטון רחלען און זי אויפגעשטעלט. די נאַכט האָט זיי דורכגענומען ווי מיט מאָן-גע-טראַנק. זיי האָבן זיך לאַנג געזעגנט, זיך צעגאַנגען יעדער אין זיין צימער און איבערגעכאַפּט אַ געזונטן דרימל. גלייך זיי וואָלטן דורכגעשלאָפן אַ גאַנצע נאַכט.

פרישע האָבן זיי זיך אויפגעכאַפּט, זיך מער נישט געשיידט באַם עסן. אויף דער צווייטער נאַכט האָבן זיי אָפּגעשטעלט אַ חתונה, געווען דאָס גליקלעכסטע פּאָרל אויף דער וועלט.

— ווייסט בערל, קיינער קען נישט אַזוי אַרומנעמען ווי דו! — האָט רחלע זיך באַקוועם אָנגעשפּאַרט אָן אים.

— ווי נעמט דען אָן אַנדערער אַרום? — האָט בערל געשמייכלט.

— אָן אַנדערער... אָן אַנדערער — האָט זיך רחל פּלומרשט גע-ברוגזט — ס׳דאַרף דען זיין אָן אַנדערער? אַז דו אָבער נעמסט אַרום, קנאַקט יעדעסביינדל...

— אַזוי מיינסטו? — האָט בערל זי אַ כאַפּ אַרום געטון, ווי מיט אַ צוואַנג.

— וועסט מיר צעברעכן אַ ריפּ, בערל — איז זי געבליבן אַ פאַר-חלשטע אין זיינע הענט — כ׳קען דעם אָטעם נישט כאַפּן... גענוג, גע-נוג, ניטע...

— ווייסטו פאַרוואָס כ׳קען אַזוי אַרומנעמען?

— ווייל ביסט שטאַרק.

— ווייסט נישט.

— פאַרוואָס דען? — איז רחל געוואָרן נייגיריק.

— ווייל כ׳האָב אַ הילצערנע האַנט.

— לאַכסט...

— כ׳לאַך נישט... אסור...

— גיי, שפּאַסט...

— ווילסט זען?

— יאָ.

ער האָט אַ דריי געטון די האַנט ווי אַ שרויף, אַראָפּגענומען אַ שטיק האַנט ביז צום עלנבויגן און זי איר אונטערגעטראָגן. זי האָט זיך פאַר-שטעלט מיט דער האַנט און זיך צוגערוקט, אַרויסגעלאָזט אַ קוויטש:

— נעם עס צו!

גערל האָט געוויגט די אָפּגעשרויפטע האַנט, געקוקט אין דער נאַכט אַריין און צוגעפייפט מיט די ליפן:

טווידעלדי, טווידעלדי, טוואום,
קעטש ע ניגער ביי דהי טהום.

אין אַ קאַלטער נאַכט

אין שלאָף האָט בינשטאָק געהערט, ווי דער ווינט שראַגט זיך איבער די ליידיקע באַנגעלעס, פּלאָנטערט זיך אין די געדראָטעוועטע טירן, ווי אין גרויסע פּירעקיקע זיפּן, רייסט זיך מיט אַ פּייף. ער האָט געעפנט די אויגן. באַם טרעפּל איז געשטאַנען די באַלעבאָסטע, געפּויקט מיט צוויי פינגער איבער די געשוואָלענע דראָטן, ווי איבער אַ גיטאַרע:

— אַ פּאָפּעניש. . .

— שוין, שוין, כ׳עפן גלייך.

בינשטאָק האָט אַ כאַפּ געטון אויף זיך אַ פּאָר הויזן, אַ סוועטער. ער איז אַריין אַ באָרוויסער אין די האַלבע שיך, וואָס זענען אַמאָל געווען אויך נייע, איצט געהאַט דעם קאָליר פון ברויט־רויך. אין אייליעניש האָט בינשטאָק פאַרדעקט מיט דער קאָלדרע דאָס בעטל און מיט אַלע צען פינגער גענומען אַרויפקעמען די שוואַרצע פּאַסמעס האָר, וואָס האָבן געשינקלט ווי געפּוצטע שטיבלעטן.

שוין אַ חודש ווי בינשטאַק האָט געוואַרט אויף דעם וויזיט, געוואוסט פון בעסין, אַז די מאַמע אירע וויל זיך מיט אים דורכשמועסן. ער האָט זיך אָבער נישט געריכט, אַז זי וועט אַריינפאַלן באַלד אינדערפרי, ווען אין צימער איז אַזאַ „הליכה״.

די באַלעבאָסטע, מיסעס גרענט, אַ הויכע, אַ פליישיקע, מיט אַ פּאַרריסענעם האַלז ווי באַ אַן אָנגעקראַפּטער קו, איז געווען אָנגעטון ווי איבערצופאָרן. זי האָט געהאַלטן אין אַרענדע עטלעכע באַנגעלעך באַם ים, אַריינגעלאָזט אין זיי באָרדערס, וויפיל עס האָט זיך נאָר געלאָזט.

ווען דער עולם איז זיך צעפאָרן, איז מיסעס גרענט פאַרבליבן מיט זי׳ קינדער — פינף מיידלעך. בעסי איז געווען די עלטסטע. איצט, ווען די נעכט האָבן אָנגעהויבן צו ווערן קעלטער, דער ים שטורעמדיקער, האָט מיסעס גרענט זיך געקליבן אין שטאָט אַריין, געפאָרן דינגען אַ דירה.

זי האָט מיט ביטול באַטראַכט די פאָר נישט פאַרענדיקטע בילדער, וואָס זענען געהאָנגען אויף די ברעטערנע ווענט. די זעקעלעך אונטער די אויגן האָבן קלענער געמאַכט די שוואַרצאַפּלען, וואָס זענען געזעסן זיכער, קלוג, געטענהט, אַז מיט אַזעלכע „מאַלעוואַנקעס" איז זיך נישטאָ וואָס איבערצונעמען, און מפרנס זיין אַ ווייב קען מען אוודאי נישט.

— טאָ ווי בלייבט עס? — האָט מיסעס גרענט אָנגעהויבן, ווען זי האָט פאַרענדיקט מיט דער טאָכטער. — זאָל איך נעמען אַ גרע־סערע דירה? בעסי האָט מיר געזאָגט, אַז איר קלויבט זיך חתונה האָבן.

און ס׳גאַנצע פנים אירס האָט געהאַט צו זאָגן: „אַז דו האָסט זיך געקענט אַרומשלעפן מיט דער מויד אַ גאַנצן זומער, קענסטו חתונה האָבן".

— און אַ לעבן, מיסעס גרענט, דאַרף מען מאַכן? — האָט בינ־שטאָק אַ וואָרף געטון מיטן קאָפּ האַר, ווי ער וואָלט זיך דערשראָקן פאַר די אייגענע ווערטער, און אויסגעזעען לעקעשעוואַטע.

— ווי מען נעמט זיך אונטער, אַזוי העלפט גאָט — האָט די באַ־לעבאָסטע גערעדט אירס. — איר וועט מאַכן אַ לעבן.

— ס׳רעדט זיך נאָר אַזוי.

— איך בין דערפאַר, איר זאָלט איצט חתונה האָבן.

— כ׳קען נישט, מיסעס גרענט — האָט בינשטאָק אַראָפּגעלאָזט דעם קאָפּ.

— אויב איר קענט טאַקע נישט — האָט מיסעס גרענט זיך אַ שטעל געטון אין איר גאַנצער גרייס — באַצאָלט וואָס ס׳קומט מיר און טראָגט אייך אויף אַלע פיר זייטן! אַבי אַ סוף! נאָך היינט, איר הערט?

זי האָט אַ קלאַפּ געטון מיט דער טיר, געשליידערט, וואָס ס׳איז איר

געקומען אונטער דער האַנט, און פון אַ שכניש באַנגעלע האָט זיך געטראָגן איר קול:

— כ'האָב דיר געזאָגט, זאָלסט דיר נישט פאַרדרייען דעם קאָפּ מיט אַזאַ שלעפּער! ער האָט שוין לאַנג געדאַרפט ברעכן רוק־און־לענד, דאָס קעסט־קינד!

אַז די געשרייען האָבן אויפגעהערט, איז בינשטאָק אַרויס אויף דער וועראַנדע, געקוקט מיט פרעמדע אויגן און זיך געחידושט, וואָס די באַנגעלעס, אויף הינערשע פיסלעך מיט די אָפּגעריסענע דראָטן אַרום די פענצטער, זענען פאַרקלאַפּט.

אַ פאַרשוימטער איז דער ים אָנגעלאָפן אויפן ברעג, אָפּגעווישט דאָס זאַמד ווי מיט אַ צונג און אויסגעשפּיגן אַ ווייבערישן צעווייקטן שוך.

בינשטאָק האָט זיך אָנגעשפּאַרט אָן פּאָרענטש, געקוקט אויפן ים, אויפן ווייבעריש שוך און געטראַכט, אַז דער שוך איז אַמאָל געזעסן אויף אַ פיסל, דאָס פיסל האָט געהאַט אַ געליבטן, האָט דער געליבטער נישט געוואָלט חתונה האָבן און אַזוי ווייטער, און אַזוי ווייטער, ביז דער ים האָט אויסגעשפּיגן דעם שוך.

די לופט אַרום ברעג איז פול געווען מיט אַ דראָבנע רעגנדל, נאַס געמאַכט דעם פּאָרענטש. בינשטאָק האָט זיך גערוקט צום פענצטער, וואו דער צעטרענצלטער זומער איז געהאָנגען אויף די הילצערנע לייוונטן, זיך געלייגט איבער די פּלייצעס. און פאַר די אויגן האָט זיך געקייקלט דער ים, גרייט געווען אָפּצושווענקען די געפּטרטע זומערס, געבויט אָן אַ שיעור שוימיקע שלעסער.

בעסי, אין אַ קורץ קלייד, וואָס האָט צוגענומען באַ איר אַ פּאָר יאָר, איז אַרויס אויף דער וועראַנדע. זי האָט אַריבערגעוואָרפן דעם לאַנגן, קאַשטאַנעוואַטן צאָפּ פון פּאָרנט, ווייל אַזוי האָט זי אויסגעזעען נאָך יינגער און אַליין נישט געוואוסט, צי זאָל זי זיין אָנגעברוגזט, צי נישט.

— איצט, אַז דו האָסט זיך צעקריגט מיט דער מאַמען, ביסטו צופרידן?

בינשטאָק האָט נישט געענטפערט, גלייך ווי מען וואָלט צו אים נישט גערעדט, און פאַרעקשנט געקוקט אויפן ים.

— מען רעדט דאָך צו דיר! — האָט בעסי אַריינגעלאָזט אירע פינגער אין זיינע פּאַסמעס האָר.

ער האָט זיך אַרויסגעדרייט פון אונטער אירע הענט, געבליבן שטיין אין אַ ווינקל:

— וואָס האָט איר זיך היינט אָנגעזעצט איבער מיר?

בעסי האָט אָנגעשפּאַרט דעם קאָפּ אָן דער האַנט, די האַנט אָן פאָרענטש און זיך פונאַנדערגעוויינט.

בינשטאָק האָט נישט געקאָנט הערן ס׳געוויין. ער האָט זי אָנגע-צו:ען פאַר דער גאָמבע:

— וואָס וויינסטו?

— לאָז מיך אָפּ, כ׳האָב דיך פיינט!

— דו ווייסט דאָך, אַז כ׳קאָן איצט נישט חתונה האָבן.

— פאַרוואָס?

— אַז כ׳וועל איצט חתונה האָבן, דאַרף איך מאָרגן זיך אַוועק-שטעלן מאָלן שילדן, זיך אַרויסשלאָגן דאָס מאָלעריי פון קאָפּ! וואָס טוט בען? ער שמירט ווענט, סופיטן, רעדט נישט מער וועגן פאָרן קיין פּאַריז.

— דו וועסט יאָ פאָרן! — האָבן בעסיס פאַרוויינטע אויגן אַ בלישטש געטון — איך וועל גיין אַרבעטן און דו וועסט פאָרן.

— האָסט שוין אויף דיין לעבן אַ סך געאַרבעט.

— כ׳האָב נישט געדאַרפט, האָב איך נישט געאַרבעט, איצט וועל איך אַרבעטן.

— פוסטע רייד — האָט בינשטאָק אַריינגעמאַכט די הענט אין די קעשענעס.

בעסי האָט אַריבערגעוואָרפן דעם צאָפּ, געשטאַנען מיט אָנגעדראָ-לעוועטע באַקן, מיט קישעלעך אונטער די אויגן, געווען ענלעך צו דער מוטער, די אויגן האָבן זיך געקווענקלט, זיך געישובט צי זיי זאָלן איינ-שטעלן די לעצטע סטאַוקע. ס׳האָט אָנגעהאַלטן אַ מינוט. די מאַמע האָט פון איר אַרויסגערעדט:

— נעם די זאַכן דיינע און גיי! כ׳וויל דיך מער נישט קע-בען!

זי האָט אָן עפן געטון די טיר. אַ שוועכטערל פון אַ יאָר זעקס־זיבן איז אַנטקעגנגעקומען מיט אַ צעקרימט פנימל:

— ס'הונגערט מיך.

זי האָט זיך מיטאַמאָל אויסגעדרייט, געקוקט אויף בינשטאָקן מיט אַ צעפלאָסן פייערל, און די נאָזפליגל האָבן זיך גערייכערט:

— די מאַמע האָט מיר אָבער געזאָגט!

בינשטאָק האָט זיך געלאָזט צו בעסין, געוואָלט איר עפעס זאָגן, האָט זי אים אונטער דער נאָז פאַרקלאַפט די טיר. ער האָט איר געוואָלט נאָכלויפן און גענומען שפרייזן איבער דער וועראַנדע. די נכפה האָט אים געגעסן, געוואַקסן מיטן אייגענעם שפאַנען, מיטן קייקלען זיך פון די כוואַליעס. ער האָט אַריינגעמאַכט די הענט אין די אַרבל פונם סוועטער, אַריינגעצויגן דעם קאָפּ צווישן די אַקסלען און זיך געלאָזט מיטן ברעג.

שפעט אין דער נאַכט איז בינשטאָק אַהיימגעקומען.

אַ קאַלטער ווינט זיך געטראָגן פון אַלע זייטן, אָנגעקומען פון ים מיט פאַרשטיקטע קולות, גלייך אין דער פינצטערניש וואָלטן זיך גע־ראַנגלט מענטשן מיט די קאַלטע כוואַליעס, גערופן צו הילף.

אַ דורכגעפרוירענער, אַ נאַסער, האָט בינשטאָק זיך געדרייט צווישן די באַנגעלעך, עטלעכע מאָל אַריין צו זיך אין צימערל, נישט געקענט איינזיצן. דער ווינט האָט אַרומגעשפּאַצירט איבער די ווענט, איבער דער סטעליע, איבער דער פּאָדלאָגע, אַרויסגעטריבן אינדרויסן. בינשטאָק האָט זיך אונטערגעגנבעט צום פענצטער, וואו בעסיס בעטל איז געשטאַנען, און זיך איינגעהערט מיט לייב און לעבן. ער האָט אויפגעכאַפּט, ווי זי דרייט זיך אויפן געלעגער, זיפצט, פאַרגעסן, אַז ער איז מיט איר ברוגז און אָנגעקלאַפט אין אַ שויב. אַ פנים מיט צעלאָזטע האָר האָט זיך אַ הייב געטון, זיך איינגעקוקט אין דער שויב, דערזעען בינשטאָקן און זיך באַהאַלטן.

— בעסי, בעסי!

— וואָס שוין ווידער?

— די מאַמע איז צוריקגעקומען פון שטאָט?

— און אַז נישט געקומען, וואָס גייט עס דיך אָן?

בינשטאָק האָט חרטה געהאַט אויפן ברוגז, גרייט געווען אַלץ צו־

צוזאָגן, אפילו מאַרגן אַ חופה שטעלן, אַבי בעסי זאָל אים אַריינלאָזן. די ציין האָבן זיך באַ אים געטרייסלט פון קעלט, און די שטייפע קני האָבן זיך געהויבן איבער די טרעפּלעך, געשטופּט די צוגעקייטלטע טיר:

— בעסי, בעסי, אוצר מיינער...

אַ ט ע ו ת

הענריעטע קיסלינג האָט זיך באַגעגנט מיט איר פּאָטער אויף די טרעפּ. זי איז רויט געוואָרן, די רויטקייט האָט זיך אָבער נישט אָנגעזעען, געבליבן ערגעץ אין דער טיפעניש פון די באַקן. די ברוינע, גלאַטיקע הויט איז פרישער געוואָרן און די שווארצע אויגן האָבן געפלעמלט.

— וואו גייסטו, הענריעטע? — האָט דער פּאָטער געוואָלט אַרומנעמען די טאָכטער, זיך דערמאָנט, אַז ער האָט עס קיינמאָל נישט געטין, און באַהאַלטן אין זיך די פרייד.

— כ׳גיי אין טעמפּל, — האָט זי געזאָגט אַ ליגנט, און דאָס יונגע בלוט האָט זיך אַ הייב געטון אין פּנים אַריין.

— אָ, היינט איז פרייטיק, — האָט דער פּאָטער זי צוגעפירט צו דער טיר פון פעדערהויז, איינגעהאַלטן אין זיך די וואַרעמקייט נישט אַזוי צו דער טאָכטער, ווי צום געדאַנק, אַז זי גייט אין זיינע דרכים און לייכט זיך גענומען הייבן איבער די טרעפּ, געגאַנגען אין שטוב אַריין.

הענריעטע האָט אים נאָכגעקוקט, אַ טיר האָט זיך געעפנט, אַ ווייכע ליכטיקער געמאַכט דעם חלל, באַלד צוריק איינגעלאָפן און אַ פינצטערער שטח האָט אָפּגעטיילט די טאָכטער פונם פּאָטער.

הענריעטע איז געבליבן שטיין אויפן טרעפּל, געבלאָנדזשעט מיט די אויגן איבער דער שטילער גאַס. די היץ פון די באַקן איז מיטאַמאָל אָפּגעפאַלן און זי האָט אויפגעציטערט, כאָטש דער פאַרנאַכט איז געווען אַ וואַרעמער.

אירע ניינצען יאָר האָבן זיך פאַרבייגעטראָגן — גרויע, קילע, ווי דער טעמפּל, וואוהין זי גייט יעדן פרייטיק־צו־נאַכט. אַלע אין שטוב לעבן

מיטן פאָטער. מיט זיינע פּלענער, וואָס קיינער פאַרשטייט נישט און וואָס גייען קיינעם נישט אָן.

זי האָט אַ וואָרף געטון מיטן קאָפּ האָר, אַ פלאַטער מיט די דורכ־זיכטיקע קליידלעך, ווי זי וואָלט דערמיט אָפּגעשאָקלט יעדע זאָרג און זיך געלאָזט מיט דער גאַס.

הענריעטע איז מיט אַן אמת געווען געראָטן אין פאָטער. אין זיינע דרכים אָבער איז זי נישט געגאַנגען. אַ שטילע, אַ פאַרשלאָסענע, האָט זי אויסגעפאָלגט אַלץ, וואָס מען האָט איר געהייסן און נאָכגעקוקט דעם פאָטער מיט יענער קנאה, וואָס מענטשן מיט אַן אייגענעם ווילן האָבן.

דער פאָטער האָט באַ יעדער געלעגנהייט געלאָזט וויסן, דאָס ער האָט אויף זיין לעבן נישט דורכגעלייענט קיין איין ראָמאַן. איינגאַנצן אמת איז עס נישט געווען. פון די עטלעכע ראָמאַנען, וואָס ער האָט דורכגעלייענט פאַר זיינע פינפציק יאָר, האָט ער אַ טייל פאַרגעסן און אַ טייל פאַרלייקנט. אין תוך האָט ער זיך שטענדיק געחידושט, ווי נאָך מען קען פטרן צייט אויף מעשה־ביכלעך. באַקאַנטע האָבן זיך באַ אים געטיילט אין מענטשן, וואָס לייענען ראָמאַנען. פון די האָט ער ווייניק געהאַלטן, זיך קיינמאָל נישט פאַרלאָזט אויף זיי. זיך האָט קיסלינג צוגע־רעכנט צו די וויסנשאַפטסלייט, געגלייבט, אַז אויף זיי שטייט די וועלט.

פון אַ יינגל, אַ צייכנער, איז קיסלינג געוואָרן אַן אינזשיניער, וואָס האָט זיך באַטייליקט אין די באַרימטסטע הענג־בריקן, וואָס האָבן זיך געפונען אין די שטאַטן.

דאָס, וואָס קיסלינגס אַ בריק האָט שטענדיק געשטימט מיט זיין אויסרעכענונג, קיינמאָל נישט אָפּגעטון קיין שפּיצל, נישט איינגעפאַלן, האָט אים צוגעגעבן די האַרטקייט און גלויבן אין זיך.

וואָס קיסלינג האָט נישט אונטערגענומען, האָט ער דורכגעפירט. און אויב די גאַס האָט געקוקט אויף אים מיט שטאָלץ און קנאה, האָט ס'ווייב אים פאַרגעטערט. ס'גאַנצע הויז האָט געלעבט מיט אים, צו־ליב אים.

ס'איז קיסלינגען נישט אָנגעגאַנגען, וואָס צייטונגען שרייבן וועגן אים. געווען אָבער זיכער, אַז ס'ווייב שניידט אויס יעדעס אַרטיקל,

יעדע נאָטיץ, קלעפּט עס איין, און אויף די בייכיקע רוקנס פון די בי־כער איז געשטאַנען אָנגעשריבן מיט איר כּתב: — וועגן אינזשיניער קיסלינג.

הענריעטע, די איינאונאיינציקע טאָכטער, האָט זיך אַרומגעדרייט אין הויז. מיט דער מוטער האָט זי נאָך אַמאָל אַ שפּאַס געטון. אין קעגנוואַרט אָבער פון פאָטער האָט זי נישט קיין וואָרט אויסגע־רעדט.

ווען הענריעטע איז אַלט געוואָרן פינף יאָר, האָט דער פאָטער אויס־געאַרבעט אַ פּראָגראַם און לויט דעם פּראָגראַם האָט מען ס׳קינד אויפגע־בראַכט. קיסלינג האָט נישט געהאַלטן פון פאָלקס־שולן, פון מיטל־שולן, געטענהט, אַז מען גיט צופיל צייט אָפּ פאַר באָבע־מעשיות, מען פאַרזעט די וויסנשאַפט.

הענריעטע האָט געלערנט אין שטוב. כּמעט נישט אָנגעזען קיין קינדער און געוואַקסן אַ שווייגנדיקע, אַ שטומע שיינקייט. ווען־נישט־ווען האָט דער פאָטער געוואָרפן אַ בליק אויף דער טאָכטער, פון דער זייט, ווי ער וואָלט גאָרנישט אויסן געווען. דער בליק אָבער איז פול געווען מיט יענער מבינות פון אַ מענטש, וואָס איז נאָך קיינמאָל נישט דורכ־געפאַלן.

קיסלינג האָט שטיל נאָך זיך פאַרמאַכט די טיר. ער האָט אין קאָ־רידאָר אויסגעטון דעם ראָק מיטן קאַפּעליוש און איז אַריין אין באָד־צי־מער וואַשן די הענט.

ער האָט זיך געזעצט באַם געגרייטן טיש, צעלייגט איבער די קני אַ ווייסע סערוועטקע. אין אַ ווינקל אויף אַ דרייפיסיק טישל האָבן גע־ברענט צוויי שבת־ליכט אין אַלטע זילבערנע לייכטער.

קיסלינגס אויגן האָבן זיך געשאַרט צווישן די צעשטעלטע מאכלים. ער האָט זיך צוגערוקט אַ שטיק געפילטע פיש, נישט געקוקט אויפן ווייב און אין זיינע ווערטער איז געווען די זיכערקייט, אַז מען הערט זיך אין זיי גוט איין:

— הילדהיים לאָזט מיך נישט אָפּ, וויל זיך דווקא משדך זיין מיט אונז. אַ שיינע משפּחה...

— כ׳האָב דעם זיידן זייערן געקענט, געווען רב אין פראַנקפורט — האָט ס׳ווייב, אַ הויכע, אַ דאַרע, מיט אַ גלות־פּנים, וואָס וואָלט געגוג

געוועזן פּאַר דריי דיינטעס, זיך אָנגערופן — מען דאַרף אַ רעד טון מיט העגריעטען.

— מיט הענריעטען? — האָט קיסלינג אַ הייב געטון די אויגן, זיי צוריק אַראָפּגעלאָזט צווישן די מאכלים און אין די קנייטשן אויפן פּנים איז געווען קענטיק, אַז ער האָט שוין אַלץ איבערגעטראַכט און ס׳איז בלויז געבליבן דורכצופירן, וואָס ער האָט פאַר גלייך — ווייסט זי כאָטש, העגריעטע, אַז די נייע בריק איבערן האָדסאָן איז דעם יונגן הילד־היימס?

ער האָט נישט געוואַרט אויף קיין ענטפער, געהאַט זיין אייגענעם וועג, געוואוסט, אַז ס׳נעמט טויזנטער אינזשיניערן ס׳זאָל אַרויסקומען אַ הילדהיימס. ווער ווייסט עס בעסער אַזוי ווי קיסלינג.

נאָכן עסן איז ער אַריין אין זיין קאַבינעט, וואו אַזוי פיל פּלענער זענען פאַרטראַכט און דורכגעפירט געוואָרן. דאָס צימער איז געווען פול מיט ביכער־שענק. די ווענט באַהאָנגען מיט פּלענער, מיט בריקן.

קיסלינג האָט פאַררייכערט אַ ציגאַר און זיך אַריינגעזעצט אין דער ווייכער שטול, וואָס איז געשטאַנען בײַם שרייב־טיש, ס׳אויג איז געפאַלן אויף אַ קאָנווערט, אַדרעסירט צו אים.

— דאַכט זיך הענריעטעס האַנטשריפט.

ער האָט אויפגעריסן דעם קאָנווערט, אַרויסגענומען אַ בייגעלע פּאַפּיר מיט זיין אייגענער פירמע און גענומען לייענען. די אָפענע אויגן זענען ברייטער געוואָרן, עטלעכע מאָל זיך איינגעקוקט אין דער טאָכטערס אונטערשריפט צי ער האָט נישט קיין טעות.

די טאָכטער האָט אים געלאָזט וויסן, אַז זי האָט חתונה געהאַט מיט בענין, אַ ווייטן קרוב, וואָס שרייבט צו־גוטע דראַמעס מען זאָל זיי קענען שפּילן.

קיסלינג האָט זיך אויפגעשטעלט. דער בריוו איז געבליבן הענגען צווישן זיינע צוויי פינגער און אַ מינע האָט ער געהאַט, אַז אויב דער בריוו וועט אַרויספאַלן, דרייט זיך אַלץ איבער מיט די פיס אַרויף. ער האָט אַ רוף געטון:

— גערטרודע!

ס'ווייב איז אַריינגעקומען מיט דרך־ארץ, אויף די שפּיץ נעגל. זי האָט מיט ביידע הענט אַ נעם געטון דאָס שטיקל פּאַפּיר, און אַז זי האָט אָנגעהויבן לייענען, האָט קיסלינג אָפּגעזיפּצט:

— נישט גוט אויסגערעכנט, נישט גוט!

אין אַ קעלער־שטוב

שבת נאָכן שלאָף. אין קעלער־שטוב, אויף העגרי־סטריט איז שטענ־דיק טונקל. די פענצטער־ראַמען, וואָס שטייען אַ פוס פונם טראָטואַר, זע־נען דורגעגעסן פון רעגן־וואַסער. די שויבן גלאָצן „פאַרמאַזשעטע”, לאָזן נישט דורך קיין ליכט.

שרה איז אין די הויכע זעכציקער. די הויט אויפן פנים פעלדלט זיך, איז לויזער געוואָרן, גלאַנצט אויף די קנאָכיקע הענט פון צופיל וועש וואַשן. זי וועקט דעם מאַן:

— לייזער, לייזער! מיר האָבן אַ גאַסט!

מיט אַ שבתדיקן קרעכץ גליטשט זיך לייזער אַראָפּ פון בעט, וואָס געשווילט איבער אים מיט קישנס און פערינעס און בלייבט זיצן אויפן פּאָרענטש. די דאַרע פיס וויגן זיך, פאַלן אַרויס פון פאַרצירעוועטע שקאַר־פעטקעס, וואָס זענען אַ מייל צו גרויס.

— וואָס פאַר אַ גאַסט? — ציט דער זקן אַרויף אַ פּאָר צעווירענע שיך, גיסט זיך אָפּ די נעגל און גיט שלום דעם ברודערס זון — ווען ביסטו אָנגעקומען, דו?

— לעצטע וואָך.

דער אַלטער, אַ הויכער, אַ פאַרכמורעטער. ס׳געדיכטע בערדל איז נישט גרויס, ס׳האָט סתם קיין קאָליר נישט, ווי דער מאַן, וואָס מען נעמט אַרויס סוף ווינטער פון טאָפּלטע פענצטער. ער באַוואַרפט דעם גאַסט מיט שאלות, וואַרט נישט אויף קיין ענטפער און די אויגן אונטער די פינצטערע ברעמען שמייכלען, ווערן פון קיין זאַך נישט נתפעל. ער טוט זיך אַ דריי צום ווייב:

— וואו איז דער כיבוד, שרה?

— אָט גיב איך.

דער פלימעניק, אַ בלאָנדער יונגערמאַן מיט לענגלעכע אויגן, וואָס שטייען נישט איין, וויגן זיך פון פעטער צו מומע, ווי אַן אימרו פון אַ וואַנט־זייגער, טראַכט, אַז דאָס פאַרפאָלק האָט זיך שטאַרק געעלטערט. די מומע וואָלט ער אינגאַנצן נישט דערקענט. פון די רויטע באַקן קיין זכר. ס׳פנים צעקנייטשט, פול מיט זעקעלעך, קישעלעך. צווישן די הויט־פעלדלעך קלויבט זיך בלאָטע, ווי אין די שפּאַלטן פון אַן אַלטער געביידע. נישט די זעלבע מומע, געקריגן אין אַמעריקע אַן אַנדער פּנים, אַ שטילס, אַ פרומס. אינדערהיים האָט ס׳גאַנצע שטעטל געציטערט פאַר שרהן. אַ מויל האָט דאָס געהאַט — פעך און שוועבל. פינגער קלעפּי־קע — וואו זי האָט זיך אַ קער געטון, אין אַ געווע‎לבל, אין אַ יאַטקע, באַ אַ שטעל — ס׳איז באַלד געוואָרן אַ גערודער, אַז ס׳פעלן פון אונטער דער האַנט אַ לעבער, אַ העכט, אַ פּאָר איילן סחורה.

שרה האָט זיך געטראָגן איבער דער גאַס מיט איר מענה־לשון. די באַקן פלאַמען, די אויגן בליצן, די קאָלירטע פאַטשיילע רוקט זיך פון קאָפּ אויף די אַקסלען, צעבלאָזט זיך ווי אַ פלאַכטע. פּאַסמעס האָר, גלייכע, שוואַרצע, ווי באַ אַ ציגאַנקע, פאַלן איבערן שטערן, אין די אויגן, און דאָס מויל בלעזלט זיך, גייט אויף רעדלעך, שפּרייט טויטע קללות, טרייבט דעם נייגיריקן עולם הינטער פאַרהאַקטע טיר.

די קינדער, פינף רויטע מיידן, ווי איבערגעוואַקסענע בוראַקעס, קומען איר אַנטקעגן, נעמען צו די פעקלעך, די אָנגעפּראָפּטע קאָשן, גו־דערן מיט די הענט, מיט די אויגן און אַלע אינאיינעם.

דער פעטער מיט דער „גאָלדענער" האַנטשריפט, וואָס גייט איבער די הייזער, לערנט דינסטמיידלעך, לערנט קינדער פון געמיינע לייט אַ שורה־גריס, דער פעטער ווייסט, אַז זיין שרה האָט שוין ווידער עפּעס אונטערגעשלאָגן און באַגעגנט זי מיט אַ ירגזון:

— שוין ווידער?

— וואָס ווידער? — איז זי גרייט אים דורס צו זיין, — אַז ווערן זאָלסטו אַ ווידרע, רבונו של עולם!

— כ׳קען זיך דאָך אויף דער גאַס נישט ווייזן, — שפּרינגט ליי־

זער דעם ווייב אין די אויגן אַריין, — אַ שלאַק אין דיינע גנבישע פּנ:ער!

— ליגט מען אין צרות אין שטוב!

— וועסט עס נישט דערלעבן!

— אַז גאָט האָט מיך אויסגעהערט און ס׳אונטערלייב קריכט דיר שוין אַרויס, וועל איך דאָס אויך דערלעבן.

— חצופה!

פּעטער־מומע פליען זיך אין די פּנימער אַריין, „גראַטשען״ מיט די נעגל, מיט די ציין, שרייען. די מיידן אין די קורצע באַרכענע אונטער־קליידער, די „אייטערס״ אינדרויסן, געוואַלדעווען, ווילן פונאַנדעררייסן טאַטע־מאַמע און איינציקווייז נאָרען זיך פּנימער אין האָר, נעגל אין באַקן און איבער דער פּאַדלאָגע קנוילן זיך הענט און פיס.

קיקנדיק אויפן פּעטער מיט דער מומע, דערמאַנט זיך דער גאַסט אָן די געשלעגן אין שטעטל און טוט אַ פרעג:

— וואו איז הינדע, לאה, ביילקע. . .

— אַלע, גאָט צו דאַנק, חתונה געמאַכט — לייכטן באַ דער אַל־טיטשקער אויף די אויגן — אַראָפּ אַ קאָלטון פון קאָפּ, געבליבן בלויז ס׳מיזיניקל, בעסין מיין איך. דו קענסט זי נישט, דן? בעסי איז די אַמע־ריקאַנערין, דאָ געבוירן געוואָרן. . . אַ שיין מיידל. . .

— דערפאַר שטייגט זי אין רשעות איבער אַלע פינף — וואַרפט דער פּעטער פון דער זייט אַריין.

— וואָס האָסטו געוואָלט, זי זאָל זיצן אין שטוב און זאָגן „ברכי נפשי״? — נעמט די מוטער זיך אָן — אַן אַמעריקאַנער מיידל, איז זי אין סטריט מיט די חברטעס.

— זאָג שוין דעם גאַנצן אמת: מיט יונגען איז זי, מיט „באָמס״ — האָט דער אַלטער אָנגעטון דעם שבתדיקן שוואַרצן ראָק מיטן שפּאַלט — נישט דערלעבט נאָך אויפצוּוואַקסן, אַזאַ כּפּרה, אינגאַנצן פינפצען יאָר אַלט און דאָס לויפט באַטאָג און באַנאַכט אַרום מיט יונגען!

— דן קען טאַקע מיינען כ׳ווייס וואָס — שטעלט די מומע אַ סאָפּאָן וואַסער, אַ טעלער אויבסט — נעם עפּעס, דן, און הער זיך נישט צו, וואָס ער רעדט!

— זענט איר, הייסט עס, בלויז דריי, — וויל דן אַ דריי שון דעם שמועס, די אַלטע לייט זאָלן זיך נישט קריגן — און איר, פעטער, אַרבעט?

— אָפּגעהיטן זאָל איך ווערן אָנצוקומען צו מיינע טעכטער — גיסט דער אַלטער זיך אָן אַ ביסל סעלטצער — איך אַרבעט בײַ שמאַטעס, פאַרדין אַכטצען דאָלאַר אַ וואָך.

— און איך, — נעמט די מומע זיך איבער — פאַרדין אויך... כ'וואַש וועש, בין אַ וואַרטס־פרוי בײַ קימפּעטאָרינס... נישט צו פאַרזינדיקן... גאָט זאָל נאָר געבן כּוחות...

אין דער טיר וואַקסט אויס בעסי. יונג, בויגיק, נאָך אַ קינד. די אויגן אָבער זענען שוין הונגעריק. די באַקן געפּודערט, די ליפּן שרײַען, די לעקעלעך פאַלן ווי איבער די אַקסלען, וויגן זיך ווי שפּרינג־פּעדערס.

— בעסי, זעסט גאָרנישט, אַז מיר האָבן אַ גאַסט? — רעדט די מוטער ווייך — ס'איז דאָך דן, דעם פעטער לייזערס עלטסטער זון.

בעסי שטעלט אָן אירע שוואַרצע אויגן, ווי עקבערס, זעט עס איז אַ „גרינהאָרן", און זאָגט עפּעס אין ענגליש, וואָס דן פאַרשטייט נישט.

— מוידטשיסקע, — צעבייזערט זיך דער פעטער — ביסט חולה צו רעדן יידיש?

בעסי ענטפערט נישט, פּודערט זיך אין שפּיגל, שנירלט איין די ליפּעלעך ווי אַ קאַרש, דריידלט אָן די לאָקן, ציט אָפּ ס'קורצע קליידל, כאַפּט פון טיש אַן עפּל און לאָזט זיך צום אַרויסגאַנג.

— וואו לויפסטו שוין ווידער? — פרעגט דער פאָטער.

— אין סטריט.

— ביסט דאָך איצט אַריינגעקומען, — ווערט דער פאָטער אַנגעכמורעט.

— בעסעלע, ס'איז דאָך אַ גאַסט, — וויל די מוטער פאַרגלעטן — פאַרוואָס פרעגסטו נישט, וואָס די מומע מאַכט?

— וואָס מאַכט די מומע? — רעדט בעסי אַרויס די ווערטער ווי אַ גוי און פון די ווייסע ציין שפּריצט מיט געלעכטער.

זי לאָזט זיך צו דער טיר.

— וועסט נישט גיין! — טוט זיך דער פאָטער אַ הייב.

— כ׳וועל יאָ גיין, — ענטפערט ס׳טעכטערל.

— וועסט נישט, — כאַפּט דער פאָטער אַראָפּ דעם פּאַסעק.

די מוטער שטייט שוין אויך. די אַלטקייט אַנטקומט, די קנייטשן אויפן פּנים גלייכן זיך אויס און די שוואַרצע אויגן בעמען פלעמלען. דן זעט נישט פאַר זיך אַן איבערגעאַרבעטע יידענע, וואָס וואַשט פאַר די לעצטע צוואָנציק יאָר באַ מענטשן וועש, פאַדלאָגעס. פאַר אים שטייט אַ סאַמקע מיט צעבלאָזענע נאָזלעכער, וואָס איז גרייט אויף טויט און אויף לעבן צו באַשיצן איר קינד. די מאַמע רייסט זיך אַריין צווישן מאַן און טאָכטער, כאַפּט אָן דעם פּאַסעק:

— וועסט אסור שלאָגן, לייזער!

— כ׳וועל יאָ, — וויל דער זקן אַוועקשאַרן פון וועג דאָס ווייב.

ס׳טעכטערל שאַרט זיך דערווייל אַרויס, ווערט נישט. לייזער נעמט פון ערגערניש שלאָגן מיטן פּאַסעק דאָס ווייב. זי שטעקט אויס די הענט, פּליט דעם מאַן אין דער באָרד אַריין און דן נעמט זיי קוים פונאַנדער.

אין פינצטערן קעלער ווערט אומהיימלעך. דער אַלטער שעמט זיך פאַרן פּלימעניק. די באַקן, אָן אַ טראָפּן בלוט, פאַלן איין, און די אויסגעלאָשענע אויגן שטאַרן אין חלל, גלאָצן. ס׳ווייב פאַרעט זיך פון חרפּה אין קיך.

דנען ווילט זיך אַרויס פון קעלער, האָט נישט מיט וואָס צו אָטעמען. ער איז זיכער, אַז דאָס פּאָרל האָט צוואָנציק יאָר זיך נישט געשלאָגן. מיט זיין אַריבערטרעטן דו שוועל, האָבן זיי זיך פאַרבענקט נאָכן אַמאָליקן שטעטל, נאָך די קלעפּ און זיך צעהרגעט.

אַלע דריי שוויגן פאַרעקשנט, קוקן ווי די נאַכט פאַלט צו, טיילט פונאַנדער איינעם פונם צווייטן, אַז מען דערקענט קיין פּנים נישט. די מומע צינדט אָן דעם גאַז, זאָגט אַרויס אַ פאַריתומטן „גוט-וואָך". קיינער ענטפערט נישט. דער פעטער נעמט אַרויס אַ פלעשל ווייַן, גיסט אָן אַ גלעזל און מיט טרערן אין די אויגן מאַכט ער הבדלה.

ס'ווייב, ווי קיין זאַך וואָלט נישט פּאַסירט, האַלט אַ ליכט, שטייט אַ פאַרעלטערטע, אַ געבויגענע, פרעפּלט עפּעס מיט די ליפּן און די הויט הענגט ווידער אויפן פּנים, וואָס איז פול מיט קישעלעך און זעקעלעך.

א „לענדלער"

די גריפּע האָט געבושעוועט אין ניו־יאָרק, נישט געוווען קיין משפּחה, וואו מ׳זאָל נישט קרענקען.

אין דעם פּיר־שטאָקיקן הויז אויף וועסט ענד עוועניו האָבן די איינוואוינער פּאַרטאָג שוין געקלאַפּט אין די „רעדיאַייטאָרס", אָנגעזאָגט דעם דזשעניטאָר, אַז מ׳פרירט אין די צימערן.

אַן אַלט פּאָר פאָלק, כמעט די איינציקע יידן אין גאַנצן הויז, זענען געלעגן קראַנק אין בעט. ווען נישט דער פריילעכער יונגערמאַן העלער, אַ שטיקל פידל־שפּילער, וואָס האָט געוואוינט בײַ די אַלטע לייט, וואָלט נישט געווען ווער עס זאָל זיי עפּעס געבן אין מויל אַריין.

— העלער, אַ האַלב אָנגעטוענער, האָט געמאַכט טיי, געגעבן ביידע חולאים, אַליין אויסגעטרונקען עטלעכע גלעזער און זיך אַ נעם געטון צו דער פידל. ער האָט געצויגן גאַמעס איינע לענגער פון דער צווייטער, אָפּגעפידלט אַזוי אַ מינוט צען, ביז די פינגער זענען געוואָרן שטייף און זיך געקלאָגט פאַר די אַלטע לייט:

— אַ סקאַנדאַל, וואָס מ׳גיט אין אַזאַ קעלט נישט קיין „סטים"!

— דער אַרויסהעלפער, דער נעגער, האָט זיך אוודאי אָנגעשכורט, — האָט די אַלטיטשקע אַרויסגעקרעכצט פון צווישן די קישנס.

— ער האָט זיך נעכטן אָוועקגעלייגט, — האָט העלער זיך אָנגערופן.

— און דער דזשעניטאָר אַליין איז קראַנק צו מאַכן דעם אויוון? — האָט דער חולה זיך געבייזערט, ווי די גאַנצע וועלט וואָלט שולדיק געווען, וואָס ער איז קראַנק. — ווען איך בין געזונט, וואָלט דער אויוון שוין לאַנג געברענט.

— אַ שכל, אויף מיין וואָרט, אַ שכל — האָט העלער זיך געגומען אַנטון, — האַ, ס'ווייסט טאַקע קיינער נישט צי מאָריס איז דער דזשע־ניטאָר, צי דער „לענדלער“?

— ער איז ביידע, דער אָנגעשטאָפּטער קרח — האָט ס'פּנים באַם קראַנקן זיך געקרימט — אָפּגעלעבט מתושלחס יאָרן אָן אַ ווייב און אויף דער עלטער זיך אַראָפּגעבערענגט אין זיינע פּאַלאַצן אַ יפה־פיה!

— וואָס, מאָריס האָט חתונה געהאַט? — האָט דער פידלער גע־עפנט מויל און אויערן.

— כ'בין אויף דער חתונה נישט געווען — האָט דער קראַנקער געשמייכלט.

— דאַרף מען זיך דאָך גיין באַקענען מיט איר, — האָט העלער אָנגעטון דאָס מאַנטל און איז אַרויס פון שטוב.

פאַר די דרייסיק יאָר, וואָס מאָריס איז געווען דזשעניטאָר, איז דאָס פירגאָרנדיקע הויז איבערגעגאַנגען צו דריי פעלקער — דייטשן, יידן און איטאַליענער. יידן האָבן ביסלעכווייז אַרויסגעשטופּט די דייטשן, אי־בערגעבויט אַ לוטעראַנישע קירך אויף אַ שול און זיך געהאַלטן אויף דער גאַס אַ פערטל יאָרהונדערט. פאַר דער צייט זענען טייל אויסגעשטאָרבן. די רייכערע האָבן זיך געצויגן העכער אין די בראָנקס און איטאַליענער האָבן אָנגעהויבן פאַרנעמען די הייזער. אין אַ משך פון פינף יאָר זענען פאַרבליבן אין דער גאַנצער גאַס די איינציקע יידן — מאָריס דער דזשעניטאָר און דאָס קראַנקע פאָר פאָלק. איבער דער שול האָט מען צו־ריק אויפגעהאָנגען אַ צלם, אַ קאַטוילישן, און גאָטס וואָרט האָט גערוט אונטער אַ דאַך.

מאָריס האָט פאַרדונגען די וואוינונגען, געגומען דירה־געלט, אַליין צורעכטגעמאַכט די וואַסער־לייטונג, אַליין טאַפּעטירט די ווענט, געשמירט די סופיטן, און אַז אַן איינוואוינער האָט זיך געבייזערט אויף אים, האָט ער רויק געענטפערט.

— אַז ס'געפעלט אייך נישט, פאַרקלאָגט מיך פאַרן לענדלער.

פאַר דער צייט, וואָס מאָריס איז געווען דזשעניטאָר, האָט מען אין דעם הויז קיינמאָל דעם באַלעבאָס נישט געזען. און אַז אַ שכן, צי אַ שכנה פלעגט זיך אַ ווייזל טון: „נישט אַנדערש, מאָריס, ווי איר זענט דער לענדלער“. — האָט ער זיך נישט געמאַכט הערן, בלויז די אויגן,

גרויסע, שוואַרצע אויגן, זענען געוואָרן קלענער, באַהאַלטן אין זייער טיפֿ־קייט אַ סוד.

מאָריס האָט געהאַט אַן אַרויסהעלפֿער, אַן אַלטן נעגער, מיט וועמען ס'איז אוממעגלעך געווען זיך צונויפֿצורעדן.

געוואוינט האָט מאָריס אין דער קעלער־שטוב. וואָס האָט זיך גע־צויגן אינטערן גאַנצן הויז. דאָס ערשטע צימער האָט פֿאַרנומען דער אַרויסהעלפֿער. דערנאָך האָט זיך געדרייט אַ שמאָלער קאָרידאָר, וואָס האָט געפֿירט אין מאָריסעס דירה.

וואָס אין דער דירה האָט זיך געטון, האָט קיינער נישט געוואוסט. די פֿענצטער מיט די אייזערנע שטאַכעטן זענען שטענדיק געווען פֿאַר־האָנגען. סיי באַטאָג, סיי באַנאַכט האָבן עלעקטרישע לעמפּלעך דורכגע־שיינט די ראָלעטן, און אַז מ'האָט זיך לאַנג אין זיי איינגעקוקט, איז גע־ווען קענטיק, אַז אינעווייניק שאַרט זיך עמעצער אַרום.

העלער האָט געשפּאַנט פֿון איין באָרן אויפֿן צווייטן, געשפּרייזט צוויי טרעפּ מיטאַמאָל, פֿאַרגעסן, אַז ס'איז קאַלט, אַז מ'דאַרף איינהייצן דעם אויוון. דער אַלטער מאָריס איז אים פֿון זינען נישט אַרויס. געוואָלט זען, וואָס פֿאַר אַ ווייב אַזאַ פֿאַרשוין האָט זיך איינגעהאַנדלט.

אין קעלער איז געווען פֿינצטער. פֿון דעם אָפֿענעם אויוון האָבן אַרויסגעבלישטשעט שטיקלעך קוילן, וואָס האָבן געהאַלטן אין אויסגיין, עטוואָס פֿאַרטריבן ס'פֿינצטערניש. עס האָט זיך געזעען אַ טיר. העלער האָט אָנגעקלאַפּט. מ'האָט נישט געענטפֿערט. ער האָט אַ שטאַרקערן קלאַפּ געטון און געעפֿנט די טיר.

— ווי פּילסטאָ, דזשים? — האָט ער געפֿרעגט און איז צוגעגאַנגען צום בעטל.

ס'בעטל איז געווען ליידיק. העלער האָט זיך געלאָזט איבערן גע־דרייטן קאָרידאָר. געטאַפּט מיט די הענט, געררופֿן:

— מאָריס! מאָריס!

ס'איינענע קול האָט אים געקלונגען פֿרעמד.

אַ טיר האָט זיך געעפֿנט. אַ יונגע פֿרוי, זייער אַ שיינע, האָט אַרויס. געשטעקט דעם קאָפּ, אָפּגעמאָסטן העלערן מיט אַ פּאָר טרויעריקע אויגן און שטיל אַ זאָג געטון:

— מאָריס איז קראַנק.

— און וואו איז דזשים ? — האָט העלער פאַרגעסן צו וואָס ער איז געקומען.

— דזשימען האָט מען באַנאַכט צוגענומען אין שפּיטאָל אַריין, — האָט זי גערעדט מיט אַראָפּגעלאָזטע אויגן און דינע פּאַהלעך, פּעך־שוואַרצע האָר האָבן אַראָפּגעפינקלט פון דעם דורכזיכטיקן ווייסן פּנים, — ער האָט לונגען־אָנצינדונג. מאָריס איז קראַנק און איך בין איינע אַליין, כ׳ווייס נישט, וואו מ׳קריגט אַן אַרויסהעלפער.

— דעם אויוון קאָן איך אייך מאַכן ! — איז העלער גרייט געווען אַלץ צו טון, אַזוי האָט ס׳האַרץ זיך באַ אים צעשפּילט.

— כ׳וועל עס קיינמאָל נישט פאַרגעסן, — האָבן די אויגן, טונקל־בלויע, געשמייכלט.

העלער האָט אַרויסגעשאַרט פונם אויוון צוויי בארעלס אַש, איינגע־הייצט און אַליין נישט געגלייבט, ווי נאָך ער האָט אַרויסגעקאַטשעט די באַרעלס פאַרן הויז.

ער האָט זיך צעפייפט, נישט געפילט, ווי דער שווייס רינט איבערן שטערן און זיך געלאָזט צו מאָריסעס דירה. זי איז אים אַנטקעגן געקו־מען אין דער פינצטער;

— איר זענט עס ?

— איך, ליידי.

— ווי רופט מען אייך ?

— העלער.

— ווייסט איר אפשר, מיסטער העלער, — פון אַן אַרויסהעלפער ?

— נעמט מיך.

— אייך ? — האָט זי אַ שמייכל געטון און ס׳פּנים האָט אויפגע־לויכטן מיט אַזאַ שיינקייט, אַז העלער האָט זיך אָפּגערוקט, מורא געהאַט זי זאָל נישט הערן, ווי ס׳האַרץ קלאַפּט באַ אים.

— כ׳בין טאַקע אַ פידל־שפּילער, — האָט העלער געשטאַמלט — כ פאַריזכער אייך אָבער, אַז כ׳וועל זיין אַ גוטער דזשעניטאָר.

פון אַ זייטיק צימער האָט מאָריס גערופן מיט אַן אָנגעשפּאַלטן קול:

— סטעלאַ ! סטעלאַ !

— מ׳רופט אייך, — האָט העלער אַ זאָג געטון.

— כ׳הער.

— איר זענט זיין טאָכטער? — האָט העלער געוואָלט צוריקכאַפּן די ווערטער, וואָס האָבן זיך שוין געהאַט געהאַלטן אין די פּעלדלעך פון סטעלאַס קלייד.

— איך זע עס דען אויס? — האָט זי אַ קוק געטון אויף העלערן מיט אַזאַ ווייטיק אין יעדן בייג און קנייטש פון איר פּנים, אַז העלער איז געבליבן אָן אָטעם.

זי האָט אים געלאָזט שטיין אין קאָרידאָר, איז אַריין צו זיך און פאַרהאַקט אויף אַ קלאַפּ־שלאָס די טיר.

העלער האָט געשאַרט מיט די הענט די קאַלטע ציגל, צוגעלייגט אַן אויער און נישט געוואוסט, וואָס ס׳טוט זיך איבער דער וואַנט. איצט ערשט האָט ער אויסגעטון דאָס מאַנטל, צוגערוימט ס׳חדרל און אַלץ נישט געוואוסט, צי דאָס קומט פאָר אין חלום, צי אויף דער וואָר.

„ווער איז סטעלאַ? אַ ווייב, אַ טאָכטער, אַ געליבטע?" האָט זיך אים נישט אויפגעהערט פּלאָנטערן אין קאָפּ, „און וואָס טוט זי בא מאָ־ריסן, דעם דזשענטיטאָר?"

ער האָט זי דעם גאַנצן טאָג מער נישט געזען. עטלעכע מאָל איז ער צוגעגאַנגען צו דער טיר, לאַנג געהאַלטן דאָס אויער אויף דער קאַל־טער בלעך, גאָרנישט געהערט און יעדעס מאָל חשק געהאַט אַראָפּצולאָזן די פויסט אין דער בלעך, וואָס איז אָפּגעשטאַנען ווי אַ פּויק.

שפּעט אין אָוונט האָט העלער זיך אַוועקגעזעצט אין דעם אָפּשיין פון אויוון. ער האָט זיך צעפייפט און מיט די פינגער אַקאָמפּאַנירט זיך איבער די סטרונעס פון דער פידל. צוויי פּעטע קעץ האָבן זיך צעלייגט אַרום זיינע פיס. ער האָט דערפילט הינטער זיך טריט, געווען זיכער, אַז דאָס קומט סטעלאַ און זיך נישט אויסגעדרייט. ווייכע הענט האָבן פאַר־שטעלט זיינע אויגן.

— סטעלאַ.

זי האָט אַ לאַך געטון, צוגערוקט אַן איבערגעקערט קעסטל און זיך צוגעזעצט:

— נו, מיסטער העלער, וואָס בין איך, מאָריסעס אַ טאָכטער, צי אַ ווייב?

— איר דאַרפט זיין אַ טאָכטער.

— כ'בין זיין ווייב, כ'בין די באַלעבאָסטע פון דעם פיר-שטאָקיקן הויז און וואוינען, וואוין איך אין אַ קעלער-שטוב. וואָס קוקט איר אַזוי אויף מיר.

— איר ווילט זאָגן, אַז איר זענט מאָריסעס ווייב און מאָריס איז דער לענדלער פון דעם הויז? — האָט העלער זיך אַזש אויפגעשטעלט.

— וואָס איר הערט.

אין דער טיר איז געשטאַנען מאָריס, אַ הויכער, אַ געבויגענער, אין הייסע פּאַדזשאַמאַס, ווי אין תכריכים און גערופן מיטן צעבראָכענעם קול:

— סטעלאַ! סטע—לאַ!

סטעלאַ האָט זיך אויפגעשטעלט, זיך פאַרענטפערט:

— אַלטע לייט זענען ווי קינדער, האָבן מורא איינצושלאָפן אַליין. וואַרט דאָ צו.

זי האָט אַ נעם געטון מאָריסן פאַר אַ האַנט און אַוועק מיט אים צו זיך.

העלער האָט אויפגערודערט די קוילן אין אויוון, זיך נאָך העכער צעפּייפט. ער האָט פאַרוואָרפן דעם קאָפּ אויפן ווענטל פון שטול, פאַרמאַכט די אויגן, געבליבן זיצן אַ קופּערנער. בלויז די פינגער האָבן געבאָמבלט איבער די סטרונעס פון דער פידל.

די משפחה זאַקהיים

רעווערענד זאַקהיים, אַן אויסגעקנעטעטענער, מיט אַ ווייבעריש פּנים, איז געשטאַנען בײַ זיך אין קעלער, וואָס אונטער דער שול און געצאַפּט וויין אין בײַכיקע גאַלאָנס, אין שמאָלע, לאַנגע פלעשער.

זאַקהיימס זון, אַ סטודענט, וואָס האָט אויסגעזעען פּונקט ווי דער פאָטער, נאָר ייִנגער און מאָגערער, האָט אים אַרויסגעהאָלפן.

דאָ אין קעלער, וווּ מען האָט געדאַרפט צוגרייטן פינף הונדערט גאַלאָן אויף פּסח, האָט דער פאָטער פאַרגעסן זײַנע שטענדיקע טענות צו די ביבעל-קריטיקער, פאַרגעסן אַפילו די באַמעמטע שטיקלעך מלבי״ם, מיט וועלכע ער האָט אַזוי אויסגענומען בײַ די מיטגלידער פון זײַן שול.

דער צוואַנציק-יעריקער זון, וואָס האָט נישט געהאַלטן פון פאָטער און נאָך ווייניקער פון דער ביבעל, איז געווען פאַרנומען מיט פּראָפּקע-ווען פלעשער, מיט די פּראָצענטן, וואָס ער האָט געדאַרפט קריגן פון יעדן גאַלאָן וויין. דער זון האָט פאַרגעסן, אַז ער איז אַ „פּראַגמאַטיסט“, אַן אָנפאַנגער פון „עוואָלוציע“, אַז ער איז דער היפּוך פונם פאָטער. דאָ אין קעלער זענען טאַטע-זון זיך צונויפגעקומען, געהאַט די זעלבע מחשבות.

ביידע זענען געשטאַנען אין רעק, דער פאָטער אין אַ זיידן קאַפּל, דער זון אין בלויזן קאָפּ, וווּ די האָר, מיט אַ מיאוס-משונה קאָליר, זענען געווען צעשויבערט, ווי אַ צעוואָרפענע נעסט.

מען האָט געמישט זיסן וויין מיט זויערן, שטאַרקן מיט שוואַכן, געכאַפּט די פּראָפּנס צווישן די ליפּן, צווישן די ציין, און די פייכטע,

קלעפיקע לופט פון קעלער איז פול געווען מיט אַ קוואַקען. דאָס האָט דער ווײַן זיך געשוימט, „געבולבעט", און געפילט די גאָלאַנס.

ס'איז אָנגעלאָפן דעם רעווערענדס טאָכטער און שטיל אַ זאָג געטון אין ענגליש:

— טאַטע, דעטעקטיווס פרעגן זיך נאָך אויף דיר.

דער פאָטער מיטן זון האָבן פאַרדרייט די קראַנען, געבליבן שטיין מיט האַלבע גאָלאַנס ווײַן צווישן די קני און זיך איבערגעקוקט:

— מען וועט זיי דאַרפן עפּעס אַרײַנשטעקן — האָט זיך דער סטו־דענט אָנגערופן.

— הלוואי זאָל עס אויסגיין צו געלט — האָט דער רעווערענד מיט פינף פינגער זיך אַ קראַץ געטון אין פאה.

— באַ סילווערן, דעם רב, האָט מען נעכטן פאַרחתמעט דעם ווײַן — האָט די טאָכטער געלייגט שטיינער אויפן האַרץ.

דער רעווערענד האָט אויף גיך אָנגעטון דעם ראָק מיטן קאַפּעלוש, אַליין אָן עפן געטון די טיר און זיך באַגעגנט מיט צוויי געוויקסיקע פאַרשוינען, וואָס האָבן זיך געמוזט איינבייגן, זיי זאָלן אַרײַן אין קעלער.

— זענט איר רעווערענד זאַקהיים?

— איך.

— דער ווײַן באַלאַנגט צו אײַך?

דעם רעווערענדס קאָפּ מיטן קאַפּעלוש, מיטן בערדל האָבן צו־זאַמען אַ שאָקל געטון אויף יאָ.

— האָט איר אַ דערלויבניש?

דער רעווערענד האָט אַרויסגענומען אַ פּאַפּיר, זיי דערלאַנגט. בשעת איין דעטעקטיוו האָט געלייענט, איז אונטערגעקומען דער זון און איינ־גערוימט דעם פאָטער:

— פאַרוואָס פרעגסטו זיי נישט, ווער זיי זענען?

— מיר זענען דעטעקטיווס — האָט איינער געעפנט זײַן ראָק, געוויזן אויף אַ מעשענער בלעך, וואָס איז געהאָנגען אויף זײַן וועסטל און זיך געפרעגט — וויפיל גאַלאָן ווײַן האָט ער דאָ אין קע־לער?

— גענוי ווייס איך נישט — האָט דער רעווערענד אַ שטאָמל געטון.

— אייער דערלויבעניש איז אויף צוויי הונדערט און פערציק גאַ־לאָן און איר האָט דאָ צוויי מאָל אַזוי פיל.

— איר האָט אַ טעות, מיסטער קעפּטעין.

— ווען מיר ציילן.

— גוט — האָט רעווערענד זאַקהיים וואוילעריש איינגעשטימט און אַרויפגעלייגט אַ האַנט אויפן דעטעקטיוו — ציילט... ס׳איז נאָך פאַר פּסח, מעגלעך פאַרהאַן אַ ביסל מער ווײַן — און ער האָט אים אַ שטעק געטון אין האַנט אַריין אַ פּאַפּירל.

דער דעטעקטיוו האָט אָפּגעשאַרט פון זיך זאַקהיימס האַנט. דער סטודענט האָט זיך פאַרשעמט פאַר דער אָפּגעשטויסענער האַנט און דער־פילט, אַז ער איז דער היפוך פון פאָטער. שווערע, וואָגיקע געדאַנקען האָבן זיך געשפּאַרט פון אונטער די צעשויבערטע האָר. ער האָט געקוקט מיט ביטול אויפן פאָטער, דעם פאַסטוך פון אַן עדה יידן, דאָס האָט אָבער לאַנג נישט אָנגעהאַלטן. דער „פּראַגמאַטיסט" אין אים האָט געזוכט אויפן פאָטער אַ התּר נאָך אַ התּר. ער האָט זיך אַרומגעזועט, אַז אויב מען וועט פאַרנעמען דעם ווײַן, פאַרלירט ער די פּראָצענטן און ס׳איז אים טרויעריק געוואָרן.

— רעווערענד זאַקהיים, איר האָט דאָ קנאַפּע פינף הונדערט גאַלען — איז דער דעטעקטיוו פאַרטיק געוואָרן מיטן ציילן — איר פאַרקויפט בראָנפן אויך?

— ניין, קעפּטעין.

— מיר וועלן זען.

ווען זאַקהיים מיטן זון און מיט דער טאָכטער זענען געשטאַנען אין קאָרידאָר, האָבן די דעטעקטיוון פאַרשלאָסן דעם קעלער, פאַרחתמעט און אָנגעזאָגט:

— פאַר עפענען דעם קעלער קומט פון צוויי ביז פינף יאָר תּפיסה.

מען איז געגאַנגען אין שטוב אַריין, וואָס איז געווען קייגאיבער דער שול.

— וואָס הייבט מען אָן צו טון? — האָט דער פאָטער אַריינגע־רעדט אינם זון.

— די מאַמע וועט עס מאַכן גלאַטיקער ווי דו, — האָט דער זון אים געטרייסט.

דעם רעוורענדס ווייב, אַ שיינע יידענע און אַ געוועזענע סוהרטע, האָט זיך נישט פאַרלוירן פאַר דער פּראָצעסיע. זי האָט אויף גיך אַראָפּ־געוואָרפן פון זיך דאָס פאַרטוך און באַגריסט די דעטעקטיווס.

זאַקהיים איז געגאַנגען מיט איינעם פון די דעטעקטיוון, געעפנט יעדע שאַנק, יעדעס שענקל. מען איז עטלעכע מאָל דורכגעגאַנגען די צי־מערן און געזוכט און גענישטערט אין די קאַנאַפּעס, אין אויוון, אין דער קאַסע. קיין שנאַפּס האָט מען נישט געפונען.

די באַלעבאָסטע האָט דערווייל באַזעצט דעם צווייטן דעטעקטיוו באַם טיש, געשטעלט וויין, טאָרט. זי אַליין האָט זיך אַוועקגעזעצט האַרט לעבן אים און נישט אויפגעהערט צו רעדן:

— איר פאַרשטייט, קעפּטעין, ביז איצט האָט אַ רעוורענד געהאַט די מעגלעכקייט צוצושטעלן וויין פאַר אַלע מיטגלידער פון זיין שול. מיר האָבן געהאַט איבער פינף הונדערט מיטגלידער. און מיטאַמאָל האָט מען אונז געשניטן דעם וויין אויף העלפט. כ׳מיין, וואָס האָבן מיר געקענט טון, אַרויסגיסן? ס׳איז דאָך אַ פאַרמעגן!

— כ׳וועט אַ פאַרמעגן.

— און איצט ווילט איר אונז מאַכן אומגליקלעך, — האָט מיסעס זאַקהיים געמאַכט אַ נעבעכדיקע מינע.

— מיר האָבן נאָך קיינעם נישט אומגליקלעך געמאַכט, — האָט דער דעטעקטיוו מיט איין צי אויסגעטרונקען אַ האַלב גלאָז וויין און געמיטלעך אַרויסגענומען אַ ציגאַרעט — מ׳קען מיט אונז דורכ־קומען.

— אַזוי דאַרף זיין, — האָט מיסעס זאַקהיים אים אונטערגעטראָגן אַ שוועבעלע און צונויפגעדרייט פּאַפּירן־געלט.

— די זאַך איז די, — איז דער דעטעקטיוו געוואָרן ווייכער. — מען האָט אייך געמסרט, אַ שכן האָט אייך געמסרט.

— אוודאי סילווער, מאַמע, — איז די טאָכטער אַריין אין דער־מיט.

— מאָרגן פרי, צווישן 9 און 10, קומט אַלע אַריבער אין געריכט, וואָס אויף הונדערט זעקס און פינפציקסטער גאַס, און אַז מען וועט אויסרופן „רעווערענד זאַקהיים" און איר אַלע וועט זיך אַ שטעל טון, וועל איך און מיין חבר טשאַרלי זאָגן, אַז אַלץ איז „אָל־ראַיט".

אַז די צוויי פאַרשוי־נען זענען אַרויס, איז באַם רעווערענד אין שטוב געוואָרן אַ שמחה, אַלע האָבן גערעדט אינאיינעם, זיך געגרויסט מיט דער מוטער, וואָס איז אַזוי דורכגעטריבן און אַפילו דער סטודענט איז געוואָרן גוט אויפגעלייגט.

צומאָרגנס ניין אַ זייגער, ווען די משפחה זאַקהיים איז אָנגעקומען אין געריכט, איז דער וואַרט־זאַל שוין געווען געפּאַקט. זיי האָבן געוואַרט אַ שעה, צוויי. און אַז מען האָט נישט אויסגערופן דעם רעווערענדס נאָמען, איז זיין זון צוגעגאַנגען צום סעקרעטאַר, זיך געפרעגט, ווען זייער משפּט וועט פאָרקומען.

— מוז זיין אַ טעות, — האָט דער סעקרעטאַר נאָכגעזוכט אין די פּאַפּירן, — נישט פאַרהאַן אַזאַ קלאַגע. אומזיסט געווען אייער וואַרטן.

די משפחה זאַקהיים האָט עפּעס אָנגעהויבן חושד צו זיין, נישט געבראַכט דעם פּאַרדאַכט אויף די ליפּן און זיך געאיילט אהיים.

מיסעס זאַקהיים האָט געטראָפן אַן אויפגעשלאָסענע טיר. זי האָט אַ כאַפּ געטון די הענט צום קאָפּ:

— מען האָט אונז שוין בדלות געשטעלט!

אַלע פיר זענען צריין אין שטוב, געבליבן שטיין געפּלעפט פאַר דער אָפענער קאַסע. די מוטער האָט גענומען זוכן אין דער קאַסע, נישט געפונען קיין געלט, קיין צירונג, האָט זי צענומען די הענט:

— אַזוי זיך לאָזן פירן אין באָד אריין, אויף דערויף האָב איך זיך נישט געריכט.

— איך אויך נישט! — האָט דער רעווערענד תמעיואַטע צוגע־געבן.

— מען דאַרף מעלדן פּאָליציי! — האָט דער סטודענט זיך אָנגע־רופן.

פון גרויס ווייטיק האָט די מוטער זיך אַ וואָרף געטון אויפן זון:

— איך מיטן טאַטן זענען מיר „גרינהאָרנס”, אָבער דו, אַריסטאָ־טעל מיינער, מיט דיין פילאָזאָפישן קאָפּ, וואָס האָסטו זיך געלאָזט פירן אין באָד אַריין?

פרעגסיס

אין אַ טאָל, אַ הונדערט טריט פון דער גאַס, איז געשטאַנען א הילצערן שטיבל מיט גאַניקלעך און ווערענדעס, וואָס מען בויט נישט מער. צווישן די פיר־שטאָקיקע געביידעס האָט זיך דאָס שטיבל כמעט נישט אַרויסגעזען. דאָס לויזע בריקל פון ברעטער, וואָס האָט זיך געצויגן פון טראָטואַר ביז אין דער ווערענדע אַריין, האָט געסקריפּעט, זיך געשאָקלט באַם קלענסטן ריר, ווי עס וואָלט זיך געקליבן איינצופאַלן.

די אייגנטימער פונם שטיבל האָבן זיך זעלטן געוויזן אויף דער גאַס. מיטן באַגינען איז דער באַלעבאָס, מיסטער מאָלער, אַ קליין, דאַר מענטשל מיט אַ פאַרשפיצט פּנים, אַרויס פון הויז. ער האָט זיך געטראָגן איבערן בריקל אַ הינקענדיקער און אין איילעניש אויסגעזען, ווי אַן אונטערגעשאָסענער פויגל. מאָלער האָט זיך שטענדיק געשראָקן, ער זאָל נישט פאַרשפּעטיקן, כאָטש ער האָט שוין יאָרן געאַרבעט אַלס קאַסירער אין אַ רעסטאָראַן באַם האָדסאָן, וואו האַלב־שיכּורע מאַטראָסן האָבן זיך געוואַלגערט פיר און צוואָנציק שעה אין מעת־לעת.

אין די גרויסע צימערן האָט זיך אַרומגעדרייט די באַלעבאָסטע, אַ באַליבטע פרוי, אין די פערציקער, מיט חנדעלעך פון אַ יונג מיידל, וואָס האָבן אַזוי נישט געפּאַסט צו איר גאַנץ געשטעל.

די צוויי „באָרדערס", די ברידער גאָלד, וואָס האָבן פאַרנומען דאָס גרויסע צימער מיט די דריי פענצטער, האָבן מער ווי דעם באַלעבאָס און דער באַלעבאָסטע אין דעם גאַנצן הויז נישט געזען.

די באַלעבאָסטע האָט געריייניקט דאָס צימער, אויפגעבעט די גע-לעגערס, נישט מיד געוואָרן יעדן פרימאָרגן פאַרצושלאָגן די „באַרדערס"-טיי, ווי ס'וואָלט זיי נישט געקומען. נאָר זי, מיסעס מאַלער, רעכנט זיך נישט, איז מכבד מיט אַ ברייטער האַנט.

זי האָט זיך געהיט צו פאַרפירן אַ לענגערן שמועס מיט די יונגע-לייט, נישט געגעבן קיין געלעגנהייט מען זאָל זי עפּעס אויספרעגן און דערמיט שטאַרקער פאַרקניפּט דעם סוד, וואָס איז געהאָנגען אין דער גרויקייט פון די צימערלעך.

אַזוי האָט עס אָנגעהאַלטן וואָכן. די צוויי ברידער האָבן דער-שפּירט, אַז מען באַהאַלט פון זיי עפּעס אויס, אַז אין די שטילע צי-מערן דאַרף ערגעץ זיין נאָך אַ מענטש. דאָס האָטביידן נישט גע-לאָזט רוען. געבוג געוועזן צו בלייבן אין שטוב, צי אינדערפרי, צי אין אָוונט, און ביידע ברידער האָבן אָנגעשפּיצט די אויערן, פאַריסן די נעז, ווי יאָג-הינט, געשניטשטערט, געשמעקט, דערפילט איבער דער וואַנט אַ פרוי.

און אַז די באַלעבאָסטע איז אַ זונטיק אַריינגעקומען צורוימען, האָט דער יינגערער ברודער, דער מיט גרויסע, קרומע ציין, וואָס האָבן אויסגעבויגן די אייבערשטע ליפּ, ווי אַ האַלבע לבנה, זיך אָנגע-רופן:

— איר האָט טאַקע קיין קינדער נישט, מיסעס מאַלער?

— וואָס הייסט, כ'האָב נישט? — האָט מיסעס מאַלער זיך אַ שטעל געטון אין פּאַסאָן אַריין, — כ'האָב אַ טאָכטער!

— פאַרוואָס זעט מען זי נישט?

— אַז מענטשן האַלטן זיך פרעמד, — איז דאָס פּנים באַ מי-סעס מאַלער כלומרשט געוואָרן אָנגעברוגזט, — מען זיצט אָפּגע-שלאָסן, אַ פּאָר שעמעוודיקע מיידלעך — — — איך האָב נאָך אַזעלכע יונגעלייט נישט געזען! קומט אַריין, וועל איך אייך באַקענען מיט מיין טאָכטער.

די צוויי ברידער, דוד און בער, זענען נאָכגעגאַנגען דער באַלע-באָסטע אין עס-צימער אַריין. באַם טיש איז געזעסן די טאָכטער מיט לאַנגע, דינע פיס אונטער זיך און געלייענט אַ צייטונג. דער פאָטער

אַ האַלב אָנגעטוּענער, האָט דערזעען ס'ווייב מיט די „באָרדערס", האָט ער געגומען אונטערשפּרינגען, ווי אַן איבערגעשראָקן הענדל און מיט אַ קוויטשל צרײַן אין שלאָף-צימער:

— איר וועט מיר אַנטשולדיקן, דזשענטלמען!

— דאָס איז זי, מײַן טאָכטער, באַקאַנט אײַך, — האָט די מוטער זיך אוועקגעשטעלט מיט אַ מינע, ווי מען וואָלט פאָרגעשטעלט זי, נישט די טאָכטער, — וואָס זיצסטו פרענסיס?

דאָס מיידל האָט מעשה יינגל אַפּערגעוואָרפן אַ פוס, אָפּגעדעקט דאָס יונגע לײַב און איבער איר ווייס, לענגלעך פּנים האָט דורכגעבליצט אַ רויטקייט.

די ברידער זענען אײַנציקווייז אונטערגעגאַנגען, נישט דרייסט געדריקט איר האַנט און נישט באַמערקט, ווי באַם ריר פון די פינגער האָט זי אויפגעציטערט. ס'בלוט פון פּנים האָט זיך ערגעץ באַהאַלטן בײַ פרענסיסן אין די פיס. זי איז געשטאַנען מיט אַראָפּגעלאָזטע אויגן, דאַכט זיך קיינעם לעבן זיך נישט געזען און געטראַכט, אַז דער העכערער האָט אַ ווייכע שטים, אַ קלינגענדיקע.

ווען די ברידער זענען צוריק אַרײַן צו זיך אין צימער, האָט קיין איינער פון זיי נישט אַ פרעג געטון, וואָס אַזוינס געפעלט אים אין פרענסין? ביידע האָבן זיך איבערגעקוקט. דאָס שמייכעלע, וואָס איז אַרויסגעקראָכן פון די מויל-פּעלדלעך, האָט עפּעס באַהאַלטן, געהאַט אַ זייטיקע מחשבה. יעדער האָט געטראַכט פאַר זיך און ביידע, צוריקגעהאַלטענע, ווי ברידער קענען נאָר זיין, האָבן צוזאַמען אַ זאָג געטון:

— גאָרנישט קיין מיאוס מיידל.

מער האָבן די יונגעלײַט וועגן פרענסיסן נישט גערעדט. פון זיך אַליין האָבן די מחיצות אָנגעהויבן פונאַנדער־צופאַלן. וואָס אַ פרייע מינוט זענען די ברידער געזעסן בײַ דער באַלעבאָסטע, אָנגעהאַלטן אַ שטומע קאָנקורענץ, יעדער האָט געוואָלט געווינען ס'מיידל אויף זײַן זייט. האָט דער עלטערער, דוד, געוואָלט קויפן בילעטן פאַרן טעאַטער, איז דער ייִנגערער, בער, פאַרלאָפן דעם וועג מיט דער אָפּערע.

פרענסיס האָט אי אייגעם, אי דעם צווייטן אָפּגעזאָגט. זיך געהאַלטן

מיט די יונגעלייט פינ־ערווייטנס, און אַז זי האָט זיך מער נישט געקענט אַרויסדרייען פון אַ שמועס, איז איר שטים געוואָרן פרעמד, אָפּגענומען בײַ די ברידער הענט און פיס.

מיט איבערגעשראָקענע אויגן איז פרענסיס איינמאָל אַרײַנגעלאָפן צו די יונגעלייט אין צימער און זיך אַוועקגעשטעלט אויפּבעטן די גע־לעגערס. אַ פאַרחידושטער האָט בער, דער ייִנגערער ברודער, זי גע־פרעגט:

— וואָס, די מאַמע איז נישט געזונט?

— די מאַמע ליגט.

— וואָס איז איר? — איז ער נענטער צוגעגאַנגען.

זי האָט נישט געענטפערט, פויל אַ צי געטון מיט די יונגע אַקסלען און אירע גרויסע אויגן האָבן זיך פאַרטשעפּעט אָן זיינע. ס'האַרץ בײַ בערן האָט גענומען קלאַפּן אין אַ פינטעלע, געוואָלט דורכשלאָגן די ברוסט, אַרויס פון דער שטיקעניש. ער האָט זי אַ נעם געטון פאַר אַ האַנט, געגלייבט, אַז איצט איז די צייט איר אַלץ צו זאָגן. זי האָט זיך אַ ריס געטון און מיט אַ קוויטש אַרויס פון צימער.

בער האָט זיך אויסגעקניפּט שטיקער פלייש, נישט געוואוסט, וואָס מיט זיך צו טון און געשוואוירן אַריבערצוקלייבן זיך אויף אַ נייער דירה.

ער האָט קיין וואָרט נישט געלאָזט פאַלן פאַרן ברודער, בלויז געוואָלט זיך קלאָר מאַכן, וואָס דאָ קומט פאָר. די זעלבע צוריקגעהאַלטענע פרענסיס, וואָס מיידט אויס יעדן מאַנסביל, דרייט זיך אַרום אַ האַלבע נאַ־קעטע איבערן צימער, ווען ער מיט דודן זיצן און רעדן מיט איר פאָטער.

ביסלעכווייז האָבן די ברידער זיך צוגעוואוינט צו פרענסיסעס משוגעתן, זיך צוריק פאַרקליבן אין זייער צימער. דערצו האָט די באַלע־באָסטע זיך זעלטן געוויזן, געוואָרן פויל, אָפּגעלעגן טעג בײַ זיך אין שלאָף־צימער.

פון פרענסיסן האָט מען גאָרנישט געקענט אַרויסקריגן. זי האָט גע־צויגן מיט די שמאָלע פלייצעס, נישט געלאָזט איינזיצן די יונגען און אויף אַלע פראַגן, וואָס איר מאַמע מאַכט, האָט זי אַנטקעגנגעטראָגן

אַ פּאָר אויסגעהונגערטע אויגן, וואָס האָבן געשמייכלט, עפּעס צוגע־זאָגט.

אין די שטילע אָפּגעלאָזטע צימערלעך האָט זיך אין אַ זונטיק פאַר־טאָג געטומלט. די ברידער האָבן זיך געוועקט:

— וואָס קען דאָס זיין?

— כ'הער, דאַכט זיך, קולות.

— זאָל עמעצער האָבן אַוועקגעפאַלן?

— די באַלעבאָסטע איז עפּעס נישט מיט אַלעמען.

— אַז מען רופט אונז נישט, — האָט דוד זיך אויסגעדרייט צו דער וואַנט, זיך גיכקליבן איינדרימלען.

— דאַרף מען זיך טאַקע נישט מישן, — האָט בער פאַר־ענדיקט.

אַ שטיק אויפן טאָג, ווען די ברידער זענען שוין געזעסן אין די וויג־שטולן און געלייענט די מאָרגן־צייטונגען, איז אַריינגעפאַלן פרענסיס מיט צעפּאַטלטע האָר. זי איז צוגעפאַלן צום עלטערן, צו דודן, אַרויפגע־לייגט אויף זיין אַקסל אירע ווייסע הענט, אויסגעבויגענע ווי פייגל־העל־זער, און זיך צעוויינט:

— כ'קען דאָ מער נישט זיין... די מאַמע איז געלעגן געוואָרן... כ'וועל נישט איבערטראָגן די חרפה! נעם מיך, דוד, קום מיט מיר אַוועק פונדאַנען! שוין, דוד, שוין!

אַ צעמישטער האָט דוד געוואָרפן מיט די אויגן, געקוקט אויף פרענסיסן, אויפן ברודער, פאַר וועמען ער האָט זיך געשעמט, נישט גע־וואָלט זי זאָל רעדן אין זיין קעגנוואַרט. ער האָט זי אַרויסגעפירט פון צי־מער, געגלעט די האָר, געוואָלט באַרויקן:

— און אַז די מאַמע האָט אַ קינד, איז וואָס? דערצו איז זי דאָך אַ מאַמע. אַנטלויפן, פרענסיס, איז קינדיש.

— ווילסטו נישט, הייסט עס? — האָט זי זיך אַ ריס געטון פון אים און די פעלדלעך אַרום די איינגעצויגענע ליפּן, אַרום די אויגן, האָבן געשמייכלט מיט ביטול.

— וואָס הייסט, כ'וויל נישט? — האָט דוד אָנגעהויבן שטאַמלען און געוואָלט צוריקכאַפּן, — כ'זאָג נאָר, אַז איילן זיך איז נישטאָ וואָס...

פרענסיס האָט אָפּגעשטופּט דודן, פאַרהאַקט הינטער אים די טיר און אַ צעטראָגענע געבליבן שטיין פאַר בערן:

— דיין ברודער קווענקלט זיך, וויל נישט גיין מיט מיר. קום דו! נאָר שוין, שוין!

בער האָט זי אַרומגעכאַפּט און זיין ליפּ מיט די אָפּגעשטאַנענע ציין האָבן זיך געעפנט, ווי אַ האַלבע לבנה, אויפגעלויכטן:

— כ׳גיי!

אַליין

די ליידיקע צימערן זענען פול געווען מיטן ווייטן גערויש פון דער גאַס. באַם אָפענעם פענצטער איז געזעסן מאַדאַם פראַנק אין שוואַרצן און געקוקט ווי דער טאָג פאַרגייט. פון אַ ווינקל גאַס האָט אויף אַ ווייל אויפגעטיקט אַ צעפלאַמט שטיקל זון, זיך אַ שפיגל געטון אין מאַדאַם פראַנקס פּאָלירטע נעגל, אין דעם שנירל גראַנאַטן, וואָס זי האָט געטראָגן אויפן האַלז. באַלד האָט דאָס זיך אויך אויסגעלאָשן און ס'איז געוואָרן טונקל.

זי האָט זיך אויפגעשטעלט, אויסגעשפּרייט איבערן טיש אַ קאָלירט טישטוך, צעשטעלט גלעזער, שאָלן, קאָנפיטורן און איז גרייט געווען אויפצונעמען געסט. אַזוי האָט זי זיך געפירט נאָכן מאַנס טויט פאַר די לעצטע זעקס חדשים.

דער מאַן אירער האָט געהאַנדלט אויף דער וואַרשעווער בערזע, געקליבן אַלטע ספרים, געזאַמלט בילדער און דער עיקר געהאַט יעדן שרייבער און קינסטלער אויפן אויג. ס'הויז איז שטענדיק פול געווען. דער עולם האָט זיך געקאָכט, אויסגעדראָשן יעדע ליטעראַרישע פראַגע, און ער, פראַנק, האָט געזעסן ס'ווייב זאָל דערלאַנגען טיי מיט קאָנפיטורן און איז מיט אַלע געווען איינשטימיק. בלויז ווען ס'האָט זיך געהאַנדלט וועגן אַן אונטערנעמונג, האָט פראַנק זעלטן מיט וועמען איינגעשטימט און אַלע האָבן געמוזט אָנקומען צו אים, דעם פּראַקטישן מענטש. ער האָט זיין אַרבעט גענומען ערנסט, גרויס דרך־ארץ געהאַט פאַרן געדרוקטן וואָרט און שטענדיק זיך אַרומגעטראָגן מיט פרעמדע דאגות, שטענדיק געווען פאַרנומען מיט באַנקעטן און טרויער־אָוונטן. איז אַ שרייבער, אַן אָנפאַנגער, אָנגעקומען פון דער פּראָווינץ, האָט ער איבערגעלאָזט

דעם שטויב באַ פראַנקן, ווי זיין דירה וואָלט געווען אַ פעדערהויז, וואָס מען מוז דורכגיין, איידער מען קומט אַריין אין דער ליטעראַרישער וועלט.

שפעט אינאָוונט פלעגן זיך די געסט פונאַנדערגיין. זיי האָבן אי-בערגעלאָזט נאָך זיך שאַכטלעך פון ציגאַרעטן אָנגעפילט מיט אַש, נישט-דערטרונקענע גלעזער טיי מיט אָנגעשוואָלענע שניצלעך פאַפיראָסן. מאַן און ווייב זענען געבליבן זיצן באַם טיש פאַרחושטע פון די קולות, וואָס זייער אָפּקלאַנג איז נאָך געשטאַנען אונטערן סופיט, פון דעם רויך, וואָס האָט דורכגענומען די צימערן, דאָס מעבל, די כּלים. ס'פּאָר פאָלק האָט געליטן, וואָס איינער האָט גאָרנישט צו זאָגן דעם צווייטן, וואָס זייער גאַנץ לעבן גיבן זיי אַוועק אַנדערע און אַליין בלייבן זיי זיצן יעדן אָוונט אויסגעליידיקטע, ווי די געסט וואָלטן מיט זיך אַלץ מיטגענומען און אי-בערגעלאָזט אַ פוסטקייט פון אַ שיסל, ווען אַ הונגעריקער לעקט זי אויס. ביידע האָבן געבענקט נאָך אַ מענטש, וואָס זאָל מיט זיי בלייבן, ווען די לוסטיקע חברה גייט אַוועק, בלייבן און אין דעם שווייגן זאָל זיין אַן אָפּרו נאָך דעם טומל, נאָך דעם וועלן זיך פריילעך מאַכן, ווען אויפן האַרץ איז שווער.

— אָנגעחזירט, — האָט מאַדאַם פראַנק שטענדיק איבערגעריסן דאָס שווייגן און זיך גענומען צורוימען.

— זיך, זיך, האָסט זיך גענוג היינט אָנגעאַרבעט, — פלעגט ער איר העלפן אַראָפּנעמען פון טיש.

— כ'וועל שוין אַליין צורוימען, — האָט זי באַ אים אַרויסגענומען די גלעזער פון די הענט — גיי בעסער שלאָפן, גיי, ביסט דאָך מיד!

— נו, נו, פטור!

אַזוי האָבן זיי אָפּגעלעבט דרייסיק יאָר. זעלטן זיך געקריגט, קיין-מאָל נישט אַרויסגעוויזן צופיל ליבע איינער צום צווייטן, שטענדיק גע-ווען פאַרנומען מיט אַנדערע, נישט געהאַט קיין צייט צו טראַכטן וועגן זיך. דערצו נאָך האָבן זיי קיין קינדער נישט געהאַט, זיך געפילט שולדיק איינער פאַרן צווייטן, אויסגעמיטן דערפון צו רעדן און אַלע האָבן גע-גלייבט, אַז דאָס פאָר פאָלק קלייבט זיך אַריינצולעבן אין אַ טיפער עלטער.

מאַכט זיך — פראַנק האָט זיך פאַרקילט, איז אַרומגעגאַנגען מיט

פיבער, ביז ער האָט זיך אַוועקגעלייגט אין בעט אַריין. דאָס הויז האָט נישט גערוט. מענטשן זענען געגאַנגען, געקומען, נישט געגלייבט, אַז ס׳וועט פראַנקן עפּעס זיין. אויפן פינפטן טאָג איז ער געשטאָרבן. פריינט און באַקאַנטע זענען געווען צעבראָכן. מען האָט נישט אויפגעהערט צו דערציילן שבחים.

די לוויה איז געווען אַ גרויסע. שפּעט נאָכמיטאָג איז דער ארון אָנגעקומען אויפן בית־עולם. דער עולם איז שוין געווען מיד, הונגעריק, געוואָלט וואָס גיכער פּטור ווערן און אַהיימגיין. איינער האָט געלאָזט פאַלן אַ וואָרט:

— פונדערפרי אָן האָב איך נאָך גאָרנישט אין מויל געהאַט!

— איך אויך נישט.

— ס׳האַרץ איז מיר אַוועק.

— שטילער.

— מען גייט שוין ווידער מאַכן הספּדים?

— גענוג.

— וויפיל איז דער שיעור?

— לאָז שוין נעמען אַ סוף!

— נישט שיין.

— שאַ־אַ!

דער עולם אַ הונגעריקער, אַ מידער איז געשטאַנען אַרום דעם ארון, געהערט דעם הספּד, נישט געקענט צונויפקייטלען די ווערטער און געטראַכט, וואו אַריינצוגיין עפּעס איבערצובייסן. מאַדאַם פראַנק, אַ שמאָלע, אַ קליינע, איז נאָך קלענער געוואָרן. זי איז געשטאַנען איבערן אָפענעם קבר, געבראָכן די קליינע הענט און אָן כּוחות געהאַלטן אין איין איבערחזרן:

— אויף וועמען האָסטו מיך איבערגעלאָזט?...

די ערשטע טעג נאָך פראַנקס טויט האָט ס׳הויז נישט גערוט. יעדער האָט געהאַלטן פאַר זיין חוב אַריינצוקומען, געזעסן ביז שפּעט אין אָוונט איבער גלעזער טיי, ווי אַמאָל. אַזוי איז פאַרביי אַ וואָך נאָך אַ וואָך. מאַדאַם פראַנק האָט זיך געכאַפּט, אַז דער עולם הייבט אָן צו ווערן קלענער און קלענער, די וויזיטן זעלטענער. זי האָט געקענט אָפּזיצן אָוונטן איינע אַליין, געוואַרט אויף עמעצן און קיינער איז נישט געקומען. אַ טרויער

האָט זיך פֿאַרקליבן אין די לײדיקע צימערן, אַרויסגעקוקט פֿון די װינ־קעלעך, געשפּונען די שרעק פֿון עלטער.

מאַדאַם פֿראַנק איז געזעסן אין שוואַרצן בײַ אַ געגרייטן טיש, גע־װען זיכער, אַז באַלד װעט עמעצער אָנקלינגען. זי האָט גערעדט מיט זיך אויפֿן קול, באַלד זיך פֿאַרגעסן און דער שמועס איז איבערגעגאַנגען צווישן איר און דעם מאַן.

דאָס װײכע עלעקטרישע ליכט האָט געגלעט די טונקעלע טאַפּעטן און איר קליינע. געבויגענע פֿיגור האָט זיך געוויגט איבער דער וואַנט, אַנטקעגן געגאַנגען אַן אַלטיטשקן מיט דראָבנע טריט:

— וואָס זיצסטו עפּעס אַליין, מרים?

— אַז דו גייסט אַוועק אויף גאַנצע טעג.

— נו, נו, פּטור! אָט בין איך דאָך!

— אַלע האָבן מיך פֿאַרלאָזט, אַלע... דו, די פֿריינט, אַלע.. קיינער שמעקט נישט אַריין... שוין װאָכן אַזוי...

— אָט בין איך דאָך, מרים.

זי האָט פֿון שרעק אַ קוועטש געטון דאָס עלעקטרישע קנעפּל, וואָס אויף דער וואַנט און זיך איינגעהערט. זי האָט צונויפֿגעפּלאָנטערט אין דער פֿינצטער די קנאָכן פֿון די קליינע הענט, געקוקט אויף זיי, ווי זיי וואָלטן געווען פֿרעמדע, און געהערט ווי עמעצער קומט אַריין, רוקט זיך נענטער:

— ווער איז דאָרט?

— איך.

אַן אַלטיטשקער האָט זיך אַריינגעשאַרט, געבליבן שטיין אין מיטן צימער:

— וואָס עפּעס אין דער פֿינצטער, מאַדאַם פֿראַנק?

— גוט, וואָס איר זענט אַריינגעקומען, פֿאַניע סעגאַל.

דער אַלטיטשקער האָט אָנגעצונדן אַ שוועבעלע:

— גוטן אָוונט!

זי האָט זיך אַ הייב געטון. דאָס שוועבעלע־פֿלעמל האָט געצי־טערט, אָפּגעדעקט אויף דער וואַנט איין שאָטן נאָכן צווייטן. דער אַלטיטשקער האָט זי אָנגענומען, באַרויקט:

— אַז איר זיצט שטענדיק אין הויז, ווייסט זיך נישט צווישן מענטשן... מען קען דאָך פון זינען אראָפּ...

— אַז דו האָסט מיך איבערגעלאָזט אַליין...

— איך?

— יאָ, יאָ, שוין זעקס חדשים, ווי דו האָסט מיך איבערגעלאָזט אַליין, — האָט מאַדאַם פראַנק זיך געטוליעט צום אַלטיטשקן.

ס'איז געוואָרן ליכטיק. אַ געבויגענע איז זי געשטאַנען אינמיטן צימער, זיך אָנגעשפּאַרט אָן אַלטיטשקן, געציטערט, געבראָכן די דינע פינגער, זיך געבעטן:

— לאָז מיך מער נישט אַליין...

פון די ווינקעלעך האָט אַרויסגעקוקט אַ צער, געשפּונען די שרעק פון עלטער.

ווילנער פאַרלאַג פון ב. קלעצקין

די ווערק פון י. אָפּאַטאָשו

אין צען בענדער:

אַ ראָמאַן פון אַ פערד־גנב (נאָוועלן)

אונטערוועלט (נאָוועלן)

היברו, (ראָמאַן)

אַליין (ראָמאַן)

לינטשעריי (נאָוועלן)

אין פוילישע וועלדער (ראָמאַן)

1863, 2טער טייל פון דער טרילאָגיע „אין פוילישע וועלדער" (ראָמאַן)

אַרום די חורבות (נאָוועלן)

אויף זייטיקע וועגן (נאָוועלן)

ביאַנקאַ (נאָוועלן)